

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV INFORMAČNÍCH STUDIÍ A KNIHOVNICTVÍ

Informační studia a knihovnictví – Informační věda

B l a n k a V o r l í č k o v á

**Online zpřístupnění kulturního dědictví v kontextu vybraných témat
informační politiky**

**Providing online access to cultural heritage in context of selected issues of
information politics**

Disertační práce

Školitel - Doc. PhDr. Richard Papík, Ph.D.

2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu

V Praze ...

.....

Podpis

Abstrakt

Disertační práce je věnována vybraným oblastem tematiky online zpřístupnění kulturního dědictví v kontextu moderní informační politiky, jejíž je součástí. Po vymezení používaných termínů, mezi nimiž je pojem kulturního dědictví definovaný na základě antropologického pojetí pojmu kultura, a po segmentaci kulturního dědictví podle klíčových aktivit organizace UNESCO, následuje kapitola prezentující evropské aktivity v oblasti digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví jako součást informační politiky Evropské unie od druhé poloviny 90. let 20. století (s přesahem mimoevropských aktivit významných pro Evropu). V kontextu této evropské politiky je představena činnost paměťových institucí České republiky podílejících se na online zpřístupnění evropského kulturního dědictví. Třetí kapitola je věnována terciárnímu vzdělávání se zaměřením na USA a Evropu, s detailním zájmem o situaci ve Slovenské a České republice. Čtvrtá kapitola předkládá základní souhrnnou charakteristiku informačních systémů kulturního dědictví a nastiňuje možnosti jejich využití v rámci vzdělávání a jako bohatých informačních zdrojů pro uživatele knihoven. Poslední kapitola práce se zaměřuje na výsledky získané v rámci projektu věnovaného tvorbě digitální knihovny pro online zpřístupnění obsahu osobních knižních fondů.

Abstract

Theses is devoted to some selected issues of cultural heritage online domain within context of information politics in which it takes a place. After dealing with terminology, including cultural heritage definition based on anthropological concept of culture and segmentation of cultural heritage according to UNESCO activities, the second chapter presents cultural heritage digitization and bringing online activities of European Union as a part of European information politics since 90s of 20th Century (important projects out of Europe are mentioned). Regarding to these politics the chapter focuses on participation of Czech Republic on putting European cultural heritage online. The third chapter is focused on college and university education in digitization and bringing cultural heritage online in USA and Europe, with a special focus on Slovak and Czech Republic. The fourth chapter sums up general characteristics of cultural heritage information systems and introduces some possible ways of their use in education and as information sources in libraries. The last chapter presents outputs of project devoted to development of digital library specialized on bringing online data obtained by research in private libraries.

Předmluva

Od počátku doktorského studia byla náplní mé disertační práce dvě témata zprvu spolu související pouze okrajově, obě však úzce spojená s mou pedagogickou činností na *Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze* (dále pouze jen jako *ÚISK*).

Obsahem prvního tématu je zpracování průřezového rámce tematiky zpřístupnění kulturního dědictví v prostředí internetu, tj. oblasti, která je v posledních dvaceti letech jako součást informační politiky vyspělých států celého světa i jako nástroj ochrany a online zpřístupnění kulturního dědictví velmi aktuální.

Na pozadí volby tohoto tématu byl především zájem vedení ústavu začít vytvářet pro tematiku online zpřístupnění kulturního dědictví pedagogické zázemí. Výuce “praktické” části této oblasti, kterou je digitalizace a technologické záležitosti týkající se trvalé udržitelnosti digitálního obsahu, se věnoval kolega Jan Hutař¹ a postupem času i další kolegové na ústavu, o čemž bude pojednáno blíže v podkapitole 3.2.3., týkající se digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví ve výukových osnovách vysokého školství v České republice, resp. popisu výuky spojené s písemným kulturním dědictvím na *ÚISK*.

Vedení ústavu se pro zakomponování tohoto tématu do široké pedagogické náplně rozhodlo v roce 2005, tj. v době, kdy *Národní knihovna ČR* obdržela významné ocenění za třináct let velmi úspěšné spolupráce v rámci programu *Paměť světa (Memory of the World Programme)*, řízeného mezinárodní organizací *UNESCO*. V roce, kdy byla Evropskou komisí vyhlášena iniciativa *i2010: Digitální knihovny*, a v době, kdy Evropa již „jistými kroky“ kráčela k vytvoření evropské digitální knihovny. Tato oblast však na vysokých školách v Evropě začala teprve hledat svou půdu a bylo třeba se o ni začít zajímat i v tomto prostředí.

Následujících sedm let, kdy jsem se sledování tematiky a výuce předmětu zaměřeného na tuto problematiku věnovala, znamenalo pro celý svět, pro Evropu, a tudíž také pro Českou republiku, velký posun v záležitostech spojených se zpřístupněním kulturního dědictví ve webovém prostředí a řešení otázek s ním souvisejících. Práce na později akreditovaném vyučovacím předmětu, tj. stanovování jeho základů a jejich rozvíjení,

¹ Mgr. Jan Hutař, Ph.D. – v době realizace projektu vedoucí Odboru digitální ochrany *Národní knihovny ČR*.

bylo a je stále hledáním, protože se jedná o oblast poměrně širokou a v českém prostředí nijak komplexněji vyučovanou.

Druhou částí mého působení na *ÚISK*, zprvu částí minoritní, byl výzkum sbírek osobních knihoven, tj. knižních sbírek z pozůstalostí, které přestože jsou dosud badateli poměrně nevyužívané, tvoří coby významné památky součást kulturního dědictví každého státu. V druhém roce mého doktorského studia, kdy byla započata realizace projektu financovaného *Ministerstvem kultury ČR* zaměřeného na široké zpřístupnění výsledků výzkumu sbírek osobních knihoven prostřednictvím internetu, tj. způsobem korespondujícím s nároky dnešních uživatelů a začleňujícím tento segment kulturního dědictví mezi ostatní, které jsou zpřístupňovány velkými webovými aplikacemi, vystoupilo toto druhé téma taktéž do popředí.

Obě témata se spojila v rámci projektu tvorby digitální knihovny pro online zpřístupnění informací získaných výzkumem osobních knihoven. Tímto spojením bylo prakticky podpořeno téma online zpřístupnění kulturního dědictví a oblasti výzkumu osobních knihoven byla dodána nová dimenze podepřená znalostmi a zkušenostmi tématu prvního.

Došlo tak k výraznému přínosu ve výuce obou témat. K dlouholetému „klasickému“ přístupu Richarda Khela², který tematiku osobních knihoven rozvíjí na *ÚISK* v rámci volitelného předmětu od akademického roku 2000/2001, přibyl nástroj, který moderním způsobem zveřejňuje tyto památky kulturního dědictví nejen studentům ve výuce, ale i uživatelům z řad odborné a laické veřejnosti. Postupně vznikala na ústavu pro obě oblasti „badatelská a pedagogická základna“. V rámci tematiky osobních knihoven byla navázána aktivní spolupráce s významnými českými paměťovými institucemi. Postupně v rámci projektu vznikly teoretické i praktické výstupy (digitální knihovna s bezplatně přístupným uživatelským rozhraním, tištěný katalog osobní knihovny Karla Čapka a k vydání připravované katalogy dalších fondů zpracovaných v rámci projektu). Výstupy vznikají také v rámci výuky výzkumu osobních knihoven, kde je vytvářen prostor pro samostatnou badatelskou činnost posluchačů, která ústí v některých případech v absolventské práci (blíže v příloze č. 1 a 2). V rámci přednášky věnované online zpřístupňování kulturního dědictví jsou výstupy a zkušenosti nabyté v projektu osobních knihoven praktickou zkušeností i příkladem jednoho z těchto systémů.

² PhDr. Richard Khel, CSc. je dlouholetým externím spolupracovníkem *ÚISK* soustředícím se na problematiku osobních knihoven, papíru a papírenského průmyslu.

Zkušenosti v obou oblastech jsem získala také díky pobytu ve Spojených státech amerických, resp. dvouměsíční stáži v *McKillop Library*, univerzitní knihovně *Salve Regina University* v Newportu, ve státě Rhode Island. V létě roku 2007 jsem se zde účastnila projektu digitalizace akademických prací a dalších materiálů spojených s univerzitou a seznámila se s metodikou přípravy tvorby digitální knihovny.

Během analýzy informačních systémů, které dnes zpřístupňuje ve webovém prostředí velké množství institucí po celém světě, jsem měla možnost si uvědomit jaký potenciál mohou nabídnout tyto aplikace oblasti vzdělávání a jejich možnost stát se bohatým informačním elektronickým zdrojem informací pro uživatele knihoven, což zohledňuji i v práci (kap. 4. 3.).

Při výuce zjišťuji, že díky široké znalosti pouze dvou českých digitalizačních projektů, resp. jejich výstupů – digitálních knihoven *Manuscriptorium* a *Kramerius*³, chápou studenti pod pojmem *digitalizace kulturního dědictví* pouze tvorbu digitálních kopií písemného dědictví. Nelze to však zdůvodňovat jen oborovou specializací studentů. Knihovny, a to především knihovny národní, dnes široce zpřístupňují vedle svých knižních sbírek, také materiály zvukové, audiovizuální, grafické, fotografické a kartografické. Pokud přidáme k těmto fondům také digitalizované kopie a obrazy objektů z fondů dalších paměťových institucí, jako jsou muzea a archivy, je velká škoda, že (nejen) u studentů není o těchto zdrojích větší povědomí. Snažím se tedy ve výuce věnovat dostatečný prostor těmto zdrojům.

V závěrečné páté kapitole, která je prakticky zaměřena, je popsán již zmíněný projekt tvorby digitální knihovny, který vznikl jako odpověď na potřebu existence nástroje využívajícího moderních postupů pro zpřístupnění knižních sbírek významných osobností. Na tomto projektu jsem jako vedoucí řešitelského týmu byla aktérem většiny prováděných činností a získala jsem velké množství zkušeností.

Na počátku projektu jsem navrhla a s Martinem Součkem⁴ konzultovala vzhled uživatelského rozhraní, které jsem stejně jako úpravy v redakčním systému *Hyperion* konzultovala s programátory společnosti *MathAn*, která je producentem systému. Během tří let jsem postupně prováděla výběr individualizovaných exemplářů šesti „hlavních“ osobních knihoven a pořizovala digitální snímky významných prvků v nich nalezených. Excerptovala a zachycovala jsem popisná data o těchto svazcích,

³ A to ještě pravděpodobně jen proto, že jsou tyto výstupy prezentovány i v jiných segmentech výuky.

⁴ Ing. Martin Souček, Ph.D. – člen *ÚISK*, jeden ze spoluřešitelů projektu.

dohledávala svazky fragmentů osobní knihovny Karla Havlíčka Borovského a Boženy Němcové. Výjimku tvořilo zpracování knihovny Karla Čapka, kdy se vyhledávání individualizujících znaků a tvorby soupisu účastnili další účastníci projektu. Získaná metadata o svazcích a pořízených digitálních kopiích jsem vkládala do redakčního systému, část metadat byla vkládána pracovníky sjednanými na dohodu. Podobně probíhalo vkládání informací o dalších dochovaných knihovnách, z velké části shromážděných Richardem Khelem, spoluřešitelem projektu. Pro účely projektu jsem spolu s pracovníky společnosti *MathAn* provedla implementaci formátů Dublin Core⁵, dále METS, MODS a MIX. Administrativní metadata byla vytvořena s využitím konzultace Jana Hutaře na základě jím poskytnutého souboru prvků administrativních metadat soustředěného pro potřeby institucionálních partnerů digitální knihovny *Kramerius*. Programování komunikačního formátu OAI-PMH (Open Archives Initiative - Protocol for Metadata Harvesting) do systému *Hyperion* a export dat do digitálního univerzitního repozitáře Univerzity Karlovy v Praze bylo provedeno pracovníky společnosti *MathAn*. Kromě textu o osobní knihovně Jaroslava Ježka vytvořeného společně s Richardem Khelem a textu týkajícího se osobní knihovny Zdeňka Fibicha, z velké části vytvořeného na základě článku Vlasty Reittererové⁶, jsem autorem všech textů publikovaných v rámci uživatelského rozhraní digitální knihovny. Překlad těchto článků do angličtiny byl zadán jako služba.

Ačkoli byla grantová podpora projektu již úspěšně ukončena, rozšiřování obsahu digitální knihovny je možností pro další výstupy a práci, v níž spatřuji významný přínos pro své doktorské studium.

Na závěr bych chtěla poděkovat svému školiteli, docentu PhDr. Richardu Papíkovi, Ph.D., za přínosné podněty, laskavý nadhled a za veškerou pomoc poskytnutou v průběhu psaní disertační práce. Poděkování patří také mým spolupracovníkům v dále popsaném projektu, především PhDr. Richardu Khelovi, CSc.

⁵ S využitím konzultace PhDr. Barbory Drobíkové, Ph.D.

⁶ PhDr. Vlasta Reittererová – odbornice z oblasti hudební vědy, vyšší školská pedagožka.

Obsah

PŘEDMLUVA	4
SEZNAM ILUSTRACÍ.....	10
SEZNAM TABULEK	12
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	13
ÚVOD.....	16
1. OBECNÁ VÝCHODISKA PRO VYPRACOVÁNÍ DISERTAČNÍ PRÁCE, JEJÍ CÍLE A V PRÁCI POUŽÍVANÉ TERMÍNY	18
1.1. SOUČASNÝ STAV ZPRACOVÁNÍ PROBLEMATIKY ONLINE ZPŘÍSTUPNĚNÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V KONTEXTU VYBRANÝCH TÉMAT INFORMAČNÍ POLITIKY A Z NĚHO VYPLÝVAJÍCÍ CÍLE PRÁCE	18
1.2. VYMEZENÍ V PRÁCI POUŽÍVANÝCH TERMÍNŮ	21
2. ZÁSADNÍ AKTIVITY ZAMĚŘENÉ NA ZPŘÍSTUPNĚNÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V PROSTŘEDÍ INTERNETU.....	32
2.1. ZÁSADNÍ MEZINÁRODNÍ AKTIVITY ZAMĚŘENÉ NA ZPŘÍSTUPNĚNÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V PROSTŘEDÍ INTERNETU.....	33
2.1.1. UNESCO: Program Paměť světa (Memory of the World Programme).....	33
2.1.2. UNESCO: Světová digitální knihovna (World Digital Library).....	35
2.2. VÝZNAMNÉ MIMOEVROPSKÉ AKTIVITY.....	37
2.2.1. Spojené státy americké	37
2.2.2. Asie – Jižní Korea	41
2.3. EVROPA	42
2.3.1. Digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví v kontextu informační politiky Evropské unie (od 90. let 20. stol do současnosti).....	42
2.3.1.1. eEurope: akční plán eEurope 2002.....	44
2.3.1.2. eEurope: akční plán eEurope 2005.....	48
2.3.1.3. Iniciativa i2010.....	49
2.3.2. Snahy o centralizaci přístupu k evropskému kulturnímu dědictví: cesta k jednotnému vícejazyčnému přístupovému bodu.....	53
2.3.2.1. Bibliotheca Universalis	53
2.3.2.2. GABRIEL (GATeway and BRIdge to Europe's National Libraries).....	56
2.3.2.3. Evropská knihovna (The European Library TEL).....	57
2.3.2.4. MICHAEL (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe).....	59
2.3.2.5. Portál Europeana.....	61
2.3.3. Česká republika v kontextu evropské informační politiky zaměřené na oblast digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví	73
2.3.3.1. Účast České republiky na politice online zpřístupnění evropského kulturního dědictví od počátku 90. let 20. století	73
2.3.3.2. Spolupráce České republiky na portálu Europeana	79
2.4. SHRNUTÍ A ZÁVĚR	82
3. TÉMATIKA DIGITALIZACE A ONLINE ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ JAKO SOUČÁST VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ VYSOKÝCH ŠKOL SE ZAMĚŘENÍM NA INFORMAČNÍ VĚDU A KNIHOVNICTVÍ.....	85
3.1. USA	89
3.2. EVROPA	94
3.2.1. Evropská koncepce vyučování tematiky digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví	94
3.2.2. Slovenská republika.....	103
3.2.3. Česká republika.....	104
3.3. SHRNUTÍ A ZÁVĚR	108
4. ELEKTRONICKÉ INFORMAČNÍ SYSTÉMY KULTURNÍHO DĚDICTVÍ JAKO NÁSTROJE ZPŘÍSTUPNĚNÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ	110
4.1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA ELEKTRONICKÝCH INFORMAČNÍCH SYSTÉMŮ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ.....	110
4.2. VYBRANÉ TEORETICKÉ PROBLÉMY ONLINE ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ	118
4.3. VYUŽITÍ POTENCIÁLU ONLINE ZPŘÍSTUPNĚNÍ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ	121

4.3.1. Systémy kulturního dědictví jako nástroje pro podporu akademické sféry a celoživotního vzdělávání.....	121
4.3.2. Systémy kulturního dědictví jako zdroje pro knihovny.....	123
5. PROTOTYP DIGITÁLNÍ KNIHOVNY SPECIALIZOVANÉ NA ZPŘÍSTUPNĚNÍ DAT ZÍSKANÝCH Z VÝZKUMU OSOBNÍCH KNIHOVNÍCH FONDŮ	124
5.1. ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA PROJEKTU: ANALÝZA STAVU ZPŘÍSTUPNĚNÍ FONDŮ OSOBNÍCH KNIHOVEN VEŘEJNOSTI	127
5.1.1. Výskyt fondů osobních knižních sbírek.....	127
5.1.2. Způsoby zpřístupnění sbírek osobních knihoven veřejnosti.....	129
5.1.2.1. Zpřístupnění sbírek osobních knihoven prostřednictvím online katalogů.....	129
5.1.2.2. Zpřístupnění informací o osobních knihovnách prostřednictvím tištěných pramenů.....	130
5.1.2.3. Zpřístupnění informací o osobních knihovnách v prostředí internetu.....	132
5.1.3. Shrnutí a závěr.....	133
5.2. CÍLE PROJEKTU	134
5.3. REALIZACE PROJEKTU	136
5.3.1. Tvorba obsahu digitální knihovny: tvorba a zpracování dat.....	136
5.3.2. Tvorba digitální knihovny: technické řešení projektu.....	140
5.3.2.1. Základní požadavky na funkce digitální knihovny a jejího uživatelského rozhraní.....	140
5.3.2.2. Výsledné řešení	141
5.3.2.2.1. Redakční systém	141
5.3.2.2.2. Tvorba metadat a implementace metadatových formátů pro potřeby sdílení a uchovávání dat z osobních knihoven.....	144
5.3.2.2.3. Zpracování uživatelského rozhraní „Knihovny významných osobností“	154
5.2.3. Výstupy a přínosy projektu.....	157
5.3. ZÁVĚR.....	161
6. ZÁVĚR PRÁCE A JEJÍ PŘÍNOSY	163
CITOVANÉ INFORMAČNÍ ZDROJE.....	166
V PRÁCI ZMIŇOVANÉ PROJEKTY.....	185

Seznam ilustrací

Obrázek 1 Třída kulturních jevů z antropologického hlediska [převzato ze SOUKUP, 2000, s. 16]...	22
Obrázek 2 Náhled webové stránky prezentující jeden z objektů umístěných v Rejstříku programu Paměti světa (Memory of the World Register)[2012-04-11]	35
Obrázek 3 Světová Digitální knihovna - náhled objektu společně s metadaty [2011-09-11]	37
Obrázek 4 Současná podoba a náplň webové stránky MINERVA [2011-08-20]	46
Obrázek 5 Hlavní webová stránka portálu Bibliotheca Universalis. [Převzato z Internet archive 2011-11-29].....	55
Obrázek 6 Hlavní webová stránka služby GABRIEL zveřejněná na stránkách dnešní TEL v sekci o historii stávající služby [2012-01-05].....	57
Obrázek 7 Hlavní webová stránka TEL [2011-11-11]	58
Obrázek 8 Hlavní webová stránka francouzské aplikace Patrimoine numérique [2012-02-14].....	60
Obrázek 9 Srovnání hlavních webových stránek britské databáze Cornucopia a česko-slovenského projektu People for Europe [2012-02-14].....	60
Obrázek 10 Hlavní webová stránka české verze výstupu projektu MICHAEL [2012-02-15]	61
Obrázek 11 Hlavní webová stránka uživatelského rozhraní portálu Europeana po opětovném spuštění v lednu 2009 (z března 2009).....	65
Obrázek 12 Hierarchie poskytovatelů dat do portálu Europeana [převzato z CrossCzech, 2010, 2012-04-12].....	69
Obrázek 13 Porovnání vzhledu portálu eSbírký a portálu Europeana v listopadu 2011 [2011-11-1]... 81	81
Obrázek 14 Objekt v zobrazení eSbírek a v portálu Europeana [2011-11-1]	81
Obrázek 15 Obsah vzdělávacích osnov navržených pro specializované studium „digitalizace kulturního dědictví“ [převzato a přeloženo z MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠIČ, 2005]	99
Obrázek 16 Zastoupení jednotlivých druhů paměťových institucí jako producentů systémů zpřístupňujících kulturní dědictví shromážděných v databázi DIGICOL.....	112
Obrázek 17 Zastoupení jednotlivých segmentů kulturního dědictví zpřístupňovaných prostřednictvím webových aplikací shromážděných v databázi DIGICOL.....	112
Obrázek 18 Zobrazení nejaktivnějších států jako producentů aplikací kulturního dědictví shromážděných v databázi DIGICOL.....	113
Obrázek 19 Organizačně funkční schéma činností spjatých s pořizováním a zpracováním dat v projektu	139
Obrázek 20 Struktura rubrik redakčního systému Hyperion.....	143
Obrázek 21 Řazení příspěvků popisujících osobní knihovny v rámci redakčního systému Hyperion	143
Obrázek 22 Řazení svazků jedné osobní knihovny v rámci redakčního systému Hyperion	144
Obrázek 23 Řádková struktura popisných dat - uživatelské rozhraní digitální knihovny zpřístupňující digitální kopie materiálů týkajících se katedrály v Chartres [2011-11-1].....	145
Obrázek 24 Zobrazení popisných metadat v rámci uživatelského rozhraní Knihovny významných osobností	146
Obrázek 25 XML formulář pro doplňování metadat v redakčním systému Hyperion	147
Obrázek 26 Zápis individualizujících prvků na úrovni obrazové kopie v redakčním systému Hyperion	148
Obrázek 27 Ukázka zápisu popisných metadat – část I.....	149
Obrázek 28 Ukázka zápisu popisných metadat – část II.....	150
Obrázek 29 Ukázka zápisu popisných metadat jedné stránky knihy, tj. jednoho obrazového souboru	150

Obrázek 30 Ukázka zápisu administrativních/technických metadat - prvky formátu PREMIS.....	151
Obrázek 31 Ukázka zápisu administrativních/technických metadat - vložení prvků formátu MIX...	151
Obrázek 32 Skupiny objektů formátu METS	152
Obrázek 33 Strukturální mapa formátu METS	152
Obrázek 34 Ukázka zápisu popisných právních metadat – formát METS Rights.....	152
Obrázek 35 Ukázka popisu dokumentů exportovaných do Digitálního univerzitního repozitáře Univerzity Karlovy v Praze	154
Obrázek 36 Hlavní strana uživatelského rozhraní webové aplikace Knihovny významných osobností	155
Obrázek 37 Grafické znázornění růstu návštěvnosti uživatelského rozhraní webové aplikace Knihovny významných osobností.....	159

Seznam tabulek

Tabulka 1 Okruhy výuky navržené na základě výzkumu učebních osnov v oblasti digitálních knihoven [převzato a přeloženo dle SPINK a COOL, 1999]	90
Tabulka 2 Výuka tematiky kulturního dědictví a digitalizace kulturního dědictví byla zařazena do osnov 62 % škol, které se podrobily průzkumu [převzato a přeloženo z: LARSEN, 2005]	96
Tabulka 3 Oblast kulturního dědictví a digitalizace kulturního dědictví byla podle odpovědí respondentů na osmé přičce deseti nejvýznamnějších předmětů výuky [převzato a přeloženo z: LARSEN, 2005].....	96
Tabulka 4 Výsledné znalosti a dovednosti po absolvování koncipovaného výukového programu [převzato a přeloženo z MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠIĆ, 2005]	101

Seznam použitých zkratk

ACM	Association of Computing Machinery
ADBS	Association des professionnels de l'information et de la documentation
ALA	American Library Association
ASIST	American Society for Information Science and Technology
CENL	Conference of European National Libraries
CERL	Consortium of European Research Libraries
CERL MS	Manuscripts and Early Printed Material
CES	Centrální evidence sbírek
DC	Dublin Core
DIGICOL	Directory of Digitized Collections
DLI	Digital Library Initiative
DOBM	Digitization of Books and Manuscripts
DPI	Dots per inch
DPLA	Digital Public Library of America
eC	eContent
EDL	European Digital Library
EDLnet	European Digital Library Network
EUCLID	European Association for Library and Information Education and Research
ICCROM	International Centre for the Conservation and Restoration of Monuments
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
ICT	Information and Communication Technology
IFLA	International Federation of Library Associations
IMLS	Institute of Museum and Library Services

IOP	Integrovaný operační program
IST	Information Society Technologies
JAMU	Janáčkova akademie múzických umění
JPEG	Joint Photographic Experts Group
KISK	Kabinet informačních studií a knihovnictví (Masarykova Univerzita v Brně)
KNM	Knihovna Národního muzea v Praze
KTDIV	Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy
LIDA	Libraries in Digital Age
LIS	Librarianship and Information Science
MARC21	Machine-Readable Cataloging 21 (formát typu MARC)
M - CAST	Multilingual Content Aggregation System
METS	Metadata Encoding and Transmission Standard
METS Rights	METS Metadata Schema for Right Declaration
MIME	Multipurpose Internet Mail Extensions
MIX	NISO Metadata for Images in XML Schéma
MODS	Metadata Object Description Schema
MPEG	Moving Picture Experts Group
NARA	National Archives and Records Administration
NDLP	National Digital Library Program
NK ČR	Národní knihovna České republiky
NRG	National Representative Group
OCR	Optical Character Recognition
OAI-PMH	Open Archives Initiative - Protocol for Metadata Harvesting
ODLIS	Online Dictionary of Library and Information Science

PNP	Památník národního písemnictví
PREMIS	Preservation Metadata: Implementation Strategies
SGML	Standard Generalized Markup Language
SHKDF SNK	Odbor správy historických knižničných dokumentov a fondov Slovenské republiky, Slovenská národná knižnica
SILS	School of Information and Library Science (University of North Carolina)
SKIP	Svaz knihovníků a informačních pracovníků
SNK	Slovenská národná knižnica
TEI	Text Encoding Initiative
TEL	The European Library
TIFF	Tag Image File Format
ÚISK	Ústav informačních studií a knihovnictví
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
URI	Uniform Ressource Identifier
VISK	Veřejné informační služby knihoven
WDL	World Digital Library

„Dědictví tvoří širokou oblast tradic, památek, objektů a kultury zděděných po našich předcích. A co důležitější: je tím, z čeho vychází naše současné konání, chápání a jednání. [...] Stává se, nebo by se mělo stávat, předmětem veřejných úvah, debat a diskusí. [...] Dědictví je také aktivitou přítomnosti mající důsledky dalekosáhle ovlivňující budoucnost. Může být základním prvkem budoucího prozíravého městského nebo regionálního plánu. Základem politických rozhodnutí, médiem pro mezikulturní dialog, nástrojem mravního uvažování a potenciálním základem pro lokální ekonomický rozvoj. Je současně lokální a důvěrné, globální i sdílené. Dědictví je základní součástí naší přítomnosti, kterou žijeme a budoucnosti, kterou vytváříme.“

[University of Massachusetts: Center for Heritage and Society, What is heritage?, 2012]

[...] na kulturu by mělo být pohlíženo jako na soubor osobitých duchovních, hmotných, intelektuálních a duševních rysů společnosti nebo sociální skupiny a zahrnujících krom umění a literatury životní styl, způsoby soužití, systémy hodnot, tradice a přesvědčení. Je to pouze kultura, která je v centru debat o identitě, sociální soudržnosti a vývoji znalostní společnosti.

[UNESCO, Universal Declaration on Cultural Diversity, 2001]

Úvod

Digitalizace kulturního dědictví a otázky spojené s jeho zpřístupněním v prostředí internetu jsou od druhé poloviny 90. let 20. století oblastí teoreticky diskutovanou a prakticky čím dál tím více rozvíjenou. Výrazné změny, které umožnil vývoj informačně-komunikačních technologií v oblasti *zpřístupnění* a *prezentace* hmotného kulturního dědictví ve webovém prostředí, daly vzniknout periodicky narůstajícímu množství digitalizačních aktivit v paměťových institucích na všech organizačních úrovních. Od konce 90. let jsou v rámci informační politiky vyspělých států vkládány poměrně rozsáhlé investice do výzkumu a vývoje nástrojů zajišťujících tvorbu a propojení výstupů těchto aktivit, jejich trvalé udržitelnosti, zvyšování kvality digitálních reprodukcí kulturního dědictví a jejich zveřejnění.

Zpřístupnění historického kulturního dědictví v elektronickém prostředí pomocí optických disků v 90. letech 20. století, dnes prostřednictvím internetu, se tak stalo praktickou součástí činností paměťových institucí, tj. i knihoven, přičemž je zde významně využíváno zkušeností, činností a osvědčených postupů z oblasti informační vědy a z knihovnictví.

Koncept digitalizace kulturního dědictví zaznamenal během zhruba posledních deseti let posun. S rostoucí uživatelskou poptávkou a technologickým rozvojem jsou dokumenty digitalizovány nejen z důvodů rozšíření jejich fyzické ochrany, ale především za účelem

širokého zpřístupnění. Pokud chtějí paměťové instituce obstát v konkurenci dalších poskytovatelů informačních služeb, je v jejich zájmu sbírky prostřednictvím těchto technologií široce zpřístupňovat.

To pochopitelně není v rozporu s jejich funkcemi budování, uchovávání a ochrany. Digitalizace se, jak potvrzují MALLAN a PARK, stala novým prostředkem, pomocí něhož paměťové instituce naplňují svou roli ochrany a zpřístupnění materiálu kulturního dědictví [2006, s. 202]. Představuje plynulé navázání na jejich dlouhou historii péče, ochrany a klasického zpřístupnění kulturního dědictví a rozšiřuje jejich dosavadní služby.

Nikdy neměly paměťové instituce možnost zprostředkovat sbírky, které uchovávají, tak širokému publiku a za takových uživatelských podmínek, jako se tomu děje dnes. Díky organizační a finanční podpoře mezinárodních organizací a činnostem paměťových institucí samotných je dnes možno fondy, které byly v minulosti uchovávány v prostorách institucí a v depozitářích, zachytit a zprostředkovat uživatelům v dobré kvalitě a podmínkách, které jim vyhovují a které mohou být srovnatelné s dalšími nástroji v prostředí internetu. Navzájem je propojit a zapojit je do souboru informací a znalostí v prostředí, v němž dnes uživatelé nejčastěji pracují.

Přínosy online zpřístupnění kulturního dědictví jsou nesporné jak pro vzdělávací a vědecké účely, tak pro obnovu hmotných památek, služby pro znevýhodněné osoby a demokratizaci kulturního dědictví. Online přístup ke kopiím kulturního dědictví se stal v kontextu vývoje informačně-komunikačních technologií a jejich využívání součástí moderní informační politiky rozvinutých států celého světa. Kultura a umění tvoří jednu z informačních okruhů veřejného informačního sektoru. „Smyslem činností v tomto informačním okruhu je zpřístupnění kultury co nejširší veřejnosti - v převažující míře s cílem obohatit volný čas uživatele. Informace v kultuře a umění zajišťují uchovávání, pořádání a napomáhá ke zpřístupňování uměleckých děl všeho druhu a dalších kulturních statků“ [VLASÁK, 2011]. Tématika online zpřístupňování kulturního dědictví přináší vedle výhod také řadu technologických problémů, opomíjeny by neměly být ani záležitosti teoretické a koncepční.

Digitalizace nabídla nové příležitosti komunikace *paměti*, ale přinesla také výzvy spojené s objevováním smysluplných způsobů takové komunikace v měnícím se socio-kulturním a technologickém prostředí [MANŽUCH, 2009a, s. 92]. Přináší paměťovým institucím příležitosti i problémy spojené s oživením jejich tradičních služeb v novém, digitálním prostředí, pomocí tvůrčích nápadů, zkušeností, zdrojů a nástrojů vzniklých v rámci jiných aktivit, jako jsou vzdělávání, turismus, nakladatelství, marketing, elektronický obchod

a v oblastech výzkumu, jako jsou informační systémy nebo studia kulturního dědictví [MANŽUCH, 2011, s. 321].

S digitalizací a online zpřístupněním kulturního dědictví zaznamenává také manipulace s tímto dědictvím (přestože pouze s jeho digitálními kopiemi a ne s objekty samotnými). V prostorách paměťových institucí uchovávané a „konzervované“ dědictví je nyní nejen *komunikováno*, ale dostává se do života současných lidí, kteří ho začleňují do kontextu dnešní doby a svého života, manipulují s ním a vytvářejí (především prostřednictvím nástrojů webu 2.0.) jeho přidanou hodnotu. M. DALBELLO⁷ hovoří o „veřejném životě [kulturního] dědictví“ [2009].

Vedle nového kontextu vznikajícího tvorbou digitálních kopií kulturního dědictví se objevují mnohá úskalí díky posunu paradigmatu ochrany tohoto dědictví. Digitální obsah (tedy i digitální data vzniklá digitalizací objektů kulturního dědictví) nutí paměťové instituce, jejichž tradičním úkolem bylo konzervovat hmotné kulturní dědictví pokud možno v původním stavu, pracovat s nosiči digitálních informací a s informacemi samotnými dynamicky, průběžně migrovat digitální obsah [ABID, 2007, s. 86].

Zpřístupnění fondů a přidaných služeb v digitálním prostředí v každém případě přináší paměťovým institucím možnost i problematickou výzvu v době, kdy svou existenci především z důvodů nedostatku finančních prostředků musí obhajovat.

1. Obecná východiska pro vypracování disertační práce, její cíle a používané termíny

1.1. Současný stav zpracování problematiky online zpřístupnění kulturního dědictví v kontextu vybraných témat informační politiky a z něho vyplývající cíle práce

Zpřístupnění kulturního dědictví prostřednictvím internetu je velmi aktuálním tématem, digitalizační projekty probíhají v mnoha knihovnách, muzeích a archivech ve světě a v České republice.

⁷ Marija Dalbello – odbornice v oblasti historie knihy a tisku, etnografie, externí profesorka *Department of Library and Information Science, Rutgers-University of New Jersey*. Autorka textů věnujících se kontextu objektů kulturního dědictví v digitálním prostředí. Více viz profil na Academia.edu [Marija Dalbello, 2012].

Tématika online zpřístupnění kulturního dědictví však není, alespoň v českém prostředí, na obecnější rovině zpracována. Klasickým a elektronickým způsobem je publikováno velké množství článků a monografií hovořících o vhodných technologických řešeních a postupech při digitalizaci, týkajících se jednotlivých programů a projektů, technologických problémů dlouhodobého uchovávání digitálního obsahu, problematiky autorských práv a dalších témat, která se při online zpřístupnění kulturního dědictví setkávají. Pramen, který by byl věnován obecnému rámci problematiky zpřístupňování kulturního dědictví, zde však chybí.

Předkládaná práce si proto dala za cíl zaměřit se na zpracování vybraných oblastí tématu zpřístupnění kulturního dědictví v prostředí internetu s přihlédnutím k informační politice, jejíž jsou součástí. Snaží se vymezit relevantní terminologii, zaměřuje se na historii moderní informační politiky Evropské komise, resp. její součástí, politiky digitalizace a online zpřístupnění evropského kulturního dědictví od 90. let 20. století (s přihlédnutím k některým mimoevropským aktivitám, které na ni měly nebo mají vliv). Není třeba zdůrazňovat, že tato politika měla a má přímý vliv na digitalizační činnosti paměťových institucí v České republice. Rámcově se proto práce věnuje participaci České republiky na evropských aktivitách v této oblasti.

S oblastí online zpřístupnění kulturního dědictví se pochopitelně jako s poměrně novou tematikou pojí (především v evropském prostředí) stále aktuální dialog o jejím začlenění do výukových osnov vysokých škol zaměřených na informační vědu a knihovnictví. V České republice není zatím této problematice věnována širší koncepční pozornost. S ohledem na to, že disertační práce vznikla na půdě Ústavu informační vědy a knihovnictví, je této otázce věnována jedna kapitola, která má být úvodem k dalšímu výzkumu a zaměřuje se na zjištění stavu v oblasti výuky na univerzitách v České republice a také na Slovensku.

Při studiu tematiky i pro účely výuky se autorka setkává s velkým množstvím informačních systémů zpřístupňujících online digitální kopie kulturního dědictví. Sestavila proto základní obecnou charakteristiku těchto systémů (kap. 4.1.) a k práci přiložila anotovaný seznam některých z nich (v příloze č. 11), přičemž závěry podrobné analýzy těchto a dalších systémů, jejich srovnání a zpracování obecné charakteristiky zůstávají předmětem další práce. Kapitola věnovaná těmto systémům také upozorňuje na některé teoretické záležitosti spojované s komunikací kopií kulturního dědictví v digitálním prostředí.

Systémy kulturního dědictví poskytují koncovému uživateli možnosti kvalitního využití kulturního dědictví prostřednictvím prezentace digitálních kopií a obrazů i přidáných služeb. Žádný veřejně přístupný systém však nezpřístupňuje segment kulturního dědictví,

jímž jsou pozůstalostní knižní fondy významných osobností. Proto autorka na základě cílů, s nimiž vstupovala do doktorského studia, blíže specifikovala tématický obsah nástrojů pro online zpřístupnění kulturního dědictví a zaměřila se na výzkum ve věci interaktivního zpřístupnění obsahu těchto fondů. Popis postupů tohoto projektu a jeho výsledků je začleněn do předkládané disertační práce, resp. její páté kapitoly.

Disertační práce je tedy rozdělena do několika kapitol. Po vymezení v práci používaných termínů, z nichž nejnáročnějších bylo definování pojetí, segmentace a obsah kulturního dědictví, následuje kapitola věnovaná příslušnému sektoru informační politiky a zásadním aktivitám soustředícím se na digitalizaci a online zpřístupnění kulturního dědictví především v evropském prostředí a na ně navazujícím aktivitám v České republice od 90. let 20. století do současnosti. Třetí kapitola je věnována zastoupení tematiky online zpřístupňování kulturního dědictví v rámci terciárního vzdělávání. Čtvrtá kapitola předkládá základní charakteristiku informačních systémů kulturního dědictví, upozorňuje na některé konceptuální otázky kulturního dědictví v digitálním prostředí a nastiňuje několik možností využití potenciálu jeho online zpřístupňování. Tuto kapitolu doplňuje příloha č. 11 obsahující stručné charakteristiky vybraných systémů kulturního dědictví v oblastech historie, výtvarného umění, knižní kultury a architektury. Poslední kapitola práce se zaměřuje na výsledky získané v rámci projektu věnovaného online zpřístupnění obsahu knižních osobních fondů.

Téma práce je úzce spojeno s problematikami týkajícími se technických záležitostí digitalizace, trvalé udržitelnosti digitálního obsahu a tvorby digitálních knihoven. V práci samotné jsou tato témata zmiňována pouze okrajově.

Samostatný výstup by si zasloužila některá témata zmíněná v práci, shrnutí hlavních z nich je věnován prostor v závěru práce.

Při zpracování disertační postupovala autorka pomocí metody online výzkumu, kdy se zaměřovala na oficiální dokumenty institucí Evropské unie, webová rozhraní světových a českých systémů zpřístupňujících digitalizovaný kulturní obsah a vědecké články týkající se tématu. Při práci autorka čerpala také ze znalostí získaných prostřednictvím soustavného sledování problematiky během sedmi let doktorského studia a z vlastních zkušeností při realizaci specificky zaměřeného projektu.

Bibliografické citace v závěru práce jsou vytvořeny v souladu s pravidly bibliografického popisu jak je uvádí norma ISO ČSN 690:2010, v rámci textu jsou citace upraveny podle pravidel Harvardského systému.

1.2. Vymezení termínů používaných v práci

Následující termíny a pojmy jsou popsány na základě zkušeností a studia. Jejich řazení má logickou posloupnost vycházející ze vztahů mezi nimi. Jsou zmíněny pojmy a termíny, které autorka práce považovala za vhodné v daném kontextu uvést.

Kultura (Culture)

Ve spojitosti s tematikou práce je zde pojem *kultura* vykládán z pohledu *globálního antropologického pojetí kultury*.

Toto pojetí se vyvinulo přehodnocením *axiologického* pojetí kultury ve spojitosti s rodícími se empirickými společenskými vědami v polovině 19. století. *Antropologické pojetí kultury* založené na antropologickém vymezení kultury E. B. Taylora⁸ zahrnuje do kultury všechny nadbiologické prostředky a mechanismy, jejichž prostřednictvím se člověk jako člen společnosti adaptuje k vnějšímu prostředí. Kultura z tohoto hlediska vystupuje jako specificky lidský atribut – způsob přetváření světa člověkem. Je chápána jako „systém artefaktů, sociokulturních regulativů a idejí sdílených a předávaných členy určité společnosti a uplatňuje se zejména v sociální a kulturní antropologii, archeologii, etnografii, sociologii, psychologii a kulturologii“ [SOUKUP, 2000, s. 15].

Kulturní dědictví (Cultural Heritage)

V návaznosti na antropologické pojetí pojmu *kultura* se odvíjí i pojem *kulturní dědictví*.

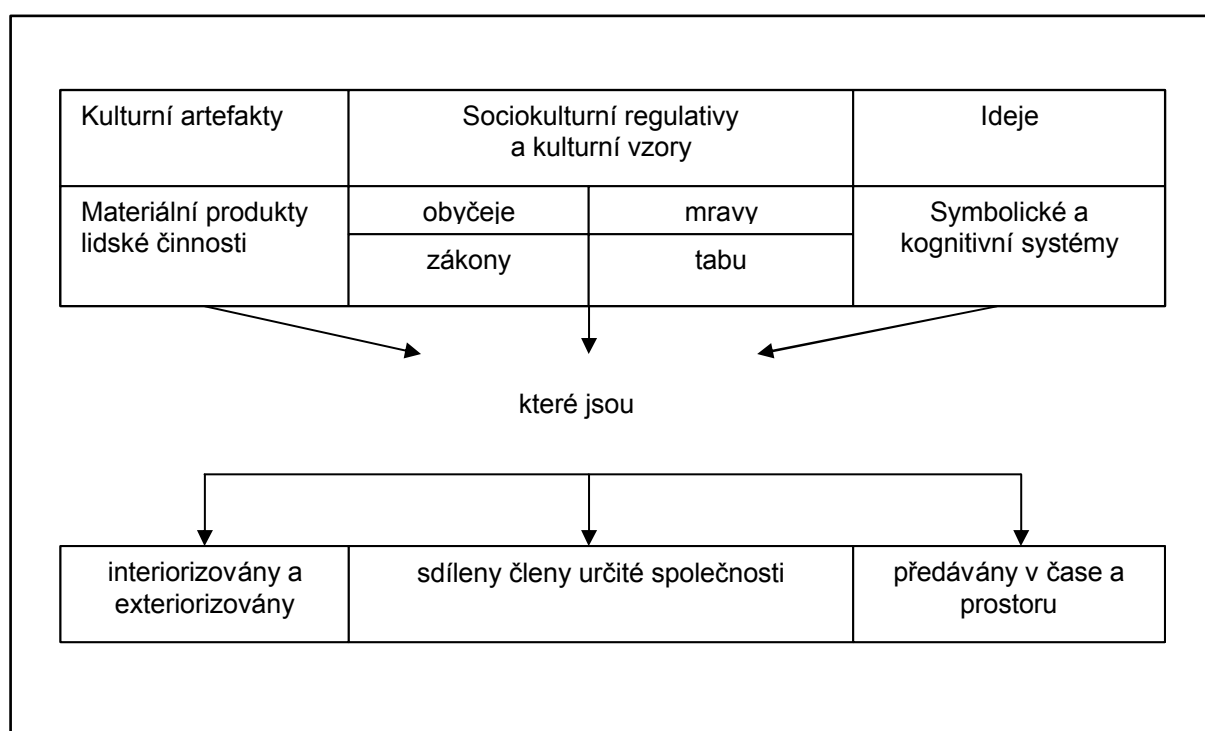
Na obrázku č. 1. zobrazujícím kulturní jevy hmotné a nehmotné kultury podle V. Soukupa, který vychází z výše uvedeného antropologického pojetí pojmu *kultura*, je možno demonstrovat základní segmentaci kulturního dědictví.

V levé horní části tabulky jsou zobrazeny *hmotné/materiální* kulturní jevy, které za jistých podmínek tvoří *hmotné kulturní dědictví (tangible cultural heritage)*.

V druhé části tabulky jsou umístěny kulturní jevy *nehmotné/nemateriální* - obyčeje, zákony a pravidla, mravní normy a tabu; ideje (např. náboženské a ideové směry); symbolické a kognitivní systémy (jazyky, písmo). Zde vzniká také umění nehmotné povahy (např. hudba nebo tanec). Tyto jevy tvoří za jistých podmínek *nehmotné (intangible) kulturní dědictví*.

⁸ Kultura nebo civilizace...je komplexní celek, který zahrnuje poznání, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti. Cit. TAYLOR, E.B. *Primitive Culture*. New York: 1958. Sv. I., str.1 (Převzato ze SOUKUP, 2000).

Zmíněnými podmínkami je časový odstup od vzniku jevu nebo objektu a jeho hodnocení co do míry trvalé hodnoty.

Obrázek 1 Třída kulturních jevů z antropologického hlediska [převzato ze SOUKUP, 2000, s. 16]

Na stejné bázi je, jak ukazuje analýza klíčových aktivit, postavena i segmentace kulturního dědictví mezinárodní organizace *UNESCO*, z níž následně vycházejí další kulturní subjekty a autoři (např. JOKILEHTO, 1990).

Hmotné dědictví na základě aktivit mezinárodní organizace *UNESCO* zaměřených na ochranu kulturního dědictví tvoří:

- 1) **nepřemístitelné** (*immovable*) hmotné dědictví: architektonická díla, díla monumentálního sochařství a malířství; prvky či struktury archeologické povahy, skupiny budov, které mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy; lokality, které jsou výtvozem člověka nebo jsou kombinovaným dílem přírody a člověka a oblasti zahrnující místa archeologických nálezů mající výjimečnou světovou hodnotu z dějinného, estetického, etnologického či antropologického hlediska [UNESCO, 1972];
- 2) **přemístitelné** (*moveable*) hmotné dědictví: výsledky archeologických výzkumů na zemi nebo pod vodou; starověké památky (nástroje, nápisy, mince, pečete, šperky, zbraně

a pohřební pozůstatky včetně mumii); pozůstatky historických monumentálních staveb a jejich součástí; materiál antropologického a etnologického významu; předměty vázící se k historii (včetně historie vědy, techniky, vojenství a sociální historie, života národů, národních vůdců, myslitelů, vědců a umělců a k událostem národní důležitosti); objekty umělecké hodnoty: kresby a malby ručně vytvořené (mimo průmyslového designu a objektů vyrobených za pomoci velkovýroby ručně zdobených), původní tisky, plakáty, fotografie, původní umělecké koláže a montáže z jakéhokoli materiálu, sochařská díla vytvořená v jakémkoli materiálu, užité umění (sklo, keramika, kov, dřevo aj.); rukopisy a prvoznaky, sbírky rukopisů, knihy, dokumenty nebo publikace zvláštní hodnoty; numismatické (medaile a mince) a filatelistické památky; archivy obsahující textové záznamy, mapy a další kartografické materiály, fotografie, filmy, zvukové záznamy a záznamy strojem čitelné; nábytek, tapety, koberce, oblečení a hudební nástroje; zoologické, botanické a geologické exempláře [UNESCO, 1978].

Nehmotné dědictví zahrnuje podle organizace *UNESCO* „zkušenosti, znázornění, vyjádření, znalosti, dovednosti, nástroje, předměty, artefakty a kulturní prostory s nimi související, které společnosti, skupiny a v některých případech též jednotlivci považují za součást svého kulturního dědictví. Toto nemateriální kulturní dědictví, předávané z pokolení na pokolení, je společnostmi a skupinami lidí neustále přetvářeno v závislosti na jejich prostředí, na jejich interakci s přírodou a na jejich historii, dává jim pocit identity a kontinuity, podporuje takto úctu ke kulturní rozmanitosti a lidské tvořivosti.

Toto kulturní dědictví se projevuje mimo jiné v oblastech, jakými jsou ústní tradice a vyjádření, včetně jazyka jakožto prostředku nemateriálního kulturního dědictví; interpretační umění; společenské zvyklosti, obřady a slavnostní události; vědomosti a zkušenosti týkající se přírody a vesmíru a dovednosti spojené s tradičními řemesly“ [UNESCO, 2003].

Původní obsahové pojetí pojmu *kulturní dědictví* označující dochované *hmotné* památky na dějinné *kultury* se, jak potvrzuje i definice *UNESCO*, rozšířilo na dědictví *nehmotné* během posledních desetiletí díky vzrůstající pozornosti věnované člověku jako takovému, dramatickým uměním, jazykům a tradiční hudbě, stejně jako informačním, duchovním a filosofickým systémům, na jejichž základech tyto vznikly [2008]. Díky širší projevů kultury a tedy památek na ni a místům, kde se tyto nalézají, byly stanoveny nové kategorie jako je např. kulturní dědictví nalézající se pod vodou (*Underwater Cultural Heritage*).

Pro detailnější rozdělení je možno dále rozlišovat kulturní dědictví architektonické, průmyslové, národopisné, písemné apod. Cílem této části práce je však popsat základní dělení, které je pro cíle práce dostačující. Výčet definic kulturního dědictví a jejich historický vývoj uvádí např. J. JOKILETHO [1990].

V rámci pátého rámcového programu Evropské unie byl v souvislosti s realizací programů a projektů určených pro propagaci a podporu kultury (tedy ne pouze ve vztahu k digitalizaci kulturního dědictví) redefinován koncept kulturního dědictví, v němž je kulturní dědictví definováno jako „skupina zdrojů zděděných z minulosti, které lidé označují nezávisle na jejich vlastnictví jako reflexi a vyjádření svých neustále se vyvíjejících hodnot, víry, znalostí a tradic. Zahrnuje všechny aspekty prostředí vycházejícího z interakce mezi lidmi a místy napříč časem“ [Council of Europe, 2005].

Evropská politika digitalizace a online zpřístupnění evropského kulturního dědictví pojem kulturního dědictví svými aktivitami vymezuje na *hmotné historické* dědictví uchovávané ve fondech evropských paměťových institucí. Velmi zásadním prvkem zde byla ještě do nedávné doby díky omezeným finančním i organizačním možnostem nutnost jasné specifikace *národního kulturního dědictví* evropských států, tj. nejvzácnějšího jádra, které je třeba chránit, digitalizovat a následně také zpřístupnit. Dnes se již díky postupující *large-scale* digitalizaci a poptávce po zpřístupnění kulturního obsahu spektrum výběru rozšiřuje. Postupně se pozornost Evropské unie také přesunula z vytváření digitálních sbírek (5. rámcový program) k aspektům jejich socio-ekonomickému využití (6. a 7. rámcový program), jejich lepší uživatelské přístupnosti [MANŽUCH, 2009b].

Přestože se v anglické verzi pojmu kulturní dědictví neobjevuje přívlastek *historické*, tak jako se v některých případech objevuje v české verzi pojmu, jedná se o jevy vzniklé v minulosti. Naopak v angličtině se objevuje spojení *historické a kulturní dědictví* (*historical and cultural heritage*), které můžeme chápat jako obsahově ekvivalentní spojení *kulturní dědictví*. Je třeba odlišovat tento pojem od pojmu *kulturní bohatství* (*cultural richness*), které v sobě obsahuje jak kulturní dědictví, tak i současnou „živou“ kulturu.

Dokumentové dědictví (Documentary Heritage)

Termín spojený s programem *Paměť světa (Memory of the World Programme)* užívaný v dokumentech *Mezinárodní federace knihovnických institucí a organizací (International Federation of Library Associations, IFLA)*, organizace *UNESCO* i jednotlivými autory. V českém prostředí se ve spojitosti s programem *Paměti světa* překládá jako *dokumentové* [KNOLL a JEŽEK, 2005], příp. *dokumentární* dědictví [UHLÍŘ, 2010]. Podle základního dokumentu programu tvoří dokumentové dědictví rukopisy, knihy, periodika, plakáty a další textový obsah; netextové dokumenty (kresby, malby, tisky, mapy, hudebniny); audiovizuální dokumenty v analogovém nebo digitálním formátu mechanicky, elektronicky nebo jiným způsobem zachycené a virtuální dokumenty: webové stránky sídlící na serveru, přičemž jako nosič může sloužit hard disk nebo páska a obsahem jsou elektronická data [EDMONDSON, 2002, s. 8].

S ohledem na to, že kulturní dědictví pro budoucnost vzniká již v současnosti, je třeba zmínit také pojem ***digitální dědictví (Digital heritage)***. Tento pojem označuje jak zdroje vzniklé v digitálním formátu (*born digital*), tak digitální obsah, který vznikl prostřednictvím digitalizace [viz např. UNESCO, 2003]. Především ve spojení s aktivitami *UNESCO* se setkáváme také s pojmem ***digitální dokumentární dědictví (Digital documentary heritage)*** spojující dva poslední zmíněné pojmy, kdy se jedná o dokumentární dědictví umístěné v prostředí internetu.

Ve spojitosti s kulturním dědictvím se setkáváme také s následujícími pojmy, jejichž společným prvkem je ***paměť (memory)***, jako to, v čemž (a díky čemuž) je minulost zachována a to, co je komunikováno prostřednictvím kulturního dědictví:

- ***kolektivní paměť (Collective memory* nebo *Collective remembering)*** vycházející z pojetí francouzského filosofa a sociologa M. Halbwachse, které nahlíží kolektivní paměť jako zásadní sociální a historický fenomén, jehož nejširší pojetí označuje sdílené myšlenky, přesvědčení a majetek komunity nebo skupiny o její minulosti [MALLAN a PARK, 2006, s. 202],
- ***kulturní paměť (Cultural memory)*** [DALBELLO, 2004],
- ***a její komunikace (Communication of cultural memory)*** na základě teorie německého egyptologa a religionisty J. Assmanna [MANŽUCH, 2009, s. 93].

K paměti ostatně odkazuje také název programu *Paměť světa (Memory of the World Programme)*, programu *Paměť Ameriky* realizovaný Kongresovou knihovnou ve Washingtonu (*Library of Congress American Memory Programme*) i souhrnné označení institucí, jejichž cílem je shromažďovat, chránit a zpřístupňovat objekty kulturního dědictví.

Paměťové instituce (Memory Institutions)

Tento sdružující pojem (spadající do obsahově širšího pojmu *kulturní organizace*) označuje „knihovny, archivy, muzea, výzkumné ústavy, univerzity, jejichž cílem je ochrana a zpřístupňování dokumentů kulturního dědictví“ [MARVANOVA, 2003]. Jejich základními cíli a náplní činnosti je centralizace, uchovávání a zpřístupnění kulturního dědictví, čímž se podílí na komunikaci kolektivní paměti komunit, kterým slouží právě tím, že komunikují tuto paměť prostřednictvím kulturního dědictví [MANŽUCH, 2009].

V této souvislosti se v literatuře setkáváme také s označeními: *Cultural Heritage Institutions*; *Cultural and Heritage Institutions*; *Archival, Library and Museum sector* nebo *Cultural Memory Institutions* [např. APARAC-JELUŠÍČ, 2009a].

Všechny tyto sdružující pojmy zdůrazňují společné prvky praxe těchto institucí a odkazují na možnosti spolupráce při řešení problémů spojených s fungováním těchto institucí „v digitálním světě“ i při koncipování společného vzdělávání [např. APARAC-JELUŠÍČ, 2009a]. Spolupráce paměťových institucí je podporována mezinárodními konferencemi jako je např. *Libraries in Digital Age (LIDA)*⁹, konferencemi *IFLA*¹⁰, v českém prostředí konferencí *Archivy, knihovny a muzea v digitálním světě*¹¹. V některých zemích fungují organizace spojující tyto instituce dohromady (USA, UK, Norsko), jejich spolupráci svými aktivitami silně podporuje také Evropská unie.

Objektem zájmu disertační práce však nejsou samotné objekty kulturního dědictví zachované v analogovém formátu, ale kopie vytvořené *digitalizací* obsahu, tj. „kopie

⁹ Konference pořádaná téměř pravidelně každý rok univerzitou v Zadaru za účasti mimo jiné předních odborníků z amerických univerzit, kteří se zaměřují na tematiku digitálních knihoven.

¹⁰ Konference *The Digital Library Futures Conference and the future of digital libraries within IFLA* konaná v roce 2009. Viz: <http://www.athenaeurope.org/index.php?en/144/programme-and-presentations>.

¹¹ Konference organizovaná *Svazem knihovníků a informačních pracovníků (SKIP)* sdružující každoročně již od roku 2000 představitele knihoven, archivů a muzeí.

dokumentu v digitální podobě“ [CELBOVÁ, 2003].

Digitalizace (Digitization)

Pojem digitalizace je v práci zmiňován v užším a v širším pojetí. V pojetí užším je digitalizace definována jako „technologie reformátování, která spočívá v převedení dokumentu do elektronické (digitální) podoby. Součástí digitalizace bývá i tvorba metadat, které jsou ukládány společně s daty. Výsledkem digitalizace je dokument v obrazové nebo textové podobě“ [VRBENSKÁ, 2003].

V širším pojetí v sobě digitalizace soustředí činnosti spojené s reformátováním dokumentu, snahou o trvalé uchování vytvořených digitálních kopií a také jejich zpřístupněním. V tomto smyslu bývá označení *digitalizace* užito také jako jedno z pojmenování vzdělávacích programů či dílčích výukových kurzů zaměřených na danou tematiku (dále viz kap. 3).

Ochrana kulturního dědictví (pomocí digitalizace)

Hlavním cílem ochrany kulturního dědictví je ochránit autenticitu a integritu kulturního dědictví [UNESCO, ICCROM, ICOMOS, 1994]¹². Ačkoli je toto tvrzení spojeno s archeologickým a architektonickým kulturním dědictvím, lze ji vztáhnout i na ostatní objekty kulturního dědictví. O zachování těchto základních kvalit kulturního dědictví je třeba pomocí konzervačních a restaurátorských technik pečovat.

S nástupem digitálních technologií se k těmto technikám připojily i další možnosti. Pomocí digitalizace je možno uchovat informace o kulturním dědictví v digitálním formátu a prodloužit tak „život“ původního objektu, který nemusí již být vystavován styku s uživatelem. Digitální technologie zvyšují také efektivitu archeologického výzkumu a konzervační techniky využívající digitálních technologií, napomáhají ochraně a sledování stavu objektů kulturního dědictví v reálném čase, čímž je možno zabránit někdy nepředvídatelným ztrátám [LU a PAN, 2010].

Bohužel, jak připomínají MALLAN a PARK, v momentě, kdy je objekt kulturního dědictví digitalizován, zodpovědnost za ochranu se rozšiřuje z původního analogového objektu i na

¹² Pojetí a míra obou těchto vlastností u fyzického kulturního dědictví je stejně jako u jeho kopie v digitálním prostředí diskutována. Děje se tomu tak i „pragmaticky“ ve spojení s kritérii pro výběr objektů kulturního dědictví určených k záchraně např. v programech *UNESCO Paměť světa (Memory of the World)*. Více o tom např. JOKILEHTO, 2006 nebo STOVEL, 2007.

jeho digitální kopii [2006]. Terminologicky je zde však třeba rozlišovat postupy napomáhající ochraně cenného nosiče kulturního dědictví pomocí digitalizace (*preservation by digitization*) a ochranu, tj. zajištění trvalé udržitelnosti digitálního obsahu (*digital preservation*)¹³.

Digitalizace zlepšuje přístup ke kulturnímu dědictví a rozšiřuje možnosti jeho ochrany díky omezení kontaktu s uživatelem. Kvůli stále nevyřešenému problému zajištění trvalé udržitelnosti digitálního obsahu však digitalizace není považována na rozdíl např. od mikrofilmování za prostředek zajišťující trvalou ochranu analogového materiálu [např. CUBR, 2010 nebo již SMITH, 1999].

Podle společného výzkumu *IFLA* a *UNESCO* z roku 1999 jsou důvody k digitalizaci následující: historická/kulturní hodnota objektu; potřeba zvýšení přístupu k objektu; přístup pro akademické účely; zamezení dalšího užívání objektu a jeho ochrana, služba dodávání dokumentu, úspora prostoru, výzkum v oblasti digitálních procesů a komerční zpřístupnění¹⁴ (je třeba uvést, že ve výzkumu se jednalo o digitalizaci všech dokumentů, nejen kulturního dědictví) [IFLA a UNESCO, 1999].

Přínos digitalizace kulturního dědictví lze vedle ochrany spatřovat také v možnosti následného zpřístupnění rozdílných verzí kopie pro různé účely (publikační, multimediální, virtuální výstavy, informativní a vzdělávací). Prostřednictvím digitalizace může být kterýkoli objekt přemístěn z původní sbírky do jiného prostředí nebo kontextu, do nové sbírky tvořené dalšími objekty, objekty mohou být dokonce virtuálně uchovávány [KANDO a ADACHI, 2004]. Digitalizace kulturního obsahu a artefaktů činí tento obsah tvárnějším a proměnlivým, což vytváří zajímavé příležitosti k jeho analýze, dekontextualizaci a kombinování [BORGMAN, 2007, s. 216]. V těchto přednostech digitálních kopií lze však také spatřovat nevýhody spojené právě s nebezpečím plynoucím z vyjmutí z kontextu, dezinterpretace nebo porušováním autorských práv.

Zpřístupnění kulturního dědictví v prostředí internetu (Providing an Access to Cultural Heritage on Internet)

Zpřístupněním kulturního dědictví v prostředí internetu (ve webovém prostředí) je myšlen proces umožnění přístupu k digitálním kopiím kulturního dědictví, tj. jejich zveřejnění prostřednictvím sítě internet, kdy je poskytnut přístup většímu počtu uživatelů nežli tradiční

¹³ CUBR potvrzuje skutečnost, kterou je možno zaznamenat i studiem dobové literatury, že anglický výraz „digital preservation“ byl v 90. letech 20. století převážně v americkém prostředí v některých případech užíván ve významu ochrany prostřednictvím digitalizace [2010, s. 33].

¹⁴ Důvody jsou uváděny v takovém pořadí, v jakém byl ve výzkumu jejich výskyt.

cestou. Hovoří se proto o *širokém* zpřístupnění.

V práci je, především z důvodu lepší formulace, užíváno častěji kratší obecně používané označení *online zpřístupnění kulturního dědictví (online access to cultural heritage)*, které je obsahově shodné. V této souvislosti se setkáme také se spojením *online kulturní dědictví (cultural heritage online)*.

Hlavní problém online zpřístupnění kulturního dědictví představuje nutnost nalezení dohody přijatelné pro všechny zúčastněné strany, jimiž jsou rozhodující politické orgány, paměťové instituce, odborníci z řad vědy, komerční poskytovatelé technologií, majitelé autorských práv a uživatelé – veřejnost.

Nástroji tohoto zpřístupnění jsou především digitální knihovny.

Digitální knihovna (Digital Library)

Protože je v literatuře ve vztahu k online zpřístupnění kulturního dědictví běžně vztahován pojem *digitální knihovna* jako nástroj tohoto zpřístupnění (setkáme se i s pojmy *digital library for the humanities* nebo *cultural heritage digital library* [např. CRANE, 2002]), je třeba zastavit se i u tohoto pojmu.

Ačkoli výzkum i praxe v oblasti digitálních knihoven se začaly celosvětově rozvíjet již v 90. let 20. stol. [BORGMAN, 1999, s. 227], výklad tohoto pojmu zůstává z důvodu jeho rozdílného pojetí v různých oborech dodnes problematický.

Zatímco obor počítačové vědy chápe pod pojmem digitální knihovna „spravovanou sbírku informací spolu s odpovídajícími službami, přičemž informace jsou uloženy v digitální podobě a jsou dostupné prostřednictvím sítě“ [ARMS, 2000, s. 2, překlad z BARTOŠEK, 2004], v pojetí knihovnictví a informační vědy jedná, jak uvádí J. REITZ ve výkladu termínu Digital Library o „knihovnu, v níž výrazná část zdrojů je přístupna v digitálním strojem čitelném formátu (na rozdíl od mikrodokumentů a dokumentů tištěných) a tyto zdroje jsou přístupné pomocí počítačových nástrojů. Tyto zdroje mohou být uchovávány lokálně nebo být přístupné vzdáleně přes počítačové sítě“ [2004-2012]. Podle této definice se jedná se tedy o „nadstavbu“ klasické knihovny spojenou s transformací činností knihovních institucí. V tomto kontextu se můžeme setkat s pojmy *virtuální knihovna*, *elektronická knihovna* nebo *hybridní knihovna* (k výkladu těchto pojmů např. BRATKOVÁ, 2009). Další pojetí pojmu *digitální knihovna* např. BARTOŠEK, 2004.

V rámci předkládané disertační práce je pojem digitální knihovna chápán jako nástroj pro správu a zpřístupnění digitálního obsahu vytvořeného reformátováním analogových objektů

kulturního dědictví vytvářený vzdělávacími a paměťovými institucemi (v tomto pojetí práce hovoří o národních digitálních knihovnách a digitálních knihovnách amerických univerzitních knihoven) tak, jak je definován např. v Manifestu digitálních knihoven¹⁵.

Zde je možno zmínit jedno ze dvou doplňujících se pojetí definovaných na mezinárodním workshopu podporovaném *Národní vědeckou nadací (National Science Foundation)* na půdě *University of California* v Los Angeles v roce 1996: „DK [digitální knihovny – pozn. autorky] jsou vytvářeny – sbírány a organizovány – společenstvím uživatelů, přičemž funkční možnosti těchto knihoven podporují informační potřeby tohoto společenství. Jsou součástí společenství, jejichž účastníci spolu komunikují, užívají data, informace a informační zdroje a systémy. V tomto smyslu jsou extenzí, rozšířením a spojením různých informačních institucí jako fyzických míst, kde jsou zdroje vybírány, shromažďovány, organizovány, chráněny, zpřístupňovány pro podporu tohoto společenství. Tyto informační instituce se sestávají mimo jiné z knihoven, muzeí, archivů a škol, ale DK se také rozšiřují do dalších společenských prostředí včetně školních tříd, kanceláří, laboratoří, domovů a veřejných prostor“ [BORGMAN et al., 1996].

„V současnosti jsou digitální knihovny definovány v širokém smyslu jako digitální prostředí vhodné pro zpřístupňování digitálního obsahu a vytváření služeb a produktů s přidanou hodnotou“, uvádí J. STEINEROVÁ a spolu s dalšími autory se shoduje na tom, že v pojmu *digitální knihovna* je obsažen nejen prostor pro ukládání informačních objektů, ale i komunikaci. „Digitální knihovna se tak stává interaktivním, flexibilním prostorem, spojeným komunikačními funkcemi a potřebami komunity, které slouží. Přidanou hodnotou digitálních knihoven je i speciální organizace poznatků a konsolidované služby a produkty pro tuto komunitu“ [2009]. „Funkčnost představuje služby a soubor navázaných funkcí digitální knihovny jako systému. Přitom je možno definovat určité jádro funkcí jako je registrace nového informačního objektu, vyhledávání, prohlížení, manažment informací a další pomocné funkce“ [STEINEROVÁ, 2007].

¹⁵ Digitální knihovna je on-line přístupnou sbírkou digitálních objektů spolehlivé kvality, jež jsou vytvořeny či vybrány a spravovány podle mezinárodně přijatých zásad pro budování sbírek a zpřístupňovány promyšleným a dlouhodobě udržitelným způsobem, podporovány službami, jež jsou nezbytné k tomu, aby uživatelé mohli tyto zdroje vyhledat a využívat. Digitální knihovna představuje nedílnou součást služeb knihovny využívající nové technologie, aby poskytla přístup k digitálním sbírkám. Sbírkové jsou v rámci digitální knihovny vytvářeny, spravovány a zpřístupňovány takovým způsobem, že jsou pohotově a hospodárně k dispozici pro užití vymezenou komunitou nebo souborem komunit [IFLA a UNESCO, 2010].

Otázkou je, zda můžeme nazývat digitální knihovnou všechny informační systémy a webové aplikace zpřístupňující digitální kopie kulturního dědictví, třebaže neznáme jejich vnitřní architekturu.

Situaci v mnohém stěžuje fakt, že pojmem *digitální knihovna* v minulosti byly a stále jsou označovány zdroje, které nemají vlastnosti digitální knihovny (např. podle modelu Kahn-Wilensky). Sama Ch. BORGMAN ke dvěma výše zmíněným oblastem výkladu obsahu pojmu *digitální knihovna*, tj. oblasti výzkumu a tvorby digitálních knihoven a oblasti informační vědy a knihovnictví, přidává třetí okruh užívání pojmu *digitální knihovna* pro online databáze, databáze na nosičích CD-ROM a online služby, které sami sebe identifikují jako digitální knihovny [1999, s. 237].

Ke zmatení pojmů přispívají také sami producenti aplikací, měníce v průběhu času klasifikaci svých produktů. Tyto změny vycházejí pravděpodobně jak ze samotného vývoje výsledků tvorby aplikací (např. *Europeana*), tak také z nepřiliš přesné specifikace na základě reálných vlastností aplikace¹⁶.

Vzhledem k nejasné definici pojmu *digitální knihovna* je možno setkat se také s rozpory v názoru, zda je digitální knihovnou digitální sbírka s přidávanými službami (jako zmiňuje např. Steinerová) nebo pouze sbírka digitálního obsahu [CHU, 2010, s. 79], třebaže např. LYNCH spatřuje rozdíl mezi digitální sbírkou a digitální knihovnou především v tom, že zatímco „sbírky se soustřeďují na pouhý obsah“ [...], „digitální knihovny jako systémy, které digitální sbírky uvádí v život, činí je účelně dosažitelné a použitelné k práci s nimi a propojují je s uživatelskými komunitami“. Další rozdíly vidí LYNCH v možnostech provázání digitálních knihoven, přímé orientaci producentů digitálních knihoven na uživatelskou komunitu a možnostech, které digitální knihovny i ve svém vývoji skýtají [2002].

Přestože je možno s tímto vysvětlením souhlasit, není možno zjišťovat vnitřní architekturu všech výstupů aktivit zaměřujících se na zpřístupnění digitalizovaných kopií kulturního dědictví, nebude v předkládané práci užíván pojem *digitální knihovny*, ale spojení *informační systémy kulturního dědictví*.

¹⁶ Více k terminologii v této otázce viz BORGMAN et al., 1996; BORGMAN, 1999, nověji BRATKOVÁ, 2009.

Informační systémy kulturního dědictví (Cultural heritage information systems) nebo jen ***Systémy kulturního dědictví (Culture Heritage Systems)***

Spojení (*informační*) *systémy kulturního dědictví* by mohlo být uvozeno přídavným jménem *elektronické*, protože se jedná o informační systémy fungující v elektronickém prostředí. V literatuře se však setkáváme pouze s pojmem *informační systémy kulturního dědictví* jako *cultural heritage information systems* [např. MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠIĆ, 2005, s. 58 nebo LOEBBECKE a THALLER, 2005]. Pojem *informační systém kulturního dědictví (cultural heritage information system)* se v terminologických slovnících nenachází, můžeme ho však pracovníčně na základě kontextu, v němž je používán, definovat jako informační systém uživatelsky přístupný ve webovém prostředí, jehož obsahem jsou digitální kopie objektů kulturního dědictví a jejich metadata, příp. s nimi spojené služby.

Je třeba však upozornit na to, že tímto pojmem jsou v některých případech označovány také registry a databáze movitého a nemovitého kulturního dědictví, které nejsou primárně určeny pro veřejné využití [např. KOVAČEC-NAGLIČ, 2001].

V disertační práci autorka používá tento pojem, který chápe jako obsahově nadřazený pojmu *digitální knihovna* s tím, že si je vědoma, toho že tento pojem není mezi odborníky příliš používán. Volí ho především z důvodu možnosti větší plurality nástrojů zpřístupňování digitálních dat z oblasti kulturního dědictví i z důvodu problematizace termínu *digitální knihovna* (viz výše).

2. Zásadní aktivity zaměřené na zpřístupnění kulturního dědictví v prostředí internetu

První iniciativy v oblasti digitalizace kulturního dědictví se začaly objevovat v první polovině 90. let 20. století. V té době vznikaly první digitalizační projekty ve světě, v jejichž rámci byly postaveny základy aktivit dalších let¹⁷.

¹⁷ Podle výzkumu vedeného za spolupráce IFLA a UNESCO realizovaného v roce 1999 začala realizovat své digitalizační aktivity od roku 1995 více jak polovina z dotázaných 150 významných paměťových institucí s tím, že 42 % projektů začala v letech 1995-1996. Před rokem 1995 své digitalizační projekty započalo 8 % institucí [1999, s. 11]. Je možno předpokládat, že se jednalo např. o program *Paměti Ameriky (American Memory Programme)* a český program *Memoriae Mundi Series Bohemica*.

2.1. Zásadní mezinárodní aktivity zaměřené na zpřístupnění kulturního dědictví v prostředí internetu

Cílem této části práce věnované nastínění historie digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví je popsat nejdůležitější kontext pro Českou republiku, tj. kontext evropský. Proto bude následující kapitola věnována především základním mezníkům vývoje informační politiky této oblasti v Evropě. Je však třeba zmínit také některé mimoevropské aktivity a aktivity celosvětové působnosti, jejichž existence měla nebo má klíčový význam, mají nebo měly vliv na utváření digitalizačních činností v Evropě nebo na nich Česká republika participovala.

2.1.1. UNESCO: Program Paměť světa (Memory of the World Programme)

Není náhodou, že úvodní citát této disertační práce odkazuje na preambule jednoho ze zásadních dokumentů *Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization UNESCO)*. *UNESCO* věnuje velkou pozornost lokalizaci, ochraně a zpřístupnění světového kulturního dědictví. Oba uvedené citáty velmi výstižně vystihují odpověď na otázku, proč je třeba uchovávat památky kulturního vývoje lidstva a proč je v co nejširším měřítku zpřístupňovat.

Vývoj informačně-komunikačních technologií posledních dvaceti let nabídl nástroje širokého zpřístupnění v podobě digitalizace a nástrojů zveřejnění digitálního obsahu v prostředí internetu. Ty právo člověka na poznání dokumentů, které podporují jeho integritu k určité skupině a jeho sebeuvědomění i zveřejňování těchto materiálů, podporují více, nežli kdy které technologie zaznamenávání a předávání dat v historii dokázaly.

Organizace *UNESCO* je hlavním mezinárodním subjektem angažujícím se v záležitostech ochrany a (nejen online) zpřístupnění kulturního dědictví v celosvětovém měřítku. Stejně jako se již čtyřicet let věnuje ochraně movitého a přírodního dědictví, věnuje pozornost také metodám ochrany a zpřístupnění ostatního historického dědictví, které poskytuje digitalizace. Zároveň se soustředí na zajištění ochrany materiálu, který již dnes vytváří dědictví budoucí – původnímu digitálnímu obsahu.

Tyto aktivity naplňují některé z klíčových požadavků cílového programu organizace *UNESCO*, mezi nimiž je přístup ke znalostem a k informacím pro všechny, zachování

kulturní identity a rozmanitosti, jazyková různorodost a podpora vzniku a uchování lokálního obsahu a hodnot.

Program *Paměť světa (Memory of the World Programme)* označovaný dále pouze jako Program, byl vyhlášen roku 1992 jako reakce na alarmující stav ochrany a přístupu ke světovému kulturnímu dědictví [EDMONDSON, 2002, s. 3]. Odkazuje taktéž na hlavní cíle organizace *UNESCO* a navazuje na její ideová východiska deklarovaná v *Úmluvě o ochraně kulturního a přírodního dědictví (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)* přijaté v roce 1972. Program *Paměť světa* se však na rozdíl od obsahu výše zmíněné *Úmluvy* týká hmotného dědictví pohyblivého (*moveable* ve smyslu „schopné přemístění“).

Program není primárně zaměřen na digitalizaci světového dědictví, uznává však digitalizaci jako jeden ze způsobů ochrany světového dědictví a vhodný nástroj jeho širokého zpřístupnění. V praktické rovině se zabývá identifikací a monitorováním ohrožených a vzácných objektů nebo sbírek obsahujících významnou hodnotu pro současné a budoucí využití prostřednictvím *Rejstříku programu Paměť světa (Memory of the World Register)*, zvyšováním povědomí o významu a existenci těchto památek a podporou projektů pracujících na jejich záchraně [EDMONDSON, 2002] ¹⁸.

V červnu roku 2012 bylo v rejstříku umístěno 245 objektů a sbírek z celého světa. *UNESCO* převzalo patronaci nad 27 mezinárodními, regionálními, národními a místními projekty, které pracují v souladu s cíli Programu. Mezi těmito se nalézají také šest českých projektů. Vedle programu *Memoriae Mundi Series Bohemica* také projekt digitalizace Sedleckého antifonáře, sbírky arabských rukopisů Národní knihovny ČR, sbírka Kostnických kronik, projekt digitalizace pražských rukopisů a digitalizační projekt sbírky perských rukopisů. Řešitelem všech těchto projektů je *Národní knihovna ČR*.

Díky spolupráci na Programu Česká republika resp. *Národní knihovna ČR* ve spolupráci s firmou *AIP Beroun* (dříve součástí *Albertina icome Praha*) položila základy silné pozici, kterou téměř dvě desítky let především v evropském prostředí v oblasti digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví zastává.

Pracovní skupina *Národní knihovny ČR* v čele s Adolfem Knollem ¹⁹ je úzce spojena s Programem již od jeho počátků. Spolupracuje na Programu od roku 1992, vytvořila první reprezentativní CD-ROM Programu. Jako jeden z členů Technické komise pro tvorbu

¹⁸ Více ke genezi programu a koncepčním problémům, s nimiž se program potýká viz např. HARVEY, 2007.

¹⁹ Mgr. Adolf Knoll – v současnosti tajemník pro vědu, výzkum a mezinárodní vztahy *Národní knihovny ČR*.

standardů vytvořila skupina pracující na programu digitalizace *Memoriae Mundi Series Bohemica* vlastní implementaci SGML (DOBM), která byla organizací *UNESCO* v roce 1999 převzata jako oficiální formát Programu. Skupina se celkově velmi aktivně podílela na technickém řešení, byla členem Mezinárodní poradní komise v letech 1997-2000 – po tři roky, tj. maximální možnou dobu [KNOLL, 2002]. Její přínos do Programu byl oceněn výroční cenou *Jikji* za rok 2005.

Obrázek 2 Náhled webové stránky prezentující jeden z objektů umístěných v Rejstříku programu Paměti světa (Memory of the World Register)[2012-04-11]

2.1.2. UNESCO: Světová digitální knihovna (World Digital Library)

Snahy zpřístupnit historické kulturní dědictví nejširší veřejnosti bez rozdílu rozvíjí *UNESCO* také v rámci projektu, jehož výstupem vytvářeným společně s *Kongresovou knihovnou ve Washingtonu* coby hlavním partnerem projektu a s dalšími předními světovými paměťovými institucemi je *Světová digitální knihovna (World Digital Library)*, dále v textu označovaná pouze jako WDL.

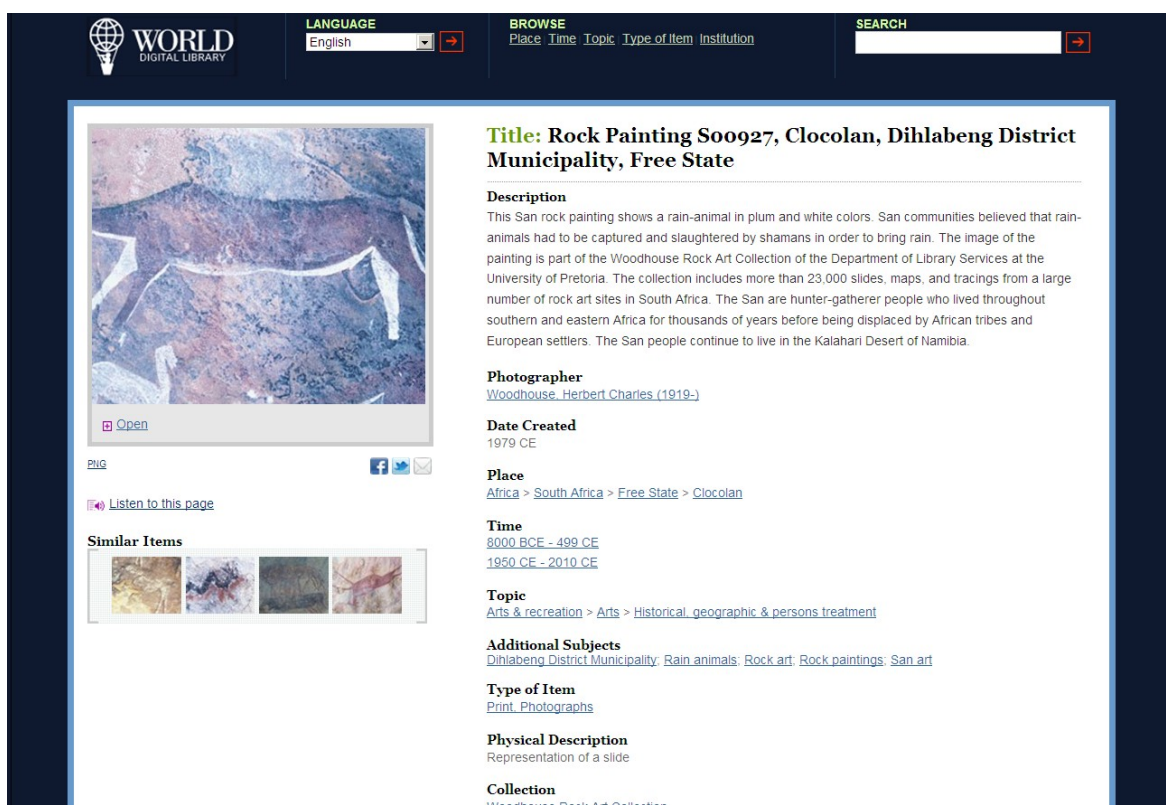
WDL zpřístupňující významné objekty kulturního dědictví celého světa byla po čtyřech letech vývoje spuštěna v dubnu roku 2009. Cíli projektu, které jsou ve shodě s cíli organizace *UNESCO*, je prohlubovat porozumění mezi národy a kulturami, rozšiřovat

rozmanitost digitálního obsahu v prostředí internetu, zvětšit objem zdrojů zaměřených také na kultury jiné nežli pouze na kulturu anglosaskou, systematictěji digitalizovat významné památky světového kulturního dědictví a široce je zpřístupnit pro potřeby vědecké a akademické obce i široké veřejnosti. Jedním z cílů je také podpořit rozvojové země, které jsou v otázkách digitalizace a online zpřístupnění svého kulturního dědictví znevýhodněny [VORLÍČKOVÁ, 2009b].

V červnu 2012 WDL obsahovala 6 062 digitálních kopií památek uložených v depozitářích 77 institucí členských zemí *UNESCO*. Jsou mezi nimi rukopisy, mapy, vzácné tisky, hudební a filmové nahrávky, fotografie a architektonické nákresy vybrané v rámci výše zmíněného programu *Paměť světa* i mimo jeho rejstřík.

Standardy týkající se metadat, digitalizace a přenosu záznamů byly vyvinuty *Kongresovou knihovnou* a dalšími partnery v zastoupení příslušných pracovních skupin nejen pro potřeby WDL. Vytváření technických a programových sítí je jedním z klíčových cílů organizace projektu, který si klade za cíl být mimo jiné rámcem pro vytváření národních a mezinárodních politik [World Digital Library, 2009].

Obsah zpřístupňovaný WDL je začleněn také do rozsáhlého mezinárodního projektu *Global Memory Net*, podporovaného *Národní vědeckou nadací Spojených států amerických (US National Science Foundation)*, zaměřeného na přístup ke sbírkám kulturního dědictví se zaměřením na národnostní menšiny.

Obrázek 3 Světová Digitální knihovna - náhled objektu společně s metadaty [2011-09-11]

Z obou projektů a z cílů všech zmíněných aktivit organizace *UNESCO* lze vysledovat vědomí potřeby spojení *ochrany* a *přístupu*. Tyto dva cíle se navzájem doplňují, požadavky na přístup k tomuto dědictví podněcují činnosti spojené s jeho ochranou do budoucna s tím, že ochrana má za cíl zajistit přístup k němu pro další generace. Vystihují to slova Abdelazize ABIDA²⁰: „Tyto dva úkoly se navzájem doplňují, přístup podporuje ochranu a ochrana zajišťuje přístup“ [1998, s. 52].

2.2. Významné mimoevropské aktivity

2.2.1. Spojené státy americké

Vývoj digitálních knihoven, zaměřených zejména na vědecký obsah, byl v USA rozvíjen jako součást informační politiky již od počátku 90. let především v rámci státem finančně dobře dotovaného programu *Digital Library Initiative* zaměřeného na výzkum v oblasti digitálních knihoven a budování digitálních sbírek. Druhá fáze programu, *Digital Library Initiative Fase DLI-2* realizovaná v letech 1998 – 2002 se soustředila, jak uvádí

²⁰ Abdelaziz Abid – dlouhodobý pracovník *Sektoru informací a komunikace organizace UNESCO (UNESCO Communication and Information Sector)*.

také M. BARTOŠEK, na budování digitálních sbírek a rozšíření sféry působnosti nově také do lékařských a humanitních oborů [2004].

Tvorba a použití digitálních knihoven ze strany knihoven je a byla podporována jak ze strany *Kongresové knihovny*, tak ze strany *IFLA*. Rozšiřování dobré praxe spojené s digitalizací bylo zajišťováno přestřednictvím *Institutu služeb muzeí a knihoven (Institute of Museum and Library Services, IMLS)*, *Federací digitálních knihoven (Digital Library Federation)* nebo např. směrnicemi *NINCH (The National Initiative for a Networked Cultural Heritage)*.

Je třeba zmínit především americký digitalizační program, který začala *Kongresová knihovna* realizovat jako pilotní program pod názvem *American Memory Programme (Program Paměť Ameriky)* v letech 1990-1994. Rozsáhlá digitální sbírka dokumentující historii amerického kontinentu, která byla výstupem programu a na něj navazujících aktivit, vznikla v první řadě coby podpora výuky na všech typech škol. V rámci pilotního projektu byly pořízeny digitální kopie dokumentů ze sbírek *Kongresové knihovny* ve Washingtonu, které byly následně na nosičích CD-ROM rozeslány vzorku amerických vzdělávacích institucí. Školy přijaly tyto výstupy velmi kladně, ovšem protože výroba nosičů CD-ROM byla více cenově náročná, zlom nastal až s příchodem uživatelsky přívětivého internetu. V návaznosti na úspěch pilotního projektu a možnosti internetu *Kongresová knihovna* spustila program historických sbírek paměti Ameriky *American Memory Historical Collection* - vlajkovou loď programu tvorby *Národní digitální knihovny (National Digital Library Program - NDLP)*. Cílem byla systematická digitalizace předních historických dokumentů z fondů *Kongresové knihovny* a dalších významných institucí. Projekt získával finanční prostředky zčásti z prostředků *Kongresové knihovny*, zčásti díky podpoře soukromých investorů. Ty byly rozšiřovány mezi zúčastněné subjekty, jejichž fondy byly digitalizovány a začleněny do webové aplikace *American Memory* [Library of Congress, 2012].

Ve sbírkách *American Memory Digital Collection* byly shromážděny digitální kopie více jak 9 milionů objektů z 23 sbírek ve více jak 100 tématických kolekcích obsahujících tištěné materiály, zvukové záznamy, filmové materiály, fotografie, plakáty, mapy, hudebniny, dopisy a deníky [MARCUM, 2007].

Kongresová knihovna v rámci programu vyvinula vlastní standardy, digitalizační postupy a doporučení. Jeho výstupem je nejrozsáhlejší široce přístupná digitální knihovna historického kulturního dědictví v západním světě.

Dnes jsou sbírky vytvořené v rámci programu *American Memory* součástí digitálních sbírek *Kongresové knihovny* v sekci *Library of Congress Digital Collections and Services*²¹. Sbírký i informace o nich jsou nadále propojeny.

Podle výzkumu *Institutu muzejních a knihovnických služeb (Institute of Museum and Libraries Services, IMLS)* již v roce 2002 realizovalo digitalizační projekty 78 % administrativních agentur státních amerických knihoven, 34 % vysokoškolských knihoven, 24 % veřejných knihoven a 32 % muzeí [Institute of Museum and Libraries Services, 2002]. V roce 2006 to bylo 77 % administrativních agentur státních knihoven, 95 % vysokoškolských knihoven, 48% velkých veřejných knihoven a 55 % muzeí [2006].

V současnosti probíhají za využití vládní, grantové i soukromé finanční podpory projekty ve veřejných knihovnách (např. *New York Public Library*²², *Birmingham Public Library*²³, *Nashville Public Library*²⁴), univerzitních knihovnách – často ve spolupráci s výzkumnými centry univerzit (např. *Cornell University Library*²⁵, *Brown university Providence*²⁶, *University of Pittsburgh*²⁷, *Columbia University*²⁸, *University of Buffalo*²⁹, *University of Michigan*³⁰, *University of California (Berkley)*³¹, *Indiana University*³², *University of Cincinnati*³³, *University of Tennessee (Knoxville)*³⁴, *University of Wisconsin*³⁵, vědeckých knihovnách (např. *McCracken Research Library*³⁶, *Combined Arms Research Library*³⁷, *Newberry Research Library Chicago*³⁸) a dalších paměťových institucích (např. *Getty Research Institute*³⁹, *Missouri Botanical Garden*⁴⁰).

Řada amerických paměťových institucí spolupracuje na společných digitalizačních programech, díky nimž vznikají sbírky s rozličným obsahem, zvyšuje se efektivita

²¹ Na adrese: <http://www.loc.gov/library/libarch-digital.html>.

²² Na adrese: <http://digitalgallery.nypl.org/nypldigital/index.cfm>.

²³ Na adrese: http://www.bham.lib.al.us/resources/Digital_Project/default.asp.

²⁴ Na adrese: <http://digital.library.nashville.org/cdm/>.

²⁵ Na adrese: <http://rdc.library.cornell.edu/search/index.php?mode=browse&type=Collection>.

²⁶ Na adrese: <http://library.brown.edu/cds/projects>.

²⁷ Na adrese: <http://www.library.pitt.edu/dscribe/search.php>.

²⁸ Na adrese: <http://library.columbia.edu/content/libraryweb/digital/collections.html>.

²⁹ Na adrese: <http://digital.lib.buffalo.edu/cdm/>.

³⁰ Na adrese: <http://www.lib.umich.edu/digital-library-production-service-dlps/featured-digital-collections>.

³¹ Na adrese: <http://www.lib.berkeley.edu/digicoll/>.

³² Na adrese: <http://www.dlib.indiana.edu/collections/index.shtml>.

³³ Na adrese: <http://digitalprojects.libraries.uc.edu/>.

³⁴ Na adrese: <http://www.lib.utk.edu/digitalcollections/>.

³⁵ Na adrese: <http://uwdc.library.wisc.edu/>.

³⁶ Na adrese: <http://library.bbhc.org/cdm/>.

³⁷ Na adrese: <http://cgsc.cdmhost.com/cdm/>.

³⁸ Na adrese: <http://www.newberry.org/digital-collections>.

³⁹ Na adrese: http://www.getty.edu/research/tools/digital_collections/index.html.

⁴⁰ Na adrese: <http://www.botanicus.org/>.

digitalizačního procesu a jsou zdrojem dalších možností [MIDDLETON, 2005, s. 146]. Rozhraní společných digitálních knihoven nabízí velké množství digitálního obsahu. Seznam kolaborativních projektů amerických knihoven spolu s přístupem do jednotlivých zdrojů je k dispozici např. na stránkách neziskové organizace *LYRASIS*⁴¹. Kooperace funguje i v rámci jednotlivých států (např. *Ohio Memory Project*⁴²).

V současné době probíhají na půdě *Harvard University* v Cambridge (stát Massachusetts) práce na přípravě ***Veřejné digitální knihovny Ameriky (Digital Public Library of America*** označované akronymem *DPLA*)⁴³, která má vytvořit jeden společný přístup k těmto sbírkám. Jedná se o velmi ambiciózní projekt, jehož myšlenkou se začala Harvardská univerzita vážně zabývat v říjnu 2010.

Podobná myšlenka je však pochopitelně starší. Jako významný lze označit např. projekt portálu vytvořeného pod vedením *IMLS*⁴⁴; za zmínku stojí také např. aktivita *Research Library Consortium WRLC* ve Washingtonu⁴⁵; projekt *Hathi Trust Digital Library*⁴⁶, jehož výstupem je repozitář uchovávající a zpřístupňující digitální digitalizovaný obsah několika amerických univerzit ve spojení s dalšími subjekty nebo dlouhodobý cíl *Konference ředitelů národních knihoven (Conference of Directors of National Libraries)* koordinovaný *Oddělením národních knihoven (National Libraries Section) IFLA* vytvořit globální distribuovanou digitální knihovnu, jejíž prozatím neveřejný prototyp je vyvíjen v *Národní knihovně na Novém Zélandu* [Conference of Directors of National Libraries, 2008].

Projekt *Veřejné digitální knihovny Ameriky* si dává za cíl zpřístupnit v jednom bodě již vytvořený digitální obsah z fondů amerických univerzitních knihoven a veřejných institucí a následně digitalizovat obsah další. Koncept projektu je podobný portálu *Europeana*⁴⁷, obě iniciativy také oznámily blízkou spolupráci [Anon., 2011].

V dalších zemích světa, stejně jako v USA a Evropě, funguje již běžně řada projektů národních digitálních knihoven obsahujících digitální kopie a obrazy materiálu z fondů národních knihoven; projektů digitálních archivů s kulturním obsahem; probíhají stovky

⁴¹ Na adrese:

<http://www.lyrasis.org/sitecore/content/LYRASIS/Products%20and%20Services/Digital%20and%20Preservation%20Services/Collaborative%20Digitization%20Programs%20in%20the%20United%20States.aspx>.

⁴² Na adrese: <http://www.ohiomemory.org/cdm/#ad-image-0>.

⁴³ Na adrese: <http://dp.la/>.

⁴⁴ Na adrese: <http://imlsdcc.grainger.uiuc.edu/>.

⁴⁵ Na adrese: <http://www.aladin.wrlc.org/dl/>.

⁴⁶ Na adrese: <http://www.hathitrust.org/>.

⁴⁷ *Europeana* byla jedním z projektů, jimiž se autoři inspirovali.

národních programů a programů jednotlivých institucí zaměřených na digitalizaci a online zpřístupnění kulturního obsahu.

222. Asie – Jižní Korea

Jako zásadní je nutno zmínit digitalizační aktivity spojené s národní digitální knihovnou Jižní Koreje, které hrály důležitou roli ve vývoji evropských digitalizačních snah především od poloviny prvního desetiletí 21. století⁴⁸.

Rychle se rozvíjející rozsáhlá digitalizace (*large-scale digitization*) probíhající v korejských knihovnách byla vedle projektu dnes nazvaného *Google Books* hlavním „konkurentem“ a hnacím motorem zvýšení snah Evropské komise v oblasti digitalizace knihovních fondů. V roce 2007 byly publikovány výsledky výzkumu, který proběhl jako součást projektu *TEL-ME-MOR*, kdy se ukázaly velké rozdíly mezi dosaženými výsledky digitalizace evropských národních knihoven a Korejské národní knihovny. Podle výsledků tohoto výzkumu *Korejská národní knihovna* v Soulu za čtyři roky zdigitalizovala 93 milionů stránek, což tvořilo více nežli digitalizovaný kulturní obsah všech evropských národních knihoven dohromady (83 milionů stránek)⁴⁹ [MANŽUCH a KNOLL 2006, s. 28].

Celonárodní digitalizační projekt byl koncipován již v roce 1996 s cílem zvýšit prostřednictvím přístupu k informacím jak široké veřejnosti, tak vědecké komunity konkurenceschopnost státu v rámci informační společnosti 21. století [National Digital Library of Korea, 2009]. V současné době se objevují neověřené zprávy o tom, že je prostřednictvím Korejské národní digitální knihovny přístupno 116 milionů digitálních objektů. Jsou zde pochybnosti, zda se nejedná spíše o počet segmentů digitálních objektů [FRENCH, 2012]. Pokud ukazatele v roce 2006 byly reálně podložené, dá se předpokládat, že toto číslo je přiměřené. V každém případě byly výsledky digitalizace jedním ze zásadních hybatelů evropských digitalizačních aktivit.

⁴⁸ Za zmínku zde stojí také Čínská národní knihovna, která začala práce na digitalizaci svých fondů v roce 2000 a na konci roku 2009 vykazovala již více než 7,5 miliónu digitálních dokumentů (přes 320 Terabytů dat) [viz DAWEI; YIGANG, 2010].

⁴⁹ Podle výsledků výzkumu byla Česká republika s 2,7 miliony digitálních stránek mezi evropskými národními knihovnami na pátém místě.

2.3. Evropa

2.3.1. Digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví v kontextu informační politiky Evropské unie (od 90. let 20. stol do současnosti)

Digitalizace v Evropě, podobně jako jinde ve světě, začala v první polovině 90. let 20. století. Rozsáhlejší digitalizační programy kulturního dědictví probíhaly v gesci ministerstev kultury ve Francii, Německu, Velké Británii, Nizozemí, skandinávských státech a také v České republice.

Již v rámci evropského třetího a čtvrtého rámcového programu byly v rámci programu *Telematics for Libraries* (1990-1994) zaměřeného na vytvoření *evropského knihovnického prostředí* (*European Librarian Space*) realizovány drobné digitalizační pokusy [více MANŽUCH a KNOLL, 2006].

Za podpory Evropské komise probíhaly první mezinárodní projekty také v rámci programu *Info2000* (1994-1998) zaměřeného na vznikající průmysl pracující s multimediálním obsahem. Za podpory tohoto programu byla realizována řada projektů zaměřených na digitalizaci kulturního dědictví, např. projekt *1968*, projekt *ARTLINKS*, *EVA* (*The European Visual Archive*), nebo *ARTWEB* (*ARTWEB the World's Finest Art Collection*)⁵⁰. Významná pro svou dobu byla participace evropských států na projektu *Bibliotheca Universalis* v druhé polovině 90. let 20. století.

Zvýšení digitalizačních snah v Evropě a především vize nutné koordinace evropských digitalizačních aktivit ze strany Evropské komise vyplynuly jako jedna z klíčových akcí moderní evropské informační politiky s cílem podpořit ekonomický růst evropských států a zvýšit konkurenceschopnost Evropy vůči Spojeným státům americkým a Japonsku. Již ve druhé polovině 80. let 20. stol. se projevilo silné zaostávání Evropy v inovacích za těmito státy. Státy EU se staly silně závislé na dovozu ve strategických oblastech, mezi nimiž byla krom biotechnologií, energetiky a nových materiálů i oblast informačních technologií. Země EU se proto rozhodly pro systematickou podporu společných projektů vědy a výzkumu v těchto oblastech [HILEROVÁ, 2000] a následování jednotné strategie.

Lisabonská strategie (*Lisbon Strategy* nebo také *Lisbon Agenda* nebo *Lisbon Process*) byla přijata všemi tehdejšími členskými státy evropského společenství v roce 2000 v Lisabonu.

⁵⁰ Více viz: <http://cordis.europa.eu/ist/ka3/digicult/info2000.htm>.

Jejím cílem bylo zvýšit produktivitu a ekonomický růst Evropy, která za Japonskem a USA zaostávala především díky pomalé adaptaci na podmínky globalizace a dynamické změny v oblasti informačně-komunikačních technologií [JOHANNSSON et al., 2007].

Cíle stanovené na základě východisek a výzev této strategie, navržené pro léta 2000-2010, která mimo jiné nastavila minimálně pro další dvě desítky let cíle evropské politiky ve směru budování informační společnosti, měly za úkol plnit dílčí iniciativy.

Tyto iniciativy byly prakticky naplňovány programy a projekty, které měly společně za cíl vytvořit „nejdynamičtější a nejkonkurenceschopnější ekonomiku světa založenou na znalostech, schopnou udržitelného hospodářského růstu, vytváření více kvalitních pracovních příležitostí a zachovávající sociální soudržnost“, jejíž členové budou mimo jiné schopni využívat bezpečné informačně komunikační technologie a spolehlivý digitální obsah, který budou mít k dispozici [European Council, 2000].

Jedním ze segmentů, které měly tvořit a také již několik let tvoří digitální obsah přístupný (nejen) občanům Evropy, jsou digitální kopie historicko-kulturního obsahu uchovávaného ve fondech evropských paměťových institucí. Cílem digitalizace a následného online zpřístupnění tohoto obsahu bylo prostřednictvím informačně-komunikačních technologií zpřístupnit potenciál spočívající ve znalostech ukrytých v těchto sbírkách vědecké komunitě, akademickým pracovníkům, studentům a široké veřejnosti. Toto zpřístupnění mělo za cíl vést k individuálnímu, profesnímu, sociálnímu a kulturnímu rozvoji, doplňovat proces vzdělávání klasického i celoživotního, vést k vytvoření nových pracovních míst a výtěžku firem soukromého sektoru, podpoře turismu a volně sloužit k práci a zálibám občanům evropských zemí (cíle formulované v rámci iniciativy i2010 [European Commission, 2005b]).

Evropa se i v této oblasti snažila dosáhnout a vyrovnat se výše zmíněným velmocem. Později, v polovině prvního desetiletí nového milénia, kdy započaly práce na masové digitalizaci především angloamerických knižních fondů (projekty firem *Google* a *Microsoft*), bylo cílem ukázat také rozmanitost kultury a jejího dědictví v Evropě. S postupujícími digitalizačními aktivitami je znát vizi Evropské komise spočívající v online zpřístupnění kulturního dědictví jako jednoho z hlavních „výstavních“ artiklů Evropy dosažitelného z jednoho přístupového bodu.

V návaznosti na směr a potřeby, které nastínil Lisabonský koncil, Evropská komise postupně předložila řešení i s termíny na úrovni celoevropské, na úrovni států a na úrovni jednotlivých druhů paměťových institucí, které by podporovaly řešení stávající situace a potřeb koncilem definovaných. Koordinace digitalizace a její systematická realizace ve

státech evropského společenství, problematika trvalého uchovávání vytvořeného digitálního obsahu, technologický vývoj jednoho společného přístupového bodu k evropskému kulturnímu dědictví prostřednictvím „evropské digitální knihovny“ a další otázky, které s touto oblastí souvisí, byly v časově i obsahově na sebe navazujících evropských koncepcích pevně programově ukotveny. V rámci *Iniciativy i2010* akcentující cíle lisabonské strategie, byla její součástí, *i2010: Digitální knihovny* dokonce prezentována jako „vlajková loď“ této iniciativy.

2.3.1.1. eEurope: akční plán eEurope 2002

Ekonomickým „pilířem“ *Lisabonské strategie* byla evropská strategie *eEurope*. Strategie byla programově zaměřena na rozvoj informační společnosti. Jejím cílem bylo přivést občany, domácnosti, školy, podniky a úřady do digitálního věku on-line; vytvořit Evropu funkčně digitálně gramotnou s podporou podnikatelské kultury otevřené pro moderní informační technologie a zajistit, aby informační společnost byla sociálně inkluzivní, tj. „pro všechny“ [European Commission, 2000a]. Aby došlo ke zrychlení tvorby legislativního rámce pro všechny klíčové aktivity, bylo nutno tento rámec co nejrychleji implementovat, proto první akční plán této strategie naplánován pouze do roku 2002.

Akční plán této strategie, *eEurope2002* (schválený pro léta 2000-2002) byl zaměřen na podporu levnějších, rychlejších a především bezpečnějších internetových služeb v prostředí nízkorychlostního internetu [European Commission, 2000b]. V roce 2001 byl tento akční plán doplněn o akční plán *eEurope+*, který měl za úkol urychlit reformu a modernizaci hospodářství třinácti kandidátských zemí EU, mezi nimiž byla také Česká republika. Jedním z hlavních cílů tohoto plánu byla podpora využívání internetu, v rámci něhož byl kladen důraz také na vznik digitálního obsahu .

V rámci tohoto akčního plánu vznikl dokument, který lze považovat za první zásadní soubor předpokladů a úkolů potřebných pro další konkrétní vývoj digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví v evropském prostředí. Tímto dokumentem byl *Lundský akční plán pro koordinaci digitalizačních programů a politik (Action Plan on coordination of digitisation programmes and Policies)* vycházející z *Lundských zásad (Lund principles)* sestavených na základě setkání zástupců a odborníků z členských států ve švédském Lundu v dubnu roku 2001. Jeho cílem bylo usnadnit implementaci cílů akčního plánu *eEurope 2002* a vytvořit koordinační mechanismus digitalizačních programů v Evropě.

Plán specifikoval aktivity nutné k dosažení potřebného pokroku v oblasti koordinace digitalizace, která v členských státech probíhala. Závěry tohoto plánu nastavily úkoly v této oblasti do roku 2002. Mezi ně patřilo především monitorování probíhajících digitalizačních aktivit, výměna zkušeností, realizace srovnávání (metodou *benchmarkingu*) digitalizačních činností a postupů, vytvoření mezinárodní skupiny národních zástupců, tvorba národních seznamů digitalizace, tvorba směrnic *dobré praxe (best practices)*, vývoj technologického prostředí pro zpřístupňování evropského kulturního dědictví, ustavení kompetenčních center a zajištění stálého přístupu k digitalizovaným souborům [European Commission, 2001].

Tyto a další navazující úkoly byly v pozdějších letech aktualizovány a rozvíjeny v dalších letech. Tzv. *Parmská charta (Parma Chart)* aktualizovala cíle plánu v roce 2003 ve vztahu se začleněním nově přistupujících členských zemí se zvýšenou pozorností na digitalizovaný obsah kulturního dědictví jako službu odpovídající uživatelským požadavkům v určitém kontextu [viz European Commission, 2003a]. *Dynamický akční plán na koordinaci digitalizace kulturního a vědeckého obsahu EU (Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content)* potom v roce 2005 v souvislosti se vznikem iniciativy Evropské komise *i2010: Digitální knihovny (i2010: Digital libraries)*.

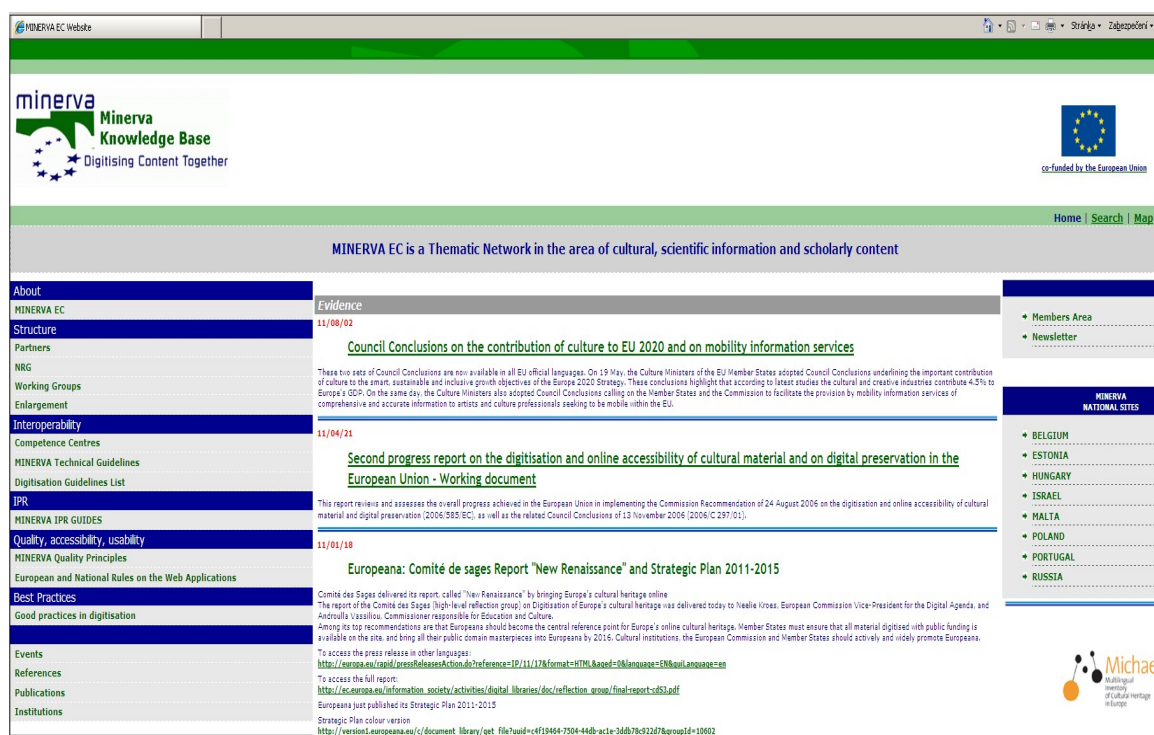
Na základě jednoho ze základních požadavků *Lundského akčního plánu* bylo ještě v roce 2001 ustanoveno stálé koordinační fórum, kterým byla *Skupina národních zástupců (National Representatives Group - NRG)*, složená z reprezentantů členských států, jejichž úkolem bylo definovat postup šíření informací týkajících se digitalizace na evropské i národní úrovni a vytvořit platformu pro podporu diskuse a výměnu těchto informací ve shodě s cíli *Lundského akčního plánu* [viz European Commission, 2001].

Vize této jednotné informační platformy a „nastartování“ procesů harmonizace a koordinace v činnostech digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví v Evropě se naplnila ve výsledku projektu *MINERVA (Ministerial Network for Valorising Activities in digitization - Ministerská síť pro zhodnocování digitalizačních aktivit)*⁵¹.

⁵¹ Program realizovaný v letech 2002-2004 byl koordinován Ministerstvem kulturního dědictví Itálie, tvořil operativní rámec na implementaci *Lundského akčního plánu* a základnu pro skupinu *NRG*. Tvořila ho síť ministerstev kultury členských států s cílem sladit, sjednotit a diskutovat vzájemně o činnostech souvisejících s digitalizací kulturního a vědeckého obsahu. V rámci projektu vznikly a byly vydány pokyny týkající se zajištění dlouhodobé dostupnosti digitálního obsahu a jeho ochrany, docházelo k navazování kontaktů mezi evropskými zeměmi, mezinárodními asociacemi. Spolupracoval s mezinárodními a národními projekty se zvláštním zaměřením na činnosti realizované v rámci akce *IST DigiCult*.

V dubnu 2003 byl podán návrh rozšířit síť o nové přistupující země (Rusko a Izrael) a o rok později byl spuštěn pro účel nově přijatých zemí navazující projekt *MINERVA Plus (2004-2006)*, který měl podporovat

V jeho rámci byly především na základě práce *NRG* vytvořeny veřejně dostupné webové stránky obsahující informace o aktivitách jednotlivých států na politické, programové a projektové úrovni získávané formou rozšiřování dotazníků a na nichž byly zveřejňovány výsledky digitalizace v členských státech. Byly zde propagovány nejlepší postupy identifikované na základě odsouhlasené metodologie se snahou o jejich harmonizaci a optimalizaci v rámci celé EU⁵². To vše s cílem zavést rámec koordinačních mechanismů pro uplatnění digitalizační politiky a pravidel *Lundského akčního plánu* a implementovat tento rámec prostřednictvím zodpovídajících koordinačních orgánů ve členských státech Evropské unie (jak bylo stanoveno již v *Lundském akčním plánu*).

Obrázek 4 Současná podoba a náplň webové stránky MINERVA [2011-08-20]

V návaznosti na Lundský akční plán a jeho výše zmíněné aktualizace byly během dalších let v rámci několika specializovaných skupin *NRG* vytvořeny v rámci projektu *MINERVA* (a na něj navazujících programů) významné dokumenty, mezi nimi:

plnou integraci nových členských zemí do stávajícího směru projektu Minerva. V roce 2006 byl projekt rozšířen na projekt *MINERVA eC* (eC odkazuje na program *eContentplus*, v rámci něhož byl financován, obsahově byl podporován později i iniciativou *i2010*).

⁵² Jedním ze zásadních projektů s tímto cílem byl pozdější projekt *NUMERIC*, fungující v letech 2007-2009 s významnou účastí NK ČR a projekt *ENUMERATE* (2011-2013).

- Bruselský rámec kvality kulturních webových sídel (Brussels Quality Framework)⁵³;
- Příručka pro kvalitu kulturních webových sídel, materiál určený evropským kulturním institucím (Quality of Cultural Web Sites: a handbook)⁵⁴;
- Adresář evropských a národních pravidel pro webové aplikace⁵⁵;
- Příručka dobrých postupů v digitalizaci, shromažďující soubor praktických poučení a existujících směrnic, na nichž se shodli zástupci NRG na pracovním setkání „Digitalizace: co dělat a jak to dělat“ uskutečněné v Římě v říjnu 2003 (Good Practices Handbook)⁵⁶ spolu s odkazy na používaných dobrých způsobů ve světě⁵⁷;
- Seznam manuálů digitalizace⁵⁸;
- Seznam kompetenčních center⁵⁹;
- Příručka týkající se intelektuálního vlastnictví (Intellectual Property Guidelines)⁶⁰.

V letech 2002-2007 byly jednou ročně vydávány zprávy o pokroku NRG v oblasti koordinace digitalizace v Evropě (*Progress Report of the National Representatives Group - Coordinating digitisation in Europe*).

V rámci projektu se konalo od vzniku projektu velké množství konferencí a setkání zaměřených na rozšiřování sítě MINERVA nebo na specifická témata⁶¹.

I v současnosti jsou na stránkách projektu MINERVA eC zveřejňovány informace o aktivitách týkajících se digitalizace, trvalého uchovávání digitálního obsahu, kultury a její prezentace, které se konají po celém světě.

Spolupráce navázaná v rámci programu MINERVA dala vzniknout mimo jiné projektům zásadním jak pro dobu své realizace, tak pro pozdější tvorbu a dodávání obsahu do výstupu projektu evropské digitální knihovny – projektům MICHAEL (*Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe – Vícejazyčný seznam kulturního dědictví v Evropě*), z něhož

⁵³ Na adrese: <http://www2.cfwb.be/qualite-bruxelles/anmviewer2.asp?a=56&z=11&isasp=>.

⁵⁴ Na adrese: <http://www.minervaeurope.org/publications/qualitycommentary/qualitycommentary050314final.pdf>.

⁵⁵ Directory of European and national rules on Web Applications. Na adrese: http://www.minervaeurope.org/eu_nat_webapplications.html.

⁵⁶ Na adrese: <http://www.minervaeurope.org/publications/goodhand.htm>.

⁵⁷ Na adrese: <http://www.minervaeurope.org/bestpractices/listgoodpract.htm#publi>.

⁵⁸ Na adrese: <http://www.minervaeurope.org/digitisationguidelines.htm>.

⁵⁹ Na adrese: <http://www.minervaeurope.org/interoperability/competenccenters.htm>.

⁶⁰ Na adrese: http://www.minervaeurope.org/publications/MINERVAeC%20IPR%20Guide_final1.pdf.

⁶¹ Např. Konference o budoucnosti digitální paměti a kulturního dědictví - Florencie 16. a 17. října 2003, Mezinárodní konference o kvalitě kulturních webových sídel - Parma 20. a 21. listopadu 2003 a další.

vznikl portál centralizující informace o obsahu evropských muzeí, galerií a knihoven a projektu *Athena* agregující informace o digitálním obsahu evropských muzeí a galerií.

Projekt *MINERVA* byl pravděpodobně obsahově nejširší, ne však jedinou mezinárodní evropskou sítí zaměřující se na digitalizaci a online zpřístupnění kulturního evropského dědictví a s ní spojenou problematikou. Během následujících několika let fungovaly kooperační sítě spolupráce jako *PULMAN* (2001-2003) a na ni navazující *CALIMERA* (2003-2005), které byly zaměřeny na zavádění elektronických služeb v paměťových institucích především na regionální úrovni a roli zprostředkovatelů přístupu ke kulturnímu dědictví; síť *ERPANET* založená v roce 2004 Evropskou komisí jako virtuální (nejen evropské) konsorcium určené ke shromažďování a rozšiřování expertízy v záležitostech trvalého uchování digitálních kopií kulturního a vědeckého obsahu; síť *DELOS* (2004-2008), částečně financovaná Evropskou komisí v rámci programu *Technologie informační společnosti (Information Society Technologies IST)* podporovaného v rámci 6. rámcového programu, propojovala odborníky a expertní centra účastnící se výzkumu v oblasti digitálních knihoven; *DigitCult Forum* (2002-2004) tvořilo expertní centrum pro monitorování existujících technologií spojených s kulturním dědictvím. Síť *EPOCH* sdružovala více jak 100 partnerů zajišťujících dialog mezi oblastí moderních technologií a oblastí kulturního dědictví (prostřednictvím školení, rozšiřování znalostí apod.); *EVA Network* byla určena k rozšiřování dobrých postupů týkajících se digitalizace. Mezi další sítě patřily *BRICKS*, *PresoSPACE*, *HEREIN*, *CULTIVATE*, *ACTIVATE* a další⁶². Také v rámci těchto expertních sítí byly pořádány konference, školení, workshopy, vznikaly manuály a návody rozšiřující dobré postupy.

2.3.1.2. eEurope: akční plán eEurope 2005

Na akční plán *eEurope 2002* navázal v roce 2002 nový plán s dobou plnění do roku 2005. Podle závěrečné zprávy bylo požadavků vznesených v rámci akčního plánu *eEurope 2002* částečně dosaženo. Internet se dostal do domácností, telekomunikační služby se zlepšily, ceny za internet se snížily, téměř všechny školy byly online, návody pro webová spolehlivá sídla byly státy přijaty [European Commission, 2003b]⁶³.

⁶² Rozpis akronymů a webové adresy sítí je uveden v seznamu umístěném v závěru práce.

⁶³ J. PETERKA však úspěchy plnění Akčního plánu *eEurope 2002* ve vztahu k výsledkům „konkurenčních velmocí“ hodnotí střízlivěji. V roce 2004 byl podle něho internet dostupný v Evropě stále pouze v 9 %

Nový akční plán, *eEurope 2005* byl zaměřen především na rozvoj prostředí pro moderní online elektronické služby (elektronický obchod, e-health, e-government) tentokrát v prostředí vysokorychlostního internetu [European Commission, 2002].

Ačkoli přímo ve specifikaci cílů tohoto akčního plánu není explicitně obsažena oblast digitalizace kulturního dědictví, na zajištění přístupu ke kvalitnímu digitálnímu obsahu a službám, podporu tvorby obsahu ve vícejazyčném a multikulturním prostředí a zvyšování dynamiky trhu s digitálním obsahem zvláště v kandidátských státech EU se plně zaměřoval již zmíněný program *eContent* zahájený již v rámci předchozího akčního plánu. Program (2001-2004) byl zaměřen na tvorbu přístupu ke kvalitnímu digitálnímu obsahu a službám, tvorbu aplikací ve vícejazyčném a multikulturním prostředí s důrazem na podporu začlenění kandidátských států EU do vznikající informační společnosti. V jeho rámci bylo financováno několik projektů zaměřených na digitalizaci, mimo jiné program *MINERVA Ec*. Významnější byl však pro oblast online zpřístupnění kulturního dědictví na něj navazující program *eContent Plus*.

2.3.1.3. Iniciativa i2010

V polovině desetiletého období plnění cílů *Lisabonské strategie* Evropská rada konstatovala spíše vzdalování se Evropy od rychle se rozvíjejících se Spojených států amerických a Japonska [viz JOHANSSON, 2007] a vyhlásila další servisní strategii naplňující cíle *Lisabonské strategie* nazvanou *Iniciativa i2010 - Evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost (European information society for growth and employment)*.

Jednou z již skromnějších priorit iniciativy i2010 bylo dokončit budování jednotného informačního prostoru, pokračovat ve tvorbě informační společnosti pro občany EU a pomocí inovací a investic do výzkumu informačních a komunikačních technologií⁶⁴, podporovat růst zaměstnanosti, vznik lepších pracovních míst, a tím vším učinit Evropu přitažlivější pro investice a inovace v souladu se zbožím a službami založenými na znalostech [European Commission, 2005a].

Iniciativa *i2010* pokračovala v realizaci cílů stanovených Evropskou komisí v rámci Akčního plánu *eEurope 2005*. Záběr se přitom rozšířil z původní informačně-

(vztaženo k počtu obyvatel), zatímco v USA 11,5 %, v Japonsku 14,6%, v Jižní Koreji v 26,8 %. Ovšem situace v jednotlivých zemích EU se v této oblasti také navzájem lišila [2007].

⁶⁴ J. PETERKA uvádí, že zatímco v Evropě se v té době do výzkumu v oblasti ICT investovalo jen asi 80 EURO na obyvatele a rok, v Japonsku to bylo 350 EURO a v USA dokonce 400 EURO [2007].

komunikační technologie a tzv. informační společnosti jako důsledku jejich prosazování, také více na oblast médií a digitálního obsahu.

To, jak připomíná také PETERKA korespondovalo i s osobou komisařky Viviane Reding, která působila již v předchozí komisi Romana Prodiho (1999-2004) a měla zde v gesci oblast vzdělávání a kultury. V nové komisi José Manuela Barrosa (2005-2009), tj. v době realizace iniciativy *i2010*, vedla Reding generální direktorát pro informační společnost, přejmenovaný na direktorát pro „informační společnost a média“ [2007]. A byla to Viviane Reding, která dovedla Evropskou digitální knihovnu k jejímu slavnostnímu otevření v listopadu 2008.⁶⁵

Jako jedna dílčích z iniciativ *i2010* vešla v září 2005 v platnost již zmíněná iniciativa *i2010: Digitální knihovny*, zaměřená na výzkum technologií souvisejících s tvorbou a funkcí digitálních knihoven podporujících vytvoření evropské digitální knihovny jako hlavního cíle strategie Evropské komise pro digitalizaci kulturního a vědeckého dědictví Evropy, jeho dostupnost online a uchovávání v digitální podobě.

Iniciativa měla za cíl podporovat a především usnadnit užívání evropského kulturního a vědeckého potenciálu online, k čemuž měly přispět především tři předpoklady: dostupnost online přístupu ke kulturnímu dědictví pro občany, podniky a výzkumné pracovníky EU využívaného pro práci, studium a zábavu; digitalizace analogových sbírek pro zajištění jejich zpřístupnění a ochrany a řešení otázek týkajících se trvalého uchování digitálního obsahu a jeho ochrany do budoucna [European Commission, 2005a].

Iniciativa se zabývala záležitostmi efektivity využívání finančních nákladů při digitalizaci (spolupráce, koordinace, užívání nejlepších postupů); záležitostmi organizace (stanovení kompetencí, spolupráce, výměna zkušeností); technického pokroku a vývoje nových technologií (pro uchování a ochranu, efektivitu činností) a řešení právních otázek týkajících se zpřístupnění získaného digitálního obsahu (tvorba legislativy, zprůhledňování problematických prvků, koordinace).

Na evropské úrovni v rámci této iniciativy docházelo k aktivitám podporujícím snahy o koordinaci digitalizace (doporučení, seznamy, registry); byly vyhlášeny online konzultace pro evropské státy; spolufinancován výzkum a vývoj technologických nástrojů pro uchovávání a zpřístupnění digitalizovaného obsahu a digitálních knihoven. Řešena byla také tematika autorských práv.

⁶⁵ V současné době, tj. v době trvání iniciativy *i2020* má místopředsedkyně komise Viviane Reding na starosti resort spravedlnosti, základních práv a občanství. Digitální agendu vede v období 2010-2014 místopředsedkyně komise Neelie Kroes.

Na úrovni evropských států docházelo k podněcování členských států k finančním investicím do digitalizačních činností; k uchování a zpřístupnění kulturního dědictví online; k tvorbě nebo úpravě příslušných politik a úpravě politiky spojené s autorskými právy.

Cílem iniciativy bylo zpřístupnit evropské kulturní a vědecké dědictví online ve vícejazyčném prostředí v rozsahu technologických možností, za dodržování autorských práv a v rámci nových obchodních modelů⁶⁶ [European Commission, 2005a].

V únoru roku 2006 byla na základě požadavků formulovaných ve sdělení komise *i2010: Digitální knihovny* zřízena *Skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny (High Level Expert Group on Digital Libraries)* spojující zástupce kulturních institucí, nositelů autorských práv, odborníky z odvětví informačních technologií a akademické obce z účastnických států tak, aby napomohli vytvořit koncensus v otázkách týkajících se organizačních, právních a technických záležitostí digitalizace a online zpřístupnění evropského kulturního dědictví.

V srpnu 2006 bylo zveřejněno *Doporučení o digitalizaci kulturního a jeho dostupnosti online a o uchovávání digitálních záznamů ze dne 24. srpna 2006*⁶⁷ (dále jako Doporučení) vzniklé na základě online konzultací a workshopů pořádaných v letech 2005-2006 ve spojení s kulturními institucemi, nositeli práv, odborníky na duševní vlastnictví a odborníky z výzkumu v této oblasti (včetně *Skupiny odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny*). V kontextu většího důrazu na detailní uplatňování cílů *Lisabonské strategie* bylo toto Doporučení vůbec prvním konkrétním dokumentem obracejícím se ke členským státům s jasnými požadavky v oblasti digitalizace a online zpřístupnění evropského kulturního dědictví.

Doporučení se zabývalo organizačními otázkami podporujícími koordinaci digitalizace v Evropě, estimaci množství budoucího obsahu do vznikající evropské digitální knihovny prostřednictvím tvorby seznamů a plánů ze strany členských států a také záležitostmi

⁶⁶ Tyto nové modely jsou pro evropské paměťové instituce poměrně novou záležitostí. D. ZORICH v roce 2003 ve vztahu možné spolupráce paměťových institucí z USA a Kanady dokonce uvádí, že evropské paměťové organizace nemají tradici ve zpoplatňování služeb, které jsou financovány byť i jen částečně z veřejných zdrojů a doplňuje, že severoamerické instituce definovaly vztah evropských paměťových institucí jako „averzi k vytváření zisku“ [2003]. Zpřístupňování digitalizovaných kopií ze strany jejich producentů – paměťových institucí je navíc zproblematicizováno nastavením standardu volného přístupu uživatelů k produktům firmy *Google* v projektu *Google Books*.

⁶⁷ Commission Recommendation of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation. Viz na adrese: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:EN:PDF>

spojenými se spoluprací se soukromým sektorem (*Public-Private Partnership, PPP*). Členské státy zde byly povzbuzovány ke spolupráci se vznikající evropskou digitální knihovnou a tudíž k dodržování standardů pro udržení interoperability zdrojů; k zajištění trvalé ochrany digitálního obsahu a k vytváření mechanismů pro usnadnění užití děl, která již nejsou na trhu, osířelých děl a děl chráněných autorským zákonem, a k tvorbě jejich seznamů [více viz European Commission, 2006].

Je třeba dodat, že aktivity spojené s koordinací digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví v Evropě, byly stejně jako další cíle *Lisabonské strategie*, financovány z prostředků uvolňovaných v rámci rámcových programů Evropské komise zaměřených na společné cíle výzkumu a vývoje v Evropě.

Prostřednictvím 5. rámcového programu (1998-2002) byla v rámci tématické skupiny *Uživatelsky přátelská informační společnost - Technologie informační společnosti (Information Society Technologies)* zvolena jednou z klíčových aktivit oblast *Multimédia - obsah a prostředky (Multimedia Content and Tools)* reagující na rychle se rozšiřující internet. V rámci této klíčové akce byla vyčleněna pozornost klíčové oblasti nazvané *Digitální dědictví a kulturní obsah (Digital Heritage and Cultural Content – DigiCult)*, zaměřovala se na uvedení evropských paměťových institucí do „kulturní ekonomiky“. V jejím rámci byly financovány např. projekty tvorby *TEL* nebo již zmíněná síť *DELOS*.

V rámci 6. rámcového programu (2002-2006) zaměřeného ještě úžeji na tvorbu jednotného evropského výzkumného prostoru byly v rámci pokračující *IST* financovány např. projekty *TEL-ME-MOR*, *CALIMERA*, *Digital Preservation Europe*, projekty *PLANETS*, *CASPAR*, soustředující se na udržitelnost digitálního obsahu, *MINERVAPlus* a také *DELOS*.

Součástí právě probíhajícího 7. rámcového programu (2007-2013) je téma *Informační a komunikační technologie (Information and Communication Technologies ICT)*, které tvoří jednu z významných klíčových oblastí [European Commission, 2012b].

Mezi oblasti výzkumu, v nichž chce Evropa excelovat, patří komunikační sítě, integrované mikrosystémy, nanoelektronika a technologie související s audiovizuálním obsahem. Do výzkumu zahrnují proto mimo jiné také oblast spojenou se správou digitálního obsahu, jež je součástí jedné z klíčových aktivit programu - *Digitalizace kulturního dědictví a digitální knihovny* pro sociálně-ekonomické využití informačních a komunikačních technologií.

Financovány jsou v rámci tohoto programu další projekty zaměřené na vývoj technologií

dlouhodobého uchovávání a ochrany digitálního obsahu (*APARSEN*, *PROTAGE*, *PrestoPRIME*, *SCAPE* ad.); spolehlivých digitálních repozitářů a spolehlivé identifikace digitálního obsahu (*ARCOMEM*, *LiWA*); projekty věnující se zajištění zlepšení přístupu k vědeckým a kulturním zdrojům, které by měly být zpřístupněny uživatelům s využitím nových inovativních způsobů v multimediálních digitálních knihovnách (*AXES*, *CHESS*, *PATHS*, *3D-COFORM*) a projekty podporující vývoj a obsahové obohacení portálu *Europeana* (*IMPACT* a již uvedený *PrestoPRIME*)⁶⁸.

2.3.2. Snahy o centralizaci přístupu k evropskému kulturnímu dědictví: cesta k jednotnému vícejazyčnému přístupovému bodu

Skrze výše popsané evropské strategie se od roku 2000 jako červená linie táhl klíčový cíl vytvořit jediný centralizovaný vícejazyčný přístupový bod k evropskému kulturnímu dědictví.

Portál *Europeana*, označovaný za evropskou knihovnu, muzeum a archiv, umožňující v polovině roku 2012 přístup k 23 milionům digitálních objektů uchovávaných ve sbírkách evropských paměťových institucí, je výsledkem výše popsaných dlouholetých snah Evropského společenství o vytvoření jednoho online přístupového bodu k těmto sbírkám pro účely snadného přístupu a pro využití potenciálu v nich skrytého. Následující podkapitoly nastíní vývoj aktivit ústících k dnešnímu portálu *Europeana* s tím, že budou vyzdvíženy některé již výše uvedené události evropské politiky digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví spjaté s vývojem portálu *Europeana* a zmíněny zásadní dokumenty.

2.3.2.1. Bibliotheca Universalis

Za první pokus vytvořit vícejazyčný přístupový bod k tehdy ještě celosvětovému kulturnímu dědictví lze považovat aktivitu, která vznikla v rámci jednoho z jedenácti pilotních programů představených na Konferenci G7 o informační společnosti již v roce 1995. Pilotní projekty měly za cíl poukázat na možnosti a silný potenciál, který by mohla přinést mezinárodní spolupráce na tvorbě globální informační společnosti za pomoci informačně-komunikačních nástrojů. Projekt *Bibliotheca Universalis* měl nastavit rámec pro mezinárodní spolupráci, výměnu zkušeností a dialog mezi státy a využít výsledky

⁶⁸ Více viz: http://cordis.europa.eu/fp7/ict/telearn-digicult/digicult-projects-fp7_en.html.

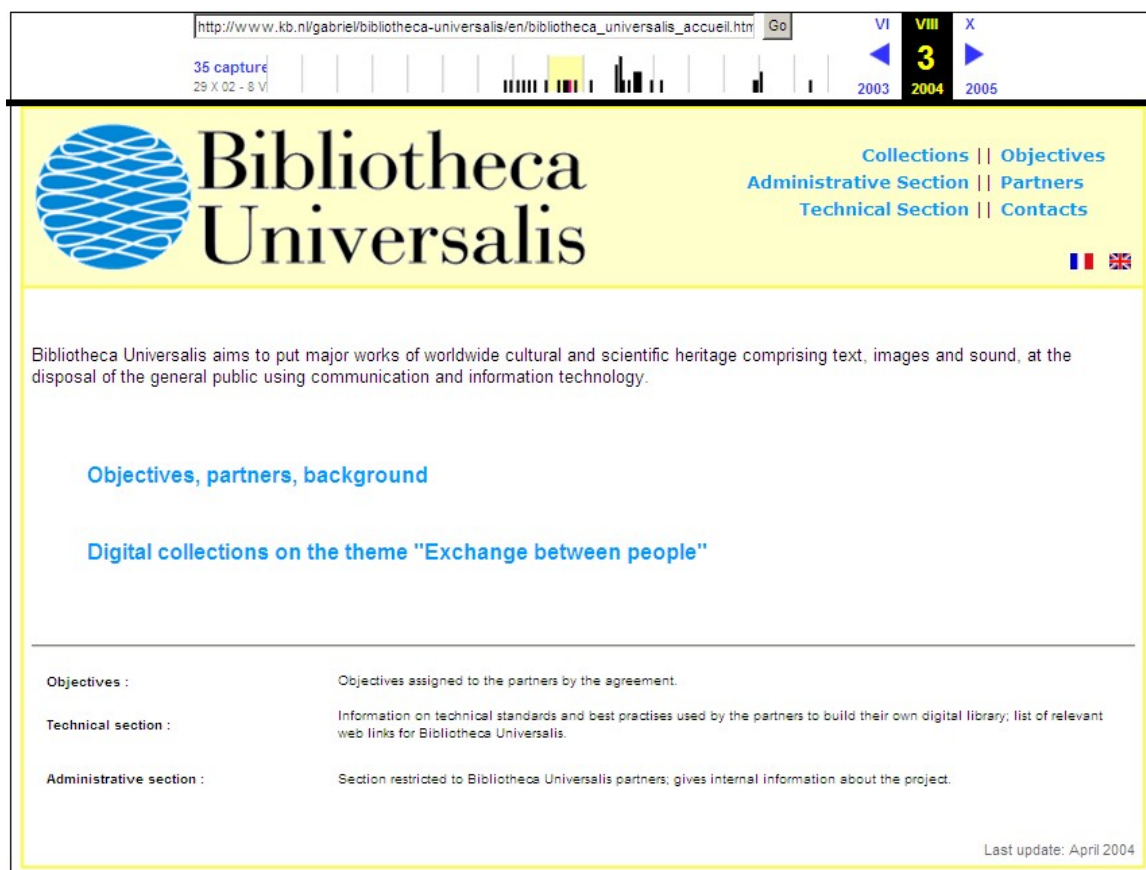
existujících digitalizačních projektů pro tvorbu distribuované virtuální sbírky přístupné díky globálním komunikačním sítím. Vytvořit globální systém elektronické knihovny, skrze nějž jsou uživatelé přes hranice států přístupna data z knihovních katalogů spolu s digitálním obsahem ve veřejné doméně přístupných dokumentů, vyvíjet a prosazovat používání nejlepších digitalizačních postupů a jednotných technických standardů, řešit problémy interoperability výsledků digitalizačních projektů mezi aplikacemi a vytvářet mezinárodní síť pro výměnu informací pro potřeby veřejnosti, vědy, výzkumu a vzdělávání [ZILLHARDT, 1998].

V roce 2006 byl představen prototyp portálu s tématem *Afrika, kultura a civilizace (Africa, Culture and Civilisation)* umožňující přístup k ukázkám digitalizovaných textů, obrazových a zvukových materiálů. Ten se setkal s velkým ohlasem ze strany zástupců jižní Afriky, UNESCO, Evropské komise a Spojených států amerických. V roce 2007 byl proveden rozsáhlý výzkum, na jehož základě bylo vybráno devět digitalizačních programů národních knihoven, jejichž výsledky měly být použity pro účely projektu. Mezi nimi byl digitalizační program *Paměť Ameriky (American Memory)*, program *The Digital Library* Britské národní knihovny, kanadský digitalizační program, německý program digitalizace, program japonské národní knihovny, španělský program *Memoria Hispanica*, digitalizační program národní nizozemské knihovny, francouzská digitální knihovna *Gallica* a český program *Memories Mundi Series Bohemica*. Do projektu se tak začlenily i země mimo G7, Španělsko a Česká republika, mimo projekty také Portugalsko, Švýcarsko a Belgie⁶⁹.

Jednotnou platformou, již bylo využito pro výměnu informací o digitalizačních projektech, používaných technikách a o projektu samotném, bylo webové rozhraní *GABRIEL (Gateway and BRIdge to Europe's National Libraries)*, webový server *konference evropských národních knihoven sdružení CENL (Conference of European National Libraries)*.

Pro dostatečnou šíři obsahu konceptu virtuální knihovny byla vybrána tematika natolik široká, aby do ní všichni partneři byli schopni v rámci obsahu svých fondů přispět. Její název zněl *Výměna mezi lidmi (Exchange between people)* [ZILLHARDT, 1998].

⁶⁹ Aktivity zmíněných států je možno porovnat v kap. 4.1., obr. č. 18.

Obrázek 5 Hlavní webová stránka portálu Bibliotheca Universalis. [Převzato z Internet archive 2011-11-29]⁷⁰

Dnes, v situaci, kdy *Evropská knihovna TEL* a portál *Europeana* nabízejí uživateli kombinované vyhledávání napříč sbírkami velkého množství institucí, se zdá být výstup projektu *Bibliotheca Universalis* velice prostý. Naposledy byl aktualizován v dubnu 2004, v současné době je vyhledatelný pouze prostřednictvím služby *Internet Archive*. Obsahuje sekci výběru z národních knihoven a jejich projektů, zvolených pro spolupráci. Po krátké informaci o projektu či programu je uživatel přesměrován do konkrétních digitálních sbírek. Webové rozhraní obsahovalo také technickou sekci s informacemi o technických standardech a postupech týkajících se digitalizace, interoperability, právní problematiky, metadat, školení a tvorby webových stránek.

Portál byl prvním rozsáhlým mezinárodním pokusem o vytvoření centralizovaného informačního a přístupového bodu k více digitálním sbírkám napříč hranicemi, čehož bylo (taktéž v podobě internetového portálu) dosaženo v roce 2008 v podobě *Europeana*⁷¹.

⁷⁰ Na adrese: http://web.archive.org/web/20040803072954/http://www.kb.nl/gabriel/bibliotheca-universalis/en/bibliotheca_universalis_accueil.htm.

⁷¹ Mezi podobné snahy patří i již zmíněný projekt *Conference of Directors of National Libraries CDNL*. Viz *Conference of Directors of National Libraries*, 2008.

Projekt „universální knihovny“ nebyl posledním projektem spolupráce mezi institucemi evropských států a USA v oblasti online zpřístupňování kulturního dědictví. Spolupráce probíhala i v rámci projektu *DELOS*; společně se evropské a americké sbírky prezentují např. v projektu *Světové digitální knihovny (World Digital Library)* a v projektu nazvaném *Global Gateway/Collaborative Digital Libraries*⁷² tvořeném několika společnými systémy přístupnými v rámci digitálních sbírek *Kongresové knihovny* vytvořenými v rámci mezinárodní spolupráce s Francií, Nizozemím, Španělskem, Brazílií a Ruskem prezentující historickou interakci těchto států a USA. Spolupráce bude probíhat také, jak bylo ohlášeno v listopadu 2011, mezi chystanou *Digitální veřejnou knihovnou Ameriky* a portálem *Europeana*.

2.3.2.2. GABRIEL (GAteway and BRIdge to Europe's National Libraries)

Projekt *GABRIEL* nejen že poskytl informační platformu pro projekt *Bibliotheca Universalis*, ale vytvořil především základy, na nichž byla později realizována vize jednotného přístupu k evropskému dědictví. Tento zdroj jednotného přístupu k informacím o fondech a službách evropských národních knihoven byl spuštěn v roce 1995 jako pilotní projekt za spolupráce Královské knihovny - nizozemské národní knihovny, Britské knihovny a Univerzitní knihovny v Helsinkách coby jednotná platforma pro sdílení informací o digitalizačních projektech členských knihoven *CENL*. Postupně se do projektu začleňovaly další evropské národní knihovny. Když se stal po dvou letech své existence oficiální webovou stránkou sdružení *CENL*, bylo již uživatelské rozhraní nové verze této služby (udržované v národní knihovně Nizozemí) přístupno v angličtině, francouzštině a němčině [The European Library, 2005-2012]. Zájemci zde, jak můžeme dnes vidět prostřednictvím služeb *Internet Archive*, našli základní praktické informace o národních knihovnách, měli možnost prohledávat jejich katalogy a prohlížet některé dokumenty v digitální podobě (již tehdy byla součástí této služby virtuální výstava pokladů z evropských knihoven, *Treasures from Europe's Libraries*). V červnu 2005, při spuštění služby *Evropské knihovny (The European Library, TEL)* byla samostatná služba projektu *GABRIEL* ukončena a obsah, skrze ni poskytovaný 43 národními knihovnami ze 41 zemí, byl integrován do portálu *TEL*.

⁷² Na adrese: http://international.loc.gov/intldl/find/digital_collaborations.html.

Obrázek 6 Hlavní webová stránka služby GABRIEL zveřejněná na stránkách dnešní TEL v sekci o historii stávající služby [2012-01-05]

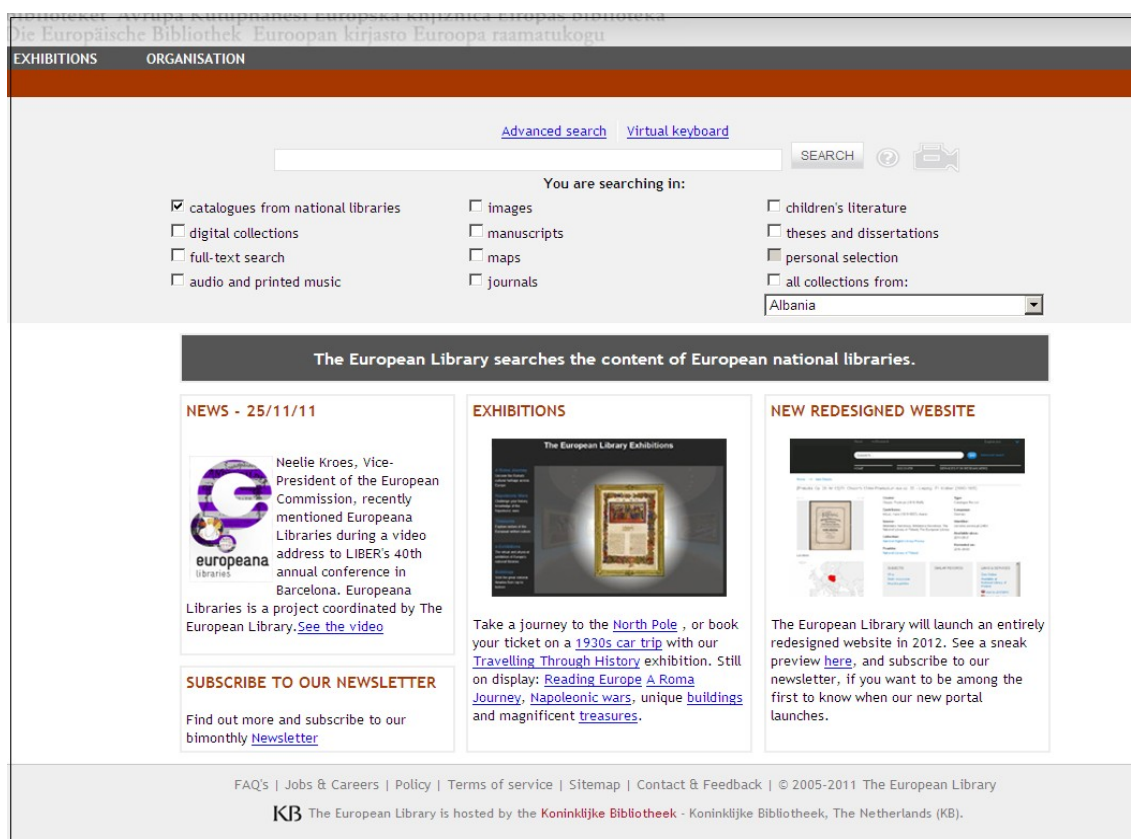
2.3.2.3. Evropská knihovna (The European Library TEL)

V červnu roku 2011 Evropská knihovna TEL zprostředkovává informace o fondech 48 národních evropských knihoven a jejich digitální dokumenty alespoň na základní úrovni uživatelského rozhraní ve všech evropských jazycích. Služba *TEL*, vytvořená v rámci stejnojmenného projektu, realizovaného od ledna 2004, byla rozvíjena a přístup k informacím o dokumentech jejich fondů i ke vznikajícím národním digitálním knihovnám byl rozšiřován pomocí několika navazujících projektů. Na samotný projekt *The European Library* navázal projekt *TEL-ME-MORE* (2005-2007), který měl krom jiného za cíl připravit ke spolupráci 10 zemí kandidujících na přijetí do Evropského společenství; díky projektu *European Digital Library* (2006-2008) *TEL* získala spolupráci s dalšími druhy paměťových institucí a v jeho rámci se velkým dílem podílela již na přípravě portálu *Europeana*; projekt *TELPlus* (2007-2009) byl zaměřen na zvýšení kvality a tvorbu nových služeb *TEL*⁷³. Poslední z projektů, projekt *FUMAGABA* (2008-2009), opět rozšířil počet zúčastněných národních knihoven.

Uživatel Evropské knihovny *TEL* má dnes možnost prohledávat pomocí filtrování kromě

⁷³ V rámci tohoto projektu bylo za účasti *Národní knihovny ČR* pomocí technologie optického rozpoznávání znaků OCR (Optical Character Recognition) vytvořeno 20 milionů prohledatelných stran.

katalogů evropských národních knihoven také více jak 24 milionů hypertextově prohledavatelných stránek knih, dále digitální kopie fotografií, rukopisů a vzácných tisků, periodik, hudebnin a kartografických materiálů ze sbírek těchto knihoven. Vyhledávání je realizováno v jednotlivých sbírkách i napříč sbírkami či podle typu dokumentu, plnotextové dokumenty, obrazové, zvukové nebo audiovizuální dokumenty je možno prohlížet také ve formě šesti tématicky koncipovaných elektronických výstav na téma cestování, napoleonských válek, historie rómského národa v Evropě. Nejvýznamnější knihovní dokumenty jsou soustředěny do sbírky „Pokladů písemného kulturního dědictví“.

Obrázek 7 Hlavní webová stránka TEL [2011-11-11]

V první fázi tvorby evropské digitální knihovny byl obsah, zkušenosti a kontakty s knihovnami a dalšími paměťovými institucemi TEL stěžejní. Jako portál umožňující přístup k digitalizovanému obsahu evropských národních knihoven zůstává Evropská knihovna TEL i nadále jedním z hlavních partnerů a dodavatelů obsahu do portálu Europeana. Představuje pro Europeanu agregátora obsahu uchovávaného v evropských národních knihovnách a prostřednictvím projektu Europeana Libraries, který započal v roce 2011, by se TEL měla v budoucnu stát také agregátorem obsahu

z evropských vědeckých knihoven, což jí mimo jiné poskytne možnost vymezení se vůči portálu *Europeana* zaměřeného na širokou veřejnost.

2.3.2.4. MICHAEL (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe)

Dalším zásadním stavebním prvkem aktivit, jejichž výstupem je *Europeana*, byl projekt *MICHAEL*, jehož cílem bylo centralizovat do vícejazyčného přístupového bodu informace o sbírkách evropských muzeí, galerií, knihoven a archivů. V rámci tohoto projektu v letech 2004-2006 a na něj navazujícího projektu *MICHAEL Plus*, byla vytvořena databáze informací o sbírkách muzeí, galerií, knihoven a archivů evropských států. Projekt byl spuštěn za spolupráce Francie, Itálie a Velké Británie, které stavěly na již existujících aktivitách (Francie - *Patrimoine numérique*; Itálie – *Internet Culturale*⁷⁴, *Anagrafe Biblioteche Italiane*⁷⁵ a *Anagrafe degli archivi*⁷⁶ a Velká Británie – databáze *Cornucopia*⁷⁷) [viz FERNIE, BLANDIN a de FRANCESCO, 2005].

Později se počet států rozrostl na čtrnáct, do projektu, respektive již na něj navazujícího projektu *MICHAEL Plus*, se zapojila i Česká republika. Středem účasti byl český národní portál, zaštiťovaný odborem ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií *Ministerstva kultury ČR* a představující nástavbu systému *Centrální evidence sbírek*. Podle dat na webové stránce projektu, která byla změněna naposledy v roce 2007, se projektu účastnilo 65 pamět'ových institucí na území ČR. Uživatel byl přesměrován hypertextovým odkazem z prohledatelného seznamu, sestávajícího se z podrobných informací o obsahu sbírek každé instituce, na stránky této instituce a dál se již pohyboval v jejím prostředí.

Projekt *MICHAEL Plus* byl ukončen v roce 2008, sdružení *Michael Culture Association* stále existuje, je jedním z partnerů portálu *Europeana* a nadále se podílí na aktivitách centralizace informací o kulturním dědictví⁷⁸.

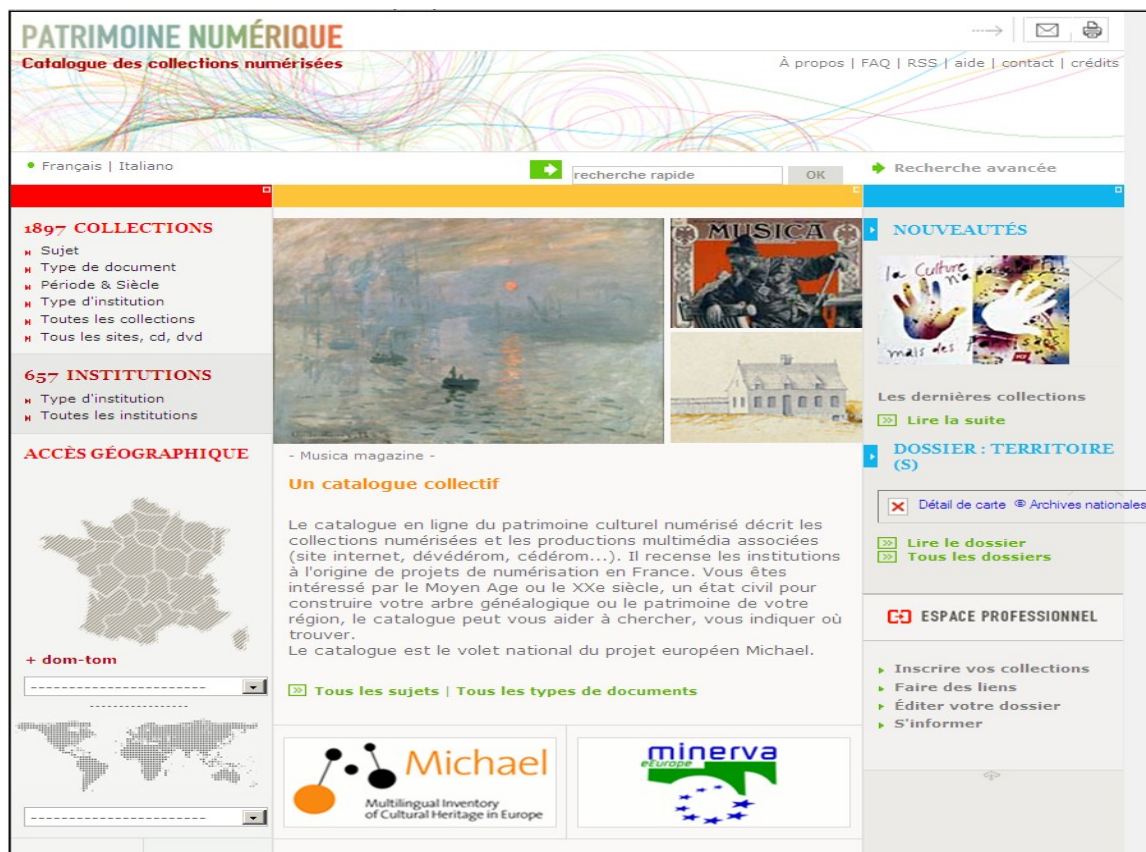
⁷⁴ Na adrese: <http://www.internetculturale.it/opencms/opencms/it/>.

⁷⁵ Na adrese: <http://anagrafe.iccu.sbn.it/index.html>.

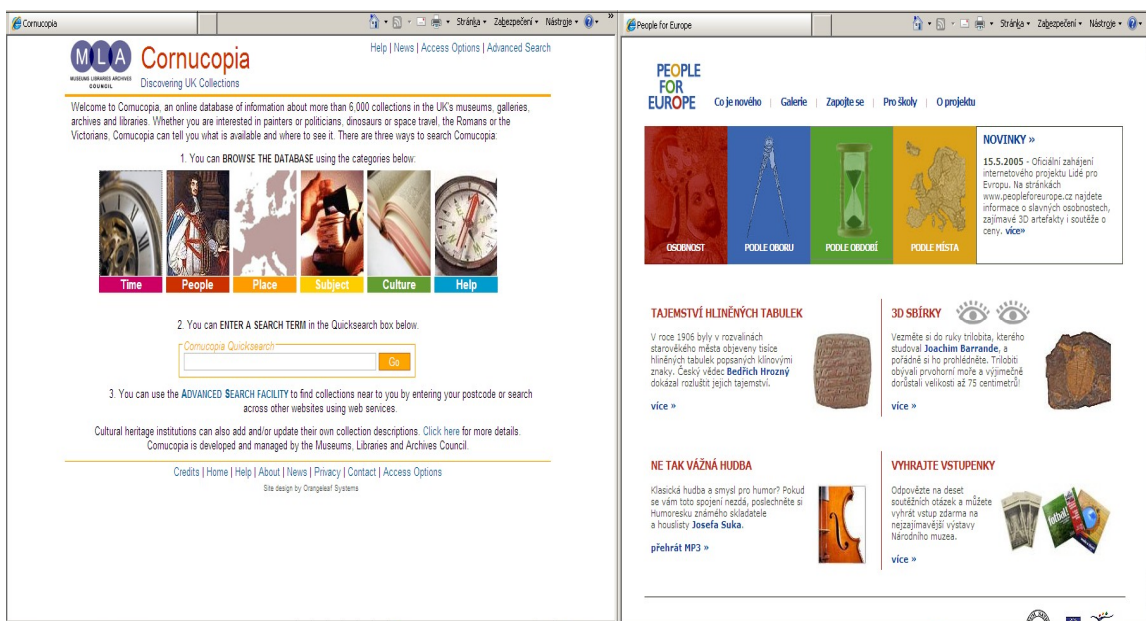
⁷⁶ Díky těmto aktivitám jsou dnes tyto země nejaktivnějšími přispěvateli obsahu do portálu *Europeana*.

⁷⁷ Na adrese: <http://www.cornucopia.org.uk/>.

⁷⁸ Na adrese: <http://www.michael-culture.eu>.

Obrázek 8 Hlavní webová stránka francouzské aplikace Patrimoine numérique [2012-02-14]

Obrázek 9 Srovnání hlavních webových stránek britské databáze Cornucopia a česko-slovenského projektu People for Europe [2012-02-14]

Obrázek 10 Hlavní webová stránka české verze výstupu projektu MICHAEL [2012-02-15]

Na mezinárodní konferenci *MICHAEL* v Římě v prosinci 2006 zástupci Evropské komise, projektu *TEL* a několik měsíců existujícího projektu *MICHAEL* jednoznačně vyjádřili podporu digitalizačních aktivit movitého kulturního dědictví směrem k vytvoření evropské digitální knihovny⁷⁹. Projekt *TEL* byl identifikován jako projekt zahrnující knihovny a projekt *MICHAEL* jako projekt podporující tyto aktivity zejména v prostředí muzeí a galerií [Česko. Ministerstvo kultury, 2008].

2.3.2.5. Portál Europeana

Podle J. PURDAYE bylo impulsem ke zvýšení aktivity Evropské komise ve věci digitalizace a online zpřístupnění evropského kulturního dědictví a poměrně rychlému spádu událostí oznámení společnosti *Google* o spolupráci s evropskými univerzitními knihovnami a tudíž obava ze zahlcení anglosaským obsahem a vidina přesunu některých částí kulturního dědictví do soukromého sektoru, což by znevýhodnilo ekonomické přínosy evropských programů zaměřených v digitalizaci podobným směrem [2008, s. 21]. Myšlenka jednotného přístupového bodu k evropskému kulturnímu dědictví proto získala po letech konkrétnější rysy v koncepci evropské virtuální knihovny, později *Evropské*

⁷⁹ Více viz WOLNERING a COUSINS, 2006.

digitální knihovny (*European Digital Library - EDL*), která byla v dubnu 2005 na podnět prezidentů Francie, Německa, Itálie, Španělska Polska a Maďarska představena prezidentu Evropské komise J. M. Barrosovi, schválena a následně zaštitěna iniciativou *i2010: Digitální knihovny* přijatou Evropskou komisí (dále jako Komise) v září 2005.

V únoru roku 2006 byla rozhodnutím Komise ustavena již zmiňovaná *Skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny* (*High Level Expert Group on Digital Libraries*) v čele s Viviane Reding, tehdejší komisařkou pro Informační společnost a média, s cílem zabývat se intenzivněji problematikou digitálních knihoven ve směru tvorby společné evropské digitální knihovny.

Ještě v srpnu téhož roku přijala Komise zmíněné *Doporučení o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů* vycházející především z činnosti nejvyšší expertní skupiny a z online konzultací se zástupci členských států realizovaných po vyhlášení iniciativy *i2010: Digitální knihovny*.

V listopadu téhož roku přijala Evropská rada *Závěry Rady o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů*⁸⁰, v němž podpořil požadavky uvedené v Doporučení, zdůraznil význam digitalizace kulturního materiálu v informační společnosti, zhodnotil aktuální aktivity v této oblasti a stanovil rámcový harmonogram pro klíčové činnosti Komise a členských států k naplňování evropské politiky digitalizace a zpřístupnění kulturního dědictví [více viz Council of the European Union, 2006].

V únoru 2007 bylo vydáno sdělení Komise tentokrát k problematice přístupu šíření a uchovávání vědeckých informací v digitálním věku⁸¹.

V září roku 2007 přijal Evropský parlament rozhodnutí s názvem *i2010: Směrem k evropské digitální knihovně*⁸², v němž doporučuje postupné vytváření evropské digitální knihovny. Prvotně navrhuje zaměřit se na zpřístupnění již digitalizovaného obsahu ve veřejné doméně, ale vyzývá paměťové instituce i k postupnému urychlení stávající

⁸⁰ Council Conclusions on the Digitisation and Online Accessibility of Cultural Material, and Digital Preservation.

Viz na adrese: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:297:0001:0005:EN:PDF>.

⁸¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on scientific information in the digital age: access, dissemination and preservation.

Na adrese: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0056:FIN:EN:PDF>.

⁸² European Parliament resolution of 27 September 2007 on i2010: towards a European digital library.

Na adrese: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT%20TA%20P6-TA-2007-0416%200%20DOC%20XML%20V0//EN>.

digitalizace a také její koordinaci; zdůrazňuje potřebu mnohojazyčnosti ve věci přístupu ke kulturnímu obsahu; nutnost používání společných standardů se zaměřením na interoperabilitu; potvrzuje význam kompetenčních center pro vývoj a výzkum v potřebných oblastech a nastiňuje základní funkce cílené aplikace a řešení autorských práv u děl podléhajících ochraně autorských práv [viz European Parliament, 2006].

Na podzim roku 2007 byl spuštěn projekt tematické sítě zaměřené na tvorbu Evropské digitální knihovny - *European Digital Library Network, EDLnet*, jehož prostřednictvím byla založena nadace evropské knihovny *EDL Foundation* (později *Europeana Foundation*) stvrzující oficiálně společný cíl evropských paměťových institucí spolupracovat na vytvoření jednotného společného přístupového bodu k evropskému kulturnímu dědictví v prostředí internetu. Nadace měla na starosti také financování a řízení vývoje Evropské digitální knihovny.

Vývoj evropské digitální knihovny probíhal v rámci již zmíněného programu *eContentplus* (2005-2008), podporujícího dosažitelnost a využitelnost digitálního obsahu, resp. v rámci jednoho z okruhů jeho náplně zaměřených na digitální knihovny (korespondující s iniciativou *i2010: Digitální knihovny*). Vedením projektu byla pověřena Nizozemská národní knihovna, *Koninklijke Bibliotheek*.

Na základě zkušeností z projektu francouzské národní knihovny, která realizovala v roce 2006 úspěšný projekt propojující digitalizované kopie svazků ze svých fondů a fondů Národních knihoven Maďarska a Portugalska, byl vytvořen prototyp portálu *Europeana*⁸³. Zároveň Evropská komise vyzvala konferenci *CENL*, která měla dostatek zkušeností již z vývoje Evropské knihovny *TEL* k navržení plánu Evropské digitální knihovny [PURDAY, 2009, s. 921].

Na výzkumu pro potřeby vývoje portálu *Europeana* se podíleli odborníci a významné instituce zaměřující se na zkoumání vývoje digitálních knihoven, přístupnosti a uchovávání digitálního obsahu (*Digital Lifecycle Management Forum, European Commission on Preservation and Access*), subjekty akademické sféry (*Univerza v Ljubljani/Fakulteta za Matematiko i fiziko; Humboldt-Universität zu Berlin / Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft*) a další instituce.

⁸³ Francouzská národní knihovna původní název tohoto svého projektu, tj. název *Europeana* i s doménou přenechala výstupu projektu Evropské digitální knihovny.

V polovině ledna roku 2008 bylo přijato vyjádření Evropské ekonomické a sociální komise ve věci propagace *EDL*⁸⁴, nejen u vědecké komunity, ale také u široké veřejnosti. V únoru vyšla zpráva týkající se problematiky osiřelých děl v Evropě⁸⁵ a na konferenci ve Frankfurtu byl prezentován první statický model portálu *Europeana*. Podobně se prezentovala v červnu 2008 také na konferenci všech zúčastněných stran v Haagu.

V srpnu téhož roku Komise přijala sdělení *Evropské kulturní dědictví na jedno kliknutí - Pokrok v oblasti digitalizace kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a uchovávání digitálních záznamů v EU*⁸⁶, které bylo shrnutím odpovědí informujících Evropskou komisi o postupu členských států v oblasti spojené s digitalizací a zpřístupněním kopií kulturního dědictví online každé dva roky od platnosti doporučení publikovaného v srpnu roku 2006.

V listopadu 2008 Evropská rada vyjádřila závěry k *EDL Europeana*⁸⁷, v němž zhodnotila dosažené výsledky a vyzvala k pokračování realizace úkolů nastíněných v Doporučení.

Činnost portálu *Europeana* byla slavnostně spuštěna v listopadu 2008. Následovaly problémy, které donutily provozovatele portál krátce po jeho spuštění na šest týdnů stáhnout z provozu. Od počátku ledna 2009 je *Europeana* trvale k dispozici na adrese www.europeana.eu.

⁸⁴ V současné době nepřístupný.

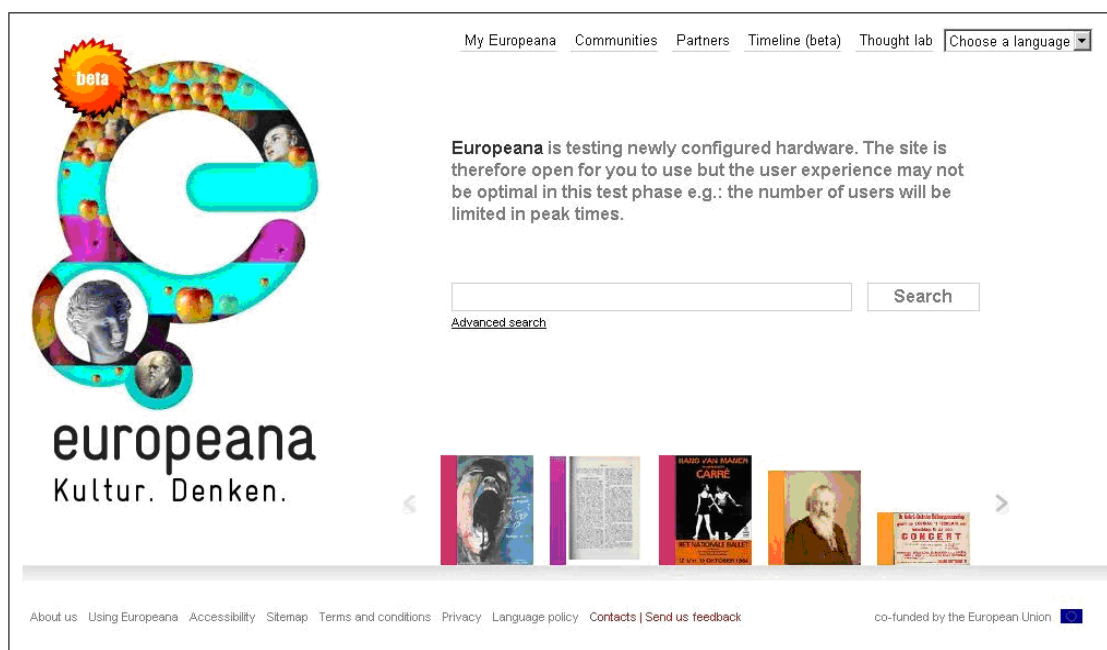
⁸⁵ Viz na adrese:

http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/report_orphan_v2.pdf.

⁸⁶ Europe's cultural heritage at the click of a mouse: progress on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation across the EU.

Viz na adrese: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0513:FIN:EN:PDF>.

⁸⁷ Na adrese: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:319:0018:0019:EN:PDF>.

Obrázek 11 Hlavní webová stránka uživatelského rozhraní portálu Europeana po opětovném spuštění v lednu 2009 (z března 2009)

V srpnu 2009 Evropská komise přijala sdělení nazvané *Europeana – další postup*⁸⁸. V tomto sdělení se Komise zaměřila na oblast rozšiřování obsahu portálu *Europeana* v souvislosti s problémy, které je nutno řešit u zpřístupňovaného obsahu a na otázky budoucího financování provozu portálu *Europeana*.

S ukončením své činnosti vydala *Skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny* (dále jako Skupina) v lednu roku 2010 závěrečnou zprávu *Digitální knihovny: problémy a doporučení pro budoucnost*⁸⁹. Tato zpráva shrnuje výsledky dosažené v pracovním období Skupiny a problémy, které je třeba do budoucna řešit. Za období své existence se Skupině podařilo vytvořit doporučení na státní úrovni pro osiřelá díla s tím, že mají státy vytvářet mechanismy pro užití osiřelých děl. Toto *Memorandum o porozumění ve věci osiřelých děl*⁹⁰ podepsalo 27 zástupců zúčastněných stran. Dále se Skupině podařilo vyvinout model pro digitalizaci a online zpřístupnění děl již nepřístupných na trhu; uvedla myšlenku tvorby databází osiřelých děl a děl již nevydávaných tiskem obsahujících právní informace týkající se těchto děl; dokázala

⁸⁸ Europeana – next steps.

Viz na adrese: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0440:FIN:EN:PDF>.

⁸⁹ Digital Libraries: Challenges and Recommendations for the Future. Viz na adrese: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/hlg_final_report09.pdf.

⁹⁰ Memorandum of understanding on diligent search guidelines for orphan works. Na adrese: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/orphan/mou.pdf.

prosadit výjimku pro zhotovování kopií pro účely ochrany dokumentu, kterou některé státy přijaly a doporučila začlenit web-harvesting a povinný výtisk pro elektronické dokumenty do politiky členských států [viz European Commission, 2009b].

V činnosti spojené s vývojem a potřebami spojenými s portálem *Europeana* pokračuje tříčlenná *Reflexní skupina pro online zpřístupnění evropského kulturního dědictví* (*Comité des Sages on bringing our cultural heritage online*, dále jako Reflexní skupina) ustavená komisařkou Neelie Kroes v dubnu 2010 s cílem maximalizovat vliv digitalizace dokumentů ve volné doméně na evropskou ekonomii a společnost; řešit problematiku zpřístupnění osířelých děl; širokého přeshraničního přístupu k digitalizovanému kulturnímu dědictví a zajištění dlouhodobého uchování digitálního obsahu [European Commission, 2010].

Tato skupina jako svůj vstupní dokument uvedla v lednu 2010, tedy ještě před svým oficiálním ustanovením, zprávu *The New Renaissance* vytvořenou opět na základě online a veřejných konzultací⁹¹. V dokumentu je kromě jiného překvapivě uvedena potřeba hledat řešení, díky němuž by uchování a ochrana kulturního dědictví (předpokládá se tedy i digitalizace) probíhala bez výběru, protože podle Reflexní skupiny „zde není právo na stanovení kritérií výběru“ [European Commission, 2011a, s. 1]. Tato snaha se může zdát velkorysá, však objektivně neuskutečnitelná. Zvláště v současné době, kdy v členských státech existují velké finanční problémy, není možno digitalizovat „vše“ bez výběru. Od počátku řízené digitalizace v Evropě bylo cílem vymezit národní kulturní dědictví, stanovovat kvantitativní kritéria digitalizace do budoucna. Vybízení k masové digitalizaci však koresponduje s cílem Komise rychle rozšiřovat obsah zpřístupňovaný portálem *Europeana*.

V říjnu 2011 bylo Komisí schváleno nové *Doporučení komise o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů*⁹², které aktualizuje úkoly stanovené v Doporučení ze srpna 2006 a ve shodě se závěry zprávy Reflexní skupiny stanovuje úkoly do budoucna [viz European Commission, 2011b].

Evropská digitální knihovna, muzeum a archiv, jak byl portál *Europeana* na počátku své existence nazýván, v sobě programově propojuje přístup k dokumentům uchovávaným ve

⁹¹ Viz na adrese:

http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/refgroup/final_report_cds.pdf.

⁹² Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation. Na adrese:

http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/recommendation/new_recommandation_28nov11/en_recommendation.pdf.

sbírkách evropských muzeí, knihoven, archivů a audiovizuálních sbírek na základě distribuované sbírky.

Jeho programovým cílem je zpřístupnit evropský kulturní obsah napříč institucemi z jednoho bodu. Spojují se v něm snahy o udržení a rozšíření iniciativ vedoucích k soustředění existujícího digitálního kulturního obsahu a podněcování digitalizace fondů paměťových institucí v Evropě. Na počátku byl do portálu soustředěn již existující digitální obsah pocházející především z fondů evropských knihoven (zpřístupňovaný skrze *TEL*) a několika paměťových institucí (převážně francouzských). S postupným zapojováním dalších institucí (třebaže téměř polovina zemí Evropské unie se účastní s malým počtem digitálních objektů) Evropské orgány ve snaze rychle rozšiřovat obsah portálu vyzývají členské státy k rozsáhlejší digitalizaci fondů s možností využívání evropských strukturálních fondů. Je zde patrná potřeba konkurovat projektům firmy *Google*, což je zmíněno ostatně i ve zprávě Reflexní skupiny.

S tím, jak roste množství obsahu, ke kterému portál *Europeana* zprostředkovává přístup i z programových dokumentů spojených s jeho vývojem je snaha o kvantitu evidentní. Počty plánovaných zpřístupněných objektů do budoucna vzrůstají tak, jak vzrůstá již zpřístupňovaný obsah. Při prvním spuštění portál umožnil přístup ke dvěma milionům digitálních objektů. Jejich počet rychle roste. V polovině roku 2010 dosáhla *Europeana* v době svého spuštění avizovaných 6 milionů, na konci roku to bylo již necelých 15 milionů objektů. V polovině roku 2012 je skrze portál přístupno více jak 23 milionů objektů, v roce 2015 má Evropská komise za cíl zprostředkovat prostřednictvím portálu přístup ke 30 milionům objektů a v roce 2025 zpřístupňovat všechno hodnotné digitalizované dědictví [European Commission, 2011b]. Protože *Europeana* není jen nástrojem zpřístupnění, ale i koordinace digitalizace, má se stát, podle zprávy Reflexní skupiny, do budoucna jak registrem digitalizace, tak i archivem digitálních kopií. Tato centralizující myšlenka by však v důsledku mohla vést k přílišnému monopolismu⁹³.

Státy, které byly od 90. let 20. století na vedoucí pozici v oblasti digitalizace především knižního kulturního dědictví, jako je Francie, Velká Británie, Nizozemí a Itálie spolu s Německem, Španělskem a Švédskem, dodávají v současné době dvě třetiny obsahu (stav

⁹³ Cit. ze zprávy Reflexní skupiny: „Aby bylo zaručeno uchování evropského digitálního kulturního dědictví, měly by se v *Europeana* archivovat kopie digitalizovaných nebo původních digitálních kulturních materiálů. Pro díla chráněná autorským právem by úložištěm byl temný archiv, který by fungoval jako „bezpečný přístav“. Aby nedocházelo k duplikaci úsilí firem se zahraniční působností a kulturních institucí, mohlo by se uvažovat o vytvoření systému, v jehož rámci by veškerý materiál, který musí být nyní uložen v několika zemích, byl uložen pouze jednou. Tento systém by zahrnoval postup předání kopie každé instituci, která na ni má právo podle vnitrostátních právních předpisů o povinných rozmnoženinách“ [European Commission, 2011, s. 6].

k říjnu 2011 podle European Commission, 2011b). Naproti tomu např. Kypr, Portugalsko, Rumunsko, Bulharsko, Litva, Estonsko a mezi nimi i Česká republika přispívají pouze v řádech desítek tisíc, což lze připisovat pravděpodobně vyšší finanční podpory digitalizace kulturního dědictví ze strany jednotlivých států. Znatelné rozdíly se pochopitelně objevují v disproporci obsahu⁹⁴.

Propagovaným cílem projektu Evropské digitální knihovny – portálu *Europeana* bylo vytvořit zdroj, který umožní uživatelům nahlédnout dějinné epochy a události, umělecké styly a slohy, období, hnutí i společenské trendy v celoevropském kontextu bez ohledu na to, ve které paměťové instituci v Evropě jsou uchovávány o nich vypovídající zdroje, a to online, v pohodlí před osobním počítačem s internetovým připojením. To lze však pouze za předpokladu, pokud bude zpřístupňovaný obsah reprezentativně odpovídat skutečnosti, tj. bude zobrazen výsledek digitalizace ze všech evropských zemí a institucí. To je také důvodem přetrvávajících snah Evropské komise centralizovat a podněcovat k masivní digitalizaci evropského dědictví.

„Ukázkovými“ příklady, podporujícími výše uvedený cíl, je několik virtuálních výstav soustředujících k danému tématu obsah zpřístupňovaný portálem *Europeana* s krátkým textovým doprovodem. Nejpropagovanějším tématem je secese, sloh, který má na území Evropy velmi dobré zastoupení. Již v roce 2009 u příležitosti svého příspěvku o portálu *Europeana* na mezinárodní konferenci *Digitální zpřístupnění kulturního dědictví* konané v rámci evropského předsednictví České republiky jako součást konference *INFORUM* předvedla výkonná ředitelka projektu Jill Cousins na příkladu secese ideový záměr, přínos a obsahový záběr portálu⁹⁵.

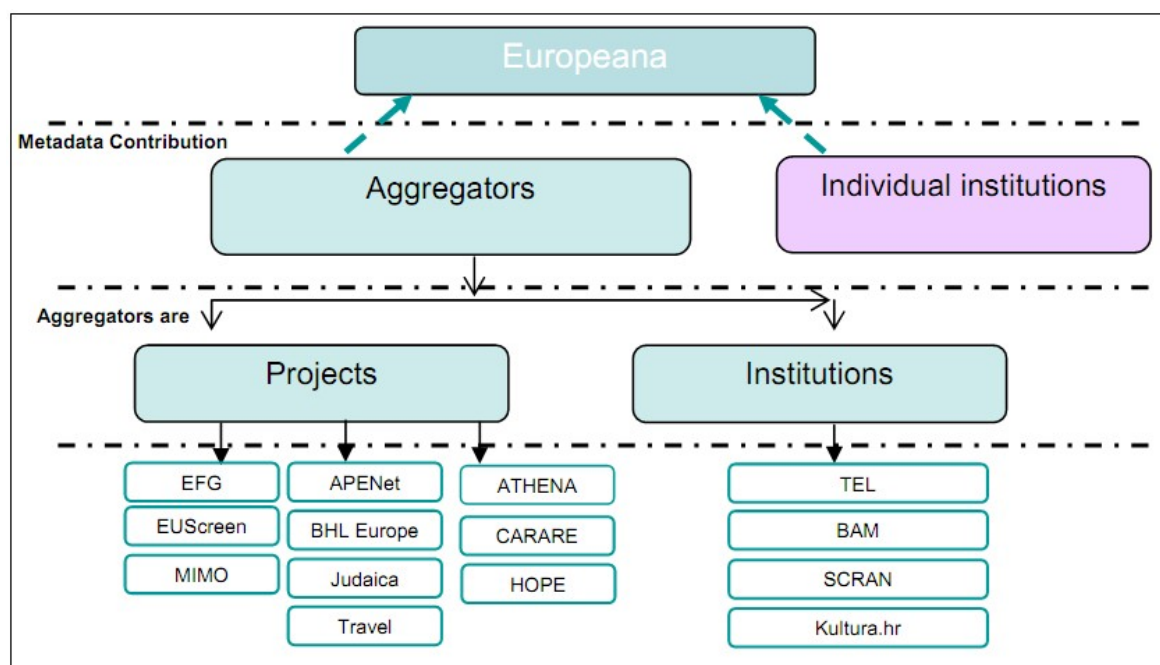
Technický vývoj portálu *Europeana* i obsahová náplň jsou zajišťovány pomocí projektů financovaných doposud (a minimálně do roku 2013) z rámcových programů Evropské unie. Obsah, tj. metadata, popř. náhledové obrazové kopie jsou do portálu získávány prostřednictvím řady agregátorů vycházejících z projektů jako *Europeana Travel* (obsah spojený s cestováním, obchodem, turismem, migrací a emigrací v Evropě); *EuropeanaLocal* (projekt zaměřený na obsah místních a regionálních institucí); *ATHENA* (obsah evropských muzeí); *APENet* (evropské národní archivy); *CARARE* (oblast

⁹⁴ Například mimo knižní dědictví lze českého prostředí lze vyhledat uspokojivý výsledek ojediněle, často se jedná o obsah uložený mimo Českou republiku.

⁹⁵ Více viz COUSINS, 2009.

archeologie, architektury), *European Film Gateway* (materiály spojené s kinematografií); *MIMO* (obsah týkající se hudebních nástrojů v evropských muzeích); *JUDAICA Europeana* (židovský příspěvek k evropskému kulturnímu dědictví); *EUScreen* (televizní vysílání); *Europeana Libraries* (obsah evropských vědeckých knihoven); *Biodiversity Heritage Library Europe (BHL-Europe)* (dokumenty z přírodovědeckých a botanických knihoven v Evropě)⁹⁶.

Každý z těchto projektů sdružuje obsah nejprve do centrálních agregátorů, odkud je následně předáván do portálu *Europeana*. Tak např. metadata z českých muzeí byla ještě donedávna agregována do aplikace *e-Sbírký*, z níž byla předávána do agregátora projektu *Athena*, z něhož byl obsah dodáván do portálu *Europeana*. Viz obrázek č. 12.

Obrázek 12 Hierarchie poskytovatelů dat do portálu *Europeana* [převzato z CrossCzech, 2010, 2012-04-12]

Metadatata jsou do portálu *Europeana* sdílena prostřednictvím protokolu *OAI-PMH (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting)*. Dodavatelé obsahu jsou vázáni dohodou *Europeana Data Exchange Egreement* zajišťující pro účely zpřístupnění v portálu nevýlučnou, celosvětovou, nezpłatněnou licenci na copyright a autorská práva s ním spojená. V současné době se tento dokument týká pouze obsahu spadajícího mimo autorsko-právní ochranu. Užití obsahu třetí stranou (uživatelé) je ošetřeno pomocí nekomerční licence, která je variantou licence *Creative Commons* [PURDAY, 2010, s. 175].

⁹⁶ Podrobnosti těchto a dalších projektech určených ke sběru obsahu viz *Europeana*. Projects. Dostupný z WWW: <http://pro.europeana.eu/projects>.

Skupina metadatových prvků *Europeana Semantic Elements* se skládá z prvků formátu kvalifikovaného *Dublin Core*.

Při sběru je vytvářen rejstřík všech sebraných metadat, který je na základě dotazu uživatele prohledán. Výsledkem vyhledávání je náhled obrazu či titulní strana dokumentu a základní data – datum, název, formát, vlastník a informace o vlastnických právech. Pakliže si uživatel přeje prohlédnout si dokument samotný, přes URI může v novém okně využít plné zobrazení dokumentu nebo přehrát záznam na stránkách instituce, která dokument uchovává. Není proto třeba duplikovat velké množství digitálního obsahu, ani řešit vlastnická práva. Veškerá práva k nahlížení dokumentu se řídí pravidly a zákony panujícími v daném státě či instituci [VORLÍČKOVÁ, 2009a].

Významnými dodavateli obsahu do portálu *Europeana* jsou národní knihovny se svým digitalizovaným obsahem, často zpřístupňovaným v rámci národních digitálních knihoven. Knihovny byly v oblasti digitalizace od počátku velmi důležitými aktéry. Je možno připomenout *CENL*, který hrál od počátku roli v projektu *GABRIEL*, tj. počátku portálu *Europeana*, roli *Evropské knihovny TEL* v projektu evropské digitální knihovny nebo roli *Kongresové knihovny* ve Washingtonu v programu *Paměti Ameriky (American Memory)*.

Hovoří-li se v této souvislosti o *národních digitálních knihovnách*, nejedná se v tomto případě pouze o technické pojetí termínu *digitální knihovna* jako nástroje. Národní digitální knihovny se váží k národním knihovnám jako k institucím a obsahují ponejvíce digitální kopie obsahu z fondů těchto knihoven. Většina evropských států (a jejich národních knihoven) již provozuje národní digitální knihovny nebo pracuje na podobných projektech.

Cíle a náplň budování národních digitálních knihoven jsou v zásadě následující:

- digitalizace fondů národní knihovny samotné a sbírek dalších institucí a jejich online zpřístupnění,
- garance v záležitostech digitalizace písemného národního dědictví,
- trvalá ochrana původního digitálního obsahu a sklizení (harvesting) obsahu na internetu,
- výzkum a vývoj v oblasti digitalizace a online zpřístupnění písemných materiálů na národní a mezinárodní úrovni,

- v případě evropských států také v současnosti často funkce agregátora pro portál *Europeana*.

Digitalizovány jsou v rámci národních digitálních knihoven především dokumenty považované za jádro vzácných sbírek - vzácné materiály (rukopisy, staré a vzácné tisky, mapy, časopisy, audiovizuální materiály) v některých případech, jako je např. Francie, Rakousko nebo Španělsko, realizované v rámci rozsáhlé - *large-scale* digitalizace⁹⁷. V některých případech (např. Itálie, Nizozemí, Rakousko, Česká republika) je tato digitalizace realizována ve spolupráci s firmou *Google*.

Nejúspěšnější projekty evropských národních digitálních knihoven realizují národní knihovny aktivní již od devadesátých let 20.století (Francie, Velká Británie, Německo, Itálie), existují však také mladší a již pokročilé projekty jako je např. španělská *Bibliotheca Digital Hispanica*, která započala masivní digitalizaci až v roce 2008 na základě štědré dotace firmy Telefónica 02.

Obsah těchto knihoven je agregován do portálu *Europeana* – co do obsahu „zrcadlově“ tak jako obsah francouzské digitální knihovny *Gallica* nebo pouze výběrově jako např. materiály z digitální knihovny *Manuscriptorium*.

V současné době vzniká na ÚISK bakalářská práce na téma evropských národních digitálních knihoven.

Technický vývoj prototypu portálu *Europeana* probíhal v rámci projektu *Europeana v 1.0* a *Europeana Connect*, který se soustředí na vícejazyčné vyhledávání a prohlížení včetně překladatelských nástrojů.

Postupně se rozšiřují také možnosti práce s obsahem, ať už se jedná o sémantické obohacení digitálního obsahu pomocí nových propojení mezi objekty; tvorbu „časoprostorového“ prostředí, které by mělo umožnit uživatelům vyhledávat obsah pomocí časového a geografického hlediska; prohlížení obsahu přes mobilní nástroje; možnost tagování obsahu; integraci multimediálních anotací; nabídku dodávky elektronických knih na objednávku; budování systému právních licencí pro zpřístupnění obsahu v rámci portálu *Europeana* nebo rozvíjení jeho komunikační infrastruktury.

⁹⁷ Rozsáhlá digitalizace (*large-scale digitization*) je na rozdíl od masové digitalizace stále ještě výběrová, přestože dochází k digitalizaci celých sbírek, viz definice: „Masová digitalizace je konverze materiálů v průmyslovém měřítku bez individuální selekce“ COYLE, 2006, s. 641.

V současné době je ve vývoji verze *Europeana* v 2.0. Vývojem a možnostmi se bude také zabývat v květnu 2012 spuštěný program *Hack4Europe 2012* zaměřený na inovace v oblasti digitálního obsahu.

Vývojová skupina portálu *Europeana* stále pracuje na zásadním prvku, kterým je rozšíření vícejazyčnosti portálu. Základní rozhraní bylo během roku 2009 rozšířeno ze základních třech evropských jazyků na jazykové mutace ve všech jazycích užívaných v zemích Evropského společenství. Prvky metadat jsou zobrazeny částečně v angličtině, částečně ve zvoleném evropském jazyce, hodnoty naplňující prvky metadat jsou však stále v jazyce přispívající instituce. Teprve poměrně nedávno byla doplněna možnost využít pro potřeby strojového překladu nástroj *Microsoft Translator*.

Europeana využívá nástroje webu 2.0. Uživatel má možnost obsah hodnotit, tagovat, využívat blog. Portál má svůj profil na sociálních sítích (*Facebook*, *Twitter*), čímž se producenti portálu snaží oslovit dnešního uživatele, zvláště z řad mladé generace. Vhodné doplnění portálu *Europeana* sekci „pro školy“ či pouze studium s portálem *Europeana* „při ruce“ by mohlo napomoci integraci vědomostí získaných v jednotlivých segmentech výuky (dějiny, literatura, výtvarné umění) do jednoho dějinného celku, což je v podstatě cílem portálu.

Financování projektů úzce spojených s vývojem portálu *Europeana* po roce 2013 je třeba dořešit, neboť projekt by již v budoucnu neměl být financován z rámcových programů. Jisté možnosti jsou nastíněny v dokumentu *Europeana – další postup*. Do budoucna se stále počítá s velkým podílem z veřejných zdrojů, možnosti dalších prostředků by měla být licenční politika děl chráněných autorskými právy nebo spolupráce se soukromým sektorem. Nepočítá se zatím se zpoplatněním služeb portálu. Příspěvky členských států se zdají být coby zdroj financí nespolehlivé [European Commission, 2009a].

V budoucnosti by měla *Europeana* fungovat než jako portál, spíše jako aplikační platforma s pestrou nabídkou služeb. Na základě nástrojů úspěchu komerčních vyhledávačů (především vyhledávače firmy *Google*) se chystají její tvůrci rozvíjet možnosti propojení zdrojů, „křížové“ vyhledávání v různých jazycích a automatický překlad významných děl. Tvůrci projektu by měli také pokračovat v jednáních s webovými vyhledávači, aby hladký přístup přes tyto prohlížeče napomohl využití obsahu, který je prostřednictvím portálu prezentován. V krátkodobém horizontu by měla být zmobilizována infrastruktura

digitálních úložišť na úrovni jednotlivých evropských států financovaná prostřednictvím programu Evropské unie [European Commission, 2011a].

Prozatím, jak se zdá, se Evropská komise soustředí na nárůst obsahu zpřístupňovaného prostřednictvím portálu *Europeana*, odstraňování organizačních, legislativních a technických bariér přístupu k tomuto obsahu. Zaměřuje se na vývoj portálu samotného a jeho služeb. V rámci řešení těchto problémů dosáhla Evropská komise výsledků, o nichž nelze pochybovat. Za necelé čtyři roky existence portálu je jeho prostřednictvím umožněn přístup k desítkám milionů kopií kulturních objektů. Přizpůsobuje se moderním nástrojům, které běžný uživatel používá. Bylo dosaženo i jistých výsledků na pozadí jednání se zástupci všech zúčastněných stran.

Nejsou však zatím k dispozici studie, které by dokazovaly, jak zpřístupňovaný obsah napomohl k ekonomickému růstu evropských států, sebeuvědomění občanů Evropy, vzrůstu zisku soukromého sektoru, úspěšnosti paměťových institucí nebo zlepšení vzdělávání a výzkumu, inovace a tvořivosti v Evropě.

2.3.3. Česká republika v kontextu evropské informační politiky zaměřené na oblast digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví

2.3.3.1. Účast České republiky na politice online zpřístupnění evropského kulturního dědictví od počátku 90. let 20. století

Jak již bylo řečeno, Česká republika, především díky aktivitám digitalizačního týmu *Národní knihovny ČR* a firmy *AIP Beroun* (dříve součástí *Albertina icome Praha*) zaujala v oblasti digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví pevnou pozici již v první polovině 90. let 20. století, kdy začala spolupracovat na programu *Paměti světa (Memory of the World Programme)*. *Národní knihovna ČR* (dále pouze jako *Národní knihovna*) zaznamenala s programem *Memories Mundi Series Bohemica*, na jehož výsledcích byla v roce 2003 spuštěna digitální knihovna *Manuscriptorium*, dnes označovaná za evropskou digitální knihovnu rukopisů a starých tisků, úspěchy ve světovém měřítku⁹⁸.

Úspěchy, mezi něž patřil rychlý nástup do rutinní digitalizace vzácných knižních fondů *Národní knihovny* spuštěný v roce 1996 v tehdy novém digitalizačním centru; zkušenosti a poměrně rychle vzrůstající počty digitalizovaných dokumentů; od roku 2000 probíhající

⁹⁸ Roli *Národní knihovny ČR* v oblasti digitalizace hodnotí např. ROSENBLUM, 2008.

digitalizace sbírek dalších českých knihoven v rámci programů *Veřejné informační služby knihoven VISK* a spuštění dalších digitalizačních center v *Knihovně Akademie věd, v.v.i., Městské knihovně v Praze* a *Moravskoslezské vědecké univerzitě v Ostravě*, byly bohužel od počátku komplikovány chronickým podfinancováním oblasti digitalizace v České republice [Koncepce trvalého uchování knihovních sbírek, 2005]. Přesto je v současné době realizováno ve větších českých paměťových institucích řada digitalizačních projektů, jak ukazuje i seznam digitalizačních výstupů a významných aktivit v příloze č. 3.

Úspěchy České republiky na programu *Paměti světa* podpořily také její účast na světové a evropské politice digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví vyvíjenou ještě před vstupem České republiky do Evropského společenství. V rámci tohoto Programu vstoupila *Národní knihovna* ve spolupráci s řadou evropských a mimoevropských paměťových institucí. Díky výsledkům v rámci programu byl její program *Memories Mundi Series Bohemica* vybrán do skupiny projektů virtuální knihovny *Bibliotheca Universalis*. Účastnila se programů vyhlášených v rámci 5. rámcového programu - projektu *TEL* a projektů méně zásadních, však neméně důležitých, jako byly např. projekty *PULMAN* nebo *CALIMERA*.

Již jako součást společenství zastupovala *Národní knihovna* Českou republiku v navazujících projektech *TEL-ME-MOR*, *TelPlus*, *EDLnet*. Digitální knihovna *Manuscriptorium* je dnes členem projektu *Konsorcia evropských vědeckých knihoven* (*Consortium of European Research Libraries CERL*) zaměřeného na rukopisy a staré tisky - *Manuscripts and Early Printed Material, MSS*) a svým obsahem přispívá také do portálu *Europeana*. Digitální knihovna *Kramerius* se mimo jiné účastnila evropského projektu *M-CAST* (*Multilingual Content Aggregation System*) zaměřeného na tvorbu digitálních knihoven prostřednictvím agregace dat⁹⁹.

Participace na evropské politice digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví probíhala ve snaze plnění cílů strategií Evropského společenství i s využitím poskytované finanční podpory. V současné době se jedná především o podporu z evropských strukturálních fondů.

U příležitosti českého předsednictví v Radě Evropské unie se konala v květnu 2009 na *Vysoké škole ekonomické v Praze* mezinárodní konference *Digitální zpřístupnění kulturního dědictví* pořádaná *Ministerstvem kultury ČR*, v rámci níž vystoupili kromě zástupců

⁹⁹ Historii digitalizace v Národní knihovně shrnuje Adolf Knoll v úvodní stati sborníku *Digitalizace, aneb konec oslích uší z roku 2010* [KNOLL, 2010, s. 20-30].

evropských paměťových institucí také čelní představitelé digitalizační politiky Evropské komise.

Velmi významným bylo v evropském prostředí vedení projektu *ENRICH (European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage)*, jehož prostřednictvím *Národní knihovna* mimo jiné rozšířila obsah digitální knihovny *Manuscriptorium*.

Účast na evropské politice digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví se také projevila v rámci *Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2004-2010* s odkazem na iniciativu *i2010: Digitální knihovny*. Tvorba *Národní digitální knihovny* a další postup digitalizace knihovních fondů v České republice byly proto jedněmi z hlavních priorit této koncepce [viz *Koncepce trvalého uchování*, 2005].

Během posledních pěti let bylo v kontextu plánů na tvorbu a provoz *Národní digitální knihovny* navrženo několik rozsáhlých strategií celonárodní digitalizace¹⁰⁰, zatím však bez zásadních konkrétních aktivit.

Mnohé slibuje nová *Koncepce rozvoje knihoven na léta 2011-2015*, která vznikla v rámci *Státní kulturní politiky ČR na léta 2009-2014*. Díky tomu, že současná ekonomická strategie *Europe 2020 – Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění (Strategy for smart, sustainable and inclusive growth)* se stejně jako její předchůdkyně opírá o informační společnost, v níž mají knihovny nezastupitelnou funkci, je tato koncepce základním dokumentem pro rozvoj českých knihoven a tedy i oblast digitalizace a širokého zpřístupnění jejich fondů.

V koncepci (resp. již v rámci státní kulturní politiky) lze zaznamenat dlouhodobé cíle iniciativy *i2010: Digitální knihovny* a reakci na požadavky Doporučení Evropské komise z října 2011 týkající se zahájení masivní digitalizace, tvorby národní koncepce trvalého uchování digitálního obsahu, ochrany a sběru původního digitálního obsahu, zpracování národní politiky pro zpřístupnění autorských, osiřelých děl a děl nepřístupných na trhu a vyčlenění finanční částky určené pro úhradu licencí. Koncepce v součinnosti *Ministerstva kultury ČR, Národní knihovny ČR, Moravské zemské knihovny v Brně* a krajských institucí v rámci resortu kultury i mimo ukládá níže uvedené úkoly:

- zajistit maximální zpřístupnění digitálních dokumentů,

¹⁰⁰ Koncepce E-fontes a Národní strategie digitalizace kulturního obsahu.

- začít vedle digitalizace vzácného jádra národního kulturního dědictví také masivní digitalizaci fondů 20. a 21. století (za využití evropských strukturálních fondů a ve spolupráci s firmou *Google*),
- rozšířit masivní digitalizace z knižních dokumentů na dokumenty jiných institucí a jiných typů dokumentů (muzea, archivy, galerie, z dokumentů např. šedá literatura),
- vytvořit centrální certifikované úložiště (nebo síť certifikovaných úložišť na úrovni krajů), stanovit podmínky pro certifikaci,
- zajistit fungování registru digitalizace (stávající *Registr digitalizace* nebo *Kramérius*),
- zavést systém persistentních identifikátorů na národní úrovni,
- vyvinout finální mechanismy institutu povinného ukládání digitálních dokumentů,
- vytvořit podmínky pro integraci digitalizovaných dokumentů do portálu *Europeana*,
- připravit nové doporučení pro digitalizaci s ohledem na nové formáty metadat a digitálních objektů,
- zpracovat koncepci trvalého uchování knihovních fondů tradičních dokumentů v knihovnách ČR včetně unikátních specializovaných fondů jako důležité složky kulturního dědictví s využitím digitalizace,
- formulovat priority a principy pro oblast zpřístupnění autorských děl a dalších předmětů ochrany podle autorského zákona a v návaznosti na tyto priority zpracovat návrh legislativního řešení,
- založit výběrový národní rejstřík v souladu s programem *Paměť světa* jako nástroj popularizace a zpřístupnění nejvýznamnějšího písemného kulturního dědictví [více viz Koncepce rozvoje knihoven, 2012].

Vše bude však záležet na výši prostředků získaných pro naplnění těchto úkolů a vnějších podmínkách.

Jako v předcházejících evropských strategiích také dnes je jedním z pilířů informační společnosti, jejíž plné realizace se Evropa snaží dosáhnout, fungující veřejná správa (*eGovernment*) v rámci celoevropského cíle využít možností *Smart Administration*, které jsou založeny na elektronizaci služeb veřejné správy.

Jako v případě ostatních evropských strategií, implementuje Česká republika ve svém prostředí i tuto prioritu. Práce na rozvoji eGovernmentu jsou v České republice součástí konceptu vládního dokumentu *Efektivní veřejná správa a přátelské veřejné služby – Strategie realizace Smart Administration v období 2007–2015* schváleného usnesením vlády České republiky ze dne 11. července 2007 č. 757 o strategii *Efektivní veřejná správa a přátelské veřejné služby*. V rámci této strategie jsou podporovány projekty směřující k lepší veřejné správě v letech 2007–2015 s využitím evropské finanční podpory poskytované v rámci Integrovaného operačního programu a operačního programu *Lidské zdroje a zaměstnanost*.

Integrovaný operační program (IOP) financovaný z Evropského fondu regionálního rozvoje je jedním z nejvýznamnějších evropských strukturálních fondů. Je zaměřen krom jiného na rozvoj informačních technologií ve veřejné správě, podporu cestovního ruchu a kulturního dědictví [Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj, 2007a].

Jedna z oblastí strategie *Smart Administration* podporovaných v rámci IOP je cílena na *Modernizaci veřejné správy* podporující aktivity zaměřené na *Rozvoj informační společnosti ve veřejné správě* (intervence 1.1) pro zvýšení regionální konkurenceschopnosti a zaměstnanosti. Tato oblast intervence klade důraz na rozvoj informačních systémů v ústřední veřejné správě pro širší uplatnění a využívání informačních a komunikačních technologií jako nosného prvku modernizace veřejné správy v České republice [Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj, 2007b].

Jednou z konkrétních podporovaných aktivit této strategické oblasti je *elektronizace služeb veřejné správy*. V rámci projektů vybraných na základě výzvy vyhlášené v květnu 2010 má být realizována elektronizace služeb veřejné správy, a to zejména formou elektronizace procesních postupů u jednotlivých agend v oblasti justice, bezpečnosti, daňové a celní správy, kultury, vzdělávání, zdravotnictví, dopravy, zaměstnanosti, sociální péče, hospodářství a archivnictví.

Jelikož je kromě jiného cílem tohoto programu digitalizace vybraných datových zdrojů, jejich zpřístupnění, ochrana a zpřístupnění publikovaných digitálních dokumentů, dlouhodobé ukládání včetně podpory vybavení *Národní digitální knihovny*, národního datového úložiště a regionálních datových úložišť vzájemně propojených, získaly v rámci tohoto programu *Národní knihovna ČR* a *Moravská zemská knihovna* v červnu 2010 finanční podporu projektu zaměřeného na vytvoření *Národní digitální knihovny* a záležitostí s ní souvisejících.

Předmětem tohoto projektu a projektů na ně navazujících je online zpřístupnění faktografického a kulturního informačního potenciálu bohemikálních dokumentů široké veřejnosti prostřednictvím portálu veřejné správy, vybudování dvou digitalizačních center a nasazení masové digitalizace. Pro dlouhodobou ochranu digitálních objektů a přístup k nim by měl být podle plánů NK ČR vybudován důvěryhodný digitální repozitář [více viz Národní knihovna, 2001-2012].

V únoru 2011 *Národní knihovna* oznámila spolupráci (podobně jako národní knihovny v Itálii, Nizozemsku, Velké Británii, Rakousku, Katalánská národní knihovna nebo Bavorská státní knihovna) s firmou *Google*. Díky spolupráci v rámci programu *Google pro českou kulturu 2011* by mělo k plánovaným 300 000 svazkům digitalizovaným v rámci *Národní digitální knihovny* přibýt 200 000 děl z historických a slovanských sbírek Národní knihovny ČR, tedy tisků z období od 16. do konce 18. století. Jednání probíhala již v roce 2007, spolupráce však byla tehdy přes přání firmy *Google* odložena [viz Národní knihovna ČR, 2007].

Další z oblastí strategie *Smart Administration* podporovaných v rámci IOP a zaměřených na digitalizaci (intervence 2.1) je klíčová akce zaměřená na zavádění *ICT v územní veřejné správě*. V rámci této akce byla v lednu 2010 vyhlášena výzva *Rozvoj služeb eGovernmentu v krajích* k předkládání projektů zaměřených na využití nových informačních a komunikačních technologií k modernizaci veřejné správy pro usnadnění styku občanů s veřejnou správou a zlepšení komunikace uvnitř veřejné správy samotné. Jednou z podporovaných aktivit je digitalizace vybraných datových zdrojů, jejich zpřístupnění (včetně ochrany a zpřístupnění publikovaných digitálních dokumentů) a dlouhodobého ukládání včetně podpory vybavení digitalizačních pracovišť [Česko. Ministerstvo vnitra, 2005].

Část III. výzvy strategie se týká digitalizace a ukládání dat, v rámci nichž má dojít k vytvoření:

- krajské digitální spisovny (KDS),
- krajského digitálního repozitáře (KDR),
- krajské digitalizační jednotky – nástroje pro digitalizaci kulturního dědictví a úředních dokumentů,
- a k digitalizaci dokumentů.

Ačkoli se zde digitalizace týká krajských institucí, velmi úzce s ní souvisí projekty tvorby *Národní digitální knihovny* a *Národního digitálního archivu* (realizovaných v rámci stejné koncepce).

2.3.3.2. Spolupráce České republiky na portálu Europeana

Spolupráce s projekty, které jsou spjaté s portálem *Europeana*, je součástí koncepcí rozsáhlejších projektů českých paměťových institucí od počátku spuštění evropského portálu, přesto má zatím Česká republika ve srovnání s ostatními zeměmi Evropského společenství pozici pátého nejméně aktivního dodavatele v množství poskytovaného obsahu.

V říjnu roku 2011 činil příspěvek digitálního obsahu z fondů českých paměťových institucí 35 490 digitálních objektů. Ve svém příspěvku na konferenci *Archivy, knihovny a muzea v digitálním světě* v prosinci 2011 uvedl R. REHÁK již celkem 36 892 [2011].

Obsah je poskytován do portálu přes několik (sub)agregátorů (viz princip obr. č. 12). *Národní knihovna ČR* a další české knihovny přispívají svým obsahem zpřístupňovaným v rámci digitální knihovny *Manuscriptorium* (10 849 objektů), která je agregátorem portálu *Europeana* v oblasti historických knižních fondů českých i zahraničních sbírek. Původně agregace probíhala přes Evropskou knihovnu *TEL*, v současnosti probíhá již přímá agregace do portálu *Europeana*.

Moravská zemská knihovna sdílí metadata o svých mapových sbírkách přes agregátor *EuropeanaTravel* shromažďující obsah s tematikou cestování, obchodu, turismu, migrací a emigrací v Evropě. Přes agregátora *EuropeanaLocal*, zaměřeného na místní a regionální muzea, galerie, knihovny a audiovizuální archivy, zařadila přes národního agregátora *CrossCzech s.r.o.* do portálu *Europeana* *Moravská galerie v Brně* 3 209 objektů, *Moravské zemské muzeum* 97 objektů, *Archiv hlavního města Prahy* 8 152 objektů, *Východočeské muzeum v Pardubicích* 1 994 objektů a *Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě* 17 objektů. Přes *European Film Gateway* je poskytován obsah *Národního filmového archivu*. Jedná se o 1 402 objektů a z toho 209 je audiovizuálních materiálů [více viz REHÁK, 2011].

Vedle *Manuscriptoria*, které je národním agregátorem digitálních dat knihovních sbírek, je národním agregátorem zaměřeným na digitální obsah ze sbírek českých muzeí a galerií aplikace *eSbírky*, provozovaná *Národním muzeem* v Praze. Aplikace vznikla původně pro usnadnění přenosu digitálního materiálu z institucí spravujících sbírky do

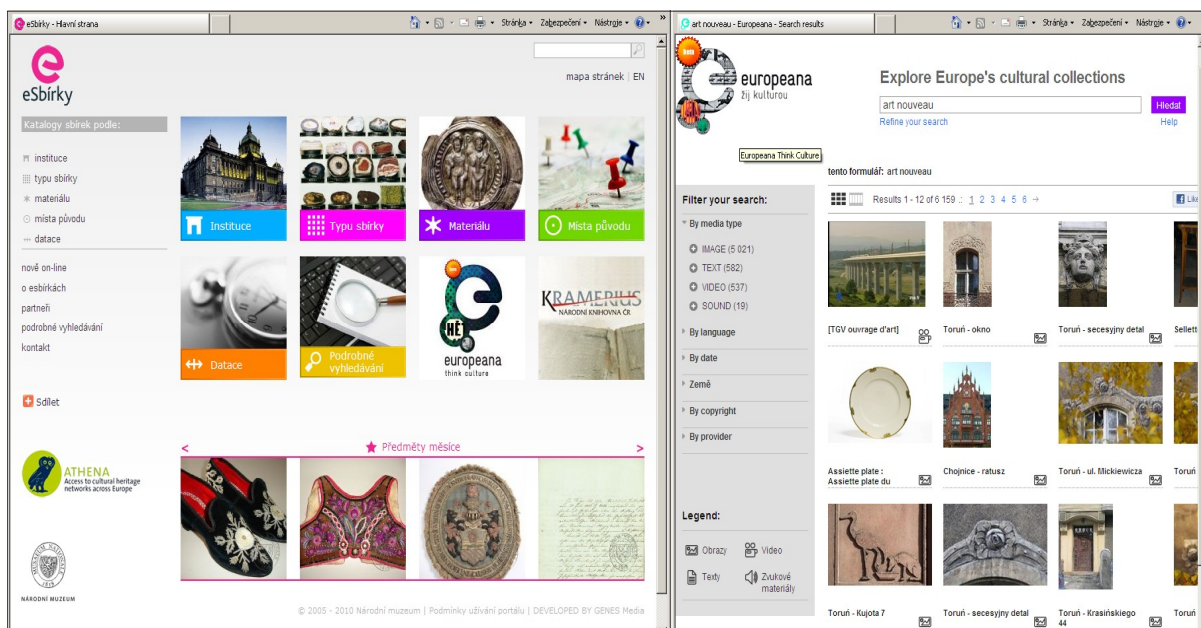
portálu *Europeana*, v současnosti plní i několik dalších funkcí. Poskytuje prostor pro prezentaci sbírek nejen všem oddělením *Národního muzea*, ale i partnerským institucím projektu *Athena*¹⁰¹, respektive všem muzeím a galeriím, které projeví zájem se k databázi připojit. Webová prezentace je zacílena na odbornou i širokou laickou veřejnost. Kombinuje v sobě princip vizuální atraktivity a snadného procházení jednotlivými sbírkami se snahou představit významné celky muzejních sbírek, které mohou být užitečné i pro specializované badatele [Národní muzeum, 2007]. Jak uvedl ve svém příspěvku na workshopu konaném v *Národní knihovně ČR* u příležitosti propagace portálu *Europeana* v červnu 2012 Pavel Douša¹⁰², digitalizované sbírky *Národního muzea* budou v blízké budoucnosti přístupny také prostřednictvím webové aplikace *Biodiversity Heritage Library Europe*, která by měla být v budoucnu mimo jiné agregátorem metadat digitalizovaných materiálů přírodovědeckých sbírek evropských muzeí a knihoven a podobně zaměřeného projektu *Open Up!* [DOUŠA, 2012].

Česká republika se prostřednictvím *Národního památkového ústavu* účastní konsorcia partnerů projektu *CARARE (Connecting ARchaeology and ARchitecture in Europeana)*, skrze něhož jsou dodávána do portálu *Europeana* metadata digitálního obsahu movitých i nemovitých archeologických památek Evropy.

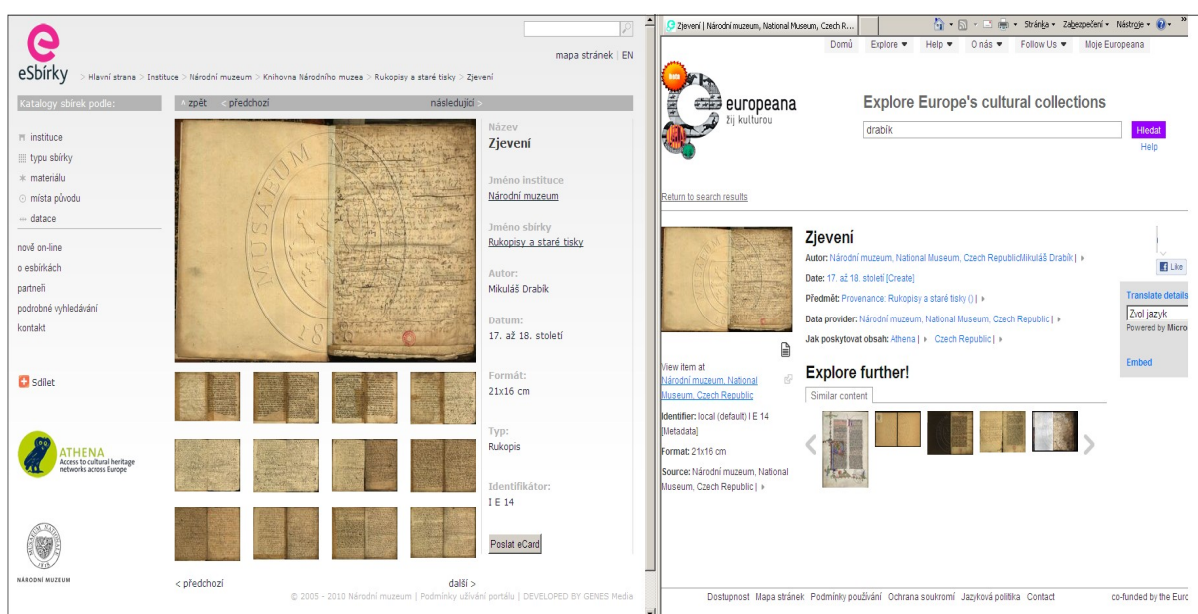
Pokud by došlo k uskutečnění plánů nastíněných v *Koncepci rozvoje knihoven na léta 2010-2014* týkající se masové digitalizace fondů na regionální úrovni i v *Národní knihovně*, množství obsahu poskytovaného do portálu *Europeana* českými paměťovými institucemi by se mohlo významně zvýšit. Uvedených 35 490 objektů je zatím 7,2 % celkového množství obsahu, který by měla Česká republika zpřístupnit prostřednictvím portálu *Europeana* v roce 2015. Ten je v doporučení Evropské komise celkově odhadován na 492 000 [European Commission, 2011b]. Je otázkou, na kolik toto množství stanovené na základě množství obyvatel a hrubého domácího produktu koresponduje s kvantitativními ukazateli nahlášenými paměťovými institucemi v ČR na základě požadavků Evropské komise v Doporučení z roku 2006.

¹⁰¹ V době trvání projektu *Athena* (2008-2011) byla aplikace *eSbírky* jeho sub-agregátorem.

¹⁰² Mgr. Pavel Douša, Ph.D. - ředitel historického muzea, vědecký tajemník *Národního muzea*.

Obrázek 13 Porovnání vzhledu portálu eSbirky a portálu Europeana v listopadu 2011 [2011-11-1]

Obrázek 14 Objekt v zobrazení eSbírek a v portálu Europeana [2011-11-1]

2.4. Shrnutí a závěr

Digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví je od začátku 90. let 20. století záležitostí informační politiky všech vyspělých států a nadnárodní organizace mu věnují náležitou pozornost. Je nástrojem naplňujícím cíle mezinárodní organizace *UNESCO* v rámci programu *Paměť světa (Memory of World)* a náplní kooperačního projektu *Světové digitální knihovny (World Digital Library)*.

Ve Spojených státech amerických je digitalizace a vývoj digitálních knihoven pro zpřístupňování digitálních kopií již zaběhnutou praxí od konce 90. let 20. století. Úspěšný program *Paměť Ameriky (American Memory Programme)* Kongresové knihovny dal vzniknout největší digitální sbírce vytvořené z činnosti veřejných institucí v západním světě. V současnosti probíhá v paměťových institucích řada digitalizačních projektů, které slouží nejen potřebám akademické sféry, ale také pro vzdělávací účely na všech stupních. Přístup k výstupům těchto projektů by se měl v budoucnu soustředit do plánované *Veřejné digitální knihovny Ameriky (Public Digital Library of America)* vyvíjené na půdě *Harvard University* v americkém městě Cambridge.

Digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví mají od druhé poloviny 90. let 20. století své místo také v politice Evropské unie a jejích členských států, kdy se staly součástí ekonomických strategií podporujících ekonomický růst a konkurenceschopnost Evropy cílených prostřednictvím *Lisabonské strategie*. Součástí těchto strategií (*eEurope, i2010*), kladoucích důraz na využívání informačně-komunikačních technologií v životě evropských občanů, bylo vytváření digitálního kulturního obsahu a jeho využívání jako jedné z cílených aktivit moderní evropské informační společnosti.

V 90. letech 20. století byly rozsáhlé digitalizační programy realizovány v evropských ekonomicky nejrozvinutějších státech Evropy jako byla Francie, Německo, Velká Británie a Nizozemí. S postupně rozšiřujícími se aktivitami Evropské komise, zaměřenými na koordinaci digitalizace a online zpřístupnění evropského dědictví, společně s činnostmi zaměřenými na odstranění organizačních, technologických a právních bariér využívání tohoto obsahu a díky postupujícímu požadavku demokratizace kulturního dědictví ze strany uživatelské veřejnosti se rozvíjely digitalizační aktivity i v dalších státech Evropského společenství.

Po zhruba pěti letech monitorování a koordinačních snah tyto aktivity zesílily ve druhé polovině prvního desetiletí 21. století a získaly konkrétní vizi společné evropské digitální knihovny, čímž byly korunovány snahy evropské kulturní politiky o jeden společný

přístupový bod k dědictví uchovávaném v evropských paměťových institucích koncipovaný od 90. let 20. století. Výsledkem této vize bylo spuštění portálu *Europeana* v listopadu 2008 zpřístupňujícího online miliony digitálních kopií objektů kulturního dědictví.

Zatímco na počátku byla do portálu *Europeana* dodávána metadata již digitalizovaného evropského kulturního obsahu, v současné době se zvyšuje požadovaná míra centralizace a členské státy jsou pobízeny k masové digitalizaci za využití evropských strukturálních fondů a spolupráce se soukromým sektorem.

V současnosti je pozornost evropských snah v této oblasti upřena především na otázky týkající se zajištění trvalého udržení digitálního obsahu¹⁰³; zajištění vícejazyčného přístupu ke zpřístupňovanému obsahu a odstraňování bariér online zpřístupnění kulturního dědictví, které tkví v řešení problémů spojených s ochranou autorských práv, zejména v řešení online zpřístupnění děl chráněných autorským právem; zpřístupnění osiřelých děl¹⁰⁴ a děl již nepřístupných na trhu¹⁰⁵; zavedení mechanismů pro odevzdávání povinného výtisku elektronických dokumentů; zajištění stálé přístupnosti digitálního obsahu pomocí trvalých identifikátorů a zachování přístupu volných děl i po jejich digitalizaci.

Naléhavým úkolem je vzhledem k nutnosti trvalé udržitelnosti dosažených řešení a jejich dalšího vývoje hledání možností dlouhodobého financování současných a budoucích aktivit.

Třebaže cíle *Lisabonské strategie* nebyly naplněny, v oblasti digitalizace došlo k významným úspěchům a tato oblast soustředící veškerou pozornost na další vývoj portálu *Europeana* je v současné době a také v blízké budoucnosti bude ústředním bodem kulturní politiky Evropské unie.

Česká republika díky digitalizačnímu programu *Memories Mundi Series Bohemica* digitalizačního týmu *Národní knihovny ČR* a firmy *AIP Beroun* (dříve součástí *Albertina icome Praha*) dosáhla již na konci 90. let 20. století mezinárodních úspěchů. Účastnila se

¹⁰³ V rámci vnitrostátních a jednotné evropské politiky, popř. za vzniku společného úložiště příslušného k portálu *Europeana*.

¹⁰⁴ Asociace evropských filmoték odhaduje, že 21 % filmů uložených v audiovizuálních archivech představují osiřelá díla, přičemž 60 % z nich je starších než 60 let. Britská národní knihovna odhaduje, že 40 % jejich sbírek chráněných autorským právem představují osiřelá díla. Ve zprávě „In from the Cold“ byl uveden odhad, že přibližně 90 % fotografických materiálů v kulturních institucích Spojeného království představují osiřelá díla [European Commission, 2011, s. 16].

¹⁰⁵ Tato digitalizace by podle zprávy Reflexní skupiny, měla být v případě děl chráněných autorským právem nepřístupných již na trhu, financována držiteli práv, k čemuž by měli být pobízeni např. daňovými úlevami. V případě že držitelé práv nebudou sami digitalizovat daná díla, budou jejich digitalizace a zveřejnění realizovány z prostředků veřejného sektoru s přiznáním přiměřené odměny držitelům práv [European Commission, 2011, s. 19].

evropské politiky digitalizace a online zpřístupnění ještě před svým vstupem do Evropské unie. Po vstupu participovala na zásadních aktivitách (*TEL*) a v současné době je v České republice několik národních agregátorů dodávajících do portálu *Europeana* digitální kopie objektů kulturního obsahu z českých knihoven, muzeí a archivů. Přesto je třeba snahy zvýšit, aby bylo dosaženo množství obsahu, který Evropská komise požaduje. Rozsáhlá digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví se nyní plánuje především prostřednictvím strukturálních fondů v rámci projektu *Národní digitální knihovny* (a za spolupráce s firmou *Google*), *Národního digitálního archivu* a dalších aktivit realizovaných v rámci plnění evropské informační politiky a jedné z jejích klíčových bodů, eGovernmentu podle konceptu *Efektivní veřejná správa a přátelské veřejné služby – Strategie realizace Smart Administration v období 2007-2015*. Další úkoly jsou obsahem plnění *Koncepce rozvoje knihoven na léta 2010-2014*, která vznikla v rámci *Státní kulturní politiky ČR na léta 2009-2014*.

V březnu 2010 vyhlásila Evropská komise strategii *Europe 2020: strategie pro udržitelný růst podporující začlenění* reagující na celosvětovou (a především evropskou) ekonomickou krizi. V rámci této iniciativy a především aktivit zaměřených na digitální společnost používající informačně komunikační technologie (*Digital society using ICT*) je realizována iniciativa EU *Digitální program pro Evropu (Digital Agenda for Europe)* podporující jeden z cílů strategie - inteligentní růst. Program této iniciativy navazuje na cíle předcházejících plánů urychlení rozšíření vysokorychlostního internetu a využití výhod jednotného digitálního trhu domácnostmi a podniky. Jeho úkolem je zajistit mimo jiné udržitelný hospodářský a sociální přínos jednotného digitálního trhu, založeného na rychlém a superrychlém internetu a interoperabilních aplikacích se širokopásmovým připojením pro všechny obyvatele do roku 2013, s přístupem k výrazně rychlejšímu internetu (nad 30 Mb/s) do roku 2020 a s nejméně polovinou evropských domácností s internetovým připojením rychlejším než 100 Mb/s. [European Commission, 2012a].

Do tohoto úkolu spadá také cíl vytvořit jednotný evropský trh pro internetové služby a digitální obsah, bezpečný a bez hranic, s vysokou úrovní důvěry a důvěryhodnosti. Vytvořit v jeho rámci vyvážený regulační rámec s jasně vymezenými režimy práva, podporou licencí pro více území, náležitou ochranou a odměnou držitelů autorských práv [European Commission, 2012a]. V neposlední řadě je prioritou tohoto úkolu aktivní podpora digitalizace kulturního dědictví Evropy. Zde především s cílem růstu a využívání obsahu portálu *Europeana*, která má být ve své oblasti do budoucna výlučnou evropskou

aktivitou v oblasti digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví financovanou z evropských financí.

Orientační mapa zásadních milníků evropské politiky digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví je k nahlédnutí v příloze č. 4.

3. Tématika digitalizace a online zpřístupňování kulturního dědictví jako součást vzdělávacích programů vysokých škol se zaměřením na informační vědu a knihovnictví

Kapitola věnovaná úvodu do tohoto tématu byla zařazena do práce ze tří spolu souvisejících důvodů. Problematika digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví má v oblasti informační vědy a knihovnictví jisté místo, přestože ne dlouho. Je spojena s procesy výběru, uchování, organizace a zpřístupnění kulturního obsahu, kterým jsou v tomto případě sbírky paměťových institucí, a tedy také knihoven. Autorka práce proto považovala za nutné této tématice v terciárním vzdělávání oboru informační vědy a knihovnictví věnovat ve své práci alespoň rámcovou pozornost.

Druhým důvodem je afiliace autorky práce. Práce vznikla na *Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze* v situaci, kdy je digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví jednou z nejaktuálnějších činností paměťových institucí a kdy jsou v USA i v Evropě realizovány dokonce samostatné vzdělávací programy zaměřené na tuto tematiku. Kapitola se proto zaměřila na tuto oblast ve výukových programech ve světě a v prostředí českých univerzit.

Posledním z důvodů bylo zjištění, že náplň podobných vzdělávacích programů je především v evropském prostředí otázkou stále velmi aktuální.

Kapitola je úvodem do oblasti, která v sobě skrývá potenciál pro samostatnou práci. V současnosti autorka iniciuje zájem o tuto oblast odborného vzdělávání vypsáním témat absolventských prací zaměřených na zmapování vzdělávacích programů věnovaných digitalizaci a online zpřístupnění kulturního dědictví na vysokých školách informační vědy a knihovnictví v USA a v Evropě s cílem zmapovat existující aktivity, popř. podpořit jejich implementaci do českého prostředí.

První dekáda 21. století přinesla v oblasti informační vědy a knihovnictví velké změny zčásti díky širokému pronikání internetu do společnosti a rychlému vývoji digitálních technologií. Tyto změny přirozeně formovaly a ovlivnily vzdělávání profesionálů těchto

oborů, protože „vzdělávací osnovy informační vědy a knihovnictví obvykle zrcadlí to, co se nabízí knihovníkům a informačním pracovníkům, kteří nepotřebují proto, aby byli lidmi na svém místě, pouze základní znalosti a schopnosti, ale potřebují se také setkávat s výzvami, které přináší stále se měnící informační společnost“ [CHU, 2006, s. 328].

V Evropském průvodci kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb zpracovaném v roce 2004 francouzskou *Asociací informačních pracovníků a dokumentaristů (Association des professionnels de l'information et de la documentation, ADBS)* a vydaném v českém překladu v roce 2006 *Svazem knihovníků a informačních pracovníků SKIP* je zastoupena digitalizace v sekci *Kompetencí spojených s fyzickým zacházením s dokumenty* (I 10 - podsekce skupiny I - Informace), zahrnující dle úrovně vzrůstající kvalifikace následující schopnosti a dovednosti:

- používání digitalizačních zařízení,
- rozhodování použití technologických postupů včetně digitalizace,
- začlenění metadat do digitálních dokumentů,
- připravení, zavedení a řízení projektů týkajících se digitalizace,
- výběr různých typů médií (včetně médií elektronických) a způsobu jejich uskladnění,
- zhodnocení a uvedení do praxe systémů zajišťujících trvanlivost elektronických dokumentů současně s rozvojem formátů,
- podpora postupů vedoucích k přijetí různých norem metadat.

Digitalizace a s ní spojené činnosti jsou pochopitelně obsaženy také v sekci věnované *Informačním a komunikačním technologiím* (T 05 - podsekce skupiny T - Technologie). Kompetentní provádění činností spojených s tvorbou a udržováním digitálních knihoven je obsaženo v sekci *Řízení znalostí* (I 04), v níž se stejně jako o vytváření, pořádání a správu klasických dokumentů jedná i o dokumenty elektronické a v sekci *Počítačové informační systémy* (T 01), kde by měl být odborný pracovník schopen „představit si, specifikovat a spravovat informační systém a určit příslušné uživatelské rozhraní“ [BURGETOVÁ, 2006].

V souvislosti s „novou“ pracovní náplní profesionálů v knihovnách souvisí tedy potřeba takového vzdělávání, které by zajistilo odborníky kvalifikované k řízení i provádění

digitalizačních aktivit, manipulaci s digitálním obsahem a poskytováním služeb, které tyto zdroje nabízejí k využití.

Celoživotní vzdělávání, učení se novým postupům je záležitostí praktických workshopů, profesních kurzů a školení reagujících na aktuální potřeby v konkrétních činnostech [viz např. MANŽUCH, 2007]. Tvorba komplexněji pojatých vzdělávacích programů vysokých škol zaměřených na vzdělávání budoucích profesionálů je však záležitostí dlouhodobější, otázkou koncepce struktury programu a jeho náplně.

Oblast týkající se digitalizace a zpřístupnění kulturního dědictví v prostředí internetu je dynamickou a interdisciplinární oblastí, která zahrnuje filosofické, sociální, kulturní, ekonomické a manažerské aspekty práce s tímto dědictvím v technologickém prostředí [MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠÍČ, 2005, s. 37]. Digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví se staly také důvodem pro bližší spolupráci a vzájemné sdílení zkušeností oborů informační vědy a knihovnictví, muzeologie a archivní vědy. Každý z těchto oborů staví na základě, který byl během jeho existence vybudován a sám se, v kontextu svých dosavadních postupů, potýká s problémy, které s sebou oblast digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví přináší¹⁰⁶.

Jsou zde tendence propojovat vzdělávání budoucích profesionálů těchto profesí jak z důvodu širšího uplatnění, tak širšího mezioborového pohledu schopného existence v širším záběru digitálního a informačního prostředí (např. DRAGIJA-IVANOVIĆ et al. potvrzuje tyto snahy ze strany *Společnosti amerických archivářů (Society of American Archivists)* [2012, s. 6]).

Spolupráce a mezioborové pojetí výuky navíc zajistí také propojování digitalizačních aktivit paměťových institucí a jejich výstupy [viz např. MANŽUCH, 2011].

Vedle sdílení zkušeností v rámci sektoru paměťových institucí zde existuje také spolupráce na základě existujícího potenciálu, který mohou nabídnout další obory, z nichž na prvním místě je počítačová věda (především v oblasti vývoje digitálních knihoven), dále pedagogika, sociologie, psychologie a teorie komunikace (v možném přesahu do informační vědy).

Plánování digitalizačních projektů, jejich realizace a s nimi spojené činnosti využívají řadu klasických knihovnických činností, jakými je budování sbírek; bibliografický popis; třídění informací, jejich organizace a vyhledávání; uchovávání dokumentů

¹⁰⁶ K tomu také např. MANŽUCH, 2007.

a jejich ochrana; zaměření se na uživatele, jeho potřeby a možnosti. Ve spojení s interdisciplinární informační vědou je pojmí znalost procesů komunikace informací, ve společnosti potom znalosti z oblasti managementu, marketingu, plánování a testování kvality.

Nové a společné všem subjektům zpřístupňujícím digitální obsah jsou činnosti spojené s digitalizací analogových materiálů, tvorbou digitálních knihoven, vývojem a implementací metadatových formátů, zajištěním kvality digitálního obsahu, možností jeho kvalitního zpřístupnění, jeho správou a dlouhodobou udržitelností.

WEECH s ohledem na starší výzkumy uvádí, že vzdělávání v oblasti digitálních knihoven bylo realizováno na školách počítačové vědy již na začátku výzkumu a vývoje digitálních knihoven v USA. Později se toto téma dostalo také do výuky na školách informační vědy a knihovnictví s tím, že bylo potřeba specifikovat hlavní schopnosti a vědomosti vycházející z tohoto studia. Nejvhodnějším důvodem integrace záležitostí spojených s digitálními knihovnami do oblasti informační vědy a knihovnictví a vymezením se vůči počítačové vědě je podle Weeche soustředění se na širší pohled na digitální knihovny pokrývající spíše nežli technologické záležitosti práci s uživatelskou komunitou a služby [2005].

TAMMARO ¹⁰⁷ potvrzuje potřebu začlenění širších zkušeností informační vědy a knihovnictví do oblasti tvorby a vývoje digitálních knihoven s tím, že úzké zaměření na technologické záležitosti vede k tvorbě aplikací a služeb, které se míjejí s potřebami společnosti [2007, s. 232].

Výzkum výuky tematiky digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví v rámci vzdělávacích osnov škol zaměřených na informační vědu a knihovnictví podniknutý v rámci dále zmíněné evropské koncepce zaznamenal dva přístupy, které umožňují začlenit digitalizaci do širšího rámce [MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠÍČ, 2005, s. 41]:

- přístup, jenž začleňuje digitalizaci do znalostního systému spojeného s koncepty, procesy a postupy spojenými s tvorbou a správou digitálních knihoven,

¹⁰⁷ Anna Maria Tammaro – profesorka *Università degli studi di Parma*. Spoluautorka mezinárodního studijního programu v oblasti digitálních knihoven *Digital Library Learning* v rámci programu *Erasmus Mundus*.

- přístup zaměřený na kulturní dědictví poskytující sblížení oborů, které se dříve vyvíjely nezávisle, tj. knihovnictví a informační vědu, archivní vědu a muzejnictví.

Oba tyto přístupy lze vysledovat v osnovách vysokých škol a univerzit zaměřených na informační vědu i v současnosti, s tím, že přístup soustředící se na záležitosti digitálních knihoven dominuje v USA, zatímco konvergence oborů realizovaných v rámci „paměťových institucí“ převládá v evropském prostředí. Jak již bylo uvedeno, vývoj vzdělávání tematiky digitálních knihoven ve Spojených státech amerických byl silně ovlivněn jak vzděláváním v oblasti počítačové vědy, tak informační vědy a knihovnictví. V Evropě se vzdělávání v oblasti digitálních knihoven vyvinulo z oblastí, které je, jak uvádí POMERANTZ, v americkém prostředí možno označit jako *Humanities computing* a *Museum informatics* [2009].

3.1. USA

Iniciativy spojené s výzkumem digitálních knihoven stimulovaly vedle výzkumu v oblasti digitálních knihoven také vyučování v této oblasti [CHU, 2010, s. 79]. Vzdělávání zaměřené na digitální knihovny (první ze dvou výše uvedených pojetí) je tedy o poznání dále nežli v Evropě. Jak potvrzuje APARAC-JELUŠÍČ zatímco pozornost Evropy je stále ještě soustředěna na *tvorbu* digitálních knihoven pro zpřístupnění kulturního dědictví, v USA je dnes aktuálním tématem především *využití* digitálních knihoven pro vzdělávání a vědu [2009b]¹⁰⁸. (Více viz kap. 4.3.1.)

Již v roce 1998 provedli Amanda Spink a Doplen Cool výzkum s cílem zaznamenat současnou situaci ve vyučování problematiky digitálních knihoven v oborech informační vědy a knihovnictví a počítačové vědy na odborných školách, které byly zastoupeny na konferenci *Association of Computing Machinery* o digitálních knihovnách (*ACM Digital Libraries*) v Pittsburghu (stát Pennsylvania) v červnu 1998¹⁰⁹. Výzkum byl podniknut metodou distribuce dotazníků a následné analýzy obsahu kurzů, které školy uvedly. Výsledkem bylo zjištění, že 15 škol se zaměřením na informační vědu a knihovnictví a 5 na počítačovou vědu nabízelo kurzy s podobnou tematikou. Několik škol nabízelo kurzy specializované přímo na digitální knihovny, u dalších byly zaznamenány snahy se této

¹⁰⁸ A to již od vzniku prvních projektů digitálních knihoven na počátku 90. let 20. století, jak dokládá BORGMAN et al. [2000].

¹⁰⁹ Pro nedostatek zdrojů nebylo možno, jak uvádějí sami autoři, zahrnout do výzkumu všechny školy po celém světě.

problematice věnovat v jiných předmětech. Hlavním problémem, na který ve výzkumu jeho realizátoři narazili, byla absence jednotného přístupu k tématu jak co do struktury, tak do náplně. Důvodem bylo rozdílné chápání pojmu *digitální knihovna* i nedostatek jednotného konceptu výuky této tematiky.

Na základě poznatků svého výzkumu Spink a Cool proto sestavili obecný soubor témat, která by měl potřebný širší vzdělávací program obsahovat (viz tab. č. 1). Zdůraznili potřebu dále pracovat na tvorbě učebních osnov pro vyučování problematiky digitálních knihoven ve spojení s výzkumem a praxí pocházejících ze strany knihovníků a odborníků z oblasti informační a počítačové vědy [SPINK a COOL, 1999].

Tabulka 1 Okruhy výuky navržené na základě výzkumu učebních osnov v oblasti digitálních knihoven [převzato a přeloženo dle SPINK a COOL, 1999]

Oblast výuky:	Témata:
Teoretické a historické základy	Dějiny knihoven; informační chování člověka; teorie vyhledávání informací; vývoj digitálních sbírek a digitálních knihoven
Technické záležitosti digitální knihovny	Vyhledávací stroje; tvorba databází digitálních knihoven; distribuované sbírky; multimediální formáty a aplikace; interoperabilita; technologie propojování systémů; webové aplikace a digitální knihovny; vzhled rozhraní; komunikační protokoly; vyhledávací jazyky
Organizace znalostí v digitálních knihovnách	Metadata; indexování; třídění; sestavování databází; formáty dokumentů
Tvorba sbírek a jejich údržba	Digitální archivy; technologie konverze a ochrana dat
Přístup k informacím a využití digitálních knihoven	Uživatelé a využívání digitálních knihoven, využití a hodnocení, informační chování v oblasti digitálních knihoven
Sociální, ekonomické a politické otázky	Elektronické publikování; vědecká komunikace; oblast vlastnických práv a práv duševního vlastnictví v oblasti digitálních knihoven; finanční náklady na budování digitálních knihoven a jejich finanční podpora
Oborové otázky	Role a úkoly knihovníka zabývajícího se digitální knihovnou; správa digitálních knihoven; bibliografická pravidla

Vedle předmětů specializovaných na tematiku digitálních knihoven se tematika objevovala také v dalších vyučovacích předmětech zaměřených na znalostní management, standardy, strukturu dokumentu a elektronických textů, ochranu dokumentů, vytváření komunit a sociální kontext, jak ukazuje o rok mladší výzkum T. Saracevice a M. Dalbello [SARACEVIC a DALBELLO, 2001]. Výzkum byl zaměřen na výskyt vzdělávání v oblasti digitálních knihoven ve školách akreditovaných *Asociací amerických knihoven (American Libraries Association, ALA)* a zjistil velký nárůst výuky v oblasti digitálních knihoven. Z 56 výukových programů 47, tj. 84 % obsahovalo tematiku digitálních knihoven.

V roce 2006 podnikl Heting CHU nový výzkum výukových osnov 45 škol akreditovaných ALA se zjištěním, že 27 (tj. 60 %) z nich nabízelo výukové kurzy s tematikou digitálních knihoven [2006, s. 334].

Není možno nezaznamenat, že výše zmíněný starší výzkum z roku 2001 zjistil více výskytů výuky problematiky nežli výzkum novější, ačkoli se dá s určitostí předpokládat, že vzdělávání v této oblasti vzrůstalo. Tento pokles si autor výzkumu vysvětluje různými hledisky výzkumu. Zatímco Dalbello a Saracevic byli zaměřeni na spojení „digitální knihovna“ v názvu, popisu nebo sylabu kurzů, Chu se zaměřoval pouze na kurzy vedené pod názvem „digitální knihovny“ [viz CHU, 2010]. Rozdílný přístup může být problémem i v dalších podobných výzkumech.

V rámci dílčí práce v průběhu doktorského studia autorka v roce 2007 provedla průzkum výuky digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví na vysokých školách poskytujících vzdělání v oboru informační vědy a knihovnictví pomocí analýzy osnov zveřejněných na jejich webových stránkách (byly analyzovány názvy a sylaby předmětů, které byly přístupny v angličtině). Jeho výsledky jsou pro představu uvedeny v tabulce v příloze č. 5. V osnovách těchto škol se objevuje tematika *tvorby a využití digitálních knihoven*; digitalizace je zde pojímána jako *jedna z moderních metod ochrany speciálních dokumentů*; jako proces umožňující *ochranu a přístup k dokumentům*; jako *technologie ochrany dokumentů a dokumentace umění* a jako *jedna z technologií využívaných v knihovnické praxi*. Kromě dvou evropských škol tvoří většinu školy z USA.

Výzkum provedený autorkou práce navíc obsahuje i výukové kurzy obsahující širší pojetí digitalizace a tematiky kulturního dědictví.

V současné době se setkáváme v americkém prostředí s profesní specializací, jakou je *digitální knihovnictví (digital librarianship)*. Na stránkách *U.S. News Report and World*

News figuruje toto označení jako jedna ze specializací oboru informační studia a knihovnictví (*Librarianship and Information Science - LIS*) při hodnocení vysokých škol v USA [viz Digital Librarianship, 2012].

Pro detailní zjištění výskytu a obsahu specializovaných programů zaměřených na teorii a praxi digitalizace a digitálních knihoven v současné době by bylo třeba podniknout systematický výzkum. Na základě analýzy programů uvedených v první desítce škol specializujících se na *digitální knihovnictví* je možno říci, že tyto školy realizují programy zaměřené na digitální knihovny v rozsahu 1-2 let jako obsahově užší nebo širší specializace navazujícího studia.

Jejich obsah zahrnuje především tvorbu digitálních knihoven, správu digitálního obsahu, elektronické publikování, práci s multimediálními a virtuálními sbírkami, vytváření a uchovávání digitálních sbírek a provozování služeb s nimi spojených.

Specializaci navazujícího studia týkající se přímo digitálních knihoven nabízí *School of Information Sciences* na *University of Pittsburgh* (Philadelphia)¹¹⁰ a *School of Library and Information Science* na *Indiana University Bloomington* (Indiana)¹¹¹. Certifikované studium v oblasti digitálních knihoven je realizováno např. na *School of Information Studies* na *Syracuse University* (New York)¹¹² nebo na *Graduated School of LIS* na *University of Illinois* (Urbana-Champaign)¹¹³.

Vzdělávání v oblasti digitálních knihoven je realizováno také formou online výuky v rámci navazujícího programu specializovaného na digitální knihovny na *Rutgers School of Communication and Information State* na *University of New Jersey* (New Jersey)¹¹⁴. Pro již graduované studenty je určen online post-Master program na *Drexel University* (Philadelphia)¹¹⁵.

Tématika digitálních knihoven a digitalizace se objevuje v rámci navazujícího studia také v obsahově širších specializacích. V případě *School of Information* na *University of Michigan*¹¹⁶ se tak děje ve specializaci magisterského studia zaměřeného na ochranu informací (*Preservation of Information*); *Department of Information Studies* na *University of California* (Los Angeles) včleňuje tuto problematiku do specializace archivnictví

¹¹⁰ Více viz: <http://www.ischool.pitt.edu/lis/degrees/digital/index.php>.

¹¹¹ Více viz: <http://www.indiana.edu/~bulletin/iub/slis/2011-2013/programs/dual-degrees-and-specializations/specialization-dl-mis.shtml>.

¹¹² Více viz: <http://ischool.syr.edu/future/cas/digitallibraries.aspx>.

¹¹³ Více viz: <http://www.lis.illinois.edu/academics/programs/cas-dl>.

¹¹⁴ Více viz: <http://comminfo.rutgers.edu/master-of-library-and-information-science/completing-a-degree-online.html>.

¹¹⁵ Více viz: <http://www.drexel.com/online-degrees/information-sciences-degrees/spec-dl/index.aspx>.

¹¹⁶ Více viz: <http://www.si.umich.edu/academics/msi/msi-specializations>.

(*Archival Studies*) a specializace zaměřené na počítačovou vědu (*Informatics Specialization*)¹¹⁷.

Některé ze zmíněných škol se účastnily nebo se účastní také vzdělávání profesionálů [viz MAROSO, 2005].

Jak shrnuje TAMMARO, digitální knihovník by měl tvořit spojení mezi digitálními zdroji a uživateli, měl by být schopen inovací a zajišťování informační gramotnosti v digitálním prostředí, především pomocí digitálních knihoven jako nástroje virtuálního vzdělávání a měl by umět uplatňovat své komunikační a pedagogické schopnosti [2007, s. 234].

Je třeba zmínit také další dvě výukové koncepce vyvíjené v rámci projektů vedených *School of Information and Library Science (SILS)* na *University of North Carolina at Chapel Hill*.

První projekt, pojmenovaný příznačně *Vývoj výukových osnov v oblasti digitálních knihoven (Digital Library Curriculum Development)*, byl realizován v letech 2006-2008 ve spolupráci s oddělením počítačové vědy na *Virginia Polytechnic Institute and State University* [University of North Carolina at Chapel Hill, 2012]. Návrh obsahu tohoto kurikula je však stále doplňován a aktualizován. Jedná se o obsahově rozsáhlý plán studia, který v sobě spojuje, podobně jako dále zmíněný návrh evropský, technické aspekty digitalizace s koncepčními znalostmi nutnými pro plánování digitalizačních projektů. Rozšiřuje však tento obsah v mnohém o technické a koncepční záležitosti související s tvorbou digitálních knihoven, dále o indexaci digitálního obsahu, jeho vyhledávání, archivaci webu a tematiku webových robotů¹¹⁸ [více viz YANG et al., 2006].

Odborníci na problematiku digitálních knihoven působící pedagogicky na *SILS* pracují také na vytvoření koncepce více technicky zaměřené výuky *Digitálního kurátorství (digital curation)* v rámci dvou na sebe navazujících projektů podporovaných finančně ze strany *Institutu služeb muzeí a knihoven (Institute of Museum and Library Services, IMLS)* s názvem *Ochrana přístupu k naší digitální budoucnosti: tvorba mezinárodních výukových osnov digitálního kurátorství (Preserving Access to Our Digital Future: Building an International Digital Curation Curriculum, DigCurr)*.

První z projektů (realizovaný v letech 2006-2009), na němž spolupracoval *SILS* s *Národním archivem Spojených států amerických (National Archives and Records*

¹¹⁷ Více viz: <http://is.gseis.ucla.edu/academics/degrees/index.htm>.

¹¹⁸ Více viz DigCCur. Dostupný z WWW: <http://curric.dlib.vt.edu>.

Administration, NARA) za dohledu řady odborníků z Austrálie, Kanady, Itálie, Nizozemí, Nového Zélandu, Velké Británie a USA, si kladl za cíl vytvořit výukový program propojující strategie, technologické přístupy a aktivity spojené s digitálním kurátorstvím pro přípravu první generace kurátorů digitálních sbírek v různém prostředí (knihovnách, archivech, muzeích, datacentrech a dalších institucích).

Druhý zmíněný projekt (2009-2012) podporovaný *NARA, IMLS* a dalšími subjekty, si klade za cíl vytvořit mezinárodní rámec výukových osnov pro oblast správy a ochrany digitálního materiálu po dobu jeho životního cyklu na úrovni doktorského studia a pro profesionály v oboru [University of North Carolina at Chapel Hill, 2012].

Společným praktickým výstupem obou projektů je v současnosti mimo jiné letní škola věnovaná tématice a praxi digitálního kurátorství, veřejná symposia, podpora odborníků a studentů prostřednictvím internetového fóra a finanční podpora Ph.D. studentů formou stipendia. Více viz stránky věnované zmiňovaným projektům.

3.2. Evropa

3.2.1. Evropská koncepce vyučování tematiky digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví

Na potřebu vytvoření koncepce samostatného specializovaného vzdělávání v oblasti digitalizace kulturního dědictví/digitálních knihoven v Evropě reagovali odborníci v monografii *Reflexe evropských výukových osnov v oblasti informačních studií a knihovnictví* (*European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education*, dále jako *Evropské osnovy*) z roku 2005. Dokument je výsledkem projektu týkajícího se jádra evropských osnov informační vědy a knihovnictví (*LIS Education in Europe: Joint Core Curriculum in Library and Information Science*) inspirovaného diskusemi na téma vlivu Boloňské deklarace na výukové osnovy škol informační vědy a knihovnictví. Tyto diskuse byly iniciovány na konferenci *EUCLID* (*European Association for Library and Information Education and Research - Evropská společnost pro vzdělávání a výzkum v oblasti knihovnictví a informační vědy*) v roce 2002.

Projekt finančně podporovaný programem Evropské unie byl koordinován Královskou školou knihovnictví a informační vědy (*Det Informationsvidenskabelige Akademi*) v Kodani. V rámci projektu proběhl výzkum osnov na vysokých školách informační vědy a knihovnictví v Evropě a ve spolupráci více jak 150 evropských odborníků

a pedagogů byly navrženy osnovy na úrovni bakalářského a navazujícího magisterského stupně studia deseti vyučovaných témat, která byla tvůrci monografie označena jako stěžejní pro informační vědu a knihovnictví. První z deseti diskutovaných tématik v tomto dokumentu je tematika kulturního dědictví a jeho digitalizace¹¹⁹. Její umístění na prvním místě není v dokumentu komentováno, může být však chápáno symbolicky.

Při zjišťování vývoje výuky v oblasti digitalizace kulturního dědictví autoři této kapitoly vycházeli z výstupů dvou již zmíněných starších výzkumů A. Spink a C. Coola z roku 1998 a o dva roky staršího výzkumu T. Saracevice a M. Dalbello. Aktuální data byla získána prostřednictvím nového dotazníkového průzkumu realizovaného v rámci projektu Evropských osnov za účelem zjistit aktuální formu a náplň vzdělávacích osnov vysokého školství zaměřeného na informační vědu a knihovnictví.

Díky finanční podpoře Evropské komise mohlo být v projektu Evropských osnov přistoupeno k plošnému šetření vzdělávání v Evropě, z čehož byla vyvozena také níže uvedená srovnání.

Tvůrci výzkumu sestavili na základě svých zkušeností z oboru seznam deseti hlavních oblastí, které nejčastěji obsahují výukové osnovy škol specializovaných na informační vědu a knihovnictví. Tento seznam byl rozeslán školám se žádostí, aby vybrali témata, která pokrývají jejich osnovy. Dle výsledků výzkumu byla tematika *kulturní dědictví a jeho digitalizace* obsažena v osnovách 62 % evropských škol, které se podrobily průzkumu.

V žebříčku nejdůležitějších témat výuky se tato problematika podle odpovědí respondentů umístila s 19 % na osmém místě z deseti. Viz tabulka č. 2 a 3.

(Je třeba uvést fakt, že ze dvou set oslovených škol odpovědělo pouze 50, tj. dotazníky se vrátily s 25% úspěšností¹²⁰.)

¹¹⁹ Kapitola vznikla na základě setkání a virtuálních diskusí, které proběhly v týmu pracovní skupiny. Jednou z autorů textu je *Zinaida Manžuch* pedagogicky působící na Institutu knihovnictví a informační vědy Fakulty komunikace na Vilniuské univerzitě, která se v roce 2005 podílela na vývoji koncepce národní digitalizace Litvy. V letech 2006-2007 reprezentovala Litvu ve Skupině národních reprezentantů.

Druhou autorkou je prof. *Tatjana Aparac-Jelušić*, vedoucí Katedry knihovnictví a informační vědy na Zadarské univerzitě. V roce 2006 byla oceněna mezinárodní cenou jako nejlepší pedagog v oblasti informační vědy *Thompson ISI's Outstanding Information Science Teacher of the Year ASIST*. Několik let se podílela na řízení mezinárodních seminářů *Libraries in the Digital Age – LIDA*. V letech 2004-2009 byla prezidentkou evropské části *American Society for Information Science and Technology ASIST*. Od roku 2008 je prezidentkou *EUCLID*, vedoucí doktorského programu *Knowledge Society and the Information Transfer* a autorkou programu *Written Heritage in the Digital Environment*.

Třetím autorem je *Isto Huvila* pedagog *Uppsala University*, odborník v oblasti virtuálních světů, webu 2.0., paměťových institucí a kulturního dědictví [Isto Huvila, 2012].

¹²⁰ Ve výzkumu nebylo začleněno Bělorusko, Rusko, Turecko a Ukrajina.

Tabulka 2 Výuka tématiky kulturního dědictví a digitalizace kulturního dědictví byla zařazena do osnov 62 % škol, které se podrobily průzkumu [převzato a přeloženo z: LARSEN, 2005]

Vyhledávání informací (Information seeking and retrieval)	100 %
Řízení knihovny a její propagace (Library management and promotion)	96 %
Řízení znalostí (Knowledge management)	86 %
Organizace znalostí (Knowledge organization)	82 %
Informační gramotnost a výuka (Information literacy and learning)	76 %
Knihovna a společnost v historickém kontextu (Library and society in a historical perspective)	66 %
Informační společnost: bariéry v přístupu k informacím (The information society: Barriers to the free access to information)	64 %
Kulturní dědictví a digitalizace kulturního dědictví (Cultural heritage and digitisation of the cultural heritage)	62 %
Knihovna a mnohokulturní informační společnost: mezinárodní a mezikulturní komunikace (The Library in the multi-cultural information society: International and intercultural communication)	42 %
Zprostředkování kultury ve zvláštním evropském kontextu (Mediation of culture in a special European context)	26 %

Tabulka 3 Oblast kulturního dědictví a digitalizace kulturního dědictví byla podle odpovědí respondentů na osmé přičce deseti nejvýznamnějších předmětů výuky [převzato a přeloženo z: LARSEN, 2005]

Řízení knihovny a její propagace (Library management and promotion)	81 %
Organizace znalostí (Knowledge organization)	66 %
Vyhledávání informací (Information seeking and retrieval)	100 %
Řízení znalostí (Knowledge management)	49 %
Informační gramotnost a výuka (Information literacy and learning)	45 %
Informační společnost: bariéry svobodného přístupu k informacím (The information society: Barriers to the free access to information)	45 %
Knihovna a společnost v historickém kontextu (Library and society in a historical perspective)	38 %
Kulturní dědictví a digitalizace kulturního dědictví (Cultural heritage and digitisation of the cultural heritage)	19 %

Pokračování tabulky ze str. 96.

Knihovna a mnohokulturní informační společnost: mezinárodní a mezikulturní komunikace (The Library in the multi-cultural information society: International and intercultural communication)	13 %
Zprostředkování kultury v evropském kontextu (Mediation of culture in a special European context)	6 %

Výsledky výzkumu neuvádějí, zda se v rámci osnov jednalo o jednotlivé kurzy nebo celé programy, vzhledem k tomu, že v textu inspiraci existujícími programy autoři nezmiňují, dá se předpokládat, že se jednalo o dílčí předměty.

V úvodu kapitoly autoři osvětlují pojmenování diskutované tematiky. Označují ji pro své účely jako *digitalizaci kulturního dědictví* a vzdělávání v této oblasti označují dále v textu jako *studia digitalizace (digitization studies)*, *studia digitalizace kulturního dědictví (cultural heritage digitization studies)* nebo *digitální vzdělávání (digital education)*, přičemž sami uvádějí, že označení *digitalizace* již přerostlo původní označení týkající se technologických záležitostí konverze informace z analogové do digitální formy a pokrývá dnes záležitosti pojící se se správou sbírek, zprostředkováním a reprezentací kulturního dědictví v digitálním prostředí, ekonomickým zajištěním digitálních úložišť, obchodními modely, kvalitou, trvalou udržitelností digitalizačních projektů aj. [MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠIČ, 2005, s. 38]. V kapitole je používán také termín *vzdělávání v oblasti digitálních knihoven (education for digital libraries)* tak, jako v americkém prostředí.

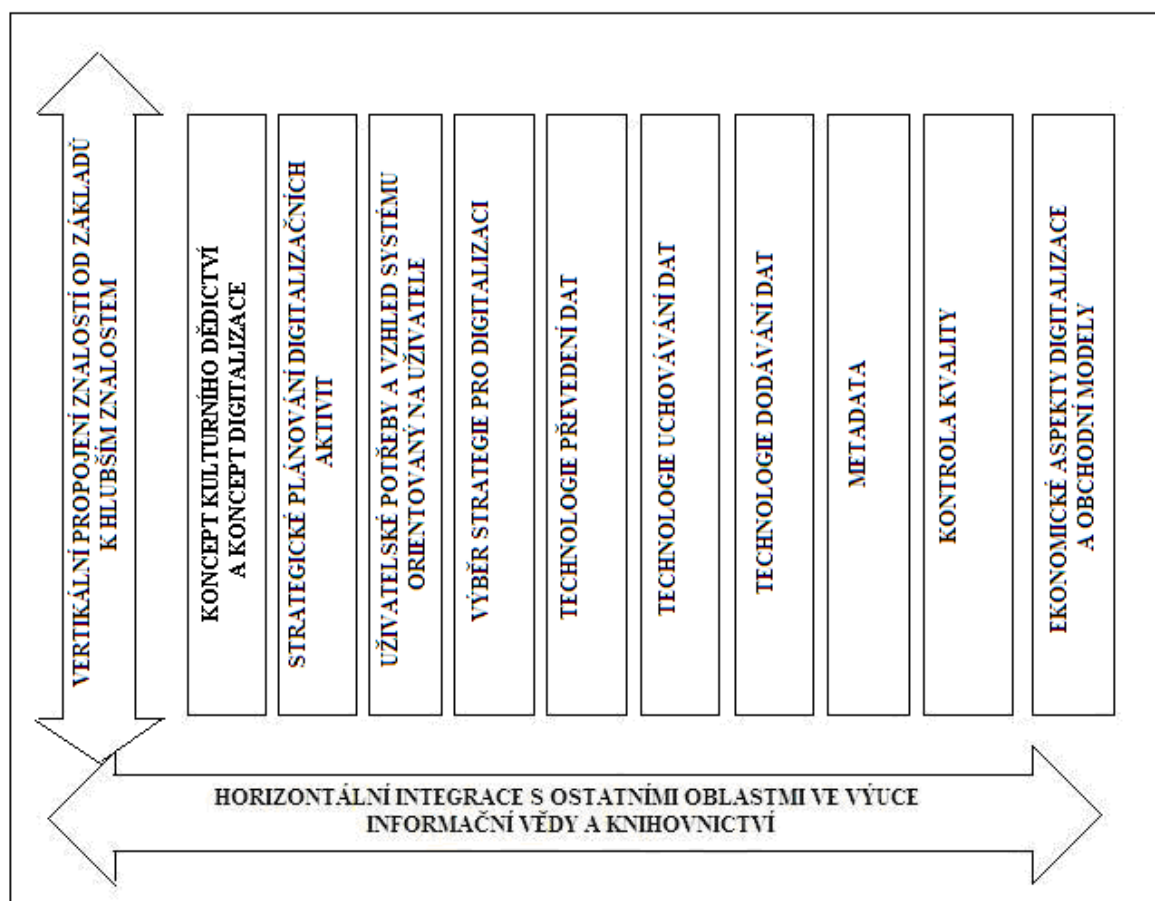
Autoři uvádějí také další názvy, pod nimiž jsou prezentovány realizované specializace nebo dílčí předměty knihovnického vzdělávání. V názvu se odráží hlavní bod zájmu předmětu a jeho pojetí. Vedle již uvedeného *digitálního knihovnictví (digital librarianship)* a *digitálních knihoven (digital libraries)* je to *digitalizace (digitization)*, *digitalizované kulturní dědictví (digitized cultural heritage)*, *informatika kulturního dědictví (cultural heritage informatics)* v širším pojetí již zmíněná *kulturní informatika (cultural informatics)* nebo *sociální informatika (social informatics)* [MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠIČ, 2005, s. 39].

Při tvorbě vzorových osnov měli autoři na paměti nutnost mezioborové spolupráce a konvergence vyššího vzdělávání v oblasti informační vědy a knihovnictví, archivní vědy a muzeologie, neboť spolupráce mezi knihovnami, archivy a muzei je nutným

předpokladem k efektivnímu zvládnutí kulturního dědictví v digitálním prostředí [MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠIĆ, 2005, s. 44]. Fragmentace a duplikace vzdělávacích snah vycházejí podle nich z izolace osnov jednotlivých oborů, přitom aktivity, znalosti a dovednosti spojené s digitalizací kulturního dědictví, tj. digitální konverze, popis zdrojů a podobné záležitosti, jsou jim společné. Dokonce se mezi tvůrci kapitoly objevily návrhy, aby budoucí profesionálové pro archivy a knihovny byli vyučováni v jednom vzdělávacím programu, neboť ačkoli se v minulosti oba obory vyvíjely odděleně, digitální prostředí je spojuje prostřednictvím stejných otázek, které je třeba řešit a stejnými činnostmi a procesy.

Studijní plán je sestaven tak, aby umožnil studentům poznat tematiku digitalizace kulturního dědictví a jeho zpřístupnění z různých úhlů pohledu, tj. pohledu filozofického, socio-kulturního, administrativního a technologického. Tvůrci vycházejí z širšího konceptu digitálních knihoven CH. Borgman¹²¹, zahrnujícího do tohoto pojetí technologickou infrastrukturu digitálních knihoven, sbírky, uživatelské komunity, služby a instituce. Digitální knihovny jsou zde pojímány nejen jako záležitost technologická, nýbrž jsou zohledňovány jejich možnosti a služby (vzdělávání, služby zájmovým komunitám, podpora vědeckých aktivit), které staví na jistých manažerských rozhodnutích a ekonomických modelech, jsou určeny pro jistou komunitu a jsou nabízeny na základě činností určitých institucí (muzea, archivy, knihovny a jejich sítě), které existují a mění se dle potřeb společnosti, v níž existují [MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠIĆ, 2005, s. 40].

¹²¹ Resp. již zmíněného pojetí pojmu digitálních knihoven definovaných na mezinárodním workshopu podporovaném *National Science Foundation na University of California* v Los Angeles v roce 1996. Více viz BORGMAN et al., 1996.

Obrázek 15 Obsah vzdělávacích osnov navržených pro specializované studium „digitalizace kulturního dědictví“ [převzato a přeloženo z MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠÍČ, 2005]

Dle obrázku č. 15, v němž je obsaženo deset základních výukových modulů, lze strukturu navrhovaných osnov digitalizace nahlížet ve dvou liniích. Linie vertikální pojímá digitalizaci kulturního dědictví jako celek s rozličnou hloubkou znalosti dle požadavku úrovně znalosti (bakalářského nebo navazujícího magisterské studia). Linie horizontální vymezuje vztah digitalizace k dalším oblastem informační vědy (management, vyhledávání informací, jejich zpracování aj.).

Výukové moduly navrhovaných osnov obsahují: 1) záležitosti technologické - technologie konverze dat, jejich dlouhodobého uchovávání a zpřístupnění; metadata; kontrola kvality, 2) organizační otázky spojené s plánováním digitalizačních projektů, 3) ekonomické aspekty digitalizačních aktivit a obchodní modely pro finanční zhodnocení online zpřístupnění informací z oblasti kulturního dědictví.

Jako zásadní se jeví začlenění koncepčních znalostí týkajících se konceptů kulturního dědictví, procesu jeho komunikace ve společnosti a jeho kontextualizace, interpretace a hodnoty. Protože, jak podotýká také CHU, podnět transformace vzdělávání v oblasti

informační vědy a knihovnictví nepochází pouze z technologických možností, ale z kulturního a sociálního rozměru [2006, s. 328].¹²²

Výsledné znalosti a dovednosti, které by si měl během studia student osvojit, jsou uvedeny v níže uvedené tabulce č. 4. Protože navrhované osnovy jsou příkladnou ukázkou širokého pojetí oblasti problematiky digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví, volný překlad základních charakteristik modulů provedený autorkou práce je předložen v příloze č. 6.

¹²² Zajímavé podněty týkající se koncepčních schopností v digitalizačních projektech vycházejících ze zkušeností vzdělávání v této oblasti přináší příspěvek M. MAHLSTRÓMA a A. DORACIĆ [2009].

Tabulka 4 Výsledné znalosti a dovednosti po absolvování koncipovaného výukového programu [převzato a přeloženo z MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠIČ, 2005]

Typ znalostí:	Výstupní znalosti výuky:
Koncepční	1. Znalost procesu komunikace kulturního dědictví, jeho politický, ekonomický, technologický, sociální a kulturní význam; obeznámení se s hlavními účastníky procesu této komunikace a jejich rolí 2. Porozumění problematice digitalizace kulturního dědictví a zhodnocení jejího dopadu na aktivity knihoven, muzeí a archivů 3. Pochopení využití kulturního dědictví v rozličném sociálním kontextu (např. výuka, zábava, komunitní aktivity) 4. Pochopení povahy digitální informace, jejích základních rysů, převedení informace do digitálního prostředí 5. Porozumění a rozeznání sociálních a technologických aspektů informačních systémů kulturního dědictví
Operativní	1. Schopnost rozhodovat se v procesu digitalizace založená na kritickém hodnocení výhod a nevýhod v konkrétní situaci 2. Schopnost vlastní invence a schopnost plánovat digitalizačních aktivity 3. Osvojení si schopností potřebných pro tvorbu digitálních služeb orientovaných na uživatele, založených na základních metodách klasifikace uživatelů a analýze jejich požadavků a schopností 4. Znalost a schopnost použití mezinárodní a národní legislativy zaměřující se na práva z oblasti duševního vlastnictví 5. Schopnost řídit lidské, materiální a finanční zdroje v průběhu digitalizačních aktivit 6. Schopnost aplikovat technologické standardy spojené s digitalizačními procesy 7. Schopnost zabezpečení spolehlivosti a kvality systémů kulturního dědictví a služeb využívajících informačně komunikačních technologií
Technické dovednosti	Základní praktické dovednosti v oblasti digitalizace včetně osvojení si nejrozšířenějších digitalizačních technologií a metod, zdokonalované dalším profesním vzděláváním. Tyto dovednosti mohou zahrnovat: 1. běžné používání skeneru a digitálního fotoaparátu, 2. práce se softwarovými nástroji pro práci s digitálním obrazem, 3. práce s XML editory aj.

Dokument měl být prvním zásadním krokem k debatě na téma učebních osnov v oblasti digitalizace kulturního dědictví/digitálních knihoven a spolupráce škol informační vědy a knihovnictví v Evropě¹²³.

Ve shodě s touto koncepcí vzniklo ve spolupráci evropských univerzit několik vzdělávacích programů specializovaných na digitální knihovny a digitalizaci kulturního, především písemného dědictví. Jako první mezi nimi je třeba jmenovat dvouletý mezinárodní magisterský program věnovaný vzdělávání v oblasti digitálních knihoven *Digital Library Learning*, který byl vytvořen v rámci programu *Erasmus Mundus* ve spolupráci příslušných součástí vysokých škol aplikovaných věd v Oslu a Akershus (*Høgskolen i Oslo og Akershus*), talinnské univerzity (*Talinna Ülikool*) a univerzity v Parmě (*Università degli studi di Parma*). Obsahem tohoto programu jsou organizační záležitosti spojené s digitálními knihovnami, vytváření kritérií a metod a využití potenciálu digitálních knihoven v socio-ekonomickém a mezioborovém pojetí. Náplň programu se týká digitálních knihoven a jejich modelů, problematiky metadat a interoperability dat, pořádání informací a znalostí v kontextu digitálních knihoven, uživatelů digitálních knihoven, využití a zpřístupnění jejich obsahu a tvorby digitálních knihoven a s ní spojenými technologiemi¹²⁴.

Program se snaží budovat znalosti a schopnosti digitálního knihovnictví prostřednictvím jak výzkumu v oblasti digitálních knihoven, tak existujících aplikací a osvědčené praxe. Je zaměřen na společné zájmy paměťových institucí (knihovny, muzea a archivy) a soukromých subjektů (dodavatelé informací, nakladatelská sféra) ve směru jejich spolupráce při řešení problémů a výzev digitálního prostředí v informační společnosti [VIRKUS a TAMMARO, 2005].

Dalším příkladem je program vytvořený za spolupráce příslušných součástí Univerzity v Parmě (*Università degli studi di Parma*), Univerzity v Zadaru (*Sveučiliště u Zadaru*) a osecké univerzity J. J. Strossmayera (*Sveučiliště J. J. Strossmayera v Osieku*) s tématem písemného dědictví v digitálním prostředí *Written Heritage and Digital Enviroment*.

Výše uvedené Univerzity v Zadaru a v Osieku spolu s Lubljskou univerzitou (*Univerza v Ljubljani*), Rutgers univerzitou (*Rugters University*) a Kalifornskou univerzitou (*University of California, Los Angeles*) spolupracují také na tvorbě doktorského programu

¹²³ Koncepci hodnotí a doplňuje např. TAMMARO, 2007.

¹²⁴ Viz dále DILL Digital Library Learning. Dostupný z WWW: <http://dill.hioa.no/>.

se zaměřením na přenos informací v informační společnosti *Knowledge society and Transfer of Information*, jehož jeden modul je věnován kulturnímu dědictví¹²⁵.

Jmenované studijní programy jsou spojeny s autorkami koncepce osnov digitalizace a kulturního dědictví Zinajdou Manžuch a Tatjanou Aparac-Jelušić. Pro zjištění stavu existence dalších aktivit specializovaného vzdělávání mimo jejich koncepci v Evropě by bylo třeba detailnějšího průzkumu. Evropské osnovy daly podnět k revizi vzdělávání v oblasti digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví na skandinávských školách [DAHLSTRÖM a DORACIC, 2009]. O vzdělávání v oblasti digitálních knihoven v Maďarsku referují KOLTAY a BODA, 2008. Další zdroje informují o existenci kurzů týkající se digitálních knihoven ve Velké Británii, Austrálii, na Novém Zélandu a v Asii [MA, O'BRIEN a CLEGG, 2008].

Spolupráce probíhá i mezi předními výše zmíněnými americkými školami *School of Information Studies Syracuse University* (New York) a *Graduated School of LIS na University of Illinois* (Urbana-Champaign) a evropskými iniciátory tohoto vzdělávání, Univerzitami v Parmě a Zadaru. V listopadu 2008 se na univerzitě severní Karolíny v Chapell Hill (*University of North Carolina at Chapell Hill*) sešli realizátoři evropsko-amerického projektu koordinace vzdělávání v oblasti digitálních knihoven (*Coordinating EU-US Digital Library Education*) na workshopu s cílem vytvořit předpoklady k tvorbě mezinárodních výukových osnov v záležitostech spojených s digitálními knihovnami [více viz POMERANTZ et al, 2009].

3.2.2. Slovenská republika

České republice geograficky i jazykově nejbližší jsou programy slovenských univerzit, proto byly detailní analýze stavu vzdělávání v oblasti digitalizace a digitálních knihoven podrobeny i tyto programy.

Informační listy výukového programu *Katedry knižničnej a informačnej vedy Univerzity Komenského v Bratislavě* na akademický rok 2011/12 umístěné na webových stránkách katedry [Univerzita Komenského v Bratislavě, 2012] obsahují téma digitalizace hned v několika předmětech. Tématice digitalizace a praxi existujících digitalizačních projektů je

¹²⁵ Viz dále APARAC-JELUŠIĆ, 2009c.

plně věnován předmět *Ochrana kulturního dědictví a digitalizace*, toto téma se objevuje také v předmětu *Organizace práce s historickými knižními fondy*. Problematiky digitálních knihoven a udržitelnosti digitálních objektů se objevují v předmětech *Síťové informační zdroje a média*, *Informačné systémy* a *Správa informačních zdrojů*. Předmět *Manažment informačních zdrojů a knihovnicko-informačních služeb 3 – Informační zdroje* se věnuje krom jiného charakteristice a vlastnostem virtuálních knihoven a podává přehled o současných projektech. Jako volitelný předmět je nabízena přednáška zaměřená přímo na *Digitální knihovny*.

Katedra mediamatiky a dokumentácie kulturného dedičstva na *Fakultě prírodných vied Žilinskej univerzity* se svým studijním programem v bakalářském a navazujícím magisterském studiu tvoří spojení informační vědy a knihovně s přesahem do archivnictví a muzeologie.

Katedra je v rámci specializace zaměřena na dokumentaci kulturního dědictví a určena pro vzdělávání moderních kurátorů historických knižních sbírek. Výuka je postavena na oblasti informační vědy s teoretickými i praktickými předměty, jako je digitalizace, ochrana vzácných dokumentů, fyzické uchovávání dokumentů, dějiny kultury a umění, dokumentologie, muzeologie a archivnictví, ochrana kulturního dědictví, knižní kultura a její dějiny a ochrana památek realizovanými v prostorách Slovenské národní knihovny v Martině. Do budoucna je plánováno zařadit do výuky tematiku ochrany digitálních objektů¹²⁶. V akademickém roce 2011/2012 byly realizovány mimo jiné předměty *Muzeologie a archivnictví*, *Vybrané kapitoly z hmotného kulturního dědictví* a předmět *Kulturní dědictví*, bohužel obsahová náplň těchto předmětů není na stránkách katedry [viz Žilinská univerzita, 2011] k dispozici.

Náplň výukových předmětů a určení jejich zaměření obou součástí vysokých škol je blíže popsána v tabulce přílohy č. 7.

3.2.3. Česká republika

Porovnáme-li výše popsaný evropský rámec výuky v oblasti digitalizace, zpřístupnění kulturního dědictví a digitálních knihoven s výsledky analýzy osnov českých univerzit pro akademický rok 2011/2012 zveřejněných na webových stránkách těchto institucí, zjistíme, že se tato tematika v českém prostředí objevuje zatím v rámci dílčích předmětů.

¹²⁶ Z osobního rozhovoru s prof. Milanem Konvitem, Ph.D. ze dne 27.10. 2010.

Objevují se hlasy volající po rozšíření počtu podobných předmětů, realizace samostatných specializovaných programů zatím není plánována.

Na *Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze* (ÚISK) je v akademickém roce 2011/2012 vyučován předmět *Digitální knihovny ve vědě a technice*, který je, jak ukazují seznamy přednášek (tzv. Karolinka) [Univerzita Karlova, 2008a], Studijní informační systém FF UK [Univerzita Karlova, 2008b] a Studijní plány [Univerzita Karlova, 2008c], jako povinný předmět vyučován již od akademického roku 2003/2004. V tomto předmětu je přednášena na úrovni navazujícího magisterského studia problematika digitálních knihoven obsahují informace o technických náležitostech digitálních knihoven a vybraných digitálních knihovnách zprostředkujících informační zdroje z oblasti vědy a techniky. Variace tohoto předmětu, předmět *Digitální knihovny pro knihovníky* zařazený od akademického roku 2005/2006 jako povinně výběrová přednáška, rozšiřuje výklad předchozího předmětu o digitální knihovny písemného dědictví.

Cíleně se tématu digitalizace kulturního dědictví věnují předměty *Digitalizace v knihovnách* a *Kulturní dědictví jako zdroje pro knihovny*, které jsou v rámci současné akreditace realizované od akademického roku 2010/2011 zakotveny v magisterském stupni studia knihovnického zaměření jako povinné předměty.

Tématika digitálních knihoven a digitalizace se objevuje také v povinném předmětu *Knihovnické procesy a technologie* realizovaném v rámci knihovnického zaměření navazujícího studia.

Významnou částí výuky ÚISK tvoří knihovědné zaměření navazujícího magisterského programu. Vzhledem k čerstvě se rozvíjející knihovědné specializaci, která je znovu realizována od akademického roku 2010/2011, zde byla příznivá situace k otevření specializace novým technologiím (připravovaná již v rámci akreditace předcházející). Oproti koncepci uplatňované v dřívějších letech, se nová koncepce opírá i o předměty týkající se moderního kurátorství historických sbírek spojené s digitalizací písemného bohatství, jeho využíváním, tvorbou a uchováváním.

V akreditaci jsou zastoupeny jako povinné předměty *Digitalizace v paměťových institucích* a *Elektronické systémy kulturního dědictví* (do té doby realizované jako výběrové předměty pro všechna zaměření i posluchače bakalářského studia). Práce s digitálními knihovnami určenými pro práci odborníků pracujících se starými tisky a rukopisy jsou obsaženy také v osnovách předmětu *Bibliografické prameny ke studiu starých tisků*.

V rámci volitelných předmětů jsou průběžně realizovány následující předměty s tematikou digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví: *Ochrana novodobých knihovních fondů 19. a 20. století* a *Ochrana knihovních fondů současných knihoven* realizované od akademického roku 2007/2008 a *Marketing kulturního dědictví* realizovaný od akademického roku 2009/2010. Tematiku doplňují volitelné předměty *Metadata a jejich využití v digitálních knihovnách*, *Základy muzeologie* a *Digitální archivace: dlouhodobé uchovávání digitálních dokumentů* realizované v minulých letech.

Kabinet informačních studií a knihovnictví Masarykovy Univerzity v Brně (dále jako KISK) se realizuje podle Informačního systému Masarykovy univerzity [Masarykova univerzita, 2012] od akademického roku 2004/2005 předmět v prvních dvou letech nazvaný *Digitální knihovny a databázová centra*, poté vyučovaný pod názvem *Digitální knihovny*. V rámci tohoto předmětu je v současné době zahrnuta digitalizace, technické a programové prostředky pro digitalizaci a organizace digitalizačního projektu. V letním semestru 2011/2012 byl předmět vyučován jako povinný předmět bakalářského stupně studia.

Plány na začlenění nových předmětů do osnov KISK zazněly v neoficiální debatě orientované na náměty inovace výukových osnov informačních studií a knihovnictví iniciované KISK na počátku roku 2011 vedoucím katedry, P. Škyříkem s odborníky z praxe. Zazněl zde plán zařazení nového předmětu, který by byl věnován základním aspektům digitalizace zahrnujícího práci se softwarem a hardwarem, pořizování dat, dlouhodobé zálohování digitálních dat a jejich zpřístupnění.

V debatě byla také vyslovena potřeba zavedení předmětu zaměřeného na přehled základních aspektů digitalizace (skenery, vhodné rozlišení pro OCR, dlouhodobé zálohování dat, zpřístupnění) s tím, že by se dalo navázat na výše zmíněnou přednášku věnovanou tematice digitálních knihoven s rozšířením této přednášky formou stáže realizované v rámci některého z digitalizačních pracovišť. Účastníci debaty se shodli na tom, že je třeba studenty vzdělávat nejen v manuálních schopnostech, ale spíše teoreticky v koncepčních schopnostech potřebných k tvorbě digitalizačních projektů a v řešení v rámci projektů vzniklých možných problémů a úkolů. Zaznělo zde, že by tento kurz mohl být koncipován jako specializační kurz pro zájemce o profesní vzdělávání, a zakončen certifikátem.

V závěrech debaty bylo uvažováno o otevření volitelného předmětu pro akademický rok 2011/2012 pro studenty bakalářského stupně určeného pro zdokonalení „v knihovnickém řemeslu“, v rámci něhož budou probírány mimo jiné základní aspekty

digitalizace. V poznámce debaty byla zmíněna možnost nabízet vážným zájemcům o tuto problematiku akreditovaný kurz digitalizace, o jehož zavedení bude jednáno s *Moravskou zemskou knihovnou* v Brně [GEC, 2011]. Podobný předmět v databázi předmětů Informačního systému Masarykovy univerzity nebyl zatím nalezen.

Otázky digitálních knihoven a digitalizace se objevují na *KISK* také jako témata v předmětech zabývajících se novými technologiemi v knihovnictví a elektronickými informačními zdroji.

V zimním semestru akademického roku 2011/12 bylo nabízeno na *KISK* také několik kurzů zaměřených na digitální knihovny. Jedná se o kurzy v anglickém jazyce pro zahraniční posluchače studující v rámci programu Erasmus. Jmenovitě *Sociální a vzdělávací aspekty digitálních knihoven (Social and educational aspects of digital libraries)* zabývajících se sociálním, právním a ekonomickým rámcem digitálních knihoven; dále *Projekty a technologie spojené s digitálními knihovnami (DL-projects and technologies)*, v němž je v rámci výuky týkající se profesionálních informačních zdrojů obsažena organizace digitalizačních projektů a příklady vybraných digitálních knihoven a technologií. Posledním předmětem je *Příprava digitálních sbírek (Preparation of digital collections)*, k němuž však není ve studijním informačním systému Masarykovy univerzity k dispozici anotace.

V osnovách *Ústavu bohemistiky a knihovnictví Slezské univerzity* se podle Studijního informačního studijní agendy Slezské univerzity v Opavě [Slezská univerzita, 2012] nacházejí dva předměty zaměřené přímo na digitalizaci. Prvním z nich je předmět *Digitalizace písemného kulturního dědictví* (pravděpodobně částečně podobného zaměření jako předmět *Elektronické systémy kulturního dědictví vyučovaný na ÚISK*), zaměřující se jak na praktické problémy digitalizace, tak na uživatele a digitalizační politiku Evropské unie, druhým předmětem je *Digitalizace a veřejné knihovny*, podle struktury uvedené u předmětu inspirovaný Evropskou koncepcí z roku 2005.

Obsah a bližší specifikace všech výše zmiňovaných výukových předmětů příslušných součástí českých univerzit je k nahlédnutí v tabulce v příloze č. 8.

3.3. *Shrnutí a závěr*

Jako poměrně nová náplň činnosti paměťových institucí je oblast vzdělávání týkající se digitalizace a online zpřístupňování kulturního dědictví velmi diskutovanou oblastí jak v Evropě, tak i ve Spojených státech amerických.

Jak konstatuje výzkum obsahu vzdělávání v oblasti digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví v rámci vzdělávacích osnov škol zaměřených na informační vědu a knihovnictví je možno zaznamenat dva přístupy, které umožňují začlenit digitalizaci do širšího rámce [viz MANŽUCH, HUVILA a APARAC-JELUŠIĆ, 2005, s. 41]:

- přístup, jenž začleňuje digitalizaci do znalostního systému spojeného s koncepty, procesy a postupy spojenými s tvorbou a správou digitálních knihoven,
- přístup zaměřený na kulturní dědictví poskytující sblížení oblastí, které se dříve vyvíjely nezávisle, tj. knihovnictví a informační vědu, archivní vědu a muzejnictví.

Oba tyto přístupy lze vysledovat v osnovách vysokých škol a univerzit zaměřených na informační a vědu i v současnosti s tím, že Spojené státy americké věnují velkou pozornost rozvoji digitálních knihoven, které jsou dnes již díky digitalizačním programům velkého množství amerických univerzitních knihoven a paměťových institucí pomocným nástrojem ve výuce, zatímco evropské pojetí pohlíží na digitalizaci a online zpřístupnění kulturního dědictví jako na záležitost spojující paměťové instituce v činnostech a snahách o uchování a zpřístupnění jejich fondů.

Již v druhé polovině 90. let 20. století existovaly v USA dílčí vyučovací lekce zaměřené na tematiku digitálních knihoven, jejich nedostatkem byla však absence jednotné koncepce (způsobené zčásti nejednotností v pojetí digitálních knihoven samotných, zčásti nejednotností obsahového zaměření těchto lekcí).

Na výsledcích starších amerických výzkumů lze vysledovat vývoj tohoto vzdělávání a konstatovat, že se postupem let z dílčích učebních předmětů vyvinuly, často na předních amerických univerzitách specializované výukové programy, v současné době vzdělávající profesionály ve specializaci *Digitálního knihovnictví (Digital Librarianship)*, jejichž programovou náplň ve stručnosti práce předkládá. Existuje také pár koncepčních projektů věnujících se tvorbě výukových osnov v oblasti digitálních knihoven a digitálního kurátorství.

V evropském prostředí se tematika začala rozvíjet jako reakce na americké aktivity i na

požadavky praxe. Nejvýznamnějším příspěvkem k evropské debatě o obsahu a organizaci samostatných výukových programů této tematiky je *Reflexe evropských výukových osnov v oblasti informačních studií a knihovnictví (European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education)* z roku 2005. Dokument vychází z projektu inspirovaného diskusemi na téma vlivu Boloňské deklarace na výukové osnovy škol informační vědy a knihovnictví. Vedle rozsáhlého výzkumu osnov evropských vysokých škol navrhuje mimo jiné v deseti modulech obsažený specializovaný program vzdělávání v oblasti digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví. V duchu této koncepce je již v Evropě realizováno několik mezinárodních studijních programů.

V práci jsou uvedeny zásadní poznatky této koncepce, které autorka považuje za významné a v příloze č. 6 přináší stručný překlad obsahu navrhovaných výukových modulů.

Práce předkládá závěry analýzy výukových osnov českých a slovenských univerzit zaměřených na informační vědu a knihovnictví.

V České republice a Slovenské republice je tematika digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví obsažena pouze v dílčích výukových předmětech. Samostatné předměty věnované tématu digitálních knihoven a zaměřené na digitalizaci kulturního dědictví jsou realizovány v několika předmětech na všech českých univerzitách specializovaných na informační vědu a knihovnictví, tj. *Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze*; *Kabinetu informačních studií a knihovnictví MU v Brně* a *Ústavu bohemistiky a knihovnictví Slezské univerzity v Opavě*. *Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze* realizuje v této oblasti několik výukových specializovaných předmětů, *KISK Masarykovy univerzity v Brně* v předmětech akademického roku 2011/2012 nabízí tematiku digitálních knihoven především v rámci programu Erasmus. *Ústav bohemistiky a knihovnictví Slezské univerzity v Opavě* reflektuje na navrženou koncepci Evropských osnov.

I bez hlubšího výzkumu lze předpokládat, že jsou podobné předměty vyučovány takto samostatně, bez širší koncepce, ve většině škol informační vědy a knihovnictví v Evropě. Předpokládat je možné i to, že se bude rozsah předmětů zaměřených na digitalizaci, digitální zdroje, jejich dlouhodobé uchování a koncepční znalosti potřebné při realizaci digitalizačních procesů rozšiřovat podle potřeby praxe. Otázkou také je, zda samostatnou specializaci na téma digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví školy informační vědy a knihovnictví považují (i do budoucna) za potřebnou nebo si vystačí s dílčími předměty.

4. Elektronické informační systémy kulturního dědictví jako nástroje online zpřístupnění kulturního dědictví

4.1. Obecná charakteristika elektronických informačních systémů kulturního dědictví

Zdalo by se, že v době, kdy jsou uživatelům k dispozici služby vyhledávače *Google*, jeho projekt *Google Books*, portál *Europeana* snažící se o centralizaci online přístupu k evropskému kulturnímu dědictví a velké digitální sbírky typu národních digitálních knihoven (jako je např. *Library of Congress Digital Collections and Services* nebo francouzská národní digitální knihovna *Gallica*), není třeba prohledávat co do rozsahu menší, typově specializované nebo z fondů jedné instituce vycházející digitální sbírky. Právě tyto však poskytují výhodu menšího rozsahu digitálního obsahu i užší obsahové specializace. V následující kapitole budou představeny obecné rysy systémů kulturního dědictví sestavené na základě zkušeností vycházejících z práce s těmito systémy. Prvky procesu online zpřístupňování kulturního dědictví prostřednictvím těchto systémů (v evropském prostředí) a oblasti, které ho ovlivňují jsou nastíněny v přílohách č. 9 a 10.

Producenti systémů kulturního dědictví

Producenty a provozovateli digitalizačních projektů těchto systémů jsou nejčastěji instituce, v jejichž sbírkách se nacházejí zpřístupňované materiály, tj. knihovny, muzea, archivy nebo instituce se silným znalostním, technickým a finančním zázemím, jako je např. *University of Pittsburgh* v Pennsylvanii (*Stalinka – Digital Library of Staliniana*¹²⁷, *Chartres: Cathedral of Notre-Dame*¹²⁸). Proces zpřístupňování kulturního dědictví ovlivňují organizačně nadřazené organizace v resortu (např. národní knihovny), mezinárodní organizace (*UNESCO*), oborové organizace (*IFLA*, *CERL*, *CENL* aj.) a subjekty soukromého sektoru (firmy *Google*, *Microsoft*).

Uživatelé

Cílovou uživatelskou skupinou těchto systémů je částečně podle cílového určení producentů, částečně mimo toto určení, odborná veřejnost, pedagogové, akademická sféra, studenti a široká veřejnost.

¹²⁷ Na adrese: <http://images.library.pitt.edu/cgi-bin/i/image/image-idx?c=stalinka>.

¹²⁸ Na adrese: <http://images.library.pitt.edu/c/chartres/>.

Velmi důležitým zjištěním některých výzkumů, jak zmiňuje MANŽUCH [2009, s. 93], je skutečnost, že mnoho digitalizačních projektů není postaveno na potřebách uživatelů a že jejich realizátoři mají větší zájem o práci se zdroji kulturního dědictví spíše nežli o jejich prezentaci. Vzhledem k tomu, že objekty kulturního dědictví jsou předmětem činnosti vlastníků sbírek, jeví se tato skutečnost jako naprosto logická. S množstvím producentů a dodavatelů informačních služeb, které tvoří a budou tvořit velkou konkurenci paměťovým institucím i do budoucna, by však mělo být cílem zaměřit se na možnosti a potřeby uživatelů tak, že i oni se stanou jejich spolutvůrci [TAMMARO, 2006b].

Obsah

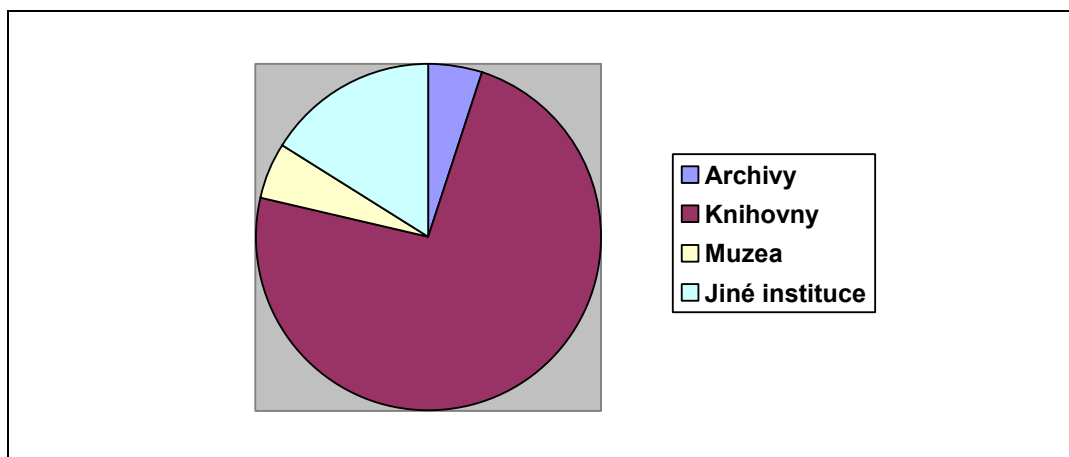
Škála konkrétního obsahu kulturního dědictví digitalizovaného a zpřístupňovaného v prostředí internetu je velmi široká. Nejčastěji jsou však v paměťových institucích pořizovány digitální kopie nebo obrazy následujících objektů :

- rukopisy, knihy, periodika, plakáty, drobné tisky, archivní materiály,
- fotografie, pohlednice, kartografické materiály, grafické materiály, hudebniny,
- magnetofonové pásky, gramofonové desky, starší hudební nosiče,
- filmové dokumenty,
- muzejní a galerijní exponáty.

Rozsah škály obsahu digitalizovaného kulturního dědictví zpřístupňovaného v prostředí internetu dokládá nejlépe obsahová skladba náplní systémů sdružených v adresáři digitálních sbírek *DIGICOL (Directory of Digitized Collections)*¹²⁹. V roce 2003 tento adresář vytvořila v rámci programu *Paměti světa (Memory of the World Programme)* organizace *UNESCO* ve spolupráci se společenstvím *IFLA*. V adresáři je shromážděno 293 odkazů na systémy kulturního dědictví realizované po celém světě. Tento adresář, přesto, že již není od června 2006 udržován, je jedinečným a velmi cenným zdrojem centrálního přístupu k velkému množství světových systémů kulturního dědictví. Přestože byla účast na zapojení se do adresáře dobrovolná, je *DIGICOL*, coby vhodná ukázka pro nástin percentuelního zastoupení jednotlivých segmentů kulturního dědictví, použit k ilustraci výše uvedeného výčtu obsahové náplně informačních systémů kulturního dědictví.

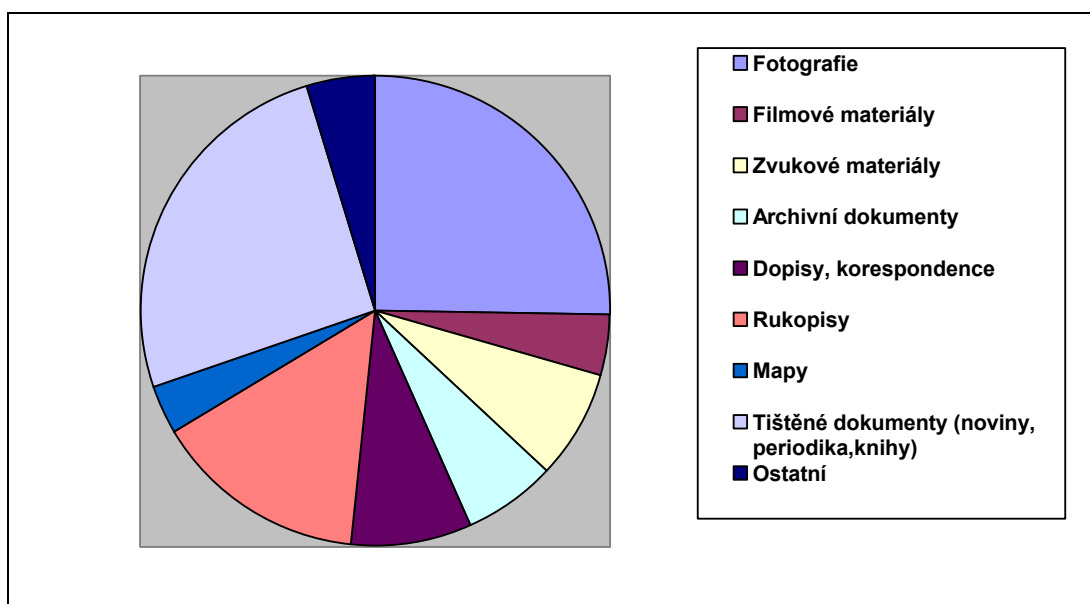
¹²⁹ Na adrese: <http://www.unesco.org/webworld/digicol/>.

V následujících grafických zobrazeních je pro názornost předvedeno institucionální zastoupení systémů v něm začleněných, jejich obsahové rozložení a zastoupení států nejaktivnějších v oblasti digitalizace a online zpřístupnění svého kulturního dědictví.

Obrázek 16 Zastoupení jednotlivých druhů paměťových institucí jako producentů systémů zpřístupňujících kulturní dědictví shromážděných v databázi DIGICOL

Jak ukazuje graf na obrázku č. 16, byly v roce 2006 zastoupeny v databázi DIGICOL především knihovny. Tento výsledek potvrzuje skutečnost, že knihovny byly již od 90. let 20.století nejsilnějšími aktéry v oblasti digitalizace fondů. Vedoucí pozice knihoven i nadále přetrvává. Obrázek č. 17 znázorňuje poměr jednotlivých druhů dokumentů prezentovaného dědictví¹³⁰.

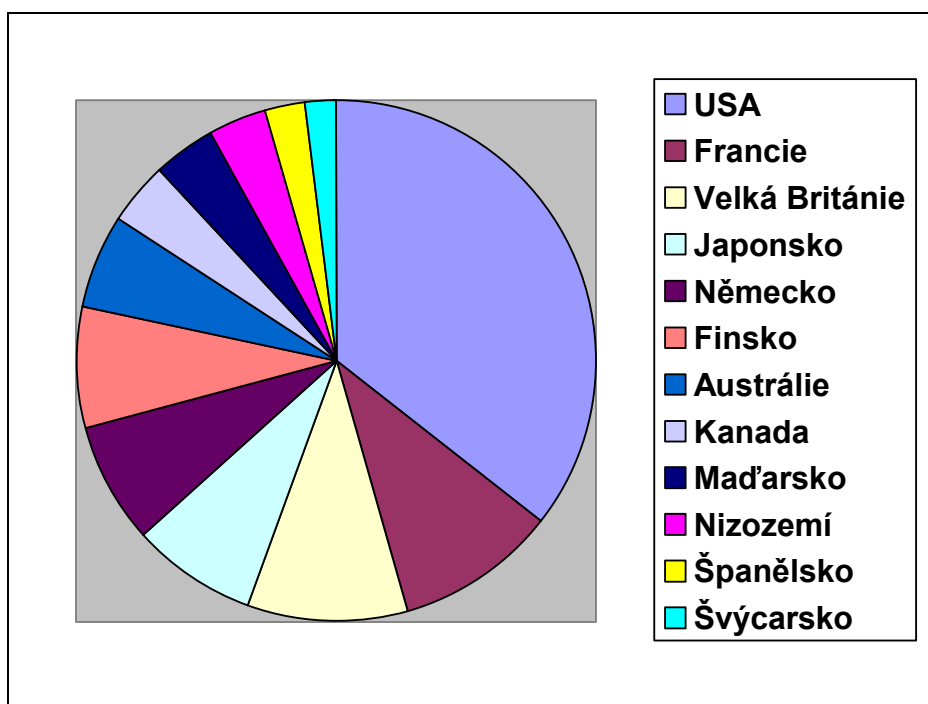

Obrázek 17 Zastoupení jednotlivých segmentů kulturního dědictví zpřístupňovaných prostřednictvím webových aplikací shromážděných v databázi DIGICOL

¹³⁰ Typologie a rozdělení jednotlivých segmentů jsou ponechány dle třídění v rámci DIGICOL.

Nejčastěji digitalizovanými dokumenty jsou fotografie, tištěné materiály a rukopisy, což koresponduje se silným zastoupením knihoven v digitalizaci svých fondů. Další velkou část digitalizovaného kulturního dědictví představují filmové a zvukové materiály a archivní dokumenty, které představují především sbírky archivů.

Na grafu zobrazeném na obrázku č. 18, zobrazujícím zastoupení jednotlivých států v databázi *DIGICOL*, je možno vidět jasnou převahu USA nad Evropou i nad dalšími státy, do popředí vystupuje i Japonsko. Z evropských států je zastoupena především Francie, Německo a Velká Británie (porovnej s kap. 2). Státy, které byly zastoupeny v rámci databáze *DIGICOL* třemi a méně systémy, nejsou v grafu zachyceny.

Obrázek 18 Zobrazení nejaktivnějších států jako producentů aplikací kulturního dědictví shromážděných v databázi *DIGICOL*

Tvorba digitálních kopií kulturního dědictví

Digitální snímky trojrozměrných objektů jsou pořizovány za pomoci skenovacích zařízení a digitálních fotoaparátů, v některých případech (zvláště v případě muzejních exponátů) jsou prezentovány v digitálním prostředí pomocí počítačového 3D modelování. Digitální kopie audio a audiovizuálního obsahu jsou vytvářeny pomocí speciálních technologií pro konverzi těchto materiálů.

U textových souborů se setkáváme s využitím technologie optického rozpoznávání znaků OCR umožňující fulltextové vyhledávání napříč dokumenty, které by byly bez této technologie pouze obrazy.

Digitální kopie jsou vytvářeny a uchovávány ve formátech, které umožňují jejich uchovávání a čtení, přičemž je nejvhodnější používání formátů, které jsou uživateli dostupné přímo, aniž by byl uživatel nucen potřebný formát instalovat. U obrazových souborů se jedná převážně o formáty JPEG nebo TIFF. Zásadními otázkami je zde míra komprimace vytvořeného souboru, reálné zobrazení barev a obsahu a schopnost optického rozlišení souboru (tj. rozměr a úroveň jeho čitelnosti), manipulace s obrazem a pohyb v něm. Možnost uživatele zobrazit si obraz v různém zobrazení nabízí navíc nástroj restrikce přístupu uživatele k souboru.

Nástroje online zpřístupnění

Nástrojem pro online zpřístupnění digitálních kopií kulturního dědictví jsou elektronické informační systémy (digitální knihovny, digitální sbírky, v některých případech slučované pomocí portálů, virtuální výstavy), zpřístupňující (převážně zdarma) v prostředí internetu digitální kopie objektů kulturního dědictví. Cílem producentů těchto systémů je ochrana původních objektů tohoto dědictví a to především v návaznosti na omezení přístupu uživatele k nim, dlouhodobé zachování informační – dokumentační hodnoty tohoto materiálu¹³¹ a široké zpřístupnění kopií tohoto dědictví za účelem propagace sbírek a za účelem vzdělávání a výzkumu.

Uživatel má k dispozici produkt ve webovém uživatelském prostředí, v němž má možnosti orientace (pomocí navigace) v obsahu, jeho vyhledávání, prohlížení a práce s tímto obsahem (v rozsahu svých pravomocí), popř. je navigován k dalším zdrojům lokalizovaným mimo daný systém.

Jádrem těchto systémů je sbírka digitálních objektů, tj. digitálních kopií ve spojení s metadaty a s nimi spojenými možnostmi a službami (vyhledávání, prohlížení, možnostmi personalizace, návaznost na další zdroje).

Tyto systémy dávají uživateli možnost seznámit se (více či méně detailně) s původním objektem, aniž by vážil cestu do instituce, kde je objekt uchováván, potřeboval povolení k manipulaci s ním a aniž by docházelo k fyzickému kontaktu uživatele s tímto objektem. Umožňují uživateli vyhledávání a využití často velkého množství zdrojů najednou

¹³¹ V případě zničení původního objektu také mohou posloužit jako „dokumentace existence“ originálu nebo být podkladem k jeho „znovuvytvoření“, ovšem již bez historické hodnoty.

k vědecké práci i pro své zájmy. Díky digitalizaci kulturního dědictví a zpřístupnění digitálních kopií ve webovém prostředí jsou ve věci přístupu k důležitým kulturním materiálům překonávány bariéry geografické, časové a díky užívání angličtiny více méně mizí také bariéra jazyková.

Informační systémy kulturního dědictví navázaly na zpřístupnění kulturního dědictví prostřednictvím optických disků v 90. letech 20. století. Díky možnostem rychle se rozšiřivšího uživatelsky přístupného internetu a dalších technologií vzrostl nejen počet uživatelů, ale také možnosti nástrojů práce s digitálními kopiemi.

Systémy kulturního dědictví lze rozdělit dle dvou kritérií týkajících se zpřístupňovaného obsahu, tj. dle země, regionu či oblasti, jejíž památky digitálně prezentují a podle zaměření jejich obsahové náplně.

V prostředí internetu je umístěno velké množství obsahově bohatých či chudších systémů zpřístupňujících online digitální kopie kulturního dědictví. Bylo by úkolem samostatného projektu sestavit interaktivní seznam alespoň nejvýznamnějších z nich. V příloze č. 11 je pro ilustraci přiložen seznam systémů, které jsou studentům ve výuce předkládány k analýze a následné prezentaci. Systémy k jednotlivým typům byly vybrány z prostředí volného webu nebo z výše uvedené databáze *DIGICOL*. Cílem je představit studentům systémy zpřístupňující jednotlivé segmenty kulturního dědictví, předvést různé úrovně jejich online prezentace a naučit studenty orientovat se v práci s podobnými systémy.

Práce se zpřístupňovaným digitálním obsahem

Obsah těchto systémů je uživateli přístupný prostřednictvím režimu vyhledávání a prohlížení. Digitální obsah je v některých případech pro režim prohlížení segmentován podle obsahového zaměření formou „virtuálních výstav“ na určité téma (např. *TEL* nebo digitální sbírky *Koninklijke Bibliotheek*¹³²). Pouze ojediněle prezentované digitální sbírky vznikly jako elektronická forma skutečné výstavy (např. výstava *Virtualios Parodos Foje*¹³³ k výročí litevského státu) nebo dokonce jako elektronická verze tištěné monografie („*Monuments of the Future*“: *Designs by El Lissitzky*¹³⁴ nebo *Scotland's Pages: Scotland's Written History*¹³⁵).

¹³² Na adrese: <http://www.kb.nl/en/web-exhibitions>.

¹³³ Na adrese: <http://alka.mch.mii.lt/foje.lt.htm>.

¹³⁴ Na adrese: http://www.getty.edu/research/tools/guides_bibliographies/lissitzky/.

¹³⁵ Na adrese: <http://www.nls.uk/scotlandspages/index.html>.

Vyhledávání je realizováno ve velké většině v režimu jednoduchého vyhledávání. V případě velkých systémů, jako jsou *Světová digitální knihovna (World Digital Library)*, *Europeana* nebo francouzská *Gallica*, je výsledek jednoduchého vyhledávání možno dále filtrovat prostřednictvím dalších hledisek: geografického pokrytí, typu materiálu, jazyka dokumentu, a časového období jeho vzniku a podle instituce, která dokument zpřístupňuje. Po zobrazení dokumentu má uživatel zpravidla možnost si dokument, pokud spadá již mimo ochranu příslušných autorských práv, prohlédnout nebo přehrát. Pokud podléhá ochraně autorských práv, má pouze možnost (u textových a obrazových objektů) náhledu, nebo je dokument nepřístupný. V řadě případů (knihoven, archivů) je možno získat přístup k digitalizované kopii dokumentu v instituci samotné.

Obrazové kopie je možno ve velké většině zvětšovat na potřebný detail a pohybovat se v obraze. U zvukových a audiovizuálních kopií závisí pochopitelně kvalita zvuku na kvalitě původní nahrávky. U kartografických materiálů je již ve velkém množství systémů užito softwarového řešení, které umožňuje pohodlnou práci s materiálem.

U dokumentů textových (především v případě vzácných tisků a rukopisů) má uživatel možnost pracovat s digitální kopií a s více kopiemi najednou, pohybovat se v dokumentu, popř. ukládat si svou práci (výjimečným příkladem je např. badatelské prostředí digitální knihovny *Manuscriptorium*).

Díky volnému zpřístupnění nebo zpřístupnění např. za použití ochrany licence *Creative Commons* má uživatel možnost se zpřístupňovaným obsahem pracovat, vytvářet vlastní sbírky a vlastní virtuální dokumenty, které může dále také sdílet.

Díky možnostem webu 2.0. má také uživatel možnost v některých případech (např. *Europeana*) zpřístupňovaný obsah komentovat, připojit vlastní znalosti a zkušenosti, hodnotit. Podílí se tak na tvorbě zpřístupňované sbírky. Na základě obsahu mohou být vytvářeny virtuální skupiny, blogy nebo propojení na sociální sítě, což oživuje obsah a mohlo by se stát např. nástrojem vzdělávání. Aniž by tedy byl uživatel odborník na tvorbu metadat nebo katalogizaci, může přidat na základě svých zkušeností obsah, který v některých případech chybí u digitální reprezentace objektu kulturního dědictví ze strany uchovávací instituce. Pro výhody připojování anotací k digitálním sbírkám viz např. ARKO et al., 2006.

Jazykové lokace uživatelských rozhraní

Obsah by měl být pro uživatele k dispozici v jazyce, ve kterém je schopen s obsahem pracovat. Ideálně v tom jazyce, v němž je zaznamenána většina textových dokumentů zpřístupňovaných v systému tak, aby s obsahem mohla pracovat skupina nebo komunita, z jejíž historie kulturní obsah vyšel, jejíž existenci potvrzuje a dokládá.

V případě aplikací, jakými jsou *Europeana* nebo *TEL*, které zpřístupňují kulturní obsah pocházející z geograficky rozsáhlejších oblastí a u nichž je předpokládána uživatelská skupina složená z různých národností hovořících více jazyky, je dlouhodobým cílem zpřístupnit uživatelské rozhraní a ideálně také popis digitálních objektů v jazycích všech zúčastněných států, tj. obsah je v původním jazyce, ale navigace a popis původních dokumentů i vytvořených digitálních kopií v dalších jazycích. *World Digital Library* má volbu jazykové lokace, *Europeana* využívá software *Microsoft Translator*. Podobně je vícejazyčný přístup zaměřený dle cílové uživatelské skupiny řešen také např. u digitálních sbírek a služeb Kongresové knihovny (*Library of Congress Digital Collections and Services*) zpřístupňovaných v jazykových mutacích nejširších národnostních menšin v USA a zúčastněných zemí.

Producenti většiny systémů vytvářených v jiném nežli anglickém jazyce doplňují uživatelské rozhraní systému o anglickou mutaci, která dovoluje alespoň základní přístup širší uživatelské skupiny.

Metadatový popis dokumentů

V oblasti kulturního dědictví je třeba, tak jako i u kteréhokoli jiného digitálního obsahu, soustředit se na metadatový popis. Producenti digitálních knihoven vyvíjejí své popisné metadatové formáty nebo používají formáty již zavedené: MARC21, DC, MODS, PREMIS, METS, formáty TEI a další.

Digitalizace materiálů kulturního dědictví a jejich uchování v digitální knihovně představuje pouze základní předpoklady přístupu k těmto materiálům. Dostatečné funkce vyhledávání podmíněné dostatečnými metadaty, propojováním zdrojů, úpravou zadaného dotazu jsou základním požadavkem pro úspěšné vyhledávání.

V systémech určených pro odborníky, např. z oboru historie, je třeba zajistit, aby uživatel mohl využít osobní expertízy a svých profesionálních znalostí. Jak uvádí BROCS, profesionálové potřebují relevantní informace a rádi použijí své profesionální zkušenosti, aby potřebný materiál vyhledali [2001].

Problém metadatového popisu řeší národní a mezinárodní oborová sdružení v oblasti muzejních, knihovních a archivních materiálů již řadu let s pozitivními výsledky.

Již v polovině 90. let 20. století existovaly snahy propojovat výstupy digitalizačních projektů a tato tendence pochopitelně s jejich počtem roste.

„Hlavní pozornost ve výzkumu (a částečně i praxi) digitálních knihoven se v posledních letech přesunula od budování izolovaných systémů digitálních knihoven k hledání a vytváření potřebné infrastruktury, která by umožnila jednak efektivnější realizaci vlastních digitálních knihoven, jednak jejich užší vzájemnou spolupráci. Podobně jako klasické knihovny, které jsou vytvářeny a provozovány jako samostatné instituce, nicméně fungují v rámci kooperativního systému, v němž každá z knihoven plní určitou roli, měly by i digitální knihovny být schopny vytvářet rozsáhlé propojené systémy podle potřeb uživatelů“ [BARTOŠEK, 2006, s. 1].

Množství digitálních kopií kulturního dědictví v digitálním prostředí se během posledních několika desítek let rozrůstá. Co chybí, jsou „propojení mezi sbírkami jednotlivých institucí, která by mohla sloužit coby mosty spojující jednotlivé ostrůvky v moři internetu“ [KIRCHHOFF, SCHWEIBENZ a SIEGLERSCHMIDT, 2008, s. 255].

S touto vizí vznikají projekty jako *Europeana*, německý *BAM Portal*¹³⁶, nizozemský *Het Geheugen van Nederland*¹³⁷ (Paměť Nizozemí), *Public Digital Library of America*.

Pro komunikaci a sdílení obsahu je v současné době nejčastěji používán komunikační formát OAI-PMH.

4.2. Vybrané teoretické problémy online zpřístupňování kulturního dědictví

Široké online zpřístupnění digitálních kopií kulturního dědictví představuje vedle výhod také řadu problémů dělících se do dvou okruhů. Jeden z okruhů se týká vytvořených digitálních kopií, tj. jejich tvorby, zajištění jejich trvalé udržitelnosti (resp. řešení problémů spojených se zastaráváním informačních technologií, udržení integrity a autenticity digitálních objektů)¹³⁸ a řešení možností online zpřístupnění kopií dokumentů podléhajících autorskoprávní ochraně. Je zde také přímá souvislost s problematikou vývoje

¹³⁶ Na adrese: <http://www.bam-portal.de/index.jsp>.

¹³⁷ Viz <http://geheugenvannederland.nl/>.

¹³⁸ Prostřednictvím migrace digitálních dat, jejich emulace, vytváření infrastruktury trvalé identifikace, metadatových schémat, formátové strategie, autentifikace dokumentu a dalších metod a technik [viz CUBR, 2010, s. 5].

digitálních knihoven, metadatových formátů a technologií pro komunikaci digitálního obsahu v prostředí internetu.

Druhý okruh problémů je spojen s původním fyzickým objektem kulturního dědictví. Mezi ně se řadí především problematiku stanovení hledisek pro výběr konkrétních objektů k digitalizaci a následně ke zveřejnění, zachování autentičnosti tohoto dědictví, jeho dostatečného kontextu a správné interpretace v elektronickém prostředí. Některé podněty autorů, kteří se touto problematikou zabývají a rozšiřují tak převážně technologický pohled na digitalizaci a online zpřístupnění kulturního dědictví jsou uvedeny v následujícím textu.

První a základní otázkou je stanovení konceptu kulturního dědictví v digitálním prostředí. Tématem se zabývá např. Manžuch nebo Dalbello, které vycházejí z konceptu *kolektivní paměti* Maurice Halbwachse a teorie *kulturní paměti* Jana Assmanna a navazují na ně v rovině objektů kulturního dědictví a jejich komunikace v digitálním prostředí.

MANŽUCH s ohledem na rétoriku představitelů evropské politiky týkající se online zpřístupnění kulturního dědictví ve spojení s *kolektivní pamětí* zmiňuje potřebu klást otázky: jaký prospěch má veřejnost ze sbírek kulturního dědictví; co má *paměť* společného s digitalizací; zda je kulturní dědictví a *paměť* komunikována stejným způsobem; zda stačí pouze vystavit digitalizované materiály online a konstatuje, že na základě provedených výzkumů tvůrci digitalizačních projektů spíše nežli o rekonstrukci *příběhů minulosti*, mají zájem o kulturní dědictví samotné [2009a, s. 93]. Což je v jistém smyslu pochopitelné, neboť se jedná o instituce, jejichž hlavním objektem bylo ještě donedávna toto kulturní dědictví především uchovávat. Je však třeba zohlednit změnu paradigmatu manipulace s obsahem kulturního dědictví v možnostech digitálního prostředí a v kontextu informační společnosti.

Pro stanovení vztahu mezi pamětí, kulturním dědictvím a rolí paměťových institucí se MANŽUCH zamýšlí nad teoretickým konceptem *paměti* ve smyslu *vzpomínání* (*remembering*). Rozvíjí myšlenku Olicka a Robbinse¹³⁹, která spočívá v tom, že vzpomínání – anglický výraz *re-membering*, znamená *stát se znovu členem* [re-znovu a member–člen – pozn. autorky] a indikuje paměť jako zdroj sociální soudržnosti v lidské

¹³⁹ Cit. OLICK, J.K.; ROBBINS, J. Social memory studies: digital library as environment for textual transmission. *Library Quarterly*. 1998, vol. 3, issue 74, s. 265-299.

komunitě¹⁴⁰. Ale ačkoli podle Manžuch pamatováním vytváříme spojení s minulostí, tato paměť neožije. Není možné oživit stejnou emoci nebo vkročit do stejné události nebo kontextu jak se udály v minulosti. Vzpomínání na minulost je vždy znovu konstruováno s ohledem na současné podmínky, pohledy a potřeby těch, kteří vzpomínají.

Kulturní dědictví může být nahlíženo jako to, co nás spojuje s *pamětí*. Komunikativní paměť zahrnuje současné události a zkušenosti, jejichž svědkové dosud žijí. Když se události a zkušenosti transformují do symbolů a rituálů, které se stanou součástí identity a historie určité komunity, lze, podle Assmanna¹⁴¹, mluvit o *kulturní paměti*. Kulturní paměť je přenositelná. Její nosiče, které vyprávějí *příběhy minulosti*, jsou vybírány, shromažďovány, zpracovávány a prezentovány k tomu určenými institucemi včetně archivů, knihoven a muzeí. Tím, že interpretují kulturní dědictví, tyto instituce komunikují *kulturní paměť* [2009a].

Proto podle MANŽUCH jenom kontext běžného života, hodnoty a zkušenosti díky komunikaci tohoto dědictví ve společnosti umožní dědictví a tedy i paměti *ožít*. Touto komunikací jsou pověřeny paměťové instituce [2009a].

Zpřístupnění digitálních kopií kulturního dědictví dává jedinečnou možnost aktivní komunikace tohoto dědictví ve společnosti, aniž by samotný objekt kulturního dědictví byl vystaven kontaktu s uživateli. Navíc díky nástrojům webu 2.0. se dostává do nového kontextu, realizuje se a ožívá.

Je však cílem vytvořené digitální kopie být pouze vystavena ve webovém prostředí? DALBELLO uvádí, že pokud jsou digitální kopie zveřejněny samy o sobě, nedošlo jejich zveřejněním ve webovém prostředí k vytvoření žádné přidané hodnoty. Je třeba spolupráce s odborníky, kteří obsahu kopií dodají patřičný kontext. Tvůrci digitálních knihoven zpřístupňujících tyto kopie mají ve webovém prostředí jedinečnou možnost vytvářet sémantické sítě spojující objekty na základě jejich vztahů v *historickém příběhu*. K digitálním kopiím je třeba připojit také jejich kontext světa *off-line* tak, aby se digitální sbírky nestaly pouze *kabinety kuriozit* [DALBELLO, 2004, s. 287] k prohlížení. Digitální kopie by měly být vytvářeny tak, aby se užití kopií kulturního dědictví v jejich patřičném kontextu setkal s komunitou, které má sloužit a nerozšiřovalo jen velkou skupinou

¹⁴⁰ Tato myšlenka je pro téma velmi podnětná, je však třeba upozornit, že etymologický původ slova „remember“ je odlišný (viz např. Remember, 2001-2012).

¹⁴¹ Cit. ASSMANN, Jan. *Kul'turnaya pamiat': pis'mo, pamiat'o proshlom i politicheskaya identichnost' v vysokih kul'turah krevnosti*. [Cultural Memory: literacy, memory of the past and political identity in the high cultures of antiquity.]. Moskva: Yaziky slavjanskou kul'tury.

obrázků přístupných ve webovém prostředí.

Další otázkou, které je věnována pozornost a na níž upozorňuje DALBELLO [2004], SOMERVILLE a ECHOHAWK [2011] a další autoři, je velmi problematický výběr kulturního dědictví do sbírek paměťových institucí i výběr objektů k digitalizaci a online zpřístupnění.

Problém výběru k digitalizaci je diskutován mezi odborníky jako klíčový problém digitalizační strategie. Ve velké většině jsou objekty kulturního dědictví vybírány podle fyzického stavu objektu, poptávky po něm v řadách uživatelů, jeho významu. Ovšem i tento význam je velmi diskutabilní [viz např. DALBELLO, 2004] a pravděpodobně bude přetrvávat do doby, kdy budou mít paměťové instituce možnost masivní digitalizace bez výběru.

4.3. Využití potenciálu online zpřístupnění kulturního dědictví

Evropské kulturní dědictví bylo deklarováno v dokumentech Evropské komise jako potenciál, který je za pomoci digitalizace a zpřístupnění v prostředí internetu třeba využít ke zvýšení konkurenceschopnosti Evropy, jako zdroj možností vytvoření nových pracovních míst; informační zdroj pro účely vědy akademické sféry, komerční sféru, práci i zábavu.

Z pohledu organizace *UNESCO* zpřístupnění a propagace kulturního dědictví představuje zásadní nástroj učení toleranci, sebeuvědomění, možnost dokladu rozličnosti světových kultur a dokumentaci vývoje člověka. Totéž znamená kulturní dědictví pro příslušníky komunity, kterou reprezentuje, pro stát a národ, který by měl být veden k zodpovědnosti za ochranu svého kulturního dědictví a jeho propagaci.

4.3.1. Systémy kulturního dědictví jako nástroje pro podporu akademické sféry a celoživotního vzdělávání

Vedle výše zmíněných významných skutečností existuje řada praktických využití zpřístupnění kulturního dědictví prostřednictvím informačně-komunikačních technologií v prostředí internetu.

Využívání těchto zdrojů pro vzdělávání a práci profesionálů v humanitních vědách má své místo v oblastech v americkém prostředí označovaných jako *Digital Humanities*,

Humanities Computing, Arts and Humanities Data Service a *Digital Scholarship* (např. knihovna *Brown University* (Providence, USA) provozuje digitalizační centrum *Center for Digital Scholarship* ¹⁴² specializované na digitalizaci materiálů pro své studenty a akademické pracovníky).

Vlivu zpřístupnění dědictví v prostředí internetu na současné akademické prostředí a badatele se např. v roce 2010 věnovala konference *LIDA* ¹⁴³.

V kulturním dědictví samotném dlí potenciál dokládající politickou i literární historii lidstva, jeho umělecký i jazykový vývoj. Právě tyto primární dokumenty mohou sloužit v digitalizované podobě coby (audio)vizuální pomůcka při vzdělávání na všech stupních škol v předmětech historie, historie umění a řemesel, písemnictví, hudební historie, ale i historie dalších oblastí. Zatímco v minulosti byl přístup k vzácným historickým dokumentům dán většinou pouze odborníkům, dnes jsou digitalizované, ve webovém prostředí dostupné každému, kdo má počítač [DIEKEMA et al., 2011].

Tato tematika je však spíše nežli v českém prostředí aktuální např. v USA, kde mají, jak je možno vysledovat, paměťové instituce v činnostech tvorby a provozování digitálních knihoven poměrně široké zázemí. Zde jsou digitální knihovny zprostředkující primární historické dokumenty využívány především jako jedna z nových metod doplňujících nástroje vzdělávání americké historie studentů základního a středního stupně vzdělání. „Digitální“ vzdělávání americké historie je také součástí vládního grantu zaměřeného na zlepšení a inovaci výuky americké historie ¹⁴⁴.

Školy využívají v tomto případě již existující systémy (např. *ARTstor*) nebo jsou samy (či spíše jejich knihovny) producenty těchto systémů (viz kap. 2.2.1.).

Šíře zaměřené systémy v některých případech obsahují sekci věnovanou učitelům ve formě pedagogické přípravy na výuku s praktickou ukázkou a výkladem názorné formy učiva (např. programu Paměti Ameriky *American Memory The Learning Page*). Existují také aplikace zaměřené pouze na zpřístupnění materiálů určených primárně k výuce (např. projekt *Digital History* ¹⁴⁵; webové stránky *Roy Rosenzweig Teaching Center for History and New Media* ¹⁴⁶; *Teaching Image Collection Columbia College Chicago* ¹⁴⁷ nebo aplikace *AMICO Art Museum Image Consortium* ¹⁴⁸).

¹⁴² Na adrese: <http://library.brown.edu/cds/>.

¹⁴³ Viz: <http://www.ifla.org/en/events/libraries-in-the-digital-age-lida-2010>.

¹⁴⁴ Více o této tématice např. DIEKEMA et al., 2011 nebo CLEARY a NEUMANN, 2009.

¹⁴⁵ Na adrese: <http://www.digitalhistory.uh.edu/>.

¹⁴⁶ Na adrese: <http://chnm.gmu.edu/teaching-and-learning/>.

V americkém akademickém prostředí představují digitální knihovny také rozšíření činnosti akademických knihoven [viz např. JOHNSON, MAGUSIN, 2005], jako příklad je možno uvést *D-Scribe Collections*¹⁴⁹ společný projekt knihoven *University of Pittsburgh*.

Digitální knihovny obecně (tj. s náplní mimo kulturní dědictví) jsou také vytvářeny pro distanční a prezenční vzdělávání.

V českém prostředí zatím neexistuje velké množství webových aplikací zaměřených na zpřístupňování primárních historických dokumentů, tím spíše s pedagogickým určením. Jmenovat lze sekci *Manuscriptorium pro školy*¹⁵⁰ realizovanou v rámci digitální knihovny *Manuscriptorium* a webovou aplikaci *Moderní dějiny*¹⁵¹.

4.3.2. Systémy kulturního dědictví jako zdroje pro knihovny

Výše popsané systémy zpřístupňující online kulturní dědictví v sobě skýtají obohacení služeb jak veřejných, tak univerzitních knihoven coby rozšíření klasických a elektronických zdrojů. Mohly by představovat skupinu informačních zdrojů nabízených uživatelům k samostatnému studiu či za asistence referenčního knihovníka nebo knihovníka zaměřeného na digitální zdroje a jejich vyžívání. Nabízí se možnost, že by tyto systémy mohly rozšířit zdroje i dalších sbírkových institucí nežli pouze producentů samotných.

V České republice využívání těchto zdrojů není zatím příliš rozšířeno. V současné době vzniká na ÚISK diplomová práce zabývající se využíváním těchto informačních zdrojů českými knihovnami a zjišťováním poptávky po těchto zdrojích ze strany uživatelů. Je možno konstatovat, že české knihovny kromě výjimek (*Knihovna Janáčkovy akademie múzických umění JAMU v Brně*¹⁵²) nabízejí vstup do volně na internetu přístupných digitálních knihoven pouze velmi omezeně, většinou pouze do dvou nejznámějších českých digitálních knihoven *Manuscriptorium* a *Kramérius*, na nichž většinou samy knihovny svým obsahem participují.

¹⁴⁷ Na adrese: <http://www.lib.colum.edu/archives/collections/teaching/index.php>.

¹⁴⁸ Na adrese: <http://www.amico.org/home.html>.

¹⁴⁹ Na adrese: <http://www.library.pitt.edu/dscribe/search.php>.

¹⁵⁰ Na adrese: <http://www.manuscriptorium.com/index.php?q=cs/content/p%C5%99%C3%ADpravy-pro-v%C3%BDuku>.

¹⁵¹ Na adrese: <http://www.moderni-dejiny.cz/>.

¹⁵² Viz portál Umění online přístupný na stránkách knihovny JAMU na adrese: <http://dokumenty.jamu.cz/knihovna/eiz/modules/pages/page.php?id=1>.

Velmi stručný seznam českých a zahraničních digitálních knihoven¹⁵³ je zveřejněn na stránkách <http://knihovny.cz/>, je však otázkou, zda jsou uživatelé českých knihoven na tyto stránky knihovnami upozorňováni.

Knihovny by mohly, stejně jako již jmenovaná Knihovna brněnské JAMU, svým uživatelům zpřístupňovat strukturované komentované seznamy hypertextových odkazů na digitální aplikace zpřístupňující digitální kopie kulturního dědictví, případně je hypertextově provázat s vlastními knihovními zdroji. Rozšířily by tak rozsah svých poskytovaných informačních zdrojů o tyto zdroje externí a upozornily na zdroje ve svých sbírkách. Mohly by být takto nejen tvůrci digitalizovaného dědictví, ale také jeho zprostředkovateli.

Vedle vzdělávání na všech úrovních včetně vzdělávání celoživotního se digitalizované kulturní dědictví může stát pomocným nástrojem v profesním životě a v „soukromém“ světě zábavy jednotlivce, v němž na rozdíl od konzumace masové zábavy je možnost výběru. Tímto není jistě výčet potenciálu vyčerpán, nicméně pro obor informačních studií a knihovnictví se jeví výše uvedené možnosti jako zásadní.

5. Prototyp digitální knihovny specializované na zpřístupnění dat získaných z výzkumu osobních knihovních fondů

Následující část práce je věnována tématu online zpřístupnění dat z výzkumu pozůstalostních knižních sbírek významných osobností a popisu projektu, který dal vzniknout nástroji, které toto zpřístupnění umožní.

Pozůstalostní sbírky osobností, které v historii něco znamenaly, obsahují památky dokládající události a vývoj života a díla těchto osobností, a proto by měly zůstat uchovány jako součást kulturního dědictví každého národa. Mezi tyto sbírky patří vedle osobních předmětů a písemných pozůstalostí také knihovní fondy osobních knihoven, jejichž studiem je možno získat informace o životě vlastníka, jeho citovém, intelektuálním a profesním zrání, kontextu geneze jeho díla, vztahu ke knize, čtenářství a krom toho i soudobé literární produkci ve smyslu knižní kultury.

¹⁵³ Ve velké většině písemného dědictví.

Vyhledáváním individualizujících prvků ve svazcích osobní knihovny, jimiž jsou podpisy, exlibris, dedikace, kresby, vpisky, zatrhávání, popř. další prvky, jsou také zpětně získávány důkazy o tom, zda slavný majitel svazky opravdu vlastnil a zda a jak je využíval.

Pro potřeby této práce i v běžné praxi je používáno označení *osobní knihovna*. Tento pojem autorka práce převzala od vedoucího své diplomové práce a předního českého odborníka na osobní knihovní fondy Richarda Khela, tento pojem však není obsažen v oficiální české terminologii a jeho obsah (resp. obsah slovenské verze pojmu - *osobná knižnica*) je především slovenskými odborníky problematizován.

U pojmu *soukromá knihovna*, který je nepravým synonymem pojmu *osobní knihovna*, jak potvrzuje i BELÁK při terminologickém hledání vhodných pojmů ve slovenském prostředí [1991], je situace v české terminologii příznivější. V České terminologické databázi knihovnictví a informační vědy KTDIV je *soukromá knihovna* (přeloženo jako *Private library*) definována jako: „Sbírka knih, časopisů a jiných dokumentů, která je majetkem jednotlivce“ [SODOMKOVÁ, 2003].

Ve Slovníku knihovnické terminologie KLS (*Česko-anglickém a anglicko-českém slovníku knihovnických termínů*) vystavené na webových stránkách Národní knihovny ČR je již zastoupeno jak heslo *osobní knihovna* s anglickým překladem *Personal library*, tak heslo *soukromá knihovna* s anglickou verzí termínu *Private library*¹⁵⁴.

Definovat pojem *osobná knižnica* se snaží ve svých publikačních výstupech i Peter Sabov¹⁵⁵. Sabov a jeho tým, který věnuje osobním knihovnám ve fondech Slovenské národní knihovny i na Slovensku velkou pozornost v rámci své kompetence vycházející z péče o historické fondy, používá označení *osobná knižnica* s tím, že si uvědomuje úskalí výkladu tohoto pojmu [SABOV, 2006].

Hledání uspokojivého pojmenování těchto fondů se věnovali na Slovensku v rámci setkání v Dolném Kubíně slovenští odborníci již v roce 1989, který by se dal považovat za počátek systematictějšího pohledu na lokalizaci, rekonstrukce a zkoumání osobních knihoven na Slovensku¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Analýzou rešerše zahraniční literatury týkající se osobních knihoven, provedené v roce 2006 a aktualizované v roce 2011 je možno říci, že jsou běžně používány pojmy *Biblioteka prywatna* v polštině, již zmíněné pojmy *Personal Library* či *Private Library* v angličtině (termín *Private library* převažuje), *Persönliche Bibliothek* v němčině, ve francouzštině se objevuje pojem *Bibliothèque personnelle*.

¹⁵⁵ Mgr. Peter Sabov, Ph.D. - vedoucí *Odboru historických knižných dokumentov a fondov (HKDaF) Slovenské národné knižnice*. V roce 2007 obhájil na *Univerzitě Komenského v Bratislavě* disertační práci na téma rekonstrukcí osobních knihoven v prostředí Slovenské národní knihovny v Martině.

¹⁵⁶ Dle Sabova, který již více jak deset let pracuje ve *Slovenské národní knihovně* na rekonstrukci celků osobních knihoven, se osobní knihovny jako celky dochovaly jen zřídka a byly rozptýlené ve fondech ústředních státních knihoven. Koncem 80. let 20. století se začala Slovenská národní knihovna věnovat

V disertační práci bude užíván pojem *osobní knihovna*, tedy pojem, jímž jsou označovány osobní knihovní fondy ve výuce i ve výstupech činnosti, která si na půdě *Ústavu informačních studií a knihovnictví* vybudovala své zázemí.

Jako fondy vykazující provenienční znaky jednoho majitele je třeba osobní knihovny vnímat i v kontextu sbírek měšťanských a šlechtických knižních historických fondů a fondů sběratelských, potažmo i fondů spolkových, přičemž čistě je od těchto fondů oddělit nelze.

Co se týká vztahu mezi knihovnou osobní a knihovnou rodinnou, měšťanskou a knihovnou šlechtickou, je zde křehká hranice vymezující knihovnu osobní na jednoho majitele, zatímco další tři jmenované druhy sbírek obsahují knihy a dokumenty ve většině seskupené a používané více jedinci. Sbírky sběratelské obsahem i rozsahem přerůstají sbírky osobních knihoven a sbírky spolkové mohou být založeny na sbírce osobního fondu zakladatele, člena spolku nebo se může sbírka ve fondu objevit jako dar.

V zájmu dále popisovaného projektu jsou knihovny osobností žijících v 19. a 20. století. Starší historické osobní celky s důrazem na hlubší knihopisné zpracování zasluhují pozornost odborníků z oblasti historických knižních fondů. Těmto sbírkám a jednotlivým svazkům je věnována také pozornost např. v rámci aktivity *Konsorcium evropských vědeckých knihoven* (*Consortium of European Research Libraries CERL*) zaměřené na tvorbu databáze proveniencí tisků a rukopisů¹⁵⁷.

Tématice osobních knihoven se autorka práce věnuje od roku 2003, kdy začala pracovat na knihopisném zpracování osobní knihovny Jakuba Arbese v rámci individuálního úkolu své diplomové práce (obhájené v roce 2005). V rámci doktorského studia v této tématice pokračuje studijně a pedagogicky souběžně s tématem online zpřístupnění kulturního historického dědictví v prostředí internetu.

Na zkušenostech autorky získaných v obou zmíněných oblastech byl postaven i projekt, jehož cílem bylo vytvořit digitální knihovnu specializovanou pro účely online zpřístupnění dat získaných výzkumem osobních knihoven.

rekonstrukci těchto fondů. Mnohé z nich již byly vyhlášeny za národní kulturní památky. Do dnešního dne provedl tým P. Sabova rekonstrukci více jak 50 osobních knihoven a pracují na dalších [SABOV, 2006]. Mapování a rekonstrukci fondů osobních knihoven na Slovensku napomáhá pasportizace historických knižních fondů probíhající od roku 2002. Díky níž je možno lokalizovat a získávat data o svazcích i fondech nejen osobních knihoven, ale i dalších vzácných sbírek. Je zajištěna základní evidence sbírek, vyhodnocení jejich fyzického stavu, podmínek uložení a navržnutí konkrétních kroků na zabezpečení jejich ochrany [ZMETAK, 2008]. Nicméně situace v oblasti rekonstrukce fondů osobních knihoven, tj. dohledávání jednotlivých svazků je i tak často obtížná.

Publikované zdroje informací o osobních knihovnách na Slovensku se staly také jedním ze zdrojů pro výstup projektu osobních knihoven (v sekci *Další dochované knihovny*).

¹⁵⁷ Viz CENL. Provenance. Na adrese: <http://www.cerl.org/web/en/resources/provenance/main>.

Tato digitální knihovna byla hlavním výstupem tohoto projektu, který byl pod názvem *Informační systémy zpřístupňující knihovní celky osobností kultury jako součást národního kulturního dědictví* (dále jen jako Projekt osobních knihoven) předložen v rámci Veřejné soutěže ve výzkumu a vývoji na rok 2007 *Ministerstva kultury ČR* v rámci 2. programu *Zpřístupnění a ochrana kulturních, uměleckých a vědeckých zdrojů*, podprogramu č. 1 *Integrované interaktivní zpřístupnění kulturního dědictví* pod identifikačním číslem DC07P02OUK001.

Zadáním a cílem podprogramu v souladu s evropskou politikou v této oblasti byl „výzkum v oblasti digitalizace, dlouhodobé ochrany a zvýšení dostupnosti kulturních zdrojů a využití těchto zdrojů pro rozvoj cestovního ruchu a místní kultury, rozvoj znalostní a interaktivní technologie pro vzdělávání, volný čas, cestovní ruch a zpřístupnění kulturního dědictví. Získat poznatky, metody, technologie a nástroje pro digitalizaci, dlouhodobou ochranu a zajištění dostupnosti kulturních zdrojů“¹⁵⁸.

Žadatelem o finanční podporu projektu byla *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze*, která v této věci zaštiťovala *ÚISK* a jeho řešitelský tým.

Projekt byl schválen a vybrán k realizaci v prosinci 2006. S jeho řešením se započalo v lednu roku 2007, ukončen byl projekt podle plánu v prosinci 2009 a jeho výstupy obhájeny před komisí poskytovatele finanční podpory v květnu 2010 (viz závěrečné oponentské posudky v příloze č. 12 a 13).

5.1. Základní východiska projektu: analýza stavu zpřístupnění fondů osobních knihoven veřejnosti

Základním východiskem projektu a primárním důvodem k vytvoření specializované digitální knihovny věnované zveřejňování informací o knihovních osobních fondech v prostředí internetu byla naprostá absence podobného zdroje a fakt, že paměťové instituce nezveřejňují téměř ani jinými formami informace o těchto fondech.

5.1.1. Výskyt fondů osobních knižních sbírek

Fondy osobních knihoven jsou uchovávány:

- v prostorách a depozitářích paměťových institucí, jakými jsou knihovny, muzea a archivy na všech úrovních,

¹⁵⁸ Převzato ze zadávací dokumentace soutěže.

- v soukromém vlastnictví (ve vlastnictví potomků nebo v soukromých sběratelských sbírkách).

Tyto sbírky pokud jsou uchovávány jako celky (v zahraničí řazeny pod zvláštní sbírky nebo vzácné tisky) jsou klasifikovány jako knihovní fondy se zvláštním režimem co se týče uživatelského přístupu, tj. jedná se o sbírky přísně prezenčního užití.

Tyto fondy jako celky nebo častěji jejich fragmenty nacházíme v knihovnách (národních, veřejných, vysokoškolských, vědeckých, muzejních) nebo ve sbírkových fondech institucí (muzeí). Pokud je součástí instituce archiv, je nutno hledat jednotlivé svazky z osobních knihoven i zde (např. *Literární archiv Památníku národního písemnictví* nebo *Archiv Národního muzea*).

Ve sbírkových institucích mají tyto fondy podle *zákona č. 122/2000 Sb.*, o ochraně sbírek muzejní povahy statut sbírky. Tento zákon, který v roce 2000 nahradil předchozí zákon, *Zákon o muzeích a galeriích*, mimo jiné zavedl *Centrální evidenci sbírek (CES)* vedenou *Ministerstvem kultury ČR*. V této evidenci je zaneseno v červnu 2012 jako podsbírký minimálně 22 sbírek vedených jako knihy z pozůstalosti nebo sbírky, jejichž součástí jsou tisky. Jako podsbírka knih jsou zde souhrnně zaneseny také pozůstalostní knihovní celky uchovávané ve fondech *Památníku národního písemnictví* (přes 50 osobních knihoven¹⁵⁹) a celky uchovávané ve sbírkách *Národního muzea v Praze* (přes 60 osobních knihoven)¹⁶⁰.

Sbírky nebo fragmenty osobních knihoven jsou uchovávány také v knihovnách, z nichž největší množství fondů vlastní *Národní knihovna ČR* (16 osobních knihoven)¹⁶¹, *Moravská zemská knihovna* v Brně (4 osobní knihovny), *Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje* (5 osobních knihoven) a množství dalších. Informace o výskytu fondů osobních knihoven jsou k dispozici ve stále doplňovaném seznamu v aplikaci osobniknihovny.cz/.

Dá se však s určitostí předpokládat, že existuje ještě velká řada osobních knihovních sbírek, o jejichž existenci neví nejen veřejnost, ale i sami současní kurátoři nebo pracovníci knihoven.

¹⁵⁹ Podle rozpracovaného soupisu Aleny Petruželkové k 8.10. 2009.

¹⁶⁰ Podle rozpracovaného soupisu zpracovaného Marií Šírovou poskytnutého k interní práci Pavlem Muchkou k 15.10. 2007.

¹⁶¹ O těchto fondech informuje V. FALTYSOVÁ v publikaci *Rukověť tištěných knihovních fondů Národní knihovny České republiky: od prvotisků do konce 19. století* z roku 2006.

5.1.2. Způsoby zpřístupnění sbírek osobních knihoven veřejnosti

5.1.2.1. Zpřístupnění sbírek osobních knihoven prostřednictvím online katalogů knihoven

Svazky fondů osobních knihoven jsou zpracovány standardně metodou bibliografického popisu. Existují fondy, které nejsou zpracovány, což je způsobeno ve většině případů nedostatečnou finanční a personální kapacitou instituce. Pro uživatele hraje tento fakt zásadní roli, protože se od něho odvíjí možnosti jeho přístupu ke sbírce.

Hlavní rozdíl zde oproti zpracování jiných knižních sbírek tkví v důležitosti zachytit v průběhu zpracování ve svazcích nalezené individualizující prvky - provenienční údaje, stopy původního majitele knihy nebo na něho odkazující (exlibris, rukopisné poznámky, dedikace, podtrhávání, kresby, vložené předměty). Ideálním stavem je, pokud jsou údaje o těchto prvcích zaneseny do přírůstkového (místního) seznamu a následně také do online katalogu.

Vysokou míru zpracování, evidence a zveřejňování informací o svazcích osobních knihoven ve svých fondech v českém prostředí vykazuje *Knihovna Památníku národního písemnictví* (PNP), jak ukazuje i obrázek č. 1 a 2 v příloze č. 14. Tuto skutečnost lze připisovat faktu, že tato knihovna se soustřeďuje na specializované fondy i tomu, že vedoucí knihovny Alena Petruželková jeví o tyto fondy výjimečný zájem¹⁶².

Online katalog knihovny PNP funguje v systému *Edvanced Rapid Library*. Dokumenty jsou popisovány ve formátu *MARC*. Záznamy obsahují informace o individualizujících prvcích nacházejících se v individualizovaných svazcích. Pro uvedení výskytu těchto prvků je zde využito *pole poznámky 300*. V *poli 600* určeném pro záznam autorů jsou uvedeny ve svých rolích (dedikátor, dedikant, autor věnování) původci těchto prvků, v *poli 856* věnovaném uvedení adresy elektronického zdroje jsou k vybraným dokumentům průběžně připojovány digitální kopie individualizujících prvků (obr. č. 3 v příloze č. 14).

Pro další práci se sbírkou je zásadním předpokladem také *označení příslušností svazků k jedné sbírce* – uchování informací o původním majiteli sbírky.

¹⁶² Vývoj zpracování fondů osobních knihoven PNP nastínila Petruželková ve svém článku *Knihovní celky* z roku 2010.

Ať je poté sbírka uložena pohromadě či nikoli, svazky tak zůstanou propojeny. Objevují se následující možnosti označení náležitosti ke sbírce:

- v rámci přírůstkového čísla,
- v rámci signatury,
- formou poznámky.

V rámci přírůstkového čísla nacházíme označení jména majitele ve zkrácené formě či v podobě celého příjmení uváděného v katalogu *PNP* (obr. 4 v příloze č. 14), v rámci signatury na katalogizačních lístcích knihovny *PNP* v databázi *Starých tisků Národního informačního systému pro konverzi* (obr. 5 v příloze č. 14) a také v signatuře v záznamu elektronického katalogu *PNP* (obr. 6 v příloze č. 14). Formou poznámky ve formě razítka na katalogizačních lístcích generálního katalogu *Národní knihovny ČR* (obr. č. 7 a 8 v příloze č. 14).

Pro vyhledávání by bylo vhodné doplnit jméno majitele také do klíčových slov a předmětových hesel. Nabízí se také možnost doplnit do *pole 600* jméno dedikanta, který není autorem, popř. do *pole 300* vložit detailní přepis dedikací.

Pokud by se takto údaje vkládaly do polí knihovnického systému, byly by při konverzi do jiného systému (např. digitální knihovny vytvořené v rámci projektu) strojově migrovány, čímž by se zamezilo ručnímu přepisování prvků.

5.1.2.2. Zpřístupnění informací o osobních knihovnách prostřednictvím tištěných pramenů

V Čechách se tematika osobních knihoven těšila pozornosti, o čemž vypovídá soudobá literatura, převážně ve 20. a 30. letech 20. století, kdy se objevovaly v literatuře zprávy především o knihovně Otokara Březiny, Karla Havlíčka Borovského, Arnošta Procházky, Julia Zeyera, Arne Nováka, Jana Nerudy, Jaroslava Vrchlického a Tomáše Garriqua Masaryka. Často se bohužel jednalo o zprávy o právě rozprodané osobní knihovně v aukci či výzvu k záchraně některé knihovny před rozprodáním.

Z 20. let 20. století se dochovalo poměrně velké množství aukčních katalogů, především právě z aukcí pražského knihkupce a archiváře Karla Zinka, které ukazují např. obraz osobní knihovny básníka a redaktora *Moderní revue* Arnošta Procházky, hraběte Clam Martinice ze Smečna, knihovny hrabat Apponyiů na zámku Oponice, spisovatele

Ferdinanda Čenského a dalších soudobých bibliofilů a intelektuálů. Tyto katalogy jsou umístěny ve fondu Národní knihovny ČR [VORLÍČKOVÁ, 2009c, s.135].

Od 20. let 20. století na téma zpracování jednotlivých osobních knihoven publikovaly desítky autorů¹⁶³, jednalo se však spíš o jednotlivé příspěvky nežli o soustavnou badatelskou činnost.

V současnosti se tématice nevěnuje mnoho badatelů, své příspěvky publikují především správci sbírek osobních knihoven, prostor jim je tradičně vyhrazen např. na odborné konferenci *Problematika historických a vzácných knižních fondů* konané každoročně již dvě desetiletí *Vědeckou knihovnou v Olomouci*.

O obsahu fondů osobních knihoven se uživatelé dozvídají nejčastěji prostřednictvím tištěných publikovaných seznamů. Seznamy jsou výsledkem bibliografického zpracování těchto fondů a jejich autory jsou pracovníci knihoven nebo badatelé.

Výsledkem rešerše zaměřené na záznamy tištěných zdrojů s tematikou osobních knihoven ve světových národních knihovnách je velké množství článků na téma jednotlivých knihoven i monografií soupisového typu. Tyto soupisy jsou koncipovány zpravidla jako katalogy obsahující bibliografický popis jednotlivých svazků a detailnější nebo méně detailní popis v nich nalezených individualizujících prvků. Lze jmenovat např. katalog fragmentu osobní knihovny Jamese Joyceho uchovávaných v knihovně *University of Buffalo* v New Yorku¹⁶⁴; soupis K. Komorové *Knižnica Zachariáša Mošovského*¹⁶⁵ a řadu dalších. V českém prostředí je možno najít spíše dílčí články zveřejněné v periodických zaměřených na historické fondy (*Časopis Národního muzea*), literárně-historických titulech, časopisech zaměřených knihovnický (*Knihovna*) nebo starších titulech orientovaných na antikvární sbírky (*Vitrinka*). Z monografií lze jmenovat česko-německý katalog H. Blanka *V Kafkově knihovně*¹⁶⁶.

Výše zmíněné katalogy obsahují jen zřídka obrazové ilustrace, které by doprovodily text a podpořily charakteristiku sbírky v textu podanou, textové individualizující prvky nejsou rozepisovány. Příspěvkem k tištěným katalogům osobních knihoven je výsledek navazující na projekt osobních knihoven, popsany v kap. 5.2.3., představovaný edicí soupisů snažící se o maximální zpřístupnění informací o osobní knihovně.

¹⁶³ Autory těchto publikací jsou z největší části zpracovatelé sbírek, méně častěji již odborníci z oblasti, v níž majitel sbírky působil.

¹⁶⁴ CONOLLY, Thomas Edmund. *The Personal Library of James Joyce: A Descriptive Bibliography*, 1957.

¹⁶⁵ KOMOROVÁ, Klára. *Knižnica Zachariáša Mošovského*, 2009.

¹⁶⁶ BLANK, Herbert. *V Kafkově knihovně*, 2004.

5.1.2.3. Zpřístupnění informací o osobních knihovnách v prostředí internetu

Možnostem online zpřístupnění informací o osobních knihovnách byla v době předkládání projektu i po jeho skončení věnována minimální pozornost.

V zahraničí v době přípravy projektu existovalo několik jednoduchých webových aplikací věnovaných osobním knihovnám. Jednalo se o webové stránky s lépe či hůře strukturovanými seznamy dokumentů s detailnějším či méně detailním popisem individualizujících prvků.

Žádný z těchto zdrojů nebyl vytvářen jako digitální knihovna, která by zajišťovala interaktivní zpřístupnění této části kulturního dědictví. Porovnáme-li si tento stav s množstvím digitálních knihoven, které v prostředí internetu zpřístupňují jiné objekty historického kulturního dědictví, výsledek je ve značném nepoměru.

Ve formě prostého dokumentu je prezentována elektronická verze *katalogu osobní knihovny amerického spisovatele Williama Faulknera* uchovávané v knihovně *University of Virginia*. Jedná se o seznam svazků osobní knihovny a v nich obsažených individualizujících prvků, však bez možnosti interaktivního vyhledávání v seznamu a jakéhokoli zpřístupnění obrazových kopií významných prvků (viz obr. 1 v příloze č. 15).

Podobně je zpřístupněn *katalog knih referenční knihovny z pozůstalosti amerického básníka Robinsona Jefferse* zpřístupněný nadací pro správu domu Robinsona Jefferse (*Robinson Jeffers Tor House Foundation*) a doplněný informacemi o rukopisných vpiscích (viz obr. 2 v příloze č. 15). V nestrukturovaném textu soupisu jsou vpisky rozepsány, vzhledem ke grafické úpravě však lze jen s obtížemi se soupisem pracovat.

Na webových stránkách *Washington State University* v americkém Pullmanu je zveřejněn *katalog knihovny Virginie Woolfové a jejího manžela Leonarda Woolfa* (vydaný taktéž knižně jako *The Library of Leonard and Virginia Wolf: a Short Title Catalogue*) s uvedenými, nicméně nepřepsanými individualizujícími prvky, připojeno je několik obrazových ukázek některých z nich (viz obr. 3 v příloze č. 15).

Fond osobní *knihovny Alfreda Nobela* je na stránkách věnovaných Nobelově ocenění v sekci *Alfred Nobel's Private Library, Björkborn* roztříděn podle oborů a doplněn abecedním seznamem všech svazků (viz obr. 4 v příloze č. 15).

Také Slovenská národní knihovna se již několik let chystá na online zveřejnění informací z fondů osobních knihoven, které uchovává. Ze zpráv Petera Sabova vyplynulo, že o prezentaci osobních knihoven na internetu uvažovali a již v únoru 2007 měly být na

webových stránkách *Slovenské národní knihnice (SNK)* zveřejněny některé obrazové informace o osobních knihovnách uchovávaných ve fondech SNK¹⁶⁷. Představou týmu bylo zveřejnit soupisy a titulní listy naskenované ve formátech JPEG nebo TIFF. Zatím k tomu, pravděpodobně z důvodu nedostatku časové kapacity, nedošlo.

Múzeum Ľudovíta Štúra v Modre zveřejňuje soupis osobní knihovny Ľudovíta Štúra a několika dalších osobností v podobě PDF na svých webových stránkách (viz obr. 5 v příloze č. 15).

Inspirací struktury řazení dokumentů v rámci uživatelského rozhraní cílové digitální knihovny projektu osobních knihoven byly stránky muzea věnovaného nizozemskému spisovateli Jamesi Multatulimu. Sekce zaměřená na informace o Multatulyho knihovně obsahovala¹⁶⁸ interaktivní katalog knihovny strukturovaný do webových stránek řazených dle prvního jména příjmení autora publikace. Aplikace však neobsahovala informace o individualizovaných exemplářích ani obrazovou dokumentaci (viz obr. 6 v příloze č. 15). Drobnou informaci o osobních fondech lze najít také na webových stránkách např. *Kongresové knihovny ve Washingtonu*¹⁶⁹.

V České republice nezveřejňují paměťové instituce, až na výjimky jako je *Národní archiv v Praze*, *Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje*, *Městské muzeum a galerie ve Vodňanech*, *Moravská zemská knihovna v Brně* (viz obrázky č. 7, 8, 9, příloha č. 15) v prostředí internetu informace o osobních knihovních fondech, které uchovávají.

Je třeba podotknout, že také v rámci projektu české národní digitální knihovny je plánována jako součást kulturního dědictví digitalizace osobních knihoven. Vzhledem k realizátorům projektu se dá předpokládat, že při koncipování těchto cílů byla zamýšlena v první řadě digitalizace osobních knihoven z fondů *Moravské zemské knihovny* [více viz POLIŠENSKÝ, 2011].

5.1.3. Shrnutí a závěr

Zachycení příslušnosti svazku k původnímu celku, míra detailnosti zápisu individualizujících prvků v přírůstkovém (místním) seznamu a v katalogizačním záznamu

¹⁶⁷ Dle e-mailové korespondence ze dne 1. března 2007, viz SABOV, 2007.

¹⁶⁸ V polovině roku 2012 již na stránkách muzea není k dispozici.

¹⁶⁹ Viz Library of Congress. Rare Book and Special Collections Reading Room. Dostupný z WWW: <http://www.loc.gov/r/rarebook/select.html>.

dokumentu a uložení sbírky jako celku závisí na zpracovateli, politice uchovávací instituce i skutečnosti, jaký význam je původnímu majiteli knihovny připisován. Příkladů knihoven, které se opravdu zabývají osobními knihovnami ve svých fondech a jejich propagováním, není mnoho. To však nevylučuje přítomnost svazků náležejících v minulosti významným osobnostem v těchto institucích¹⁷⁰. Na vině je spíše nedostatek možností věnovat se lokalizaci a detailnímu zpracování svazků. Svou roli zde „v bludném kruhu“ hraje fakt, že tyto svazky nejsou dostatečně propagovány.

Knihovna PNP zpřístupňuje detailní informace o osobních knihovnách jak ve svém elektronickém katalogu, tak prostřednictvím strojem prohledavatelného katalogu retrokonverze, zpřístupňuje digitální kopie individualizujících prvků v knihách, což je záležitostí i ve světovém prostředí výjimečnou.

Zásadním argumentem pro upření pozornosti na detailní zpracování osobních fondů knihoven je fakt, že není-li sbírka soustředěna do celku a provenienční údaje jsou zachyceny např. pouze v lístkových katalozích, nejsou tyto údaje strojově prohledatelné a při rekonstrukci sbírky by bylo třeba projít miliony lístků jeden po druhém. Pokud není provenience zachycena v žádném dokumentu, je šance na rekonstrukci sbírky mizivá.

5.2. Cíle projektu

Z průzkumu existujících aktivit a informačních zdrojů zpřístupňujících informace o osobních knihovnách vyplynuly níže popsané cíle projektu:

- zpřístupnit za použití webové aplikace moderním způsobem odborné i široké laické veřejnosti fondy osobních knihoven význačných osobností české národní kulturní historie převážně 19. a 20. stol., uchovávané ve fondech paměťových institucí na území ČR,
- prohloubit a obohatit stávající poznání osobností vědy, techniky, kultury a umění o nové poznatky vyplývající ze studia dosud neprobádané oblasti a tím přispět i oborům, v nichž dané osobnosti působily,
- přispět digitalizací dokumentů z těchto celků k ochraně často již velmi ohrožených originálních pramenů a zabránit jejich dalšímu poškození při fyzickém kontaktu s badateli,
- přispět k základům budování informačních multimediálních systémů kulturního dědictví v ČR,

¹⁷⁰ O bohatosti svědčí i výše zmíněný seznam osobních knihoven, který zdaleka není úplný.

- napomoci k zavádění systémů zpřístupnění informací o osobních knihovnách významných osobností v ČR i v zahraničí.

Na počátku tvorby projektu (2006) byly vytčeny výstupy, jejichž existenci řešitelé cítili jako zásadní pro propagaci a využití potenciálu fondů osobních knihoven. Tyto cíle byly při tvorbě cílů a harmonogramu projektu formulovány velmi obecně s ohledem na zadání projektu i na dosavadní nezkušenost týkající se časové náročnosti podobného zpracování osobních knihovních fondů s tím, že budou v samotném řešení konkrétně naplňovány.

V přihlášce projektu vytyčená náplň a její časový harmonogram byly během řešení projektu ve výsledku podstatně překročeny. V původním harmonogramu přihlášky projektu bylo přislíbeno v prvním roce řešení zpracování, tj. vyhledání, vyhodnocení a převedení do digitální formy individualizujících prvků obsažených v dokumentech fondu osobní knihovny z pozůstalosti Mikoláše Alše, jejíž atraktivitu slibovalo již několik nalezených kreseb v Alšově knihovně, a vedle toho studium věnující se zjišťování českých a světových osobních knihoven spolu s alokací, velikostí fondu a jeho charakteristikou.

Na druhý rok bylo plánováno obohacení výše uvedených obrazových prvků o komentář týkající se fyzického popisu dokumentů a kontextu prezentovaných individuálních prvků, provedení analýzy zmíněného knihovního celku, zpracování jeho stručné historie po Alšově smrti a pokračování ve zjišťování českých a světových osobních knihoven.

Třetí rok mělo dojít k převedení všech výše zmiňovaných dat do digitální podoby a vložení spolu se zjištěnými informacemi o osobních knihovnách českých i světových osobností do systému webové aplikace. Dál se mělo obdobným postupem pracovat na drobných sondách do dalších celků různorodých odvětví.

Jako předpoklad realizace projektu byla stanovena nutnost implementace formátu *METS* (*Metadata Encoding and Transmission Standard*) a začlenění do řešení projektu možnosti komunikace dat přes komunikační protokol *OAI-PMH*.

Vzhledem k neočekávaným skutečnostem došlo k obsahové změně projektu, díky níž bylo paradoxně zpracováno více materiálu, nežli bylo původně přislíbeno. Z důvodu stěhování fondu osobní knihovny Mikoláše Alše z depozitáře *PNP* ve Starých Hradech do nově zrekonstruovaného depozitáře umístěného v tzv. „Hájence“ u letohrádku Hvězda bylo zpracování této sbírky, původně první a hlavní sbírky plánované ke zpracování v rámci projektu, přesunuto na další roky realizace projektu a byla prakticky zpracována jako sbírka poslední. Tato obsahová změna byla přispěvatelem akceptována a díky ní a rychlému postupu prací bylo na místo slíbených sond zpracováno před Alšovou knihovnou dalších

pět osobních knihoven nebo jejich fragmentů, což zároveň umožnilo postupně vyvíjenou metodiku zpracování fondů dovést do konečné fáze pro zpracování právě knihovního fondu Mikoláše Alše.

5.3. Realizace projektu

5.3.1. Tvorba obsahu digitální knihovny: tvorba a zpracování dat

Zvolené fondy se nacházely v různém stupni úplnosti. Osobní knihovna Jaroslava Ježka je uchovávána takřka v původním stavu v původních prostorách; z knihovny Zdeňka Fibicha se dochovaly pouze dvě tématicky sjednocené části; torzo knihovny Karla Havlíčka Borovského bylo částečně dohledáváno podle seznamu vytvořeného podle původních seznamů knihovny, částečně z nově získaných informací. Torzem je také osobní knihovna Boženy Němcové, o níž informoval v tisku v 50. letech 20. stol. životopisec Němcové M. Novotný a kde bylo svazky taktéž nutno dohledávat.

Řešitelům se naskytla výjimečná příležitost ke zpracování a zpřístupnění v celkem původní podobě dochované osobní knihovny Karla Čapka, která je uložena v majetku Čapkových dědiců a která je veřejnosti nepřístupná. Z tohoto zpracování také vznikl v roce 2011 dále zmíněný soupis.

Pro práci na těchto fondech byly navázány kontakty s osmi institucemi v České republice. Individualizující prvky svazků každé z knihoven byly skenovány, později byly skenovány u těchto svazků také titulní strany a obálky knih, pokud měly výpovědní hodnotu z hlediska knižní kultury.

Zpracování osobní knihovny Jaroslava Ježka

Prvním zpracovaným fondem byla sbírka knihovny Jaroslava Ježka (1906-1942) umístěná v původním interiéru *Modrého pokoje Jaroslava Ježka*¹⁷¹. Z fondu byly na místě vybírány individualizované svazky podle podrobného soupisu knihovny, který vypracovali v 80. letech 20. stol. pracovníci *Národního muzea*. Poté byly „de visu“ prohlédnuty ostatní svazky knihovny (knihovna obsahuje 694 svazků knih a časopisů a 152 hudebnin). Bylo lokalizováno celkem 198 svazků, z nichž byly pořízeny digitální kopie Ježkových autografů, dedikací Jaroslavu Ježkovi, jeho rukopisných poznámek, zatrhávání v textu a do knih vložených předmětů.

¹⁷¹ Památník J. Ježka je samostatnou sbírkou *Českého muzea hudby*, které je součástí *Národního muzea*.

Během zpracování tohoto prvního fondu se ukázalo být vhodné začlenit do skenování kromě individualizujících prvků také titulní strany a obálky individualizovaných knih, čímž sice na jedné straně vzrostlo množství práce, ve výsledku však nejsou individualizující prvky vytrženy z kontextu, uživatel má možnost nahlédnout dokument jako artefakt, obálka a typografická úprava navíc často prezentuje uživateli soudobou knižní kulturu. Zpracování této sbírky se stalo základem k připravovanému katalogu, který by měl vyjít knižně na konci roku 2012.

Zpracování osobní knihovny Zdeňka Fibicha

Dvě dochované části osobní knihovny Zdeňka Fibicha (1850-1900), sbírka hudebnin a sbírka hudebněvědní literatury jsou dnes uchovávány jako samostatný fond knihovny *Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*.

Individualizující svazky byly vyhledávány podle seznamu knihovny, který zpracovala v minulosti pro hudebně-historické účely PhDr. Vlasta Reittererová, která dala řešitelům tento seznam indikující individualizující prvky k dispozici pro práci s knihovnou. Bylo lokalizováno 68 svazků z více jak 800 svazků hudební části knihovny, z nichž byly pořízeny kopie stránek s Fibichovými rukopisnými poznámkami, autografy a dedikacemi a otisky jeho vlastnického razítka (z mnoha výskytů bylo obrazově zachyceno několik příkladů, všechny výskyty jsou potom zachyceny v přiloženém celkovém seznamu fondu). Některé svazky označené v soupisu nebyly nalezeny, což bylo způsobeno, jak uvedl Jan Baťa, knihovník knihovny *Ústavu hudební vědy*, záměnou signatury.

Rekonstrukce osobní knihovny Karla Havlíčka Borovského

Svazky z fragmentu původně rozsáhlé knihovny Karla Havlíčka Borovského (1821-1856) byly dohledávány podle katalogu knihovny, který v 50. letech 20. stol. sestavil podle původních rukopisných Havlíčkových soupisů Pravoslav Kneidl a publikoval jej ve *Sborníku Národního muzea*¹⁷². Původní rukopisné Havlíčkovy seznamy jsou dnes nezvěstné. Podle Pravoslava Kneidla obsahovala knihovna více jak 1 200 svazků. V rámci projektu bylo nalezeno celkem 19 svazků ve fondech *Literárního archivu Památníku národního písemnictví*, v *Muzeu Vysočiny* v Havlíčkově Brodě, v *Knihovně a v Archivu Národního muzea* v Praze a v *Městské knihovně v Praze*. Všechny svazky nesou Havlíčkův

¹⁷² KNEIDL, P.. Havlíčkova knihovna, 1957.

podpis, v jednom jsou (se vši pravděpodobností) Havlíčkovy kresby a přípisky. Byly pořízeny kopie těchto prvků.

Rekonstrukce osobní knihovny Boženy Němcové

U dohledávání svazků knihovny Boženy Němcové bylo postupováno obdobně jako u rekonstrukce knihovny Borovského. Bylo dohledáno 11 svazků, které byly se vši pravděpodobností v pozůstalosti po B. Němcové předány do *Literárního archivu Památníku národního písemnictví* v Praze a do *Muzea Boženy Němcové* v České Skalici, kde by se mělo nacházet více svazků předaných muzeu Dorou Němcovou. V těchto svazcích bylo nalezeno pouze několik individualizujících prvků, z nichž přesvědčivé jsou pouze dva – jedno věnování Němcové a jedna poznámka ukazující na vlastnický zápis. Pro dokreslení obrazu knihovny byl použit rukopisný seznam Němcové, který publikoval v roce 1950 M. Novotný¹⁷³ a který je dnes nezvěstný.

Zpracování osobní knihovny Karla Čapka

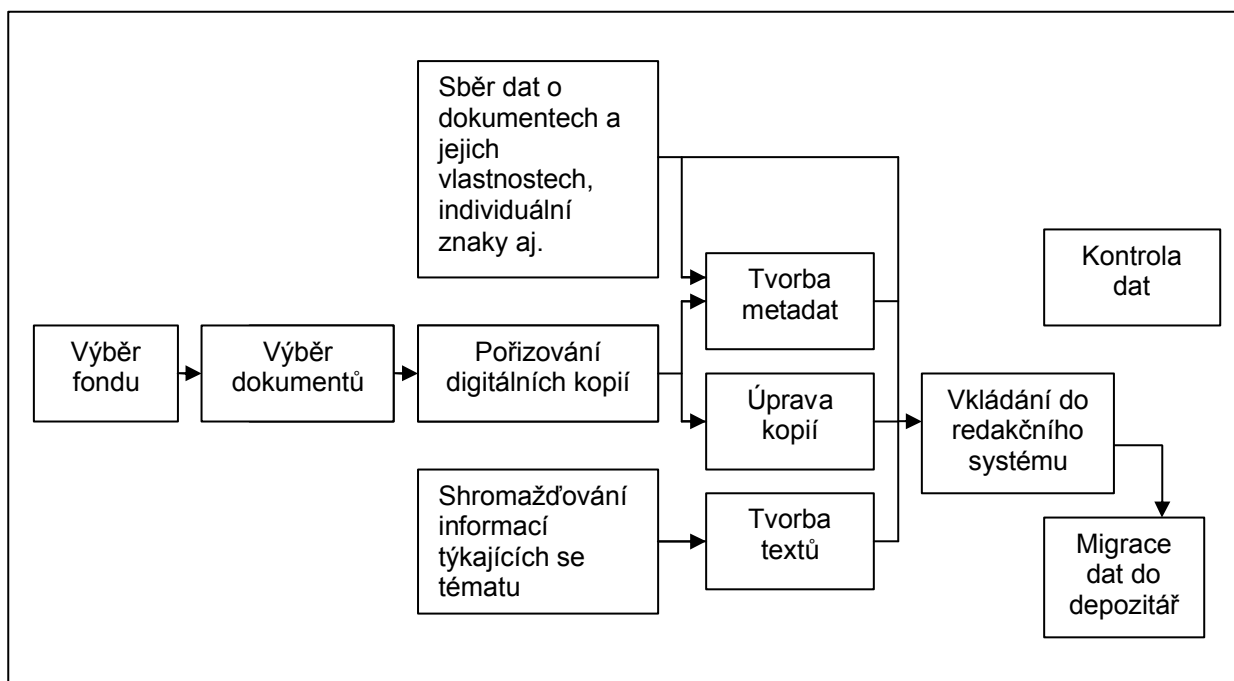
Řešitelům projektu se naskytla příležitost zpracovat osobní knihovnu Karla Čapka uchovávanou v soukromých rukou Čapkových potomků. Byl zpracován soupis této knihovny (2 000 svazků) z níž bylo vybráno 503 svazků s Čapkovými podpisy, jemu určenými dedikacemi, jeho rukopisnými poznámkami, vloženými výpisky a korespondencí, které byly fotografovány digitálním fotoaparátem.

Zpracování osobní knihovny Mikoláše Alše

Jako poslední byla zpracována osobní knihovna Mikoláše Alše, umístěná ve fondech knihovny *Památníku národního písemnictví*. Původní osobní knihovnu věnovanou v padesátých letech PNP bylo třeba extrahovat z fondu (2 700 sv.), který je budován z publikací týkajících se osobnosti M. Alše a jeho díla. Z výsledného tisíce knih bylo vybráno 165 svazků s Alšovými kresbami, dedikacemi, podpisy, vpisky a exlibris a pořízeny jejich digitální kopie.

Postup práce s hlavními knihovnami v projektu prezentuje schéma na obrázku č. 19.

¹⁷³ NOVOTNÝ, M. Knihovna Boženy Němcové, 1949-1950.

Obrázek 19 Organizačně funkční schéma činností spojených s pořizováním a zpracováním dat v projektu

V rámci projektu byl formou encyklopedických hesel vytvořen také seznam *Dalších dochovaných knihoven*, který má sloužit jako centralizovaný zdroj informací o osobních knihovnách především na území České republiky. Tento průběžně rozšiřovaný soupis¹⁷⁴ je hypertextově propojen se seznamem reprezentujícím geografické rozmístění fondů. V roce 2011 byla aplikace doplněna o externí interaktivní mapu vytvořenou na základě aplikace *Google Maps* (viz obr. 10 v příloze č. 15).

Protože vytvoření této báze informací byla pouze přidanou hodnotou projektu, byl výskyt fondů mapován dle literatury a vědomostí řešitelů. Nejednalo se o systematický výzkum, spíše o sběr dat k vytvoření základů báze dat. V budoucnu autorka plánuje provedení systematického kvalitativního průzkumu v oblasti fondů českých paměťových institucí, který by měl za cíl lokalizaci fondů, zjištění povědomosti a poptávky po nich na straně uživatelů, způsobu zpřístupnění těchto fondů a vytýčení další strategie k podpoře jejich zpřístupnění.

Během zkoumání hlavních osobních knihoven zpřístupňovaných v rámci webové aplikace byly při rekonstrukci knihoven K. H. Borovského a B. Němcové objeveny nové skutečnosti. Díky upozornění na významnou hodnotu se také podařilo např. u svazku s podpisem K. H. Borovského nalezeného v *Archivu Národního muzea* v Praze zajistit jeho bezpečnější uchovávání. Také zpracování dosud nezpracované a nezpřístupněné knihovny

¹⁷⁴ V polovině roku 2012 je zde obsaženo 200 hesel.

Karla Čapka je možno považovat za významný krok vzhledem k tomu, že ke knihovně veřejnost neměla a nemá zatím přístup. Taktéž ve svazcích knihovny Mikoláš Alše bylo nalezeno velké množství kreseb a poznámek, které nebyly dříve popsány.

Pořizování digitálních kopií probíhalo za pomoci přenosného skeneru Epson, Canon CanoScan CS4400F (místního HP Scanjet 5500c v případě skenování knihovny Z. Fibicha a místního skeneru CanoScan 5200F v případě K. H. Borovského) a digitálního fotoaparátu Canon EOS 400. Výjimku tvoří šest případů, kdy byly skeny pořízeny uchovávacími institucemi samotnými. Digitální kopie uložené ve formátu JPEG byly pořizovány v rozlišení 300 a 400 dpi.

Z několika verzí kopií jednoho dokumentu byly následně vybrány nejkvalitnější kopie, které byly upraveny v programu Adobe Photoshop7 a Microsoft Office Picture Manager.

Tyto kopie byly ukládány několikanásobně na DVD nosiče a na jaře 2009 importovány do Digitálního univerzitního repozitáře *Univerzity Karlovy v Praze*.

5.3.2. Tvorba digitální knihovny: technické řešení projektu

5.3.2.1. Základní požadavky na funkce digitální knihovny a jejího uživatelského rozhraní

Cílem projektu bylo vytvořit digitální knihovnu s volně přístupným uživatelským rozhraním, které umožní uživatelům procházet a zobrazovat uložené obrazové digitální soubory společně s textovými soubory obsahujícími podrobnou charakteristiku obsahu fondu, jeho soupis a související zdroje vycházející z knihopisného zpracování několika knihoven vybraných význačných osobností a s hesly informujícími o dalších zjištěných českých a světových osobních knihovnách spojených s interaktivní mapou. Digitální obrazové kopie měly být propojeny s metadaty schopnými konverze do jiných elektronických informačních systémů, součástí mělo být i zapojení formátu OAI-PMH pro komunikaci dat.

Bylo třeba zvolit metadatový formát schopný zachytit důležitá textová data (především klasifikace a přepis individualizujících prvků) a zajistit prohledatelnost těchto dat v rámci uživatelského rozhraní.

Mezi požadavky na cílové chování systému byla robustnost a snadná ovladatelnost redakčního systému. Díky předpokladu, že sbírky mohou být i většího rozsahu co do počtu svazků, bylo třeba zajistit snadnou orientaci uvnitř sbírky. Proto bylo třeba uživateli

nabídnout jak režim prohlížení všech svazků řazených pod počátečním písmenem jména autora, tak možnost vyhledávání pomocí zadání dotazu v režimu jednoduchého vyhledávání.

Hlavní částí aplikace měly být především digitální obrazové kopie těch částí knih, které obsahují individuální znaky, poukazující na nové poznatky o majiteli knihovny. Ty jsou atraktivním prvkem pro uživatele i nejdůležitějším obsahem prezentace sbírek osobních knihoven. Byl požadován systém otevřený doplňování nových dat, aniž by bylo třeba měnit strukturu celé aplikace.

Plánovanou cílovou skupinu uživatelů systému tvořili odborníci z oboru, v němž daný vlastník osobní knihovny působil, a zájemci z řad široké veřejnosti.

5.3.2.2. Výsledné řešení

5.3.2.2.1. Redakční systém

Pro účely projektu se řešitelský tým rozhodl převzít již ověřený redakční systém *Hyperion* společnosti *MathAn*¹⁷⁵, který je mimo jiné užíván pro správu webových stránek *ÚISK FF UK* v Praze. Ačkoli se jednalo o systém již hotový, byl otevřen potřebným úpravám, které bylo nutné pro účel projektu podniknout.

Systém *Hyperion* je vytvořen na platformě Java s využitím moderních technologií J2EE, Jakarta Struts a XML, je poměrně jednoduchý na obsluhu a zároveň je dostatečně robustní.

Je ověřen mnoha použitími:

- Průvodce informacemi o vědě a výzkumu www.veda.cz,
- Portál pro teologii www.catharina.cz,
- Java Portál www.java.cz,
- Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví <http://uisk.ff.cuni.cz> ,
- MathAn Praha s.r.o (firemní prezentace) www.mathan.cz,
- InfoScience Praha s.r.o. (firemní prezentace) www.infoscience.cz,

¹⁷⁵ Společnost *MathAn s.r.o.* se specializuje na poskytování služeb v oblasti informačních technologií, provádění návrhů, tvorbu a implementaci informačních systémů, na matematické analýzy, kryptologii a šifrování. V procesu vývoje software klade důraz na testování, udržitelnost a možnost dalšího rozvoje (převzato z webových stránek společnosti).

- Navreme boheme s.r.o. (firemní prezentace) www.navreme.cz,
- Inspirační databanka pro podporu rozvoje lidských zdrojů v krajích www.topregion.cz,

Systém pracuje s běžným internetovým prohlížečem, není tedy závislý na žádném speciálním softwaru. Data lze vkládat prostřednictvím zabezpečeného přístupu odkudkoli.

Ve spolupráci se zaměstnanci společnosti *MathAn* byla vytvořena následující funkční struktura. Ve stromě LIBRARY a LIBRARYWORLD byly vytvořeny kategorie označené vždy jménem původního vlastníka osobní knihovny. Při metadatovém popisu fyzických svazků do XML formuláře propojeného s digitálními obrazovými kopiemi tak, aby tvořily vždy dohromady položku v rubrice KNIHY, byl podle hodnoty zvolené z nabídky selectboxu svazek přiřazen k té které kategorii (tj. té které sbírce osobní knihovny).

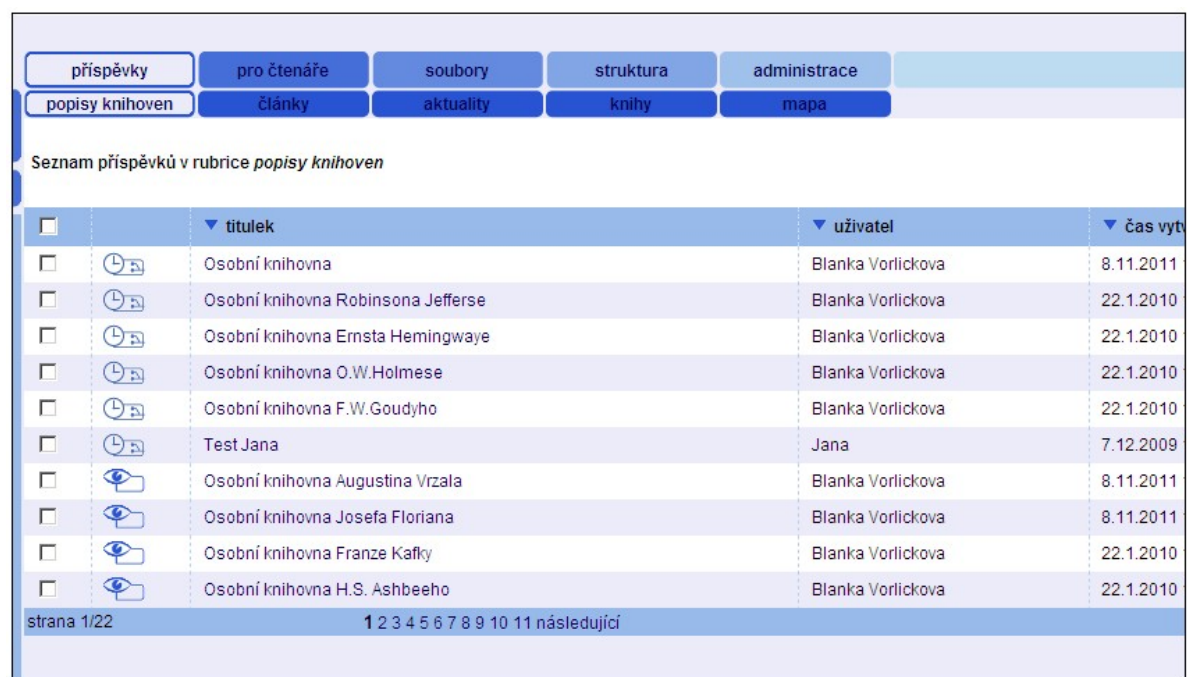
Stejně tak byly při popisu vybírány ze selectboxu další nastavené hodnoty, jako je název zařízení, pomocí něhož byly pořízeny obrazové soubory; jazyk dokumentu a formát obrazového souboru. Předem nastaveny a následně ze selectboxu vybírány byly také kategorie geografické lokace té které sbírky osobní knihovny ve stromu MAPA, s níž byly podle geografického umístění propojeny kategorie ve stromu LIBRARY (knihovny v ČR) nebo LIBRARYWORLD (knihovny v zahraničí).

Základní informace o té které osobní knihovně jsou umístěny v příspěvku rubriky POPISY KNIHOVEN, k němuž jsou v rámci šesti hlavních knihoven připojeny další vytvořené články soustředěné v rubrice ČLÁNKY poskytující rozsáhlejší popis zpracování či rekonstrukce knihovny a její charakteristiky a obrazové soubory vážící se k popisu knihovny nahrané v rámci sekce SOUBORY - OBRÁZKY. Příspěvky rubriky POPISY KNIHOVEN jsou propojeny s kategoriemi stromu LIBRARY a LIBRARYWORLD.

Statické texty uveřejněné na uživatelském rozhraní (O projektu, Partneři projektu, Technologické řešení projektu, Napište nám!) jsou sdruženy mimo ostatní články (v rubrice STATICKÉ TEXTY).

Obrázek 20 Struktura rubrik redakčního systému Hyperion

Obrázek 21 Řazení příspěvků popisujících osobní knihovny v rámci redakčního systému Hyperion

Obrázek 22 Řazení svazků jedné osobní knihovny v rámci redakčního systému Hyperion

5.3.2.2.2. *Tvorba metadat a implementace metadatových formátů pro potřeby sdílení a uchovávání dat z osobních knihoven*

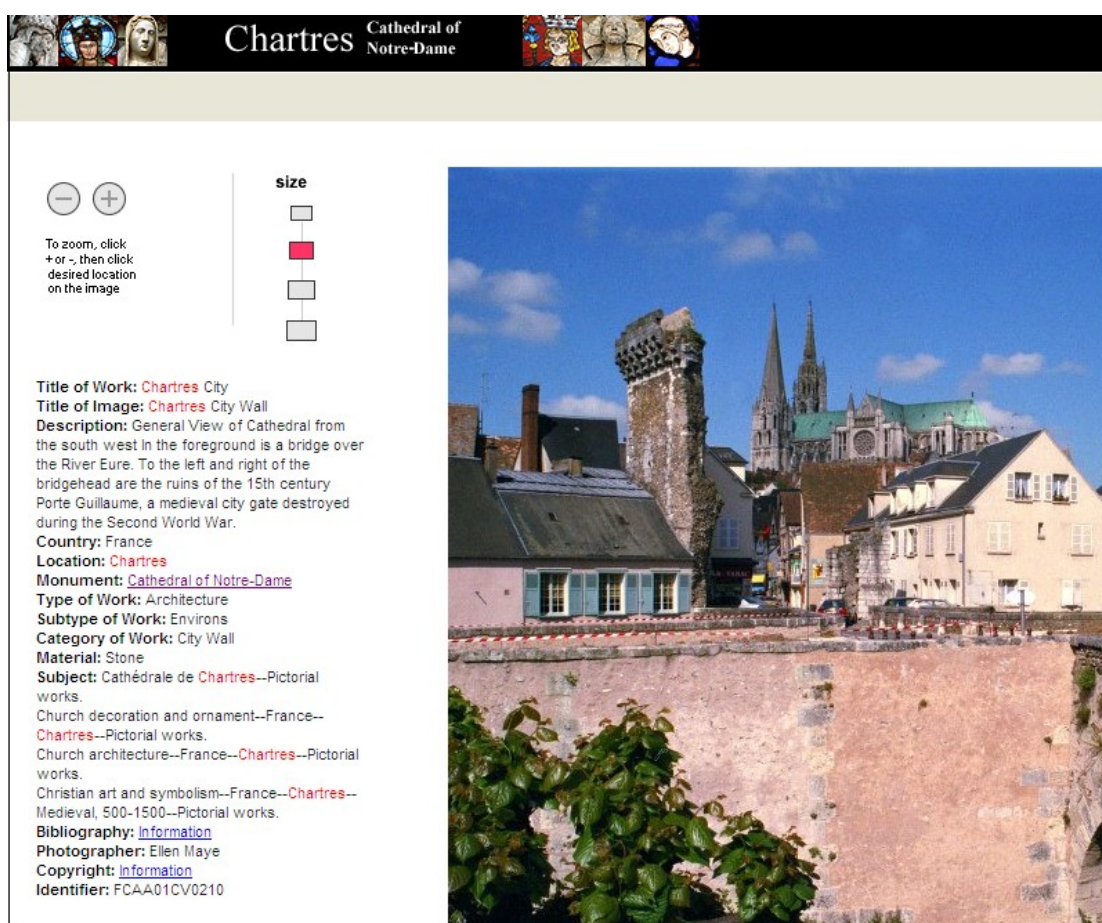
Nejprve bylo třeba stanovit soubor dat, která budou zveřejněna v rámci webové aplikace uživateli a dat, která bude třeba zachytit pro další využití vytvořených digitálních objektů. Pro popisná metadata byl na základě zkušeností s prací s fondy osobních knihoven stanoven soubor dat, která podávají informaci o originálním svazku a významných prvcích v něm obsažených. Velká většina popisných prvků se shoduje s běžnými prvky bibliografického popisu. Specifickými prvky popisu dokumentů osobních knihoven jsou slovní vyjádření individualizujícího prvku a přepis textových poznámek, příp. možný kontext prvku s dílem či životem majitele.

Protože bylo cílem zachovat civilnost popisu na výsledném uživatelském rozhraní a po vzoru tištěných katalogů osobních knihoven, nebyl pro data zvolen řádkový popis (který se objevuje ve většině systémů kulturního dědictví, viz např. obrázek č. 23), ale popis podobající se bibliografické citaci (obrázek č. 24).

Z prvků běžného identifikačního popisu byly vybrány tyto *základní* :

- název a podnázev díla,

- název části a číslo části,
- příjmení a jméno autora,
- místo a rok vydání,
- vydavatel,
- počet stran,
- název edice,
- u časopisů byla přidána data týkající se ročníku a čísla.

Obrázek 23 Řádková struktura popisných dat - uživatelské rozhraní digitální knihovny zpřístupňující digitální kopie materiálů týkajících se katedrály v Chartres [2011-11-1]

Obrázek 24 Zobrazení popisných metadat v rámci uživatelského rozhraní Knihovny významných osobností

Pro případ, kdy individualizující prvky pocházejí ze strany dalších původců podílejících se na tvorbě svazku (objevují se např. dedikace překladatele, editora, vydavatele či ilustrátora) a pro zaznamenání spolutvůrců podílejících se na výtvarné stránce tvorby knihy, byla vytvořena pro zápis také *další autorská pole*: překladatel, ilustrátor, typograf, tvůrce návrhu obálky a vazby, grafické úpravy a tiskař.

Pro představu *fyzického rozměru* původního dokumentu byl po vzoru systémů věnovaných online zpřístupnění vzácných knižních dokumentů (např. *Manuscriptorium*) přidán rozměr původního dokumentu v centimetrech.

Vedle těchto údajů je důležitou částí popisu každého svazku *lokace jeho současného uchování* ve formě zápisu: instituce, město, název sbírky.

Částí popisu je také *název individualizujícího prvku*, který je ve svazku obsažen, ve formě zápisu: exlibris, podpis, věnování, vpisky, zatržení, vložené předměty. V případě delších rukopisných věnování a poznámek byl vytvořen textový přepis, příp. poznámka o kontextu prvku ve fondu, života majitele či jeho díla, a vložen do názvu přiloženého obrazového souboru a do poznámky k němu.

Signaturu identifikující lokaci svazku v rámci fondu uchováající instituce nemá uživatel v rámci popisu knihy na webovém rozhraní k dispozici. Zpřístupnění signatury bylo záležitostí zvažování. V tištěných katalozích fondů osobních knihoven jsou signatury

u svazků obsaženy. Díky nedostatku zkušenosti se zpřístupněním svazků z fondů prostřednictvím internetu instituce, uchovávající zpracovávané svazky volily z bezpečnostních důvodů nezveřejnění signatur, proto v rámci uživatelského rozhraní přístupné nejsou.

název*	Die frithjofs Sage		
podnázev			
část			
číslo části			
autor - příjmení	Tegnér	autor - jméno	Esaias
rok vydání	1844		
místo vydání	Leipzig		
vydavatel	Carl Cnobloch		
počet stran	118 s.		
poznámka	Kniha obsahuje věnování L.Bodensteina. Velké množství zatrhávání po straně textu. Zda jsou zatržení dílem Němcové nebo obsažen v seznamu knih, který si Němcová vypracovala		
přeložil		muž	☒ x
ilustroval		muž	☒ x
typograficky upravil		muž	☒ x
obálku navrhl		muž	☒ x
vazbu navrhl		muž	☒ x
grafickou úpravu navrhl		muž	☒ x
tisk		typ	personal
edice			
rozměr	15x11		
library*	Boženy Němcové		
contributor	Muzeum Boženy Němcové		
place	Česká Skalice		
collection	Knihovna Muzea Boženy Němcové		
format	jpg	+	
language	ger	+	
scanner	Canon EOS 400		
vztah			
předmět	Osobní knihovna		
	Božena Němcová		
	Zatrhávání		
	L. Bodenstein		
typ	text		
signatura	02107		
ročník (časopis)			
číslo (časopis)			
datum publikování	6.12.2009 17:32	datum odstranění	

Obrázek 25 XML formulář pro doplňování metadat v redakčním systému Hyperion

název složky		Zpěvník a pobožnosti k slu	
obrázek	Procházet...		
název obrázku - česky	podpisy		
popis - česky	Různé podpisy Mikoláše Aleše a podpis jeho bratra Jana		
název obrázku - anglicky	signatures		
popis - anglicky	Various signatures of Mikoláš Aleš and a signature of Aleš's brother Jan		
obrázek	Procházet...		
název obrázku - česky	tit strana		
popis - česky			
název obrázku - anglicky	title page		
popis - anglicky			
obrázek	Procházet...		
název obrázku - česky	exlibris		
popis - česky			
název obrázku - anglicky	exlibris		
popis - anglicky			
obrázek	Procházet...		
název obrázku - česky	kresba		
popis - česky			
název obrázku - anglicky	drawing		
popis - anglicky			

Obrázek 26 Zápis individualizujících prvků na úrovni obrazové kopie v redakčním systému Hyperion

Oproti původní koncepci projektu byla na základě doporučení oponentů při schvalování realizace projektu technická část řešení projektu doplněna o implementaci metadatových formátů a zapojení protokolu *OAI-PMH* do výsledného řešení. Bylo proto třeba zvážit metadatové formáty a zvolit vhodný, spolehlivý, obecně používaný formát, který by umožnil sdílet data v rámci jiných aplikací a pomohl zajistit dlouhodobou ochranu obrazových dat a k nim připojených textových informací.

Vybraná data byla zapisována v první fázi dle pravidel prvků formátu *Dublin Core*, později byl popis prvků upraven podle pravidel prvků popisného formátu *MODS (Metadata Object Description Schema)*, který má dostatečnou granularitu pro zachycení všech potřebných dat, především dat zachycených jako poznámky k jednotlivým svazkům (využito prvku *mods:PhysicalDescription/mods:note*) a jednotlivým digitálním kopiím (využito prvku *mods:PhysicalDescription/mods:note*).

Do XML formuláře byla doplňována vedle výše zmíněných dat a dat potřebných v rámci redakčního systému dále:

- data identifikující formát popisované digitální kopie,
- jazyk dokumentu,
- volně tvořená klíčová slova charakterizující popisovaný svazek a individualizující prvky, z nichž nejdůležitějším údajem jsou klíčová slova obsahující spojení *osobní knihovna*, jméno majitele, popř. další osoby v popisku zmiňované a název individualizovaného prvku,
- další technická metadata: název skeneru a typ dokumentu (dle typologie *MIME*¹⁷⁶).

```
- <mets:dmdSec ID="DMD1193">
- <mets:mdWrap MIMETYPE="text/xml" MDTYPE="MODS">
- <mets:xmlData>
- <mods:mods version="3.3" xsi:schemaLocation="http://www.loc.gov/mods/v3 http://www.loc.gov/standards/mods/v3/mods-3-3.xsd">
- <mods:titleInfo>
- <mods:title>Schovávaná na schodech</mods:title>
- <mods:subTitle>adaptace Calderonovy hry o 4 obrazech</mods:subTitle>
- </mods:titleInfo>
- <mods:name type="personal">
- <mods:namePart>Nezval, Vítězslav</mods:namePart>
- <mods:role>
- <mods:roleTerm type="text" authority="marcrelator">author</mods:roleTerm>
- </mods:role>
- </mods:name>
- <mods:name type="personal">
- <mods:namePart>Teige, Karel</mods:namePart>
- <mods:role>
- <mods:roleTerm type="text" authority="marcrelator">book designer</mods:roleTerm>
- </mods:role>
- </mods:name>
- <mods:typeOfResource>text</mods:typeOfResource>
+ <mods:originInfo>
- <mods:language>
- <mods:languageTerm authority="iso639-2b" type="code">cze</mods:languageTerm>
- </mods:language>
- <mods:physicalDescription>
- <mods:extent>156 s.; 24,5x16</mods:extent>
- <mods:form authority="marcform" type="text">print</mods:form>
- <mods:note lang="cze">Knihla obsahuje autorské věnování</mods:note>
- <mods:note lang="eng">The book contains dedication of the author to J.Ježek</mods:note>
- </mods:physicalDescription>
- <mods:note>Osobní knihovna Jaroslava Ježka</mods:note>
- <mods:subject lang="cze">
- <mods:topic>Calderon de la Barca</mods:topic>
- <mods:topic>Adaptace</mods:topic>
- <mods:topic>Osobní knihovna</mods:topic>
- <mods:topic>Jaroslav Ježek</mods:topic>
- <mods:topic>Věnování</mods:topic>
- </mods:subject>
```

Obrázek 27 Ukázka zápisu popisných metadat – část I.

¹⁷⁶ MIME - Multipurpose Internet Mail Extensions - víceúčelové rozšíření internetové pošty, využívána jako typologie digitálních dokumentů.

```

</mods:subject>
- <mods:subject lang="eng">
  <mods:topic>Calderon de la Barca</mods:topic>
  <mods:topic>Adaptation</mods:topic>
  <mods:topic>Personal library</mods:topic>
  <mods:topic>Jaroslav Ježek</mods:topic>
  <mods:topic>Dedication</mods:topic>
</mods:subject>
<mods:identifier type="local">1193</mods:identifier>
- <mods:location>
  <mods:physicalLocation lang="cze">Národní muzeum - České muzeum hudby, Praha, Památník J. Ježka - Modrý pokoj</mods:physicalLocation>
  <mods:physicalLocation lang="eng">National Museum - Czech Museum of Music, Praha, „Blue room” - Memorial of Jaroslav Ježek</mods:physicalLocation>
  <mods:shelfLocator>437</mods:shelfLocator>
  <mods:url>http://www.osobniknihovny.cz/detail.do?articleId=1193</mods:url>
</mods:location>
<mods:accessCondition type="use">Národní muzeum - České muzeum hudby</mods:accessCondition>
- <mods:recordInfo lang="cze" xml:lang="cs">
  <mods:recordCreationDate>2010-01-13 10:32</mods:recordCreationDate>
  <mods:languageOfCataloging>
    <mods:languageTerm authority="iso639-2b" type="code">cze</mods:languageTerm>
  </mods:languageOfCataloging>
  <mods:languageOfCataloging>
    <mods:languageTerm authority="iso639-2b" type="code">eng</mods:languageTerm>
  </mods:languageOfCataloging>
</mods:recordInfo>
</mods:mods>
</mets:xmlData>
</mets:mdWrap>
</mets:dmdSec>

```

Obrázek 28 Ukázka zápisu popisných metadat – část II.

Na úrovni digitální kopie byl zapisován:

- název obrazového objektu (obálka, vpisky, věnování aj.),
- typ objektu (vždy popsán jako „still image“),
- identifikátor souboru v rámci systému (local identifier),
- poznámka na úrovni vloženého obrazového objektu - realizována prvkem (mods/note).

```

<mets:dmdSec ID="DMD1821">
- <mets:mdWrap MIMETYPE="text/xml" MDTYPE="MODS">
  <mets:xmlData>
    <mods:mods version="3.3" xsi:schemaLocation="http://www.loc.gov/mods/v3 http://www.loc.gov/standards/mods/v3/mods-3-3.xsd">
      <mods:titleInfo lang="cze">
        <mods:title>věnování</mods:title>
      </mods:titleInfo>
      <mods:titleInfo lang="eng">
        <mods:title>dedication</mods:title>
      </mods:titleInfo>
      <mods:typeOfResource>still image</mods:typeOfResource>
      <mods:note lang="cze">Nejdražšímu příteli, nejmilovanějšímu skladateli, jehož každá nota mně působí štěstí svému krásnému Jaroslavu Ježkovi s díky Vítězslav Nezval v Praze 18.IV.1931</mods:note>
      <mods:note lang="eng">Nejdražšímu příteli, nejmilovanějšímu skladateli, jehož každá nota mně působí štěstí svému krásnému Jaroslavu Ježkovi s díky Vítězslav Nezval v Praze 18.IV.1931 (dedication from V.Nezval)</mods:note>
      <mods:identifier type="local">1821</mods:identifier>
    </mods:mods>
  </mets:xmlData>
</mets:mdWrap>
</mets:dmdSec>

```

Obrázek 29 Ukázka zápisu popisných metadat jedné stránky knihy, tj. jednoho obrazového souboru

Při tvorbě prvků *administrativních, resp. technických metadat*, využili řešitelé spolupráce s Janem Hutařem, který jim dal k dispozici doporučení *Plnění administrativních metadat: určeno spolupracujícím knihovnám a institucím* ze srpna 2008, které vytvořil pro potřeby partnerů participujících na plnění digitální knihovny *Kramerius*. Toto doporučení bylo ještě porovnáváno s dalšími prvky formátu *PREMIS (Preservation Metadata: Implementation Strategies)*, z něhož také samo vychází. Mezi výsledně stanovené prvky technických

metadat byly „zapouzdřeny“ také prvky ze schématu *MIX (NISO Metadata for Images in XML Schéma/Technical Metadata for Digital Still Images Standard)*, týkající se hardwaru, na němž byly digitální kopie vytvořeny a velikosti digitální kopie. Více k prvkům metadat viz přílohy č. 16 - 18.

Pro prvky týkající se *autorskoprávních informací* bylo použito schématu *METS Rights (METS Metadata Schema for Right Declaration)* a navíc i licence *Creative Commons*.

```
- <mets:amdSec ID="AMD1820">
- <mets:techMD ID="TECH1820">
- <mets:mdWrap MIMETYPE="text/xml" MDTYPE="NISOIMG">
- <mets:xmlData>
- <premis:object xsi:type="premis:file" xsi:schemaLocation="info:lc/xmlns/premis-v2 http://www.loc.gov/standards/premis/v2/premis-v2-0.xsd">
- <premis:objectIdentifier>
- <premis:objectIdentifierType>Hyperion ID</premis:objectIdentifierType>
- <premis:objectIdentifierValue>1820</premis:objectIdentifierValue>
- </premis:objectIdentifier>
- <premis:preservationLevel>
- <premis:preservationLevelValue>0</premis:preservationLevelValue>
- </premis:preservationLevel>
- <premis:objectCharacteristics>
- <premis:compositionLevel>0</premis:compositionLevel>
- <premis:fixity>
- <premis:messageDigestAlgorithm>MD5</premis:messageDigestAlgorithm>
- <premis:messageDigest>7070ce497ee91e780b73fdca6b83c227</premis:messageDigest>
- <premis:messageDigestOriginator>cz.mathan.digestor</premis:messageDigestOriginator>
- </premis:fixity>
- <premis:fixity>
- <premis:messageDigestAlgorithm>SHA-1</premis:messageDigestAlgorithm>
- <premis:messageDigest>78db534b31a493df3af05759f5f11804be1878a3</premis:messageDigest>
- <premis:messageDigestOriginator>cz.mathan.digestor</premis:messageDigestOriginator>
- </premis:fixity>
- <premis:fixity>
- <premis:messageDigestAlgorithm>CRC32</premis:messageDigestAlgorithm>
- <premis:messageDigest>1095591887</premis:messageDigest>
- <premis:messageDigestOriginator>java.util.zip.CRC32</premis:messageDigestOriginator>
- </premis:fixity>
- <premis:size>2195641</premis:size>
- <premis:format>
- <premis:formatDesignation>
- <premis:formatName>image/jpg</premis:formatName>
- </premis:formatDesignation>
- </premis:format>
- <premis:objectCharacteristicsExtension>
- <mix:mix xsi:schemaLocation="http://www.loc.gov/mix/v20 http://www.loc.gov/standards/mix/mix20/mix20.xsd">
```

Obrázek 30 Ukázka zápisu administrativních/technických metadat - prvky formátu PREMIS

```
- <premis:objectCharacteristicsExtension>
- <mix:mix xsi:schemaLocation="http://www.loc.gov/mix/v20 http://www.loc.gov/standards/mix/mix20/mix20.xsd">
- <mix:BasicImageInformation>
- <mix:BasicImageCharacteristics>
- <mix:imageWidth>2528</mix:imageWidth>
- <mix:imageHeight>3784</mix:imageHeight>
- </mix:BasicImageCharacteristics>
- </mix:BasicImageInformation>
- <mix:ImageCaptureMetadata>
- <mix:ScannerCapture>
- <mix:ScannerModel>
- <mix:scannerModelName>EPSON Scanner Perfect Photo DGF1647</mix:scannerModelName>
- </mix:ScannerModel>
- </mix:ScannerCapture>
- </mix:ImageCaptureMetadata>
- </mix:mix>
- </premis:objectCharacteristicsExtension>
</premis:objectCharacteristics>
```

Obrázek 31 Ukázka zápisu administrativních/technických metadat - vložení prvků formátu MIX

```

- <mets:fileSec>
- <mets:fileGrp USE="reference image">
- <mets:file ID="f1820" ADMID="AMD1820" DMDID="DMD1820">
  <mets:Flocat LOCTYPE="OTHER" OTHERLOCTYPE="file" xlink:href="1820I_Jezek_Nezval_Schovavana_obalka.jpg" />
</mets:file>
- <mets:file ID="f1821" ADMID="AMD1821" DMDID="DMD1821">
  <mets:Flocat LOCTYPE="OTHER" OTHERLOCTYPE="file" xlink:href="1821I_Jezek_Nezval_Schovavana_venovani.jpg" />
</mets:file>
</mets:fileGrp>
</mets:fileSec>

```

Obrázek 32 Skupiny objektů formátu METS

```

- <mets:structMap>
- <mets:div DMDID="DMD1193" ADMID="RMD1193" LABEL="Schovávaná na schodech">
  - <mets:div LABEL="obálka">
    <mets:fptr FILEID="f1820" />
  </mets:div>
  - <mets:div LABEL="věnování">
    <mets:fptr FILEID="f1821" />
  </mets:div>
</mets:div>
</mets:structMap>
</mets:mets>

```

Obrázek 33 Strukturální mapa formátu METS

```

- <mets:amdSec>
- <mets:rightsMD ID="RMD1193">
- <mets:mdWrap MDTYPE="OTHER" OTHERMDTYPE="copyrights_md" LABEL="copyrights_md">
- <mets:xmlData>
  - <rights:RightsDeclarationMD RIGHTSCATEGORY="PUBLIC DOMAIN">
    <rights:RightsDeclaration>Dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte autora - Neužívejte dílo komerčně - Zachovejte licenci 3.0 Unported</rights:RightsDeclaration>
  </rights:RightsDeclarationMD>
  - <rights:RightsHolder>
    <rights:RightsHolderName>Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze</rights:RightsHolderName>
    <rights:RightsHolderContact>
    <rights:RightsHolderContactDesignation>Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze</rights:RightsHolderContactDesignation>
    <rights:RightsHolderContactAddress>ÚISK FF UK v Praze, U Kříže 8, 158 00 Praha 5</rights:RightsHolderContactAddress>
    <rights:RightsHolderContactPhone>+420 251 080 205</rights:RightsHolderContactPhone>
    <rights:RightsHolderContactEmail>vorlb0af</rights:RightsHolderContactEmail>
    </rights:RightsHolderContact>
    </rights:RightsHolder>
  </rights:RightsHolder>
</mets:xmlData>
</mets:mdWrap>
</mets:rightsMD>
</mets:amdSec>

```

Obrázek 34 Ukázka zápisu popisných právních metadat – formát METS Rights

Pro komunikaci strukturovaných metadat společně s digitálním obsahem byl implementován kontejnerový formát *METS*, který má zajistit konzistenci všech částí digitálních objektů a jejich snadnou komunikaci v případě jejich sdílení nebo začlenění do širších aktivit zastřešujících zpřístupňování kulturního bohatství.

V systému byly naprogramovány funkce pro generování záznamů ve formátu *METS*. Na základě volby typu exportu a zadání odpovídající ID objektu systém vygeneruje z dat ke svazku záznam ve formátu *METS*, který se nabídne k uložení jako XML soubor.

Při implementaci formátu *MODS*, *METS* a použití dalších schémat a formátů řešitelé postupovali podle pravidel, manuálů a příkladů implementací formátu *METS* na webových

stránkách *Kongresové knihovny* ve Washingtonu, která je jejích producentem [viz Library of Congress, 2012].

Podrobná struktura metadatových prvků je k nahlédnutí v přílohách č. 16-18, exportní výstup záznamu metadat ve formátu *METS* v příloze č. 19 a výstup sklizení dat v protokolu *OAI-PMH* v příloze č. 20.

Aplikace je umístěna na serveru společnosti *MathAn*. Tím je také zajištěna profesionální údržba serveru, zálohování a dobrá konektivita. Původně bylo plánováno přesunutí výsledné webové aplikace na server Jinonice, ukázalo se však, že obsah je příliš rozsáhlý, proto zůstane aplikace umístěna na stejném serveru i nadále.

Dlouhodobá archivace digitálních dat je zajištěna díky spolupráci s *Univerzitním digitálním repozitářem UK v Praze*, který využívá nástroj *Digitool* firmy *ExLibris*.

Sklizeň dat metadatových záznamů z webové aplikace osobních knihoven ve formátech *METS/MODS* do repozitáře proběhla úspěšně na jaře 2010.

Konverze metadat z formátu *MODS* do formátu *Dublin Core*, kterou systém *Digitool* umožňuje, proběhla úspěšně. V případě potřeby konverze obsahu jednotlivých polí je možno *OAI-PMH* výstup konkrétního setu dále upravit. Tak je možno začlenit vytvořený digitální obsah i do systémů podporujících formát *Dublin Core* (např. portál *Europeana*).

Díky umístění v *Digitálním repozitáři Univerzity Karlovy* je zajištěna dlouhodobá ochrana a uchování vytvořených digitálních kopií a tedy také originálních individualizujících prvků pro případ, že by originály byly zničeny. Repozitář UK je schopen zajistit vývoj a využití nových vyvíjejících se technologií pro uchovávání digitálního obsahu i do budoucnosti. V případě doplnění většího množství dat do digitální knihovny osobních knihoven proběhne další export.

Záznamy 1- 20 z 163						1 2 3 4
Váha	Názvové údaje	Autor	Předmět/Klíčová slova	Příbuzný	Objekt	Akce
1	Die Rauber, Semele	Schiller, Fridrich von	Drama		FULL TEXT	+
2	Bájesloví slovanské	Máchal, Jan	Historie		FULL TEXT	+
3	Julius Mařák	Dotřel, Jan	Mikoláš Aleš		FULL TEXT	+
4	Moravské ornamenty		Umění lidové		FULL TEXT	+
5	Gedichte	Schiller, Fridrich von	Německo		FULL TEXT	+
6	Břevnov pod hvězdou	Batěk, Emanuel	Osobní knihovna		FULL TEXT	+
7	Slabikář pro školy obecné	Frumar, Adolf	Učební texty		FULL TEXT	+
8	Práva městská kráľowství Cieského		Historie		FULL TEXT	+
9	Kroje a svatba v Lopašově na Slovensku v Nitranské stol.	Sochář, Pavel	Folklor		FULL TEXT	+
10	Soběslav Pinkas		Malířství české		FULL TEXT	+
11	Světlo stopou	Sládek, Josef Václav	Osobní knihovna		FULL TEXT	+
12	Večerní písně	Hálek, Vítězslav	Osobní knihovna		FULL TEXT	+
13	Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Mladoboleslavském	Bareš, František	Historie		FULL TEXT	+
14	Dobrowsky 's Slavin	Hanka, Wenceslaw	Národopis		FULL TEXT	+
15	Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Litomyšlském	Wirth, Zdeněk	Architektura		FULL TEXT	+
16	Poselkyně starých příběhů českých	Beckovský, Jan	Historie		FULL TEXT	+
17	Poselkyně starých příběhů českých	Beckovský, Jan	Historie		FULL TEXT	+
18	Poselkyně starých příběhů českých	Beckovský, Jan	Historie		FULL TEXT	+
19	Černý Janáč aneb Žel nad spáchaným zločinem a smíření otce se synem		Osobní knihovna		FULL TEXT	+

Obrázek 35 Ukázka popisu dokumentů exportovaných do Digitálního univerzitního repozitáře Univerzity Karlovy v Praze

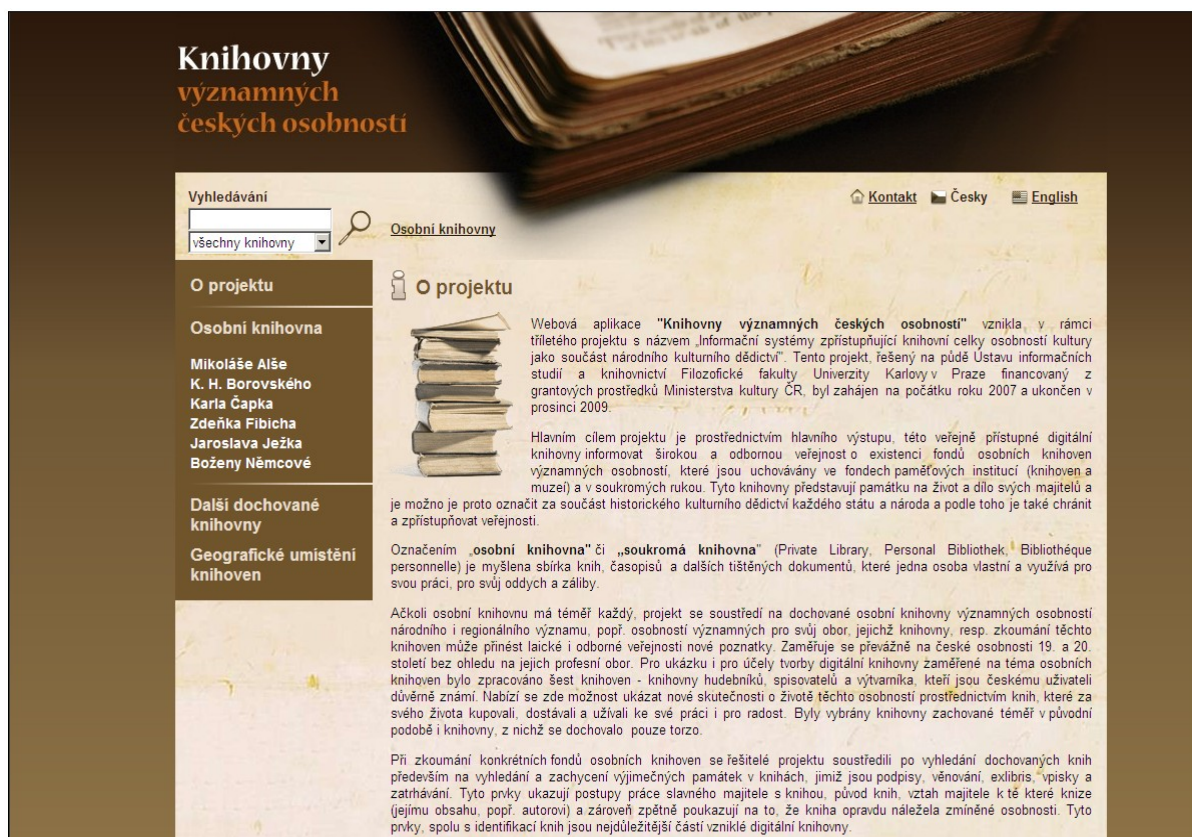
5.3.2.2.3. Zpracování uživatelského rozhraní „Knihovny významných osobností“

Protože podobná digitální knihovna neexistovala, bylo třeba navrhnout její strukturu, funkce a uspořádání uživatelského rozhraní. Bylo zde využito zkušeností s webovými aplikacemi zpřístupňujícími kulturní dědictví a provedena analýza několika z nich, konkrétně jednoho z obsahově nejširších systémů, *Paměť Ameriky (American Memory)* výstupu programu *Kongresové knihovny* ve Washingtonu (viz obrázek č. 1 v příloze č. 21) a islandského systému *Sagnanet* (viz obr. č. 2 v příloze č. 21), systému „komornějšího“ však technologicky velmi dobře zvládnutého a pro účely textových dokumentů, které zpřístupňuje, maximálně užitečného. Tímto svým obsahem, je pro potřeby osobních knihoven vhodnější nežli výstup *Paměť Ameriky (American Memory)*.

Inspirací byly také webové stránky *Muzea Jamese Multatulyho*, jejichž jedna sekce byla věnována Multatulyho osobní knihovně. Katalog knihovny zde byl segmentován do jednotlivých stránek dle počátečního písmene příjmení autora svazku (viz obr. č. 3 v příloze č. 21).

Na základě vytvořené struktury uživatelského rozhraní a funkcí výše zmíněných webových aplikací byl na jaře roku 2007 vytvořen návrh, jehož grafická podoba je předkládána pro ilustraci v příloze č. 22. Výsledné řešení popsané v následující kapitole se oproti tomuto návrhu mírně liší.

Webové rozhraní je uživatelům přístupno na adrese: <http://www.osobniknihovny.cz/>

Obrázek 36 Hlavní strana uživatelského rozhraní webové aplikace Knihovny významných osobností

Hlavní stránka uživatelského rozhraní obsahuje :

- článek *O projektu*,
- hlavních šest prezentovaných osobních knihoven (M. Alše, K. H. Borovského, K. Čapka, Z. Fibicha, J. Ježka a B. Němcové),
- sekci *Další dochované knihovny*,
- sekci *Geografické umístění knihoven* (geografické rozřazení lokací osobních knihoven hypertextově propojené s encyklopedickými hesly v sekci *Další dochované knihovny* a interaktivní mapu vytvořenou na základě aplikace *GoogleMaps*),
- sekci *Aktuality*.

Každá sekce jedné ze šesti hlavních osobních knihoven obsahuje :

- seznam individualizovaných svazků prezentující pořízené digitální kopie s příslušným popisem,
- seznam všech zjištěných svazků osobní knihovny známých řešitelům projektu, tj. soupis svazků nebo titulů, které se nacházejí nebo nacházely v osobní knihovně, dle toho, v jakém stavu se fond zachoval,
- článek obsahující informace o zpracování či rekonstrukci obsahu knihovny, její historii, obsahu a individualizujících prvcích, příp. další informace spojené s knihovnou a jejím majitelem.

V *Seznamu individualizujících svazků* jsou knihy řazeny podle prvního písmene příjmení autora svazku. Uživatel se může v tomto seznamu pohybovat podle volby písmene v interaktivním abecedním řazení dostupném na stránce a dále pomocí posuvníku.

Práce s obsahem je realizována prostřednictvím:

- *prohlížení* seznamů individualizovaných svazků jednotlivých knihoven a seznamů všech zjištěných svazků,
- *vyhledávání pomocí zadání dotazu*, kdy uživatel volí: 1) vyhledávání v rámci jedné knihovny a v textových souborech připojených k této knihovně 2) ve všech knihovnách a textových souborech (vyhledávání v seznamech všech zjištěných svazků je realizováno v rámci textového nebo excelového souboru).

Při zobrazení konkrétní knihy se uživateli zobrazí informace o knize: příjmení autora, název knihy, rok a místo vydání, nakladatel, počet stran a náhled pořízených digitálních kopií stránek této knihy.

Při rozkliknutí jednoho z náhledů je uživateli nabídnut větší náhled spolu s informacemi o knize a o původních rozměrech knihy, popř. informace o dalších původcích spolupracujících na tvorbě svazku.

Pokud uživatel nezvolí popis knihy, ale přímo obrazový dokument v prvním náhledu, otevře se mu tento dokument přímo v plném zobrazení.

U plného zobrazení tohoto souboru je nad souborem přepsáno věnování či vpisky pro snazší porozumění uživatele.

Pro pohyb na stránkách je užívána tzv. drobečková navigace, díky níž má uživatel možnost orientovat se, na které úrovni ve struktuře webové aplikace se nachází.

Toto uživatelské rozhraní je přístupno v české a anglické verzi.

5.2.3. Výstupy a přínosy projektu

Hlavním výstupem projektu je prototyp digitální knihovny vyvinutý pro potřeby online zpřístupnění informací získaných zkoumáním specifické a dosud tímto způsobem nezpřístupňované části kulturního dědictví. Prostřednictvím webového uživatelského rozhraní jsou uživatelům interaktivně zpřístupněny obrazové a textové informace o šesti osobních knihovnách významných českých osobností a základní informace o dvou stovkách dalších dochovaných knihoven.

Pro komunikaci digitálního obsahu a jeho popisu byl implementován „kontejnerový“ formát *METS* včetně formátů a prvků v něm vložených. Díky tomuto řešení bude také možno případně sdílet zpřístupňovaný obsah pomocí komunikačního protokolu *OAI-PMH* mezi dalšími webovými aplikacemi. Vzniklé řešení je možným základním řešením pro další projekty podobného zaměření.

Oproti cílům plánovaným při tvorbě projektu bylo uživatelské rozhraní obohaceno o podrobnou anglickou verzi. Pro pohodlí uživatelů byly textové individualizující prvky doslovně přepisovány a seznam hesel zjištěných osobních knihoven byl obohacen o geografické rozdělení.

Zatím posledním výstupem projektu je publikace *Osobní knihovna Karla Čapka* vydaná v roce 2011 vydavatelstvím *Vysoké školy technologické v Praze* v klasické podobě a ve formě elektronické knihy. Tato monografie je novým typem tištěného katalogu fondu osobní knihovny. Nabízí bohatý ilustrační aparát podél textu soupisu fondu knihovny a podává komentář k jednotlivým položkám soupisu. Má za cíl zprostředkovat čtenáři obsah Čapkovy knihovny co nejvěrněji také z důvodu, že sbírka není přístupna veřejnosti. Text katalogu obsahujícího bibliografické záznamy svazků obohacené o uvedení individualizujících prvků a detailně rozepsaných prvků textových doplňují černobílé fotografie. Soupis je doplněn textem charakterizujícím obsah a uložení knihovny a statí prezentující Karla Čapka coby čtenáře i všeobecně uznávanou osobnost.

Cílem monografie není interpretovat obsah sbírky Čapkovy knihovny, ale předložit ji jako komentovaný, netradičně pojatý soupis sloužící jako pramenné východisko dalšímu

badatelskému zkoumání v oblasti novodobých dějin české literatury, který však zároveň bude schopen vzbudit pozornost také širší kulturní veřejnosti.

Publikace je první kompletní aplikací interní metodiky pro zpracování a tvorbu katalogu osobní knihovny vyvinuté v rámci projektu a zpřesněné pro účely monografie (publikace je součástí přílohové části disertační práce).

Tento výstup byl společně s ostatními výstupy projektu prezentován ve formě posteru na výstavě ke *Dni vědy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze* v březnu 2012 reprezentující výsledky výzkumných aktivit *Ústavu informačních studií a knihovnictví* (viz příloha č. 23).

Na rok 2012 je plánováno knižní vydání komentovaného a bohatě ilustrovaného katalogu osobní knihovny Jaroslava Ježka zpracované rovněž v rámci projektu doplněného několika studii týkajícími se Ježkova čtenářství, knihovního fondu a dokumentů z jeho pozůstalosti. V témže roce by měl vyjít podobně koncipovaný katalog knihovny nositele Nobelovy ceny Jaroslava Heyrovského.

Všechny výstupy jsou využívány ve výuce v rámci semináře osobních knihoven.

Upření pozornosti ze strany projektu na fondy osobních knihoven, především vedení paměťových institucí, by mělo napomoci ke zlepšení podmínek uchovávání fondů osobních knihoven ve fondech těchto institucí.

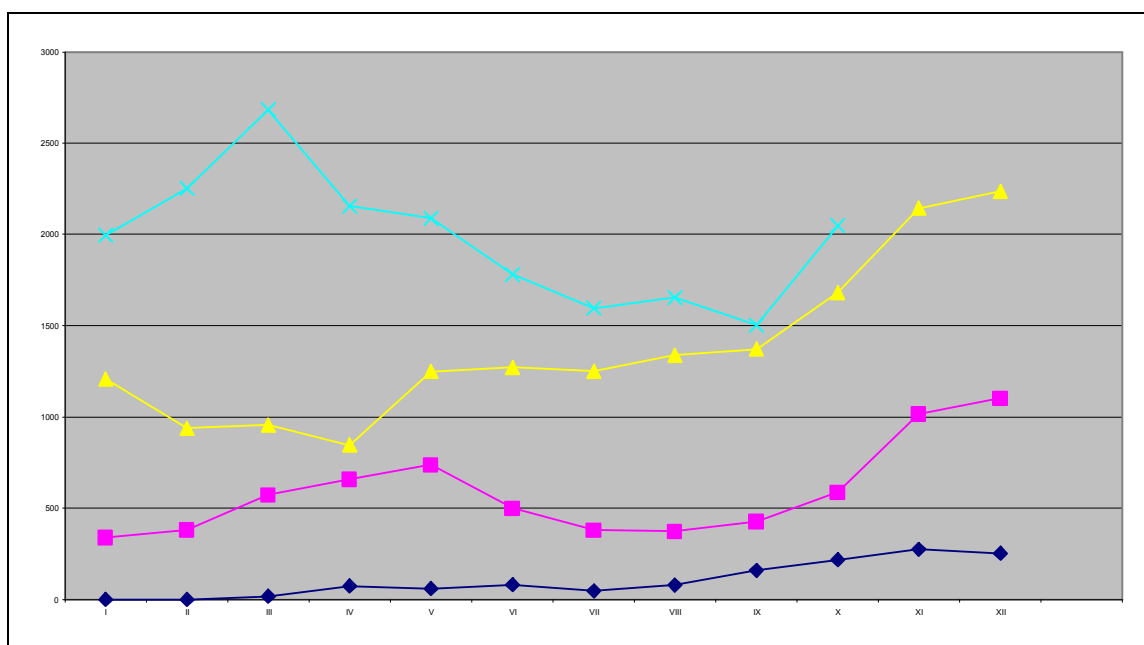
V rámci projektu byla navázána spolupráce s knihovnami a muzei na území celé České republiky, tato snaha je ze strany řešitelů projektu trvalá. V rámci projektu byl zpřístupňovaný obsah vytvářen a vkládán do webové aplikace pouze řešiteli projektu. Díky skutečnosti, že lze data vkládat do této aplikace odkudkoli, bude však také možno v rámci spolupráce stanovit zodpovědné osoby případných spolupracujících institucí, čímž může být obsah snadno rozšířen. V rámci vytvořené digitální knihovny jsou soustředěny digitální kopie pořízené ve fondech osmi knihoven a muzeí, což přispívá k centralizaci a spolupráci paměťových institucí.

Ze zkušenosti projektu vyplynulo, že by bylo v případě podobných projektů vhodné začlenit do rozpočtu projektu finanční prostředky na finanční ohodnocení správců sbírek osobních knihoven, což by napomohlo lepšímu průběhu zpracování těchto sbírek. Zpracování probíhá v instituci samotné, v nejlepším případě v prostorách, kde jsou knihovny umístěny. Jejich zpracování je pro tyto pracovníky záležitostí časově náročnou a finanční odměna by byla kompenzací jejich času stráveného zprostředkováním přístupu ke sbírkám během jejich zpracování.

Díky vytvoření moderního způsobu zpřístupnění osobních knihoven ve webovém prostředí se zpřístupňovaný obsah dostane k mnohem širšímu okruhu uživatelů nežli v případě zpřístupnění tohoto obsahu klasickým způsobem, tj. zpřístupněním v instituci nebo prostřednictvím vydání klasické tištěné publikace. Zveřejnění materiálů uchovávaných doposud v depozitářích paměťových institucí v prostředí internetu má za cíl rozšířit povědomí o jejich existenci. Návštěvnost webového rozhraní digitální knihovny pochopitelně v mnohém přesahuje návštěvnost ve studovnách uchovávajících institucí. Uživatel, který navštíví webovou aplikaci věnovanou osobním knihovnám, ať už cíleně nebo pouze náhodou, by do této studovny největší pravděpodobností nepřišel.

Z analýzy statistik návštěvnosti webových stránek <http://www.osobniknihovny.cz/> vyplývá, že od spuštění v březnu 2009 návštěvnost webové aplikace stále vzrůstá, jak ukazuje graf na obrázku č. 37, v němž osa X znázorňuje měsíce v roce a osa Y po 500 počty návštěv. Podle statistik *Awstats Web Site* za deset měsíců roku 2009 webová aplikace zaznamenala 1 262 návštěv (modrá křivka), v roce 2010 to bylo již 7 080 (růžová křivka) a v roce 2011 to bylo 16 487 návštěv (žlutá křivka). V deseti měsících roku 2012 vykazuje statistika 19 752 návštěv (tyrkysová křivka).

Přestože návštěvnost webu osobních knihoven v uplynulých několika měsících klesla, vzhledem k početně malé uživatelské skupině zaměřené na tematiku osobních knihoven je vzrůstající počet návštěv stále pozitivní.

Obrázek 37 Grafické znázornění růstu návštěvnosti uživatelského rozhraní webové aplikace Knihovny významných osobností

Třebaže předpokládáme, že jen část návštěvníků navštívila tyto stránky cíleně, převyšuje číslo návštěv zhlédnutí jejich obsahu mnohonásobně počet návštěv badatelen odborných institucí.

Díky projektu *Městské muzeum a galerie Vodňany* zveřejnilo na svých webových stránkách informace o osobních knihovních fondech, které vlastní; *Archiv Národního muzea* díky upozornění na vzácný exemplář s autografem Karla Havlíčka Borovského umístil tento exemplář do trezoru; *Muzeum Boženy Němcové* teprve díky zájmu řešitelů projektu bylo upozorněno na svazky, které pravděpodobně patřily Boženě Němcové a které se nacházejí ve sbírkách Muzea.

S pozitivními reakcemi se projekt setkává také u pracovníků paměťových institucí. Vedení některých institucí projevilo přání zpracovat a zveřejnit fondy osobních knihoven uchovávaných ve svých fondech v rámci vytvořeného výsledku projektu nebo alespoň o nich zde informovat (*Studijní a vědecké knihovna Plzeňského kraje, Národní archiv v Praze*).

Tato aplikace může být vhodným zdrojem také pro doplnění výuky ve vzdělávacích institucích, široké veřejnosti umožní získat jiný pohled na známé osobnosti.

Na půdě *Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze* byla v roce 2007 navázána spolupráce s vedením tehdy ještě plánované centrální fakultní knihovny, díky čemuž byly shromážděny základní informace o osobních knihovnách uchovávaných v dílčích knihovních fondech kateder a ústavů fakulty. Vyhodnocení ukázalo, že se v nich nachází 21 fondů osobních knihoven předaných do knihoven pedagogů, kteří na katedrách a ústavech působili. Vedle již zpracované a nyní již v *Národní knihovně ČR* uchovávané knihovny Josefa Pekaře je to knihovna Otokara Hostinského, Zdeňka Fibicha, Bedřicha Voldána, Bohumila Mathesia, Otokara Vočadla, Františka Lexi, Otakara Pertolda a dalších odborníků působících ve své době na *Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze*.

V odborných kruzích historie oborů, v nichž významné osobnosti působily, se projekt a jeho snahy setkávají s nadšeným souhlasem, neboť sami odborníci mají velmi zřídka povědomost o existenci a přístupnosti sbírek fondů knihoven osobností, kterými se zabývají. Díky zkušenostem z projektu, které ukázaly, že je třeba spolupracovat při zpracovávání osobních knihovních fondů s odborníky na danou osobnost a daný obor, aby mohl být obsah zkoumaných sbírek a v nich nalezené individualizující prvky interpretovány, budou tito odborníci při zpracování dalších fondů přizváni ke spolupráci.

Navázání užší spolupráce s týmem *Odboru správy historických knihovních dokumentů Slovenské národní knihovny* a potvrzení zájmu ze strany českých paměťových institucí iniciovalo myšlenku uspořádat v budoucnu konferenci zaměřenou na téma osobních knižních fondů v ČR a na Slovensku. Cílem této konference by měla být popularizace myšlenky ochrany a udržování těchto fondů při akvizici a jejich uložení jako celků; soustředění na prezentaci informací o tom, které fondy kde existují, na tematiku jejich zpracování, uchování a zpřístupnění informací o fondech veřejnosti a úskalích této oblasti. Přednášejícími by měly být správci a kurátoři fondů českých a slovenských paměťových institucí, kteří podobné fondy vlastní, do auditoria budou pozváni zástupci knihoven, archivů a muzeí. Výstupy této konference by měly být publikovány v příslušných odborných periodikách.

V současné době knihovna *Národního muzea* v Praze pracuje na projektu *PROVENIO* (podpořeném v rámci programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, *NAKI Ministerstva kultury ČR*) zaměřujícím se na vytvoření metodiky katalogizace knižních proveniencí v rámci fondů knihovny *Národního muzea*, který by v případě úspěchu mohl být v budoucnu rozšířen na širší spolupráci s dalšími institucemi. Při přípravě projektu byla dohodnuta spolupráce knihovny *Národního muzea* a *ÚISK* při řešení tohoto projektu v návaznosti na výsledky zpracované v rámci projektu osobních knihoven a absolventských prací. Z projektu jistě vyjdou publikační výsledky, které budou pro oblast českého zkoumání osobních knihovních fondů významné.

5.3. Závěr

Cenný materiál ve fondech osobních knihoven obsahuje potenciál jak pro historiky v mnoha oblastech vědy a techniky, tak i pro zájemce z řad široké veřejnosti. Tato část kulturního dědictví je však (především v České republice) dosud na okraji zájmu, třebaže tento zájem se pozvolna zvyšuje a je třeba říci, že se tak děje především díky výše představenému projektu a jeho řešitelům, kteří na tento segment kulturního dědictví upozorňují.

Projekt osobních knihoven byl pilotním projektem, na který lze navázat a třebaže některé prvky by v dalším pokračování projektu mohly být řešeny jiným způsobem ¹⁷⁷,

¹⁷⁷ Popisná data by bylo možno přebírat do digitální knihovny z knihovních katalogů, čímž by se výrazně uspořil čas, doplňovány by byly pouze informace o individualizujících prvcích.

centralizovaný bod týkající se tohoto speciálního segmentu kulturního dědictví v České republice byl díky projektu vytvořen a pozice tohoto tématu na půdě *Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze* ve spolupráci s dalšími paměťovými institucemi potvrzena.

Jednalo se o první podobný počin zpřístupnění této části kulturního dědictví v prostředí internetu, tj. způsobem, jenž je v současné době uživateli požadován a jenž také umožňuje zpřístupnění tohoto dědictví širšímu spektru uživatelů nežli odborným badatelům. Díky anglické verzi uživatelského webového rozhraní je možno tento obsah rozšířit také do zahraničí. Jako první zpřístupňuje nejen soupis zjištěných svazků osobní knihovny, který je možno najít v klasických publikacích a na několika málo webových stránkách v zahraničí, ale umožňuje uživateli interaktivní prohlížení obrazových kopií výjimečných prvků osobních knihoven.

V rámci uživatelského rozhraní bylo vytvořeno dosud neexistující „centrum“ informací o osobních knihovnách uchovávaných na území České republiky (a okrajově také v zahraničí), které bude i nadále rozšiřováno o nové informace.

Vedle interaktivního zpřístupnění informací o svazcích z těchto fondů byla vytvořena také pracovní metodika pro zpracování osobních knihovních fondů a mapa lokalizující geografické uložení dochovaných fondů v České republice.

Tématika osobních knihoven na *ÚISK* pokračuje v rámci výuky a drobnějších výstupů, probíhá komunikace s paměťovými institucemi, nadále je rozšiřován seznam *Dalších dochovaných knihoven* a dohledávány informace pro již zveřejněná hesla. V případě získání dalších finančních prostředků budou v budoucnu zpracovávány další fondy, data z jejich zkoumání budou umístěna do již vytvořené webové aplikace a importována do Digitálního univerzitního repozitáře UK. V současnosti řešitelé projektu pracují na tvorbě soupisu osobní knihovny držitele Nobelovy ceny Jaroslava Heyrovského a zachycení individuálních svazků s vpisky a dedikacemi v tomto fondu. V rámci uživatelského rozhraní osobních knihoven by se v blízké budoucnosti měla objevit data o osobních knižních fondech knihovny *Národního archivu* v Praze, s níž byla v loňském roce navázána spolupráce. Projekt umožňuje do budoucna volné navázání v rámci dalších projektů pomocí rozšiřování obsahu ve spolupráci s českými i zahraničními institucemi.

6. Závěr práce a její přínosy

Předkládaná disertační práce je výsledkem nepřetržité výzkumné a pedagogické činnosti, během níž byl vytvářen koncept vyučování tematiky online zpřístupnění kulturního dědictví, zahájen praktický výzkum v této oblasti a realizovány první projekty, jejichž výsledky byly zahrnuty do výuky.

Přínosy práce jsou následující :

Práce předkládá obecný průřez tematikou online zpřístupňování kulturního dědictví se zaměřením na:

- vymezení obsahu pojmu kulturního dědictví na základě antropologického pojetí pojmu *kultura* s přihlédnutím na aktivity hlavní autority v této oblasti - organizace *UNESCO* a na základě analýzy použití pojmů s tímto pojmem se pojících v publikovaných zdrojích. Pojem kulturní dědictví je mimo definice, které v podstatě vždy vycházejí z definic stanovených organizací *UNESCO*, užíván velmi vágně, bylo třeba stanovit na základě seriózních zdrojů pro práci relevantní pojetí jeho obsahové náplně. Byla proto v práci provedena segmentace kulturního dědictví, ve výsledku byly vymezeny objekty kulturního dědictví, o něž se jedná v oblasti digitalizace a online zpřístupnění,
- vymezení dalších pojmů a termínů pojících se s problematikou (paměťové instituce; ochrana kulturního dědictví prostřednictvím digitalizace; digitální knihovny a digitální sbírky, pro které je voleno spíše obecné označení systémy kulturního dědictví),
- vývoj politiky digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví v rámci moderní informační politiky Evropské unie se zvláštním zaměřením na snahy o vytvoření jednotného přístupového bodu ke kulturnímu dědictví uchovávanému v evropských paměťových institucích,
- současné aktivity, kterými se podílí Česká republika na evropských snahách online zpřístupnění kulturního dědictví v kontextu informační evropské politiky,

- vzdělávání v oblasti digitalizace a online zpřístupnění kulturního dědictví na školách informační vědy a knihovnictví v USA a v Evropě a analyzuje situaci v této oblasti v rámci vzdělávacích programů informační vědy a knihovnictví na univerzitách na Slovensku a v České republice.

Na základě zkušenosti s prací s informačními systémy zpřístupňujícími digitální kopie v prostředí internetu je v práci uvedena obecná charakteristika informačních systémů kulturního dědictví a jsou zde zmiňovány některé otázky týkající se konceptu kulturního dědictví a jeho existence v digitálním prostředí.

Nastiňuje možnosti využití online zpřístupňování kulturního dědictví v oblasti vzdělávání a jako bohatého zdroje pro knihovny.

Praktickým přínosem disertačního úkolu je úspěšná realizace projektu digitální knihovny specializované na online zpřístupnění dat vycházejících z výzkumu knihovních osobních fondů, jehož je autorka hlavní řešitelkou. V oblasti digitalizace a zpřístupňování kulturního dědictví se jedná o první digitální knihovnu tohoto druhu v České republice, v zahraničí nebyla žádná podobná aktivita objevena.

V první části disertační práce byla zmíněna témata, kterým by měla být věnována širší pozornost. Nejdůležitější z nich jsou soustředěna v následujícím seznamu.

Některá jsou již pod vedením autorky vypsána na úrovni bakalářských a magisterských absolventských prací pro studenty ÚISK:

- zmapování náplně vzdělávání v oblasti digitálních knihoven/digitalizace a online zpřístupnění historického kulturního dědictví v Evropě - průzkum obsahu vzdělávacích osnov dle webových stránek evropských škol informační vědy a knihovnictví (úroveň – magisterská absolventská práce),
- zmapování náplně vzdělávání v oblasti digitálních knihoven/digitalizace a online zpřístupnění historického kulturního dědictví v USA - průzkum obsahu vzdělávacích osnov dle webových stránek škol informační vědy a knihovnictví (úroveň – magisterská absolventská práce),

- možnosti, které nabízejí informační systémy zpřístupňující online historické kulturní dědictví pro vzdělávání v rámci humanitních oborů (úroveň – magisterská absolventská práce),
- současný stav využívání webových aplikací zpřístupňujících historické kulturní dědictví ve vzdělávání v rámci humanitních oborů (úroveň – magisterská absolventská práce, nejlépe se znalostmi z oblasti pedagogiky),
- využívání těchto zdrojů knihovnami coby dalších elektronických zdrojů doplňujících služby knihoven a zájem o tyto služby ze strany knihoven a jejich uživatelů (úroveň – magisterská absolventská práce),
- vliv online zpřístupnění kulturního dědictví se zaměřením na pozitivní a negativní reakce odborné veřejnosti – (digital scholarship) (úroveň – magisterská absolventská práce či disertační práce),
- negativní otázky spojené s online zpřístupněním kulturního dědictví (úroveň – magisterská absolventská práce),
- zmapování zásadních aktivit digitalizace historického kulturního dědictví knihoven v Evropě (jednotlivé státy) - (úroveň – bakalářská absolventská práce),
- zmapování zásadních digitalizačních aktivit kulturního dědictví v knihovnách USA (rozdělení dle druhů knihoven - vědecké, městské, vysokoškolské) - (úroveň – bakalářská absolventská práce).

Citované informační zdroje

ABID, Abdelaziz, 1998. Memory of the World: Preserving our documentary Heritage. *International Journal of Special Libraries*. Vol. 32, no. 1. ISSN 0019-0217. Dostupný také z World Wide Web: <<http://forge.fh-potsdam.de/~IFLA/INSPEL/98-1abia.pdf>>.

ABID, Abdelaziz, 2007. Preserving Documentary Heritage: a new paradigm. In *Cultural Heritage on line: The Challenge of Accessibility and Preservation, Firenze, 14th - 16th December 2006*. Firenze: Fondazione Rinascimento Digitale and Associazione Civita, s. 82-91 [cit. 2012-02-03]. Dostupný také z World Wide Web: <<http://www.rinascimento-digitale.it/documenti/conference2006/abid.pdf>>.

Anon., 2011. Major digital library networks work towards interoperability. *Research Information: an international electronic journal* [online]. 24 October 2011 [cit. 2012-05-06]. ISSN 1744-8026. Dostupný z World Wide Web: <http://www.researchinformation.info/news/news_story.php?news_id=849>.

APARAC-JELUŠIĆ, Tatjana, 2009a. Izobraževanje za digitalne knjižnice. In *10. Bled Forum o Evropi Foresight konferenca 6.-7. Marec, [2009]* [online]. Bled: Raziskovalno Društvo Bled Forum o Evropi [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <[http://www.history.bled-forum.org/materiali/2009/pps/APARAC_Education%20for%20DL_Bled%20Forum_Aparac.pps#256,1_Education for Digital Libraries: Challenges, Developments and Cooperation](http://www.history.bled-forum.org/materiali/2009/pps/APARAC_Education%20for%20DL_Bled%20Forum_Aparac.pps#256,1_Education%20for%20Digital%20Libraries%20Challenges%20Developments%20and%20Cooperation)>.

APARAC-JELUŠIĆ, Tatjana, 2009b. Education for Digital Libraries (sic!) In: *Videlectures. net: exchange ideas & share knowledge* [online]. 2009 April 16 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://videlectures.net/tatjana_aparac_jelusic/>.

APARAC-JELUŠIĆ, Tatjana, 2009c. *Postgraduate Scientific Study Programme in Social Sciences* [online]. Zadar: Department of Library and Information Science, University of Zadar, January 2009, 49 s. [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://ozk.unizd.hr/moodle/file.php/1/studijski_programi/PhD_en.pdf>.

ARKO et al., 2006. Using Annotations to Add Value to a Digital Library for Education. *D-Lib Magazine: The Magazine of Digital Library Research* [online]. May 2006, vol. 12, no. 5. [cit. 2012-11-26]. ISSN 1082-9873. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.dlib.org/dlib/may06/arko/05arko.html>>.

ARMS, William Y., 2000. *Digital libraries* [online]. Cambridge (Mass.): MIT Press, c2000 [cit. 2012-05-06]. ISBN 978-0-262-01180-8. Elektronická verze dostupná také z World Wide Web: <<http://www.cs.cornell.edu/wya/DigLib>>.

BARTOŠEK, Miroslav, 2004. Digitální knihovny – teorie a praxe. *Národní knihovna: knihovnická revue*. Roč. 15, č. 4, s. 233-254 [cit. 2012-05-06]. Dostupný také z World Wide Web:

<<http://knihovna.nkp.cz/NKKR0404/0404233.html>>. ISSN 1214-0678
(Online). ISSN 0862-7487 (Print).

BARTOŠEK, Miroslav, 2006. Technologie digitálních knihoven. In *INFORUM 2006: 12. konference o profesionálních informačních zdrojích Praha*, 23. - 25. 5. 2006 [online]. Praha: Albertina icome Praha [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://www.inforum.cz/pdf/2006/Bartosek_Miroslav.pdf>.

BELÁK, Blažej, 1991. Pojem osobných knižnic v knižničnej systematike. In *Osobne knižnice dejateľov: zborník príspevkov zo seminára v Dolnom Kubíne v dňoch 6.-7. júna 1989*. Martin: Matica Slovenská, s. 27-31. Teória a výskum knihovníctva a bibliografie. Výskumy, č.44. ISBN 80-7090-225-6.

BLANK, Herbert, 2004. *V Kafkově knihovně*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 373 s. ISBN 80-85844-91-5.

BORGMAN, Christiane L. et al. 1996. Social aspects of Digital Libraries: Final Report. In *UCLA-NSF Social aspects of Digital Libraries Workshop held at UCLA, February 15-17, 1996* [online]. Los Angeles (California): University of California [cit. 2012-11-27]. Dostupný z World Wide Web: <http://is.gseis.ucla.edu/research/dig_libraries/UCLA_DL_Report.html>.

BORGMAN, Christine L., 1999. What are digital libraries? Competing Visions. *Information processing and Management*. Vol. 35, s. 227-243. ISSN 0306-4573. Dostupný také z World Wide Web: <http://www.ischool.utexas.edu/~i385d/readings/Borgman-1999-What_Are_Digital_Libraries.pdf>.

BORGMAN, Christine L. et al., 2000. Evaluating digital libraries for teaching and learning in undergraduate education: a case study of the Alexandria Digital Earth Prototype (ADEPT). *Library Trends*, Special Issue on Assessing and Evaluating Digital Library Services. Fall 2000, vol. 49, issue 2, s. 228-250. ISSN 0024-2594, Elektronická verze dostupná komerčně z databáze Academic Search Complete: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=128&sid=af3ed769-b787-4de6-8d76-c82a5c767754%40sessionmgr113>>.

BORGMAN, Christine L., 2007. *Scholarship in the digital age: information, infrastructure, and the Internet*. Cambridge (Mass): MIT Press, xxiv, 336 p. Elektronická verze dostupná také prostřednictvím Ebrary: <<http://site.ebrary.com/lib/academiccompletetitles/docDetail.action?docID=10194165&p00=scholarship%20digital%20age>>. ISBN 978-0-262-25578-3. ISBN 978-0-262-02619-2.

BRATKOVÁ, Eva, 2009. *Digitální knihovny s volným přístupem v oblasti vědy a výzkumu a identifikace a metadatový popis jejich objektů*. Praha. 314 s. Disertační práce (Ph.D.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovníctví. Elektronická verze je dostupná také z Digitálního depozitáře UK (URI) <http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=82407&silo_library=GEN01>.

BROCS, Holger et al., 2001. Customizable Retrieval Functions Based on User Tasks in the Cultural Heritage Domain. In CONSTANTOPOULOS, Panos a Ingeborg T. SØLVBERG (eds.). *Research and advanced technology for digital libraries: 5th European conference, ECDL 2001, 4th-9th September 2001, Darmstadt, Germany*. Berlin: Springer, s. 37-48. ISBN 3-540-42537-3. Dostupný komerčně také z digitálního archivu Springer: <http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F3-540-44796-2_4?LI=true>.

BURGETOVÁ, Jarmila (ed.), 2006. *Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb*. Z anglické verze přeložila Lucie Landová; podle francouzského originálu překlad upravila Jarmila Burgetová. 2., aktualiz. vyd. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků. 91 s. ISBN 80-85851-17-2.

CELBOVÁ, Ludmila, 2003. Digitální kopie. In *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2012-06-09]. Systém. č.: 000000855. Dostupný z World Wide Web: <http://aleph.nkp.cz/F/TNDTS4BQN86PXCVEV5SIJN27N7DL72V4C15RDEKUU B67F53LND-16478?func=full-set-set&set_number=014248&set_entry=000001&format=999>.

CLEARY, Patricia a David NEUMANN, 2009. The Challenges of Primary Sources, Collaboration, and the K-16 Elizabeth Murray Project. *The History Teacher*. Vol. 43, no. 1, s. 67-86. ISSN 0018-2745. Dostupný také z World Wide Web: <<http://www.historycooperative.org/journals/ht/43.1/cleary.html>>.

Conference of Directors of National Libraries, 2008. CDNL Vision for the Global Digital Library [online]. Conference of Directors of National Libraries, Revised October 2008 [2012-11-28]. Dostupný z World Wide Web: <http://cdnl.info/2008/CDNL_Vision_for_the_Global_Digital_Library.pdf>.

CONOLLY, Thomas Edmund, 1957. *The Personal Library of James Joyce: A Descriptive Bibliography*. [Buffalo, NY]: University of Buffalo. The University of Buffalo Studies, vol. 22, no 1; Monographs in English. no 6.

COUNCIL OF EUROPE, 2005. *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society* [online]. Strasbourg: Council of Europe, 2005 [cit. 2012-11-27]. Dostupný na World Wide Web: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/199.htm>>.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 2006. Council Conclusions on the Digitisation and Online Accessibility of Cultural Material, and Digital Preservation: (2006/C 297/01). In *Official Journal of the European Union C 297/1* [online]. Brussels: Council of the European Union, 2006 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:297:0001:0005:EN:PDF>>

COUSINS, Jill, 2009. Europeana: Stage 2. In *Digitální zpřístupnění kulturního dědictví, Praha, VŠCHT, 26. Května 2009* [online]. Praha: Ministerstvo kultury ČR; Albertina icome Praha s.r.o. [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web:

<http://www.diginforum.cz/downloads/Cousins_Jill.ppt>.

COYLE, Karen, 2006. Mass Digitization of Books. *The Journal of Academic Librarianship*. Vol. 32, no. 6, s. 641-645. ISSN 0099-1333. Dostupný také komerčně v systému Elsevier Science Direct:

<<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133306001534>>. DOI:

<<http://dx.doi.org/10.1016/j.acalib.2006.08.002>>.

CRANE, Gregory, 2002. Cultural Heritage Digital Libraries: Needs and Components. In *Research and Advanced Technology for Digital Libraries: 6th European conference, ECDL 2002, Rome, Italy, September 16-18, 2002; proceedings, 51-60, preprint*. Berlin: Springer. Dostupný také z Tufts Perseus Digital Library, Digital Collections and Archives, Medford, MA.:

<<http://www.perseus.tufts.edu/~amahoney/ecdl2002.pdf>>.

CrossCzech, 2010. *Manuál sdílení metadat s Europeanou v rámci projektu Europeana Local* [online]. [Praha]: CrossCzech a.s. [cit. 2012-05-06].

Dostupný z World Wide Web: <<http://www.crossczech.cz/doc/manual.pdf>>.

CUBR. Ladislav, 2010. *Dlouhodobá ochrana digitálních dokumentů*. Praha: Národní knihovna České republiky. 154 s. ISBN 978-80-7050-588-5.

Česko. Ministerstvo vnitra, 2005. Rozvoj služeb egovernmentu v krajích: Výzva č. 08 k předkládání žádosti o finanční podporu v rámci Integrovaného operačního programu na Rozvoj služeb eGovernmentu v krajích. In *eGONcentrum* [online]. Praha: eGONcentrum, 2005- [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web:

<http://www.egoncentrum.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=555:rozvoj-slueb-egovernmentu-v-krajich&catid=1:zpravy>.

Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj, 2007a. Integrovaný operační program. In *Strukturální fondy* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007- [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/iop>>.

Česko. Ministerstvo pro místní rozvoj, 2007b. Rozvoj informační společnosti ve veřejné správě [online]. In *Strukturální fondy* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007- [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web:

<<http://www.strukturalni-fondy.cz/CMSPages/GetFile.aspx?guid=866e39a4-0053-485a-87a0-a729098338f6>>. Stránka zrušena.

Česko. Ministerstvo kultury, 2008. *Projekt Evropské Komise – Michael Plus: (2006 – 2008)* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, ©2008 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=1452>>.

DAHLSTRÖM, Mats a Alen DORACIC. 2009. Digitization Education: courses Taken and Lessons Learned. *D-Lib Magazine: The Magazine of Digital Library Research* [online]. March/April 2009, volume 15, number 3/4 [cit. 2012-11-20]. ISSN 1082-9873. Dostupný z World Wide Web:

<<http://www.dlib.org/dlib/march09/dahlstrom/03dahlstrom.html>>.

DALBELLO, Marija, 2004. Institutional Shaping of Cultural Memory: Digital Library as Enviroment for textual Transmission. *Library Quarterly*. Vol. 74, no. s. 265–298. ISSN: 0024-2519. Dostupný také z University of Arizona Campus Repository:

<http://arizona.openrepository.com/arizona/bitstream/10150/105615/1/Dalbello_%28LQ74_2004%29.pdf>.

DALBELLO, Marija, 2009. Digital Cultural Heritage: Concepts, Projects, and Emerging Constructions of Heritage. In *Proceedings of the Libraries in the Digital Age (LIDA) conference, 25-30 May, 2009* [online]. Dubrovnik: LIDA [cit. 2012-05-08]. Dostupný z University of Arizona Campus Repository:

<http://arizona.openrepository.com/arizona/bitstream/10150/106136/1/Dalbello_LID A2009_text_2_dlist.pdf>.

DAWEI, Wei a Sun YIGANG, 2010. The National Digital Library Project. *D-Lib Magazine: The Magazine of Digital Library Research* [online]. May 2010, vol. 16, issue 5-6 [cit. 2012-04-14]. ISSN 1082-9873. Dostupný z World Wide Web:

<<http://www.dlib.org/dlib/may10/dawei/05dawei.html>>.

DIEKEMA, Anne R. et al., 2011. Teaching Use of Digital Primary Sources for K-12 Settings. *D-Lib Magazine: The Magazine of Digital Library Research* [online]. Vol. 17, No. 3/4. [cit. 2012-05-06]. ISSN 1082-9873. Dostupný z World Wide Web:

<<http://www.dlib.org/dlib/march11/diekema/03diekema.html>>.

Digital Library. In REITZ, Joan M. *ODLIS — Online Dictionary for Library and Information Science* [online zdroj]. Santa Barbara (Cal.): ABC-CLIO, © 2004-2012 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_d.aspx>.

Digital Librarianship. In *Education Grad Schools* [online]. U.S. News & World Report, 2012 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://grad-schools.usnews.rankingsandreviews.com/best-graduate-schools/top-library-information-science-programs/digital-librarianship-rankings>>.

LU, Dongming a Yunhe PAN, 2010. *Digital preservation for heritages: technologies and applications*. New York : Springer. Advanced topics and technology in China. ISBN 978-3-642-04861-6.

DOUŠA, Pavel, 2012. Muzejní sbírky v prostředí Europeany, projekt, eSbírky a česká specifika. In *Europeana Workshop: příspěvky a diskuse k digitálnímu zpřístupnění evropského kulturního dědictví, Praha, 10.5.2012*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2012. Prezentace je vystavena na stránkách NK ČR.

DRAGIJA-IVANOVIĆ, Martina, Sanjica FALETAR, Franjo PEHAR a Tatjana APARAC-JELUŠIĆ, 2003. *LIS Programs Reflecting Needs of ALM Community: a preliminary Research Report* [online]. [Postdam] [cit. 2012-11-19]. Prezentováno na EUCLID – ALISE Joint Conference, Potsdam, July 31 – August 1, 2003. Dostupný z Academia.edu: Share research:

<http://unizd.academia.edu/FranjoPehar/Papers/744258/LIS_PROGRAMS_REFLEC>

TING THE NEEDS OF ALM COMMUNITY A PRELIMINARY RESEARCH REPORT>.

EDMONDSON, Ray, 2002 (ed.). *Memory of the World: General Guidelines to Safeguard Documentary Heritage* [online]. Revised edition. Paris: UNESCO [cit. 2012-11-20]. Dostupný z World Wide Web:

<<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001256/125637e.pdf>>.

EUROPEAN COMMISSION, 2000a. *eEurope: An Information Society For All: Communication on a Commission Initiative for the Special European Council of Lisbon, 23 and 24 March 2000* [online]. Brussels: European Commission, 2000 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web:

<http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/documents/archiv_eEurope2002/initiative_en.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION. 2000b. *eEurope 2002 : An Information Society For All : Action Plan* [online]. Brussels : European Commission, 2000 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web:

<http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/documents/archiv_eEurope2002/actionplan_en.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION, 2001. *Action Plan of coordination of digitisation programmes and policies: Follow up of Experts meeting, Lund, Sweden, 4 April 2001: Implementation Framework for digitisation coordination actions in Europe* [online]. [Brussels: European Commission], 2001 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web:

<http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/lund/lund_action_plan_en.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION, 2002. *COM(2002) 263 final: e Europe 2005: An information society for all: An Action Plan to be presented in view of the Sevilla European Council, 21/22 June 2002* [online]. Brussels: European Commission, 2002 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web:

<http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION, 2003a. Charter of Parma: Final version 19 November 2003. In *Minerva* [online]. Last revision 2008-02-13. 2008 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web:

<<http://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charterparma031119final.htm>>.

EUROPEAN COMMISSION. 2003b. *COM(2003) 66 final: eEurope 2002 Final Report* [online]. Brussels: European Commission, 2003 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2003/com2003_0066en01.pdf)

[lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2003/com2003_0066en01.pdf](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2003/com2003_0066en01.pdf)>.

EUROPEAN COMMISSION, 2005a. *KOM(2005) 229 v konečném znění: i2010 – evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost: SEK(2005) 717* [online]. Brussels: European Commission, 2005 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide

Web: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0229:FIN:CS:PDF>>.

EUROPEAN COMMISSION, 2005b. *KOM(2005) 465 v konečném znění: i2010: Digitální knihovny: SEK(2005) 1194: SEK(2005) 1195* [online]. Brussels: European Commission [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0465:FIN:CS:PDF>>.

EUROPEAN COMMISSION. 2006. Doporučení komise ze dne 24. srpna 2006: o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů: (2006/585/ES). In *Ústřední věstník Evropské unie L 236/28* [online]. Brussels: European Commission, 2006 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:CS:PDF>>.

EUROPEAN COMMISSION, 2009a. *COM(2009) 440 final: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Europeana – next steps: SEC(2009)1124* [online]. Brussels: European Commission, 2009 [cit. 2010-08-18]. Dostupný z World Wide Web: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0440:FIN:EN:PDF>>.

EUROPEAN COMMISSION, 2009b. *Digital Libraries: Recommendations and Challenges for the Future: Final Report* [online]. Brussels: European Commission, 2009 [cit. 2010-08-18]. Dostupný z World Wide Web: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/hlg_final_report09.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION, 2010. *Reflection Group on bringing Europe's cultural heritage online: TERMS OF REFERENCE* [online]. Brussel: European Commission, 2010 [cit. 2010-12-18]. Dostupný z World Wide Web: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/refgroup/annexes/terms_reference.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION, 2011a. „*Comité des Sages“ on Bringing Europe's Cultural Heritage Online* [online]. [Brussels: European Commission] [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/comite_des_sages/index_en.htm>.

EUROPEAN COMMISSION, 2011b. Commission Recommendation: of 27 October 2011: on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation : (2011/711/EU). In *Official Journal of the European Union L 283/39* [online]. Brussels: European Commission, 2011 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:EN:PDF>>.

EUROPEAN COMMISSION, 2012a. *Europe 2020* [online]. [Brussels: European Commission], 2012 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm>.

EUROPEAN COMMISSION, 2012b. *ICT: Information and Communication Technologies* [online]. [Brussels: European Commission], 2012 [cit. 2012-07-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://cordis.europa.eu/fp7/ict/programme/home_en.html>.

EUROPEAN COUNCIL, 2000. *Presidency Conclusions: Lisbon European Council* [online]. [Brussels: European Commission], 2000 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm>.

EUROPEAN PARLIAMENT, 2007. Resolution of 27 September 2007 on i2010: towards a European digital library: (2006/2040(INI)). In *European Parliament* [online]. Brussels: Council of the European Union, 2006 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT%20TA%20P6-TA-2007-0416%200%20DOC%20XML%20V0//EN>>.

The European Library, 2005-2012. Past Projects. In *The European Library* [online]. The European Library, © 2005-2012 [2012-11-01] Dostupný z World Wide Web: <<http://www.theeuropeanlibrary.org/tel4/projects>>.

FALTYSOVÁ, Vlasta (ed.), 2006. *Rukověť tištěných knihovních fondů Národní knihovny České republiky: od prvních do konce 19. století*. Praha: Národní knihovna České republiky, 342 s. ISBN 80-7050-456-0.

FERNIE, Kate, Richard BLANDIN a Guiliana de FRANCESCO, 2005. The MICHAEL project in UK, France and Italy. In *MICHAEL: towards a catalogue for the European digital library* [online]. The Watershed, Bristol - 15 November, 2005 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.ukoln.ac.uk/events/michael-2005/presentations/k-fernie.ppt>>.

FRENCH, Amanda L., 2011. Imagine a National Digital Library: I Wonder If We Can. In *AmandaFrench.net* [online blog]. 1 March 2011 [cit. 2012-05-08]. Dostupný z World Wide Web: <<http://amandafrench.net/blog/2011/03/01/imagine-a-national-digital-library-i-wonder-if-we-can/>>.

[GEC, Tomáš], 2011. Kurikulum oboru Informační studia a knihovnictví – náměty. *Inflow* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Kabinet informačních studií a knihovnictví, 2011 [cit. 2012-11-27]. ISSN 1802-9736. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.inflow.cz/kurikulum-oboru-informacni-studia-knihovnictvi-namety-k-uvaze>>.

HARVEY, Ross, 2007. UNESCO'S Memory of the World Programme. *Library Trends*. Summer 2007, vol. 56, no 1. Dostupný také z databáze Academic Search Complete: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=19&sid=c930b73e-256b-43b1-93b6->

[244734a10a8c%40sessionmgr11&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=lxh&AN=27425270>.](http://www.inforum.cz/archiv/inforum2000/prednasky/patyramcovypr.htm)

HILEROVÁ, Eva, 2000. Pátý rámcový program mezinárodní spolupráce a národní informační síť. In *INFORUM 2000: 6. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích Praha, 23. - 25. 5. 2000* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2000 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.inforum.cz/archiv/inforum2000/prednasky/patyramcovypr.htm>>.

CHU, Heting, 2006. Curricula of LIS programs in the USA: A content analysis. In KHOO, Christopher, S. Singh a A.S. Chaudhry (eds.). *Proceedings of the Asia-Pacific Conference on Library & Information Education & Practice 2006 (A-LIEP 2006): Preparing Information Professionals for Leadership in the New Age, Singapore, 3-6 April 2006*. Singapore: School of Communication & Information, Nanyang Technological University[2006]. Dostupný také z University of Arizona Campus Repository: <http://arizona.openrepository.com/arizona/bitstream/10150/105144/1/48.Heting_Ch_u_pp328-337_.pdf>.

CHU, Heting, 2010. Library and Information Science Education in the Digital Age. In *Advances in Librarianship: Exploring the Digital Frontier*. Vol. 32, s. 77-111. ISSN 0065-2830. ISBN 978-84950-978-7. Dostupný také komerčně prostřednictvím Ebrary: <<http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10440326&p00=library%20information%20science%20education%20digital%20age>>.

IFLA a UNESCO, 1999. *IFLA/UNESCO Survey on Digitisation and Preservation*. UNESCO: Paris, 1999. Compiled by Richard Ebdon and Sara Gould under the direction of Marie-Thérèse Varlamoff for the IFLA Core Programmes for PAC and UAP on behalf of UNESCO. Dostupný také z World Wide Web: <<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/IFLA%20UNESCO%20Survey%20on%20Digitisation%20and%20PreservationEN.pdf>>.

IFLA a UNESCO, 2010. *Manifest IFLA pro digitální knihovny* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/IFLA/IFLA_Manifesto_for_Digital_Libraries_201012cz.pdf?PHPSESSID=0376069ee78a53a34259317f34e58b25>.

Institute of Museum and Library Services (Spojené státy americké), 2002. *Status of Technology and Digitization in the Nation's Museums and Libraries* [online]. Washington, (D.C.): Institute of Museum and Library Services, 2002 [cit. 2012-06-20]. Dostupný komerčně z databáze Eric: <<http://www.eric.ed.gov>>.

Institute of Museum and Library Services (Spojené státy americké), 2006. *Status of Technology and Digitization in the Nation's Museums and Libraries* [online]. Washington, (D.C.): Institute of Museum and Library Services, 2006 [cit. 2012-11-27]. Dostupný z World Wide Web: <http://www.ims.gov/assets/1/AssetManager/Technology_Digitization.pdf>.

Isto Huvila. In *Academia.edu* [online zdroj]. New Brunswick (New Jersey): Rutgers, The State University of New Jersey, © 2012 [cit. 2012-11-27]. Dostupný z World Wide Web: <<http://abo.academia.edu/IstoHuvila>>.

JOHANSSON et al., 2007. The Lisbon Agenda from 2000 to 2010. In *CESIS: Electronic Working Paper Series* [online]. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan: Centre of Excellence for Science and Innovation Studies, 2007 [cit. 2012-04-04]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.infra.kth.se/cesis/documents/WP106.pdf>>.

JOHNSON, Kay a Elaine MAGUSIN, 2005. *Exploring the digital library: a guide for online teaching and learning*. San Francisco: Jossey-Bass, c2005. xiv, 162 s. ISBN 0-7879-7627-x.

JOKILEHTO, Jukka, 1990. *Definition of Cultural Heritage: References to Documents in History* [online]. Paris: ICOMOS; revised 2005 [cit. 2012-04-04]. Dostupný také z World Wide Web: <http://cif.icomos.org/pdf_docs/Documents%20on%20line/Heritage%20definitions.pdf>.

JOKILEHTO, Jukka, 2006. World Heritage: Defining the outstanding universal value. *City & Time*. Vol. 2, no 2. [cit. 2006-02-06]. ISSN 1807-7544. Dostupný také z World Wide Web: <<http://www.ceci-br.org/novo/revista/docs2006/CT-2006-45.pdf>>.

LARSEN, Boru Jeannie, 2005. A Survey of Library & Information Science Schools in Europe. In KAJBERG, Leif a Leif LØRRING (eds.). *European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education* [online]. Copenhagen: The Royal School of Library and Information Science, c2005, s. 232-241 [cit. 2012-05-06]. ISBN 87-7415-292-0. Dostupný také z World Wide Web: <http://www.library.utt.ro/LIS_Bologna.pdf>.

KANDO, Noriko a Jun ADACHI, 2004. Cultural Heritage Online: Information Access across Heterogeneous Cultural Heritage in Japan. In *International Symposium on Digital Libraries and Knowledge Communities in Networked Information Society, DLKC March 2 - 5, 2004 Electronic Proceedings* [online]. Tsukuba (Ibaraki, Japan): University of Tsukuba [cit. 2006-02-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.kc.tsukuba.ac.jp/dlkc/e-proceedings/papers/dlkc04pp136.pdf>>.

KIRCHHOFF, Thomas, Werner SCHWEIBENZ a Jörn SIEGLERSCHMIDT, 2008. Archives, libraries, museums and the spell of ubiquitous knowledge. *Arch Sci*. Vol. 8, s. 251-266. ISSN 0305-4403. Dostupný také z World Wide Web: <http://www.intelyway.com/administrator/arhivi/Vid_Gajsek-MUZEJI/Archives,%20libraries,%20museums%20and%20the%20spell%20of%20ubiquitous%20knowledge.pdf>. DOI: 10.1007/s10502-009-9093-2.

KNEIDL, Pravoslav. Havlíčková knihovna. In *Sborník Národního muzea*, řada C, sv. II, 1957, č. 1-2, s. 53-98.

KNOLL, Adolf, 2002. Paměť světa: kritéria výběru. In *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě, Státní ústřední archiv v Praze, 5. 12. 2002* [online]. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků, 2002 [cit. 2012-11-28]. Dostupný z World Wide Web: <[http://www.wold.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/skip/Knoll021.ppt#256.1.Paměť světa](http://www.wold.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/skip/Knoll021.ppt#256.1.Paměť_světa)>.

KNOLL, Adolf a Vlastimil JEŽEK, 2005. Cena UNESCO Jikji 2005 pro Národní knihovnu. *Knihovna* [online]. Roč. 16, č. 2, s. 79-82 [cit. 2012-06-09]. ISSN 1801-3252. Dostupný také z World Wide Web: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovna52/jikji.htm>>.

KNOLL, Adolf, 2010. Ohlédnutí za digitalizací v českých knihovnách: jak to bylo = Look back at digitization in czech libraries: how it was. In *Digitalizace, aneb, Konec oslích uší: sborník vydáný u příležitosti stejnojmenné konference konané 14.-16.6.2010 v Městské knihovně v Praze*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2010. ISBN 978-80-85041-05-7.

KOLTAY, Tibor a István BODA, 2008. Digital library issues in Hungarian LIS curricula: Examples from three library schools. *Library Review*. Vol. 57 no. s. 430-441. Dostupný také z databáze LISTA: <<http://search.proquest.com/docview/218302952/fulltextPDF?accountid=35514>>. ISSN 0024-2535 DOI 10.1108/00242530810886706>.

KOMOROVÁ, Klára, 2009. *Knižnica Zachariáša Mošovského*. Martin: Slovenská národná knižnica, 299 s. ISBN 978-80-89301-53-9.

Koncepce trvalého uchování knihovních sbírek tradičních a elektronických dokumentů v knihovnách ČR do roku 2010. *Knihovna* [online]. 2005, roč. 16, č. 2, s. 9-27 [cit. 2011-01-12]. ISSN 1801-3252. Dostupný z World Wide Web: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna52/koncepce_uchovavani.htm>.

Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011 – 2015 včetně internetizace knihoven: knihovny pro EVROPU 2020 [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2012 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/koncepce2011-14/Koncepce_PIK_Rozp.doc>.

KOVAČEC-NAGLIČ, Ksenija, 2001. *Cultural Heritage Information System in the Republic of Slovenia* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2001 [cit. 2012-05-06]. Předneseno v rámci *ARIADNE 5 Workshop: Documentation, Interpretation, Presentation and Publication of Cultural Heritage, Prague, 17.-23. September 2001*. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/dediscina/regis-ter/arcchip.pdf>>.

Library of Congress, 2012. Mission and history. In *The Library of Congress American Memory* [online]. Washington (D.C.): Library of Congress [cit. 2012-11-27]. Dostupný z World Wide Web: <<http://memory.loc.gov/ammem/about/index.html>>.

LOEBBECKE, Claudia a Manfred THALLER, 2005. Preserving Europe's Cultural Heritage in the digital world. In *Proceedings of the 13th European Conference on Information Systems, Information Systems in a Rapidly Changing Economy, ECIS 2005, Regensburg, Germany, May 26-28, 2005* [online]. London: School of Economic and Political Science [cit. 2012-07-08]. Dostupný z European Conference on Information Systems (ECIS) Resources: <<http://is2.lse.ac.uk/asp/aspecis/20050000.pdf>>.

LYNCH, Clyfford, 2002. Digital Collection, Digital Libraries and Digitization of Cultural Heritage. *First Monday: Peer reviewed Journal on Internet*. Vol. 7, no. 5 – 6. ISSN 0145-1677. Dostupný také z World Wide Web: <<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/949/870>>.

MA, Yongqing, Ann O'BRIEN a Warwick CLEGG, 2008. Digital Library Education: Some International Course Structure Comparisons. In *Bulletin of IEEE Technical Committee on Digital Libraries* [online]. Spring 2008, volume 4, issue 1 [cit. 2012-11-19]. ISSN: 1937-7266. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.ieee-tcdl.org/Bulletin/v4n1/ma/ma.html>>.

MALLAN, Katrine a Eun PARK, 2006. Is Digitization Sufficient for Collective Remembering?: Access to and Use of Cultural Heritage Collections = Est-ce que la numérisation est suffisante pour la mémoire collective?: accès et utilisation des collections du patrimoine culturel. *Canadian Journal of Information & Library Science*. Sep-Dec 2006, vol. 30 issue 3/4, s. 201-220. Dostupný také komerčně z databáze LISTA: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=128&sid=8d1db68e-cebe-41d0-9454-12d296997e36%40sessionmgr111>>.

MANŽUCH, Zinaida, Isto HUVILA a Tatjana APARAC-JELUŠIĆ, 2005. Digitization of Cultural Heritage. In KAJBERG, Leif a Leif LØRRING (eds.). *European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education* [online]. Copenhagen: The Royal School of Library and Information Science, c2005 [cit. 2012-05-06]. 241 s. ISBN 87-7415-292-0. Dostupný z World Wide Web: <http://www.library.utt.ro/LIS_Bologna.pdf>.

MANŽUCH, Zinaida a Adolf KNOLL, 2006. *TEL-ME-MOR: Specific Support Action: Integrating and Strengthening the European Research Area Deliverable 1.3: Research Activities of the European National Libraries in the Domain of Cultural heritage and ICT* [online]. Praha: Národní knihovna ČR [cit. 2012-11-26]. Dostupný z World Wide Web: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/TMM_CENL_D_1_3_Final_1.pdf>.

MANŽUCH, Zinaida, 2007. Vzdělávání správců digitálních sbírek: perspektiva paměťových institucí. *Knihovna* [online]. Přeložil Miroslav Ressler. Roč. 18, č. 2, s. 61-79 [cit. 2010-03-08]. ISSN 1801-3252. Dostupný z World Wide Web: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovna72/manzuch.htm>>.

MANŽUCH, Zinaida, 2009a. Digitization and communication of memory: from theory to practice. In *Cultural Heritage on line: Empowering users: an active role*

for user communities, Firenze, 15th - 16th December 2009. Firenze: Fondazione Rinascimento Digitale and Associazione Civita, s. 92-95. Dostupný také z World Wide Web: <<http://www.rinascimento-digitale.it/eventi/conference2009/proceedings-2009/Proceedings-part1.pdf>>.

MANŽUCH, Zinaida, 2009b. Archives, libraries and museums as communicators of memory in the European Union projects. *Information Research: an international electronic journal* [online]. June 2009, vol. 14, no. 2 [cit. 2012-11-23]. Dostupný z World Wide Web: <<http://informationr.net/ir/14-2/paper400.html>>.

MANŽUCH, Zinaida, 2011. Collaborative networks of memory institutions in digitization initiatives. *The Electronic Library: the international journal for minicomputer, microcomputer, and software applications in libraries*. Vol. 29, no. s. 320-343. ISSN: 0264-0473. Dostupný také komerčně z Emerald (DOI): <<http://dx.doi.org/10.1108/02640471111141070>>.

MARCUM, Deanna B., 2007. Digitizing for Access and Preservation: Strategies of the Library of Congress. *First Monday: Peer reviewed Journal on Internet*. July 2007, vol. 12, no. 7. Dostupný také z World Wide Web: <http://www.firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1924/1806http://firstmonday.org/issues/issue12_7/thibodeau/index.html>.

Marija Dalbello. In *Academia.edu* [online zdroj]. New Brunswick (New Jersey): Rutgers, The State University of New Jersey, ©2012. Dostupný z World Wide Web: <<http://rutgers.academia.edu/MarijaDalbello>>.

MAROSO, Amy Lynn, 2005. Educating future digitizers: the Illinois Digitization Institute's Basics and Beyond digitization training program. In *Library Hi Tech: theme Collaborative Digitization Programs*. Vol. 23, issue 2, s. 145-150. ISSN 0737-8831. Dostupný také komerčně z Emerald: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1509052&show=html>>. DOI: [10.1108/07378830510605151](https://doi.org/10.1108/07378830510605151).

MARVANOVÁ, Eva, 2003. Paměťová instituce. In *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2012-06-12]. Systém. č.: 000003482. Dostupný z World Wide Web: <http://aleph.nkp.cz/F/ECHTAKBB9V3PFD3DKDPQNDTNJIJG1CD3YDGUIX3VXRTEBMKSJ-50278?func=find-b&find_code=WTD&request=Pam%C4%9B%C5%A5ov%C3%A1+institute&adjacent=N>.

Masarykova univerzita. *Informační systém Masarykovy univerzity: veřejné služby informačního systému* [online databáze]. Brno: Masarykova univerzita [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://is.muni.cz/predmety/katalog.pl?exppar=a&hledv=kod&hledret=VIK%25&fak=1421&hledat=Hledat+p%F8edm%ECty>>.

MIDDLETON, Ken, 2005. Collaborative digitization programs: a multifaced approach to sustainability. In *Library Hi Tech: theme Collaborative Digitization*

Programs. Vol. 23, issue 2, s. 145-150. ISSN 0737-8831. Dostupný komerčně z Emerald: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1509048>>. DOI: [10.1108/07378830510605115](https://doi.org/10.1108/07378830510605115).

Národní knihovna (Praha, Česko), 2007. *Strategické priority NK ČR 2008, č. 5 – Digitalizace sbírek a rozvoj digitální knihovny ČR* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-11-27]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.nkp.cz/files/5.pdf>>.

Národní knihovna (Praha, Česko), 2001-2012. *Národní digitální knihovna* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, ©2001-2012 [cit. 2012-11-27]. Dostupný z World Wide Web: <<http://ndk.cz/narodni-dk>>.

Národní muzeum (Praha, Česko), 2007. Centrum pro prezentaci kulturního dědictví. eSbírký. In *Centrum pro prezentaci kulturního dědictví: Novinky* [online]. Praha: Národní muzeum, ©2007 [cit. 2012-11-27]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.emuzeum.cz/novinky/esbirky.html>>.

National Digital Library of Korea, 2009. The National Digital Library of Korea: definition and scope. In *National Digital Library of Korea* [online]. Seoul (Korea): National Digital Library, 2009- [cit. 2012-01-14]. Dostupné z World Wide Web: <http://www.dlibrary.go.kr/NEL_ENG/ndl/promotion.jsp>.

NOVOTNÝ, Miloslav, 1949-1950. Knihovna Boženy Němcové. *Marginálie: věstník českých bibliofilů*. 1949-1950, roč. 22, s. 35-40.

PETERKA, Jiří, 2007. i2010 místo eEurope2005. In *e-Archiv.cz: archiv článků a přednášek Jiřího Peterky* [online]. Praha: Jiří Peterka, 2007- [cit. 2009-10-01]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.earchiv.cz/b05/b0607001.php3>>.

PETRUŽELKOVÁ, Alena. 2010. Knihovní celky. *Knihovna plus* [online]. Č. 1 [cit. 2012-11-27]. ISSN 1801-5948. Dostupný z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus101/petruz.htm>>.

POLIŠENSKÝ, Jiří. 2011. Projekt národní digitální knihovny – základní informace. [online]. 2011 [cit. 2012-11-202]. Předneseno v rámci *Digitálna knižnica: Knižnice 2015-2030, 22. - 24. október 2012 Ski & Wellness Residence Družba Jasná*. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.ndk.cz/narodni-dk/prezentace-k-projektu-iop/digitalna-kniznica-29-3-2011-jasna-pod-chopkom/jiri-polisensky-projekt-narodni-digitalni-knihovna-2013-zakladni-informace-aktualni-stav-a-kriteria-vyberu-dokumentu>>.

POMERANTZ, Jeffrey, Javed MOSTAFA, Tatjana APARAC-JELUŠIĆ, Jian QIN, Anna Maria TAMMARO a Terry WEECH, 2009. Developing a Joint EU-US Digital Library Curriculum [online]. University of North Carolina, Chapel Hill [cit. 2012-11-20]. Text prezentovaný v rámci *iConference 2009, February 8-11 2009, University of North Carolina, Chapel Hill*. Dostupný z IDEALS (Illinois Digital Enviroment for Access to Learning and Scholarship):

<https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/15382/Develop_a_Joint_EU-US.docx?sequence=2>.

PURDAY, Jonathan, 2008. Web 2.0. ideas Enrich Europe's digital heritage. *Research Information: an international electronic journal*. No. 8-9. s. 21-23. ISSN 1744-8026. Dostupný také z World Wide Web: <http://www.researchinformation.info/features/feature.php?feature_id=185>.

PURDAY, Jonathan, 2009. Think culture: Europeana.eu from concept to construction. *The Electronic Library: the international journal for minicomputer, microcomputer, and software applications in libraries*. Vol. 27 no. s. 919-937. Dostupný také komerčně z Emerald: <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1827227>>. ISSN 0264-0473, DOI: [10.1108/02640470911004039](https://doi.org/10.1108/02640470911004039).

PURDAY, Jonathan, 2010. Intellectual Property Issues and Europeana, Europe's Digital Library, Museum and Archive. *Legal Information Management*. Autumn 2010, vol. 10, issue 3, s. 174–180. Dostupný také z databáze LISTA: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=13&hid=127&sid=b8493fab-9d6a-4309-9523-7a9565aeaee%40sessionmgr112>>. DOI: 10.1017/S1472669610000678.

REHÁK, Rastislav, 2011. Europeana Local a poskytování dat do Europeana. In *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě, Praha, 2011* [online]. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků, 2011 [cit. 2012-05-26]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.skipcr.cz/akce-a-projekty/dokumenty/akm-2011/Rehak.pdf>>.

Remember. In *Online Etymology Dictionary* [online]. Douglas Harper, 2001-2012 [cit. 2012-11-26]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.etymonline.com/index.php?term=remember>>.

ROSENBLUM, Brian, 2008. Digital Access to Cultural Heritage and Scholarship in the Czech Republic. *Slavic & East European Information Resources*. Vol. 9, issue 1, s. 12-29 [cit. 2012-08-07]. ISSN 1522-9041. Dostupný také komerčně z LISTA: (DOI): <<http://dx.doi.org/10.1080/15228880802104637>>.

SABOV, Peter. *RE: osobní knihovny* [elektronická pošta]. Message to: Blanka Vorlíčková. 1 March 2007 [cit. 2012-11-27]. Osobní komunikace.

SABOV, Peter, 2006. Rekonštrukcie osobných historických knižníc ako súčasť výskumu dejín knižnej kultúry na Slovensku. In *Problematika historických a vzácných knižných fondů Čech, Moravy a Slezska, 15. Ročník odborné konference, 22. – 23. listopadu 2006*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2006, s. 185-190 [cit. 2012-05-06]. Dostupný také z World Wide Web: <<http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf15/06ref17.pdf>>.

SARACEVIC, Tefko a Marija DALBELLO, 2001. A Survey of Digital Library Education. In *Proceedings of the American Society for Information Science and*

Technology. Vol. 38, s. 209-223. Dostupný také z World Wide Web:
<<https://comminfo.rutgers.edu/~tefko/ProcASIST2001.doc>>.

Slezská univerzita. *Portál Slezské univerzity v Opavě: Informační systém studijní agendy - IS/STAG* [online]. Opava: Slezská univerzita [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<https://stag.slu.cz/wps/portal/>>.

SMITH, Abby, 1999. *Why digitize?*. Washington, (D.C.): Council on Library and Information Resources, c1999 [cit. 2012-07-08]. ISBN 18-873-3465-3. Dostupný také z World Wide Web: <<http://www.clir.org/pubs/reports/pub80-smith>>.

SODOMKOVÁ, Jana, 2003. Soukromá knihovna. In *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2012-11-06]. Systém. č.: 000002014. Dostupný z World Wide Web:
<http://aleph.nkp.cz/F/9A33UQ2EJFHSU5RLD2IMBUFSMBJMX75UF2FNXUP32T6SY8CSKU-24167?func=full-set-set&set_number=018743&set_entry=000002&format=999>.

SOMERVILLE, Mary M. a Dana ECHOHAWK, 2011. Recuerdos Hablados/Memories Spoken: Toward the Co-Creation of Digital Knowledge with Community Significance. *Library Trends*. Spring 2011, vol. 59, no. 4, s. 650–662. Dostupný také z Academic Search Complete:
<<http://search.proquest.com/docview/868866506/fulltextPDF?accountid=35514>>.

SOUKUP, Václav, 2000. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000. 232 s. ISBN 80-7178-328-5.

SPINK, Amanda a Collen COOL, 1999. Education for Digital Libraries. *D-Lib Magazine: The Magazine of Digital Library Research* [online]. Vol. 5, no. 5 [cit. 2006-02-06]. ISSN 1082-9873. Dostupný z World Wide Web:
<<http://www.dlib.org/dlib/may99/05spink.html>>.

STEINEROVÁ, Jela, 2007. Manifest o digitálnych knižniciach a využívanie informácií v informačnej spoločnosti. *ITlib: Informačné technológie a knižnice* [online]. Č. 02 [cit. 2012-11-30]. ISSN 1336-0779. Dostupné z World Wide Web:
<<http://www.cvtisr.sk/buxus/itlib/itlib072/steinerova.htm>>.

STEINEROVÁ, Jela, 2009. Digitálne knižnice ako inovatívne produkty vo vzdelávaní, vede a kultúre: aspekty informačnej ekológie. In *INFOS 35. medzinárodné informatické sympózium o postavení a úlohách pamäťových inštitúcií v oblasti rozvoja kultúry, vedy, techniky a vzdelávania 27. - 30. apríl, 2009* [online]. Bratislava: Spolok Slovenských knihovníkov [cit. 2012-11-19]. Dostupný z World Wide Web:
<<http://www.infolib.sk/index/podstranka.php?id=1873&idf=540&lang=sk>>.

STOVEL, Herb, 2007. Effective use of authenticity and integrity as world heritage qualifying conditions. *City & Time*. Vol. 2, no 3. ISSN 1807-7544. Dostupný také z World Wide Web: <<http://www.cecibr.org/novo/revista/docs2006/CT-2006-45.pdf>>.

TAMMARO, Anna Maria, 2006b. The Digital Library Users: a case study on needs, expectations and skills. In *Cultural Heritage on line: The Challenge of Accessibility and Preservation, Firenze, 14th - 16th December 2006*. Firenze: Fondazione Rinascimento Digitale and Associazione Dovita, s. 222-230. Dostupný také z World Wide Web: <<http://www.rinascimento-digitale.it/documenti/conference2006/tammaro.pdf>>.

TAMMARO, Anna Maria, 2007. A curriculum for digital librarians: a reflection on the European debate. *New Library World*. Vol. 108, issue 5/6, s. 229-246. Dostupný také z databáze Proquest: <<http://search.proquest.com/docview/229579353?accountid=15618>>. DOI: 10.1108/0307480710748795.

UNESCO, 1972. *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* [online]. OSN: Informační centrum OSN: Praha [cit. 2012-11-27]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-ochrane-svetoveho-kulturniho-a-prirodniho-dedictvi-unesco.pdf>>.

UNESCO, 1978. Recommendation for the Protection of Movable Cultural Property. In *UNESCO: Legal instruments* [online]. Paris: UNESCO [cit. 2012-08-08]. Dostupný z World Wide Web: <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13137&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>.

UNESCO, 2003. *Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví* [online]. Paris: UNESCO [cit. 2012-09-08]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-CS-PDF.pdf>>.

UNESCO, 2003. Charter on the Preservation of Digital Heritage. In *UNESCO: Legal Instruments* [online]. Paris: UNESCO [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>.

UNESCO, 2005. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. In *UNESCO: Legal Instruments* [online]. Paris: UNESCO [cit. 2012-11-28]. Dostupný z World Wide Web: <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>.

UNESCO, 2008. Cultural Heritage. In *UNESCO: World Heritage* [online]. Paris: UNESCO, updated: 2008-05-29 [cit. 2012-09-08]. Dostupný z World Wide Web: <http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=2185&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>.

UNESCO, ICCROM a ICOMOS, 1994. Nara Document on Autenticity [online]. ICOMOS, 1994 [cit. 2012-09-08]. Text vycházející z *Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention, held at Nara, Japan, from 1-6 November 1994*. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>>.

UHLÍŘ, Zdeněk, 2010. Evropský projekt ENRICH a jeho význam pro vybudování virtuálního badatelského prostředí. *Knihovna* [online]. Roč.

21, č. 1, s. 5-14 [cit. 2012-06-09]. ISSN 1801-3252. Dostupný z World Wide Web: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovna101/10105.htm>>.

Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2008a. Karolinka. In *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze: Studium* [online]. Praha: Univerzita Karlova: Filozofická fakulta, © 2008 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://ff.cuni.cz/FF-5052.html>>.

Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2008b. *Studijní informační systém (SIS) FF UK* [online databáze]. Praha: Univerzita Karlova: Filozofická fakulta, © 2008 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?KEY=Az1>>.

Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2008c. *Studijní plány* [online databáze]. Praha: Univerzita Karlova: Filozofická fakulta, © 2008 [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.ff.cuni.cz/FF-8669.html>>.

Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav informačních studií a knihovnictví, 2012. Sylaby/Osnovy/Anotace. In *Ústav informačních studií a knihovnictví: Studium* [online]. Praha: Ústav informačních studií a knihovnictví, © 2012 [cit. 2012-07-07]. Dostupný z World Wide Web: <<http://uisk.ff.cuni.cz/listing.do?categoryId=14864>>.

Univerzita Komenského v Bratislavě. Filozofická fakulta. Katedry knižničnej a informačnej vedy, 2012. *Katedra knižničnej a informačnej vedy* [online]. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě. Filozofická fakulta. Katedry knižničnej a informačnej vedy., © 2012 [cit. 2012-07-07]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=kkiv>>.

University of Massachusetts (Amherst campus) Center for Heritage & Society, 2012. What is Heritage? In *University of Massachusetts: Center for Heritage & Society* [online]. Amherst: University of Massachusetts [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.umass.edu/chs/about/whatisheritage.html>>.

University of North Carolina at Chapel Hill. School of Information and Library Science. *DigCurr: Preserving Access to Our Digital Future: Building an International Digital Curation Curriculum* [online]. University of North Carolina at Chapel Hill: School of Information and Library Science [2012-07-12]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.ils.unc.edu/digccurr/>>.

VIRKUS, Sirje a Anna Maria TAMMARO, 2005. Models of Academic Cooperation in European LIS Education. In *Proceedings EADTU Working Conference 2005: Towards Lisbon 2010: "Collaboration for Innovative Content in Lifelong Open and Flexible Learning" 10 – 11 November 2005 in Rome* [online]. EADTU: 2005 [cit. 2012-11-20]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.eadtu.nl/proceedings/2005/papers/EADTU-Rome%20Sirje%20Virkus%20and%20Anna%20Maria%20Tammaro.pdf>>.

VLASÁK, Rudolf, 2011. Informační politika: minulost a současnost v Čechách a ve vyspělých demokraciích. In *Elektronické studijní texty* [online]. Praha: Ústav

informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, 2011 [cit. 2012-11-01]. Dostupný po přihlášení na World Wide Web: <http://texty.jinonice.cuni.cz/studijni-texty/vlasak-rudolf/vlasak_04.pdf/view?searchterm=vlasak>.

VORLÍČKOVÁ, Blanka. 2009a. Europeana: online přístup k evropskému kulturnímu a historickému dědictví. *Ikaros* [online]. Roč. 13, č. 3 [cit. 10.12.2012]. URN-NBN:cz-ik5313. ISSN 1212-5075. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/5313>>.

VORLÍČKOVÁ, Blanka. 2009b. Světová digitální knihovna otevírá pokladnici kulturního bohatství lidstva na internetu. *Ikaros* [online]. Roč. 13, č. 5 [cit. 2012-11-28]. ISSN 1212-5075. URN-NBN:cz-ik5428. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/5428>>.

VORLÍČKOVÁ, Blanka, 2009c. Známí/neznámí čtenáři. *Čtenář: měsíčník pro knihovny*. Roč. 61, č. 4, s. 133-139. ISSN 1805-4064. Dostupný také z World Wide Web: <<http://ctenar.svkkl.cz/clanky/2009-roc-61/04-2009/znami-neznami-ctenari-57-373.htm>>.

VRBENSKÁ, Františka, 2003. Digitalizace dokumentů. In *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2012-06-09]. Systém. č.: 000001728. Dostupný z World Wide Web: <http://aleph.nkp.cz/F/UTYT49SL5CASJIY9YQXMYU1JGDQ7A7NA53NEB9QGXYCJB5EEPQ-42985?func=full-set-set&set_number=019550&set_entry=000001&format=999>.

WEECH, Terry L., 2005. Analysis of courses and modules: education for digital librarianship. In *Master internazionale a distanza in Scienze dell'Informazione e della Comunicazione: Proceedings of International Workshop: Digital Library Education, Villa Morghen, Florence, 24-25 March 2005* [online]. Florence: University of Parma [cit. 2012-07-08]. Revised 8/26/05. Dostupný ze SPaceUnipr (SPace Università degli Studi di Parma): <<http://dspace.unipr.cilea.it/bitstream/1889/482/1/Weech.pdf>>.

WOLNERING, Britta a Jill COUSINS, 2006. Towards a European Digital Library: Activities of Conference of National Librarians (CENL). In *International Conference Museums, libraries and archives online: MICHAEL service and other international initiatives, 4-5 December 2006, Roma* [online]. © MICHAEL Project 2006-12 [cit. 2012-11-28]. Dostupný z World Wide Web: <http://www.minervaeurope.org/events/michael/materialiintconf06120405/presentations/CENL_TEL_Rome.ppt>.

World Digital Library [online]. Washington (D.C.): Library of Congress [cit. 2012-11-28]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.wdl.org/en/background/>>.

YANG, Seungwon, Edward A. FOX, Barbara M. WILDEMUTH, Jeffrey POMERANTZ a Sanghee OH, 2006. Interdisciplinary Curriculum Development for Digital Library Education. In SUGIMOTO et. al (Eds.): *ICADL 2006*. Berlin:

Springer, s. 61 – 70. Dostupný také z World Wide Web:
<<http://curric.dlib.vt.edu/DLcurric/icadl06-dlcurric.pdf>>.

ZILLHARDT, Sonia, 1998. Bibliotheca universalis: a G-7 global informatik society pilot project. In *64th IFLA General Conference, August 16 – August 21, 1998* [online]. Amsterdam: IFLA [cit. 2012-05-06]. Dostupný z World Wide Web: <<http://archive.ifla.org/IV/ifla64/031-98e.htm>>.

ZMETÁK, Igor, 2008. Popularizácia a propagácia historických knižničných fondov na Slovensku. In *Problematika historických a vzácných knižných fondů Čech, Moravy a Slezska: Současné trendy ve zpřístupňování fondů, 12. ročník odborné konference, 18. – 19. listopadu 2003* [online]. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, aktualizováno 02.09.2008 [cit. 2012-11-26]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/12--rocnik-odborne-konference/clanek/popularizacia-a-propagacia-historickych-kniznicnych-fondov-na-slovensku/>>.

ZORICH, Diane M., 2003. *A Survey of Digital Cultural Heritage Initiatives and Their Sustainability Concerns* [online]. Washington (D.C.): Council on Library and Information Resources [cit. 2012-11-26]. ISBN 1-932326-02-2. Dostupný z World Wide Web: <<http://proj1.sinica.edu.tw/~ndaplib/service/ebook/pub118.pdf>>.

Žilinská univerzita. Fakulta humanitních věd. Katedra mediamatiky a kulturného dědictví, 2011. Zoznam predmetov. In *Katedra mediamatiky a kulturného dědictví: Zoznam predmetov Študenti: Studium* [online]. Žilina: Katedra mediamatiky a kulturného dědictví, © 2011 [cit. 2012-07-07]. Dostupný z World Wide Web: <<http://www.mediamatika.sk/studenti/studium#zoznam-predmetov>>.

V práci zmiňované projekty

Projekty jsou uvedeny pod původním názvem.

3D-COFORM

Dostupný na: <http://www.3d-coform.eu/index.php#&panel1-1>

Alfred Nobel's Private Library, Björkborn

Dostupný na: http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/biographical/library/index-hum.html

American Memory Library of Congress Programme

Dostupný na: <http://memory.loc.gov/ammem/index.html>

American Memory Library of Congress The Learning Page

Dostupný na: <http://lcweb2.loc.gov/ammem/ndlpedu/>

ACTIVATE

Nedostupný

Agence photographique de la Réunion des Musee Nationaux

Dostupný na: <http://www.photo.rmnm.fr/>

AMICO Art Museum Image Consortium

Dostupný na: <http://www.amico.org/home.html>

Anagrafe Biblioteche Italiane

Dostupný na: <http://anagrafe.iccu.sbn.it/index.html>

APARSEN (Alliance Permanent Access to the Records of Science in Europe Network)

Dostupný na: <http://www.alliancepermanentaccess.org/index.php/aparsen/>

APENet (Archives Portal Europe Network)

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/apenet/home>

ARCOMEM (ARchives to COmmunity MEMories)

Dostupný na: <http://www.arcomem.eu/about/>

ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana)

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/arrow/home>

ARTLINKS

Viz: <http://cordis.europa.eu/ist/ka3/digicult/info2000.htm>

ARTWEB

Viz: <http://cordis.europa.eu/ist/ka3/digicult/info2000.htm>

Athena (Access to Cultural Heritage Networks Across Europe)

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/athena/home>

AXES (Access to Audiovisual Archives)

Dostupný na: <http://www.axes-project.eu/>

Bibliotheca Universalis

Viz: <http://www.culture.gouv.fr/g7/index.html>

Biodiversity Heritage Library Europe BHL-Europe

Dostupný na: <http://www.bhl-europe.eu/en>

Birmingham Public Library Digital Collections

Dostupný na: http://www.bham.lib.al.us/resources/Digital_Project/default.asp

BRICKS (Building Resources for Integrated Cultural Knowledge Services)

Dostupný na: <http://www.brickcommunity.org/>

Brown University Library Center for Digital Scholarship

Dostupný na: <http://library.brown.edu/cds/projects>

CALIMERA (Cultural Applications: Local Institutions Mediating Electronic Resource Access)

Dostupný na: <http://cordis.europa.eu/ist/digicult/calimera.htm>

CARARE (Connecting ARchaeology and ARchitecture in Europeana)

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/carare>

CASPAR (Cultural, Artistic and Scientific knowledge for Preservation, Access and Retrieval)

Dostupný na: <http://www.casparpreserves.eu/>

CENL Provenance

Dostupný na: <http://www.cerl.org/web/en/resources/provenance/main>

CERL–MSS (Manuscripts and Early Printed Material)

Dostupný na: <http://cerl.epc.ub.uu.se/sportal/>

Columbia College Chicago Teaching Image Collection

Dostupný na: <http://www.lib.colum.edu/archives/collections/teaching/index.php>

Columbia University Libraries Digital Collections

Dostupný na: <http://library.columbia.edu/content/libraryweb/digital/collections.html>

Combined Arms Research Library Digital Library

Dostupný na: <http://cgsc.cdmhost.com/cdm/>

Cornell University Library Registry of Digital Collection

Dostupný na:

<http://rdc.library.cornell.edu/search/index.php?mode=browse&type=Collection>

Cornucopia

Dostupný na: <http://www.cornucopia.org.uk>

CULTIVATE

Viz: http://cordis.europa.eu/projects/rcn/55056_en.html

DELOS (Network of Excellence on Digital Libraries)

Dostupný na: <http://www.delos.info/>

DIGICOL (IFLA/UNESCO Directory of Digitized Collections)

Dostupný na: <http://www.unesco.org/webworld/digicol/>

DigiCult Forum

Dostupný na: <http://www.digicult.info/pages/index.php>

Digital Libraries Curriculum Development

Dostupný na: <http://curric.dlib.vt.edu/>

Preserving Access to Our Digital Future: Building an International Digital Curation Curriculum (DigCurr)

Dostupný na: <http://www.ils.unc.edu/digccurr/>

Digital History

Dostupný na: <http://www.digitalhistory.uh.edu/>

Digital Library Learning

Dostupný na: <http://dill.hioa.no>

Digital Preservation Europe DPE

Dostupný na: <http://www.digitalpreservationeurope.eu/>

Digital Public Library of America DPLA

Dostupný na: <http://dp.la/>

eContent

Dostupný na: <http://cordis.europa.eu/econtent/>

eContentplus

Dostupný na:

http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/l24226g_en.htm

ENRICH (European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage)

Dostupný na:

http://ec.europa.eu/information_society/apps/projects/factsheet/index.cfm?project_ref=ECP-2006-DILI-510049

Enumerate

Dostupný na: <http://www.enumerate.eu/>

EPOCH (European Network of Excellence in Open Cultural Heritage)

Dostupný na: [http://www.epoch-](http://www.epoch-net.org/index.php?option=com_content&task=view&id=212&Itemid=357)

[net.org/index.php?option=com_content&task=view&id=212&Itemid=357](http://www.epoch-net.org/index.php?option=com_content&task=view&id=212&Itemid=357)

ERPANET (Electronic Ressource Preservation and Access Network)

Dostupný na: <http://www.erpanet.org/>

eSbírky

Dostupný na: <http://www.esbirky.cz/>

European Libraries

Dostupný na: <http://www.europeana-libraries.eu/>

Europeana

Dostupný na: <http://europeana.com/portal/>

Europeana Connect

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/europeanaconnect>

European Film Gateway EFG

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/efg>

EuropeanaLocal

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/europeanalocal>

Europeana v 1.0

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/europeana-v1.0>

Europeana v 2.0.

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/europeana-v2.0>

Europeana Travel

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/europeanatravel>

EVA Network

Nedostupný

EVA (The European Visual Archive)

Viz: <http://cordis.europa.eu/ist/ka3/digicult/info2000.htm>

FUMAGABA (Former Yugoslav Republic of Macedonia, Ukraine, Moldova, Albania, Georgia, Armenia, Bosnia Herzegovian and Azerbaijan)

Dostupný na:

<http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/organisation/cooperation/fumagaba/>

GABRIEL (Gateway and Bridge to Europe's National Libraries)

Dostupný na:

http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/organisation/cooperation/archive_en.html#gabriel

Gallica: Bibliothèque Numérique

Dostupný na: <http://gallica.bnf.fr/>

Getty Research Institute Digital Collections

Dostupný na: http://www.getty.edu/research/tools/digital_collections/index.html

Global Gateway/Collaborative Digital Libraries

Dostupný na: http://international.loc.gov/intldl/find/digital_collaborations.html

Global Memory Net

Dostupný na: <http://www.memorynet.org/>

Google Books/ Google Book Search

Dostupný na: <http://books.google.com/>

Hack4Europe

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/guest/hack4europe-2012>

Hathi Trust Digital Library

Dostupný na: <http://www.hathitrust.org/>

HEREIN (European Heritage Network)

Dostupný na: http://www.seecorridors.eu/?w_p=80&w_l=2

Geheugen van Nederland

Dostupný na: <http://www.geheugenvannederland.nl/>?

Chartres: Cathedral of Notre Dame

Dostupný na: <http://digital.library.pitt.edu/c/chartres/>

CHESS (Cultural Heritage Experiences)

Dostupný na: <http://www.chessexperience.eu/>

IMLS Digital Collections and Content

Dostupný na: <http://imlsdcc.grainger.uiuc.edu/>

IMPACT (Improving Access to Text)

Dostupný na: <http://www.impact-project.eu/about-the-project/concept/>

Indiana University Digital Library Programme

Dostupný na: <http://www.dlib.indiana.edu/collections/index.shtml>.

Internet Culturale

Dostupný na: <http://www.internetculturale.it/opencms/opencms/it/>

Judaica Europeana

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/judaica-europeana>

Knihovny významných osobností

Dostupný na: osobniknihovny.cz/

Koninklijke Bibliotheek Web Exhibitions

Dostupný na: <http://www.kb.nl/menu/webexposities-en.html>

Kramerius (NK ČR)

Dostupný na:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Welcome.do;jsessionid=3E23C820B2A15D7C8496F1E103782F78>

Library of Congress Digital Collections and Services

Dostupný na: <http://www.loc.gov/library/libarch-digital.html>

Library of Leonard and Virginia Woolf : a Short Title Catalogue

Dostupný z WWW:

<http://www.wsulibs.wsu.edu/masc/onlinebooks/woolflibrary/woolflibraryonline.htm>

LiWA (Liwing Web Archives)

Dostupný na: <http://liwa-project.eu/>

Manuscriptorium

Dostupný na: <http://www.manuscriptorium.com/>

Manuscriptorium pro školy

Dostupný na:

<http://www.manuscriptorium.com/index.php?q=cs/content/p%C5%99%C3%ADpravy->

[pro-v%C3%BDuku](#)

M-CAST (Multilingual Content Aggregation System)

Dostupný na: <http://www.m-cast.infovide.pl/cesky/index.html>

McCracken Research Library Digital Collections

Dostupný na: <http://library.bbhc.org/cdm/>

Memoriae Mundi Series Bohemica

Dostupný na: <http://digit.nkp.cz/>

Memory of the World Programme

Dostupný na: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/homepage/>

Microsoft Live Search Books

Nedostupný

MICHAEL

Dostupný na: <http://www.michael-culture.org/en/home>

MICHAEL ČR

Dostupný na: <http://michael-culture.cz:8180/mpf/pub-mpf/index.html>

MICHAELPlus

Dostupný na: <http://www.michael-culture.org/en/about/project>

MIMO (Musical Instrument Museums Online)

Dostupný na: <http://pro.europeana.eu/web/mimo>

MINERVA (Ministerial Network for Valorising Activities in digitization)

Dostupný na: <http://www.minervaeurope.org/>

MINERVAPlus

Dostupný na: <http://www.minervaeurope.org/whatis/minervaplus.htm>

MINERVA Ec

Dostupný na: <http://www.minervaeurope.org/home.htm>

Missouri Botanical Garden: Botanicus Digital Library

Dostupný na: <http://www.botanicus.org/>

Moderní dějiny

Dostupný na: <http://www.moderni-dejiny.cz/>

"Monuments of the Future": Designs by El Lissitzky

Dostupný na:

http://www.getty.edu/research/conducting_research/digitized_collections/lissitzky/

Multatuly Museum

Dostupný na: <http://www.multatuli-museum.nl/#14.html>

Nashville Public Library Digital Collections

Dostupný na: <http://digital.library.nashville.org/cdm/>

National Digital Library Program

Dostupný na: <http://memory.loc.gov/ammem/dli2/html/lcndlp.html>

Newberry Research Library Chicago Digital Collections

Dostupný na: <http://www.newberry.org/digital-collections>

New York Public Library Digital Gallery

Dostupný na: <http://digitalgallery.nypl.org/nypldigital/index.cfm>

NUMERIC

Dostupný na: <http://www.numeric.ws/>

Ohio Memory Project

Dostupný na: <http://www.ohiomemory.org/cdm/#ad-image-0>

Open Up!

Dostupný na: <http://open-up.eu/>

PATHS (Personalised Access to Cultural Heritage Spaces)

Dostupný na: <http://www.paths-project.eu/>

Patrimoine numérique

Dostupný na: <http://www.numerique.culture.fr/pub-fr/index.html?curlang=en>

PLANETS (Preservation and Long-term Access through Networked Services)

Dostupný na: <http://www.planets-project.eu/>

PrestoPRIME

Dostupný na: <http://www.prestoprime.org/>

PrestoSPACE

Dostupný na: <http://www.prestospace.org/>

PROTAGE (Preservation Organizations using Tools in Agent Environments)

Dostupný na: <http://www.protage.eu/>

PROVENIO

Základní dokumentace dostupné na:

<http://www.isvav.cz/projectDetail.do;jsessionId=A0ADF748B719014DDEF9055769F2E488?rowId=DF12P01OVV023>

PULMAN (Public Libraries Mobilising Advanced Networks)

Dostupný na: <http://www.pulmanweb.org/news/news.htm>

Sagnanet - Handrit

Dostupný na: <http://handrit.is/>

SCAPE (Scalable Preservation Environment)

Dostupný na: <http://www.scape-project.eu/>

Stalinka – Digital Library of Staliniana

Dostupný na: <http://images.library.pitt.edu/cgi-bin/i/image/image-idx?c=stalinka>

Scotland's Pages: Scotland's Written History

Dostupný na: <http://www.nls.uk/scotlandspages/index.html>

Robinson Jeffers Tor House Foundation: The Last Word: A Record of the Auxiliary Library at Tor House

Dostupný na: <http://www.torhouse.org/lastworddoc.htm>

Roy Rozenzweig Teaching Center for History and New Media

Dostupný na: <http://chnm.gmu.edu/teaching-and-learning/>

The European Library TEL

Dostupný na: <http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/en/index.html>

TEL-ME-MOR

Dostupný na:

http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/organisation/cooperation/archive_en.html

TELPlus

Dostupný na:

<http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/organisation/cooperation/telplus/>

University of Buffalo Libraries Digital Collections

Dostupný na: <http://digital.lib.buffalo.edu/cdm>

University of California (Berkeley) Library Digital Collections

Dostupný na: <http://www.lib.berkeley.edu/digicoll>

University of Cincinnati Libraries Digital Collections

Dostupný na: <http://digitalprojects.libraries.uc.edu>

University of Michigan M Library Featured Digital Collections

Dostupný na: <http://www.lib.umich.edu/digital-library-production-service-dlps/featured-digital-collections>

University of Pittsburgh Digital Library D-Scribe

Dostupný na: <http://www.library.pitt.edu/dscribe/search.php>

University of Tennessee Knoxville Libraries Digital Collections

Dostupný na: <http://www.lib.utk.edu/digitalcollections>

University of Virginia Library Albert and Shirley Small Special Collections The William Faulkner Collection

Dostupný na: <http://www2.lib.virginia.edu/small/collections/faulkner/faulklib.html>

University of Wisconsin Digital Collections

Dostupný na: <http://uwdc.library.wisc.edu>

Virtualios Parodos Fojé

Dostupný na: <http://alka.mch.mii.lt/foje.lt.htm>

Web gallery of art

Dostupný na: <http://www.wga.hu/>

Web umenia

Dostupný na: <http://www.webumenia.sk/web/guest/home>

World digital library

Dostupný na: <http://www.wdl.org/en/>

Written Heritage and Digital Enviroment

Není dostupný

WRLC Libraries Digital and Special Collections

Dostupný na: <http://www.aladin.wrlc.org/dl/>